

51ste jaargang • nr. 1 • driemaandelijks
januari-maart 2015

vlaamse stam

tijdschrift voor familiegeschiedenis

Themanummer Eerste Wereldoorlog
Oorlogsburgemeesters in Antwerpen
Het leven in de frontlinie
Eretekens
Oorlogsmeters

50 JAAR

Familiekunde
Vlaanderen

In dit nummer

Marc Van den Cloot - 50 jaar Familiekunde (in) Vlaanderen	3
Wilfried Devoldere - Een vernieuwde Vlaamse Stam	4
Maarten Larmuseau - Column – Verborggen in het DNA (aflevering 12)	6
René Degryse - Fromelles Phaesant Wood Cemetery	9
Peter Eyckerman - Fotorubriek – Beelden uit het verleden (eretekens)	12
Patrick Nefors - Archieven in het Koninklijk Legermuseum over de Belgen in het buitenland in de Eerste Wereldoorlog	14
Stefan Crick - Henri Crick en August Cleenewerck	16
Steven Vandenbussche - De Slag bij Passendale – 1917	19
Jan Naert - De administratieve 'repressie' van burgemeesters in de provincie Antwerpen (1918-1921)	23
Wilfried Devoldere - Emile, Henri, Jules en Remi Demonie	33
Werner Peene - De 'Groote Oorlog' en het archief van de Stichting de Bethune	41
Raoul Jans - Landerloos wordt Bergmans, sneuvelt en komt weer thuis	44
Pieter Trogh - De Namenlijst en de honderdjarige herdenking van de Eerste Wereldoorlog	48
Eddy S'Jegers - Een oorlogsdagboek uit de Kempen	53
Karel De Decker - Frans Weyns, commandant van het Fort Van Breendonk	59
Karel De Decker - "De Groote Oorlog" van Karel De Laet	63
Fred van den Kieboom - Database met Belgische oorlogsvluchtelingen in Zeeland	75
Wilfried Devoldere - Frontsoldaat trouwt oorlogsmeter	78
Martien Mondelaers - Familie Hollants-Lambeets in 1914-1918	88
Jan Vanderhaeghe en Magda Vanbrabant - Documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis	90
Nieuwsberichten	94
West-Vlaams documentatiecentrum voor familiegeschiedenis te Oostende	103
Documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis te Merksem	103
Nieuwe publicaties	104

Wapen van Familiekunde Vlaanderen

Gedeeld van sabel en goud een gebladerde boom van het een in het ander.

Motivatie: goud en sabel zijn de Vlaamse kleuren, de gebladerde boom verwijst naar familiekunde (stamboom), de overgang van het één in het ander duidt op het samengaan van FV en VCGH in Familiekunde Vlaanderen.

Werkten mee aan dit nummer:

Marc Van den Cloot, Wilfried Devoldere,
Maarten Larmuseau, René Degryse,
Peter Eyckerman, Patrick Nefors, Stefan Crick,
Steven Vandenbussche, Jan Naert,
Werner Peene, Raoul Jans, Pieter Trogh,
Eddy S'Jegers, Karel De Decker,
Fred van den Kieboom, Dominique Barri,
Jan Geypen, Valerie Vermassen,
Jan Vanderhaeghe, Magda Vanbrabant,
Martien Mondelaers

*Iedere auteur is verantwoordelijk
voor zijn of haar bijdrage*

50 jaar Familiekunde (in) Vlaanderen

*Marc Van den Cloot
voorzitter*

Door de latere verschijningsdatum van de nieuwe Vlaamse Stam komen onze wensen voor dit nieuwe jaar rijkelijk laat maar daarom niet minder gemeend. Namens al onze medewerkers wensen wij u een gezond, voorspoedig en uiteraard een vruchtbaar genealogisch jaar.

Het jaar 2015 voelt aan als in een Olympisch zwembad duiken: je springt erin, tikt na 50 meter aan en stoot je opnieuw af voor de volgende lengte. Dat is wat Familiekunde Vlaanderen na 50 jaar ook doet. Met kracht en overtuiging stoten we ons op het keerpunt af voor de volgende periode. 2015 is inderdaad een keerpunt: de besparingen van de overheid treffen opnieuw ook de erfgoedsector wat niet zonder gevolgen blijft. Wij willen onze eigenheid bewaren maar de drang naar sanering kan onze onafhankelijkheid bedreigen. Daarom moeten we op onze strepen staan en duidelijk maken wat we deden, doen en blijven doen en dat zonder valse bescheidenheid.

Het verbaast mij telkens weer hoe defaitistisch men reageert op de inderdaad toenemende invloed van het internet op onze werking en ledental. Maar de ruime beschikbaarheid van de primaire gegevens is ook een pluspunt dat veel geïnteresseerden naar het opmaken van hun familiegeschiedenis leidt. Het is onze taak om die nieuwelingen te begeleiden op het ogenblik dat ze dreigen vast te lopen door de confrontatie met oud schrift, Latijn, onbegrepen oude termen, maten, munten en dies meer. Die dienstverlening leveren wij al 50 jaar maar toch blijven wij relatief ongekend en dus onbemind. Daar moeten we op inzetten: onze naam en faam verder uitdragen, missioneren voor de verspreiding en verdieping van de familiekunde.

Daarom was een grondige vernieuwing van onze Vlaamse Stam nodig, waarover onze hoofdredacteur hierna meer toelichting verschaft. Daarom is de viering van dit gouden jubileum op het congres in maart slechts een opwarmer voor de eerste 'Dag van de Familiegeschiedenis'. Daar moeten we onze expertise en dienstverlening voorstellen aan een breed publiek. Wij hebben zoveel te bieden waarvan zelfs onze leden en medewerkers niet of te weinig van op de hoogte zijn. Die schatten moeten we ook ontginnen en beschikbaar stellen voor de genealogen. Daarom doe ik een warme oproep aan iedereen: stap mee in het bootje, werk mee in een afdeling of in een documentatiecentrum. Er is nog zoveel te doen en ons erfgoed is dat meer dan waard, ondanks het gebrek aan belangstelling en de besparingen van de overheid. Wij zijn fier op ons werk en willen dat u ook fier is tot de genealogische gemeenschap te behoren. Familiekunde Vlaanderen rekt op u.

Een vernieuwde Vlaamse Stam

Wilfried Devoldere
hoofdredacteur

Jullie lazen het al in het voorwoord van de voorzitter: een nieuwe Vlaamse Stam. Uiteraard was er al de fysieke gewaarwording bij het verwijderen van de krimpfolie: ons tijdschrift verschijnt na vijftig jaar in een ander formaat, in kleur, met een aantal rubrieken,... Ook op de kaft zal ieder nummer een andere foto prijken, telkens gerelateerd met een artikel in het nummer. De cover van dit themanummer toont een afbeelding uit 1915 met enkele soldaten uit de Eerste Wereldoorlog en is dus precies honderd jaar oud.

Dat is nog niet alles: binnenkort worden de voorbije vijftig jaargangen digitaal aangeboden zodat de lezer alle artikels uit het verleden via zijn of haar computer gemakkelijk kan raadplegen. Hiervoor kan de (voor het moment nog gangbare) link http://develop-it.be/vvf3opac/X_startsrch.php van nut zijn om artikels op te zoeken. Vergeten we immers niet dat de meer dan 30.000 bladzijden met bijdragen uit Vlaamse Stam een bron op zich vormen voor mensen die aan de slag gaan om hun familiegeschiedenis op te zoeken en te schrijven. Gepubliceerde bronnen worden dikwijls – onterecht ! – uit het oog verloren.

Vlaamse Stam verschijnt dus in een vernieuwd formaat, een nieuwe look en in kleur. Voor een hoofdredacteur primeert natuurlijk de inhoud, maar een fris, vernieuwd uitzicht kan de presentatie van het tijdschrift alleen maar ten goede komen. Uiteraard is een hoofdredacteur niet de persoon die alle artikels schrijft; hiervoor moet een beroep gedaan worden op de goodwill van vele auteurs die bijdragen kunnen leveren om ons tijdschrift op peil te houden. Daarom ook deze oproep aan iedereen om (eventueel via de redactieraadsleden) gedegen artikels uit alle provincies te bezorgen, hetzij korte familiegeschiedenissen, hetzij bronnenbesprekingen of nieuwtjes die kunnen dienen voor onze nieuwsberichten. Naast de DNA-column zal ook een gloednieuwe fotorubriek een plekje krijgen in elk nummer. Wie dit wenst, mag oude ongedateerde familiefoto's doorsturen naar de redactie voor een analyse en bespreking in deze nieuwe fotorubriek. Bepaalde bijdragen zullen eveneens een kaderstuk bevatten met een link naar het desbetreffende artikel vanuit een gerelateerde invalshoek.

Dit eerste nummer, het congresnummer, heeft als thema Wereldoorlog I. Naast bijdragen over documentatiecentra waar de zoeker terecht kan, zijn er ook een aantal concrete verhalen van vorsers die graag hun eigen opzoekingservaring inzake dit gebeuren delen met de lezer. Pakkende getuigenissen van soldaten en burgers tijdens de Eerste Wereldoorlog geven ons een indruk van de oorlogsgruwel die nu reeds honderd jaar achter ons ligt. Ook de DNA-column staat in het teken van de Eerste Wereldoorlog. We hopen met dit nummer iedereen aan te zetten om ook zijn of haar familiegeschiedenis te verrijken met verhalen uit dit recente oorlogsverleden. Al te dikwijls gaan we liefst zo vlug mogelijk zo ver mogelijk in het verleden terug, zonder aandacht te schenken aan de verhalen van eventueel nog levende oudere familieleden die boeiend kunnen zijn voor de eigen familiegeschiedenis.

Veel leesgenot !

50 CONGRES

ste van **Familiekunde Vlaanderen**
50 jaar Familiekunde(in) Vlaanderen

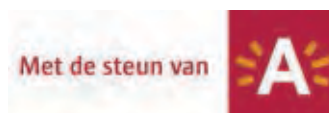

Belgische oorlogsvluchtelingen
naar Nederland en Engeland
tijdens de Eerste Wereldoorlog

zaterdag 14 maart 2015

9.30 - 17.00 uur / FelixArchief - Antwerpen

Info en inschrijven via www.familiekunde-vlaanderen.be/50jaar

Verborgen in het DNA

Aflevering 12: Het Fromelles Project – Genetische genealogie geeft alsnog een naam aan onbekende soldaten uit WO I

dr. Maarten Larmuseau

KU Leuven; Laboratorium van Forensische Genetica en Moleculaire Archeologie

Begin 2009 startte een grootschalig genetisch genealogisch onderzoek in Vlaanderen en omstreken, georganiseerd door Familiekunde Vlaanderen en het laboratorium forensische genetica van de KU Leuven. Via deze column wordt de lezer op de hoogte gehouden van de allerlaatste wetenschappelijke bevindingen en toepassingen op basis van dit genetisch genealogisch project en zijn opvolgers. Daarnaast worden de resultaten vergeleken met nieuwe informatie uit buitenlands wetenschappelijk onderzoek.

Fromelles is een klein rustig dorpje in Nord-Pas-de-Calais te Frankrijk, dicht tegen de grens met België. Tijdens WO I op 19 en 20 juli 1916 woedde op deze plaats een hevig gevecht dat vandaag nog omschreven staat als de 'ergste 24 uur in de gehele Australische geschiedenis'. De geallieerden vielen toen als afleidingsmanoeuvre de vijand aan, dit om zoveel Duitsers als mogelijk weg te houden van de zware gevechten aan de Somme, zo'n 80 km ten zuiden van Fromelles. De Duitsers hadden echter goed geanticipeerd op de aanval en zonder het voordeel van de verrassing kwam het tot een ware slachtpartij onder de geallieerden zonder enige terreinwinst. Zo zijn er door de aanval circa 5500 Australische en 1500 Britse soldaten gesneuveld, gekwetst of vermist, en dit tegenover 2000 Duitse soldaten. De meeste geallieerde gesneuvelden vielen aan de Duitse zijde van het front. Hierdoor waren er nog een duizendtal Australiërs vermist in 1920, het jaar waarin de zoektocht naar lichamen werd stopgezet. Van de vermiste soldaten was enkel gekend dat ze gesneuveld waren aangezien hun naamplaatjes en persoonlijke bezittingen door de Duitsers aan de families doorgegeven waren via het Rode Kruis. Door de grote omvang van het verlies tijdens de ramp werden de vermisten echter niet vergeten – vooral onder de bevolking van Australië – en werd er blijvend onderzoek gevoerd naar de omstandigheden waarin zij in Fromelles om het leven waren gekomen.

De zoektocht naar de lichamen van de gesneuvelden bereikte uiteindelijk pas na bijna 100 jaar een grote doorbraak. In 2002 startte schoolleraar en amateur-

historicus Lambis Englezos uit Melbourne een eigen onderzoek naar de Australische vermiste WO I-soldaten. Daarbij vond hij documenten in de archieven van het Duitse leger en van het Rode Kruis waarin gesuggereerd werd dat er soldaten begraven waren in een site genaamd 'Bois de Faisan' - of door de Britten en Australiërs 'Pheasant Wood' genoemd – dat net buiten het centrum van Fromelles ligt. Het kostte echter nog jaren tijd en moeite om voldoende bewijzen te vinden en fondsen bij de Australische en Britse overheid te verzamelen om met opgravingen in Pheasant Wood te starten. Na concrete aanwijzingen via luchtfoto's werd in 2008 een succesvolle proefopgraving uitgevoerd. In mei 2009 startte vervolgens het 'Fromelles Project' voor de volledige opgraving van het massagraf.

Vanaf de start van het Fromelles Project was het belangrijkste doel om alle aanwezige lichamen in het massagraf te identificeren. Hierdoor werd bij de opgraving onmiddellijk gebruik gemaakt van een hoogtechnologisch forensisch laboratorium waarin een team van 30 experts werkte waaronder archeologen, antropologen, forensische wetenschappers, radiologen en genети. Bij de opgravingen werd door het team lichamelijke resten en artefacten gevonden van in totaal 250 soldaten die verspreid lagen over zes sites. Wat het team sterk opviel was hoe geordend de graven waren. De lichamen waren gewikkeld in dekens en werden in twee lagen op elkaar begraven, van elkaar gescheiden door een laagje grond. Dit massagraf geeft hierdoor volgens de onderzoekers indicaties voor het respect dat de Duitsers hadden voor de geallieerde gesneuvelden.

Doordat ze de doden hadden begraven nadat ze eerst alle identiteitsplaatjes alsook persoonlijke zaken van de gesneuvelden hadden verwijderd om naar het Rode Kruis te sturen, werd de identificatie van alle gevonden lichamen in het massagraf na 100 jaar echter een huzarenstuk. Het Fromelles Project werd daarom de grootste poging tot nog toe om soldaten in oude massagraven te identificeren met de hulp van DNA-onderzoek en de meest geavanceerde forensische methodes.

De eerste vraag die het team in Fromelles moest oplossen na het opgraven was of er wel genoeg DNA-moleculen in de lichamen aanwezig waren nadat ze al bijna 100 jaar begraven lagen. Na de eerste testen bleek de kleigrond van Pheasant Wood echter de goede omstandigheden te vertonen om DNA te bewaren. Uit de tanden en beenderen van de gevonden soldaten kon nog goed analyseerbaar DNA geïsoleerd worden. Uiteraard werden de tanden en beenderen met alle voorzorg behandeld om besmetting met extern DNA tegen te gaan, wat zeer belangrijk is bij de analyse van DNA uit archeologisch materiaal (zie aflevering 9 van deze column, *Vlaamse Stam* 50ste jg., nr. 4, pp. 309-311). In een Brits forensisch bedrijf werd vervolgens op basis van het DNA een genetisch profiel opgesteld voor iedere gevonden soldaat om dit daarna met huidig levende verwanten

van de soldaat te kunnen koppelen. Het genetische profiel bevat daarom steeds de data van de mitochondriale lijn én de Y-chromosomale lijn om dit te kunnen vergelijken met respectievelijk rechtstreekse maternale en paternale verwanten. De volgende stap was echter de moeilijkste: nog levende verwanten zoeken van de soldaten die reeds een eeuw geleden stierven. Hiervoor werd de hulp ingeschakeld van genealogen om verwanten van Australische vermiste soldaten te vinden via openbare archieven, lokale informatieavonden en aankondigingen in de diverse media. Het resultaat hiervan leverde een genealogische databank van 60.000 verwanten op. Vaak moest men voor sommige vermiste soldaten diep in stambomen duiken om nog verwanten te zoeken, waarbij het record een verwante was die pas in 16de graad familie was met een vermiste. Op basis van de ganse genealogische databank werden DNA-kits uitgestuurd naar in totaal 1800 levende verwanten.

Hoewel DNA essentieel is in het identificatieproces binnen het Fromelles Project, is genetische genealogie echter nooit voldoende om alle lichamen in dergelijke oude massagraven te identificeren. Men kan immers niet altijd levende verwanten in directe vaderlijke én moederlijke lijn terugvinden voor elke vermiste soldaat.

De 'Fromelles (Pheasant Wood) Military Cemetery' met op de achtergrond de parochiekerk van Fromelles (Nord-Pas-de-Calais, Frankrijk) (Copyright: Wikimedia Commons).

En wat te doen met broers die via de mitochondriale en Y-chromosomale profielen niet van elkaar te onderscheiden zijn? Bovendien moet steeds rekening gehouden worden dat juridische verwantschappen tussen soldaten en DNA-donoren niet altijd biologisch bevestigd kan worden door het voorkomen van ongekende adopties, ongelukkige baby-verwisselingen en buitenechtelijke kinderen. Er werd zelfs een hogere frequentie van dergelijke verschillen tussen de biologische en juridische afstamming waargenomen binnen de Australische bevolking dan binnen Vlaamse en andere West-Europese populaties (zie aflevering 7 van deze column, *Vlaamse Stam*, 50ste jg., nr. 1, pp. 1-3). Voor WO I vonden in Australië immers - vaak voor de beste redenen - veel onofficiële/ongekende adopties plaats waarmee rekening moest gehouden worden bij het genetisch genealogisch onderzoek. Hoe dan ook blijven andere forensische methodes steeds noodzakelijk om de identificatie aan te vullen en te verifiëren. In Fromelles werden hiervoor de meest geavanceerde methodes gebruikt zoals onder meer het opstellen van 3D-beelden van de schedels om deze te vergelijken met oude foto's van vermiste soldaten, het reconstrueren van de haarkleur van elke soldaat en het gebruik van Röntgenstralen om letsels in beenderen te detecteren die men kan verbinden met gekende medische gegevens van voor WO I.

Van zodra de lichamen grondig onderzocht waren door het onderzoeksteam, werden alle 250 gevonden soldaten in 2010 met militaire eer begraven op een nieuw opgerichte begraafplaats 'Fromelles (Pheasant Wood) Military Cemetery', ongeveer 120 meter van het massagraf. Sindsdien vonden er op de begraafplaats reeds verschillende ceremonies plaats, telkens wanneer een reeks soldaten door het forensisch onderzoek waren geïdentificeerd. Tot op heden (december 2014) zijn er 144 graven geïdentificeerd en officieel gehuldigd. Bij deze ceremonies waarbij de namen worden geplaatst op de grafstenen, valt steeds op hoe belangrijk en emotioneel dit is voor de (verre) verwanten van de soldaten, hoewel het gaat om familieleden die reeds een eeuw geleden om het leven kwamen. Voor de vele onderzoekers die betrokken zijn in dit project, zijn deze ont-

moetingen met de familie bij de ceremonies bijzonder motiverend om verder te werken aan de identificatie van de overige opgegraven soldaten die vandaag nog onbekend zijn.

Het Fromelles Project toont op overtuigende manier aan hoe genetische genealogie kan bijdragen om onbekende soldaten na een eeuw alsnog een naam te geven. Jammer genoeg is dit project enkel gericht op Australische vermisten zodat nog zoveel andere WO I-soldaten die anoniem gevonden zijn (en zullen worden) in Frankrijk en Vlaanderen nog niet geïdentificeerd kunnen worden via DNA-analyse door het gebrek aan een uitgebreide genetisch genealogische databank voor dit type onderzoek. Hoe dan ook zijn de laatste jaren de technische mogelijkheden om onbekende soldaten alsnog een naam te kunnen geven sterk toegenomen. Op die manier is het Fromelles Project een voorbeeld geworden voor andere initiatieven om gesneuvelde helden uit WO I een waardig eerbetoon te bieden.

Geïnteresseerd in dit onderzoek? Meer informatie over het Fromelles Project en Australische soldaten tijdens WO I vindt u op de officiële website van de Australische overheid – departement veteranen: www.wv1westernfront.gov.au. Wetenschappelijke publicaties met de resultaten van het project worden pas eind 2015 verwacht.

Geïnteresseerd om zelf je Y-chromosoom te bepalen en/of die van je verre verwanten voor genealogisch onderzoek? Deelnemen aan het **DNA-Benelux project** van Familiekunde Vlaanderen is nog steeds mogelijk via de website <http://www.dna-benelux.eu/>. Voor een genetisch demografisch onderzoek aan de KU Leuven is men ook nog steeds op zoek naar mannen met een familienaam die beginnen met de letters 'COR' én met genealogische wortels uit het arrondissement Antwerpen via vaderlijke lijn. Iedereen die aan deze criteria voldoen kan volledig gratis een Y-chromosomaal onderzoek laten uitvoeren binnen dit wetenschappelijk project. Meer informatie via maarten.larmuseau@bio.kuleuven.be of via 0494 39 72 97.

Fromelles Phaesant Wood Cemetery

Van een verhaal over onbekenden tot een verhaal van mensen

*René Degryse
Feel The Spirits 1914 - 1918*

Zoals u kan lezen in de column van dr. Maarten Larmuseau, werd in Fromelles (Noord-Frankrijk, net voorbij Armentières) zeer recent een Wereldoorlog I-massagraf ontdekt en blootgelegd. Zo'n 250 lichamen van Australische en Britse militairen werd er gevonden. Tot vandaag zijn er dankzij DNA-onderzoek reeds 148 soldaten geïdentificeerd (cijfers van de *Commonwealth War Graves Commission*).

Eén ervan is **Alfred George TUCK**, een Australiër uit Kyneton, Victo-

ria, een stadje ten noordwesten van Melbourne. Hij werd daar geboren op 7 april 1894 met als vader James Tuck (geboren in Hackney Londen UK 22.02.1859 - 14.06.1918) en als moeder Mary Hannah Town (geb. te Geelong VIC, AUS op 21.02.1855 - 3.12.1914). Alfred meldde zich op 12 juli 1915 aan bij het Australische leger (*the Australian Imperial Force - AIF*). Hij werd ingelijfd bij de D-compagnie van het 29ste Battalion, 8ste Brigade, Vijfde AIF Divisie. Na zijn opleiding in Australië en promotie tot korporaal, kwam hij met zijn een-

heid via Egypte op 23 juni 1916 in Marseille aan. Vandaar uit werd hij per trein naar Steenbecque bij Hazebrouck Noord-Frankrijk verplaatst. Hij en zijn medesoldaten werden in kampen te Morbecque ondergebracht. Na enkele dagen in de frontlijn rond Fleurbaix & Bois-Grenier te hebben doorgebracht, moesten de C- en D-compagnie van het 29ste Bataljon op 19 juli 1916 opnieuw positie nemen in de eerste frontlijn. Om 6 uur in de namiddag, 5 uur Britse tijd, werden de mannen *over the top* gezonden met de bedoeling de eerste en de tweede Duitse linie in te nemen en te behouden. Het werd een totale mislukking.

De slag bij Fromelles (of "Aubers Ridge" voor de Britten) was eigenlijk slechts een afleidingsmanoeuvre om te verhinderen dat Duitse troepen van daaruit naar het slagveld van de Somme zouden worden gestuurd. Het gevecht was door de Britse generaal Haking en zijn staf zeer slecht voorbereid. De troepen waren pas op het front aangekomen, hadden geen enkele ervaring noch kennis van de loopgravenoorlog. Zij kenden nauwelijks het terrein waarover zij ook tijdens de nacht moesten vechten. Bovendien stonden geen reservetroepen klaar om een eventueel succes uit te buiten. Het was trouwens ook niet de bedoeling hier een doorbraak van de Duitse linies te forceren !

Het werd dus een ramp: de Britten hadden ongeveer 1.500 gesneuveld-

Een sfeerbeeld van de plechtigheid op 20 juli 2011 waarbij 14 grafstenen met nieuwe namen werden onthuld. (Foto René Degryse)

De Australische dame Laurel Simmonds (met grijs-wit haar), met wie de auteur van deze bijdrage op pad was langs het Westelijk front in 2012, legt een krans neer tijdens de plechtigheid van 20 juli 2012 waarbij de grafsteen van Alf Tuck werd onthuld. (Foto René Degryse)

Alfred George TUCK, foto genomen in Australië in zijn legeruniform, net voor de afreis naar Egypte.

De grafsteen van korporaal TUCK. (Foto René Degryse)

den, vermisten en gewonden. De Australiërs telden 5.533 slachtoffers waarvan 1.761 sneuvelden op 19 en 20 juli 1916. Talloze Australiërs werden vermist of waren gevangen genomen. Voor het AIF was de eerste slag aan het Westelijk Front een desastreuze mislukking en dat was niet aan hun soldaten te wijden. Het gezegde *Lions led by donkeys* bleek nog maar eens waarheid te zijn tijdens WO I.

Op 20 juli om 8 uur 's morgens was de Slag bij Fromelles reeds afgelopen. De aanvallers – of wat daarvan nog overbleef – waren terug op de plaats waar ze veertien uur voordien gestart waren: geen meter verder dus. Het ruimen van het slagveld en niemandsland kon beginnen, de doden begraven en de gewonden verzorgen. Dit liep echter niet van een leien dakje omdat een tijdelijke wapenstilstand door de Britse generaals werd geweigerd met als gevolg dat vele doden gewoon voor de rest van de oorlog in niemandsland bleven liggen.

Na de oorlog in 1919 werd het slagveld dan toch nog definitief geruimd. Een vierhonderdtal niet geïdentificeerde lichamen werden in twee massagraven verzameld. Dit is nu VC Corner Cemetery. Op het Memoriaal van VC Corner werden de namen genoteerd van 1.299 vermiste officieren, onderofficieren en soldaten. Korporaal Alfred George

Tuck was één van hen. Althans tot voor kort.

In maart 2012 kreeg zijn familie in Australië en Engeland het bericht dat via hun afgestane DNA het mogelijk was geweest om één van de 240 gevonden lichamen in de zes massagraven nabij Bois de Faisan in Fromelles te identificeren als Alfred George Tuck. Op 20 juli 2012 werd dan ook op de nieuwe CWGC begraafplaats "Pheasant Wood Cemetery" zijn grafsteen met zijn naam onthuld. Zijn familie uit Australië en Engeland was op die plechtigheid aanwezig. Ik had de eer om Laurel Simmonds, een Australisch familielid van Alfred, hierbij te begeleiden.

Alfred George Tuck ligt begraven in Plot 3 rij D, graf nr. 12. Telkens als ik op de begraafplaats kom, breng ik een kort bezoekje aan Alfred en plant er een kleine Aussie poppy. "Lest We Forget" zoals men Down Under pleegt te zeggen !

Maak uw stamboom
Ontdek de geschiedenis van uw familie

600 000 gedeelde
stambomen

Meer dan 1,9 miljard
opgenomen personen

Een gemeenschap van
2 miljoen gebruikers

www.geneanet.org

Eretekens

In het familiearchief van de meeste genealogen zitten wel oude portretfoto's van vóór de Eerste Wereldoorlog. Soms zijn er amateurfoto's bij, maar meestal zijn ze genomen door een professionele fotograaf. In de 19de eeuw gaat het dan over het *carte-de-visite* formaat (ca. 1860-1914) of zijn grotere variant de *kabinetkaart* (ca. 1866-1914). Vanaf het begin van de 20ste eeuw komen postkaart- en andere formaten op. In deze rubriek analyseer en dateer ik telkens één of meer oude foto's. Gaandeweg ontdekt u tips om met uw eigen foto's aan de slag te gaan.

Peter Eyckerman

Deze foto komt uit een ongeïdentificeerd album met voornamelijk foto's uit Gent, Luik en Antwerpen. Het is een zogenaamde *carte-de-visite* (CDV). Die is gemakkelijk te herkennen aan het ontwerp: een kartonnen kaart van ongeveer 6 op 10 cm. waarop een foto gekleefd werd, meestal met de naam en het adres van de fotograaf op de voor- en achterzijde. De CDV werd in 1854 door de Fransman Disderi uitgevonden en was het overheersende fo-

toformaat vanaf ca. 1860 tot aan de Eerste Wereldoorlog.

Het karton van deze foto is 1 mm dik, grijs, met witte opdruk en onbedrukte achterzijde. De naam van de fotograaf is cursief gedrukt en zijn adres is gezet in decoratieve letters met versieringen. Dat is een typisch geheel van kenmerken voor de periode ca. 1900-1914.

De foto is afgedrukt met het zogenaamde *Daglicht Collodion Zilver* procédé (DCZ), in Engelstalige literatuur *collodion POP* genoemd. DCZ werd gebruikt vanaf ca. 1885. Een goede bron om zelf fotografische procedés te herkennen is www.graphicsatlas.org.

Eén van de belangrijkste elementen voor datering is de fotograaf. Volgens hét referentiewerk voor 19de-eeuwse fotografen, de *Directory of Photographers in Belgium*¹, was Edmond Sacré actief in Gent in de Rue de la Calandre nr. 1 van 1892 tot 1913.

Voor we de inhoud van de foto bekijken is het dus al duidelijk dat de afdruk kan gedateerd worden tussen ongeveer 1900 en 1913. Het gaat wel degelijk enkel over de afdruk, want soms werden reproducties van oudere foto's gemaakt. Bij een reproductie is de afdruk van latere datum dan het oorspronkelijke beeld. Een verdere analyse van het beeld kan uitwijzen of het al dan niet om een reproductie gaat.

Het beeldvullende busteportret met halo effect (vervagende randen, ook *soft-focus* of *mezzo tinto* genoemd) was een heel veel gebruikte stijl in de jaren 1890 tot 1914, een sterke aanwijzing dat het geen reproductie is van een oudere foto. De afgebeelde man is naar schatting een vijftiger. Zijn kledij is moeilijk juist te dateren, zoals mannenkledij in het algemeen, maar de kledingstijl is niet in tegenspraak met de periode van de afdruk. Ook het voorkomen van de man, haarsnit en baard, is niet in tegenspraak met die tijdsperiode.

¹ S. JOSEPH e.a., *Directory of Photographers in Belgium, 1839-1905*, Museum voor Fotografie, Antwerpen, 1997.

v.l.n.r.: Ereteken van de arbeid 1st klas; Ereteken van de Société Royale et Centrale des Sauveteurs Belges; Herinneringsmedaille aan de Regeerperiode van Leopold II. Afbeeldingen met toestemming overgenomen van www.over-leeuwen-en-lintjes.be.

Het loont steeds de moeite om te zoeken naar betekenisvolle details. Ze kunnen heel wat vertellen over het verhaal achter de foto en soms ook helpen bij datering en identificatie. Hier zijn de medailles het opvallendste detail. Medailles op CDV van burgers duiden in de meeste gevallen niet op militaire verwezenlijkingen. Meestal gaat het om eretekens van de arbeid, die werden gegeven na een zeker aantal jaren dienst, of andere burgerlijke eretekens.

U ziet links op de foto een eretecken van de arbeid. Dit eretecken werd ingesteld vanaf 1847 en kon aangevraagd worden door de werkgever bij 25 jaar (2de klas) of 30 jaar (1ste klas) trouwe dienst. Hier is het 1ste klas vanwege het rozet op het lintje. Deze man had dus al minstens 30 jaar gewerkt, dat is meteen een goede indicatie voor zijn minimum leeftijd.

Rechts ziet u als u goed kijkt een afbeelding van Leopold II op de medaille. Het is het eretecken van de *Société Royale et Centrale des Sauveteurs Belges*. Er is niet meteen veel over te ontdekken, behalve dat deze medaille onder andere werd gegeven aan personen die iemand gered hadden. Er bestaat ook een versie met de beeltenis van Albert I, het is dus zeker dat die op de foto is uitgereikt tijdens de regeerperiode van Leopold II (1865-1909). Als laatste datum voor de foto kunnen we dan 1909 aannemen.

Een andere veelvoorkomende medaille, maar niet op deze foto, is de *Herinneringsmedaille aan de Regeerperiode van Leopold II*, ingesteld op 21 juli 1905 en toegekend aan wie tussen 1865 en 1905 minstens 20 jaar trouwe dienst had. Als deze medaille op uw foto staat dan is de vroegste datum dus 1905.

De website *Over Leeuwen en Lintjes*² is een goede systematische bron om eretekens te identificeren op foto's. Het is interessant om de echte kleuren van de lintjes te vergelijken met de foto om na te gaan hoe dit fotografisch procédé kleuren weergeeft: geel is vrijwel niet van rood te onderscheiden en blauw wordt heel licht weergegeven. Fotografen gaven daarom ook advies aan hun klanten over kleuren die ze beter wel of niet droegen voor een foto.

We kunnen besluiten dat dit een foto is van ca. 1900-1909, van een man in zijn vijftiger jaren met minimum 30 jaar dienst, die wellicht iemand gered heeft of zich op een andere manier heeft onderscheiden. Mogelijk is het krijgen van één van de onderscheidingen ook de gelegenheid voor deze foto. Als de familie waartoe deze man behoort gekend is dan kan in de genealogische informatie gezocht worden naar mannen geboren in of rond de periode 1850-1860. U kunt vervolgens controleren of de mogelijke kandidaten het eretecken van de arbeid kregen. Daarvoor kunt u terecht in het Belgisch Staatsblad en in het Algemeen Rijksarchief. Via de trimestriële indexen op het Staatsblad vindt u naam en datum van uitreiking. Dat is waarschijnlijk al voldoende, maar het originele Koninklijk Besluit kunt u vervolgens vinden in het Algemeen Rijksarchief via het archief van het Secretariaat-generaal van het ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. Serie Koninklijke Besluiten betreffende de eretekens (1861-1970), toegangsnummer BE-A0510 / I 356³.

Als u zelf een oude familiefoto bezit die in aanmerking komt om besproken te worden in deze rubriek dan kunt u een scan van voor- en achterzijde sturen naar de redactie (redactie@familiekunde-vlaanderen.be), vermeld de nauwkeurige afmetingen en de dikte van het karton. Vertel er ook bij wat u al dan niet weet over de foto en eventueel de context zoals een foto van de volledige albumpagina.

<http://spoorzoeker.petereyckerman.be>

2 J. VANHOOREN, *Over Leeuwen en Lintjes*.
Website van de auteur: (<http://www.over-leeuwen-en-lintjes.be>)
3 http://search.arch.be/ead/BE-A0510_004132_004189_DUT

Van Birtley tot Bern

dr. Patrick Nefors

Archieven in het Koninklijk Legermuseum over de Belgen in het buitenland in de Eerste Wereldoorlog

De *Société Générale* of Generale Maatschappij was lange tijd de voornaamste economische macht in België. Haar leidende figuren speelden een belangrijke rol in beide Wereldoorlogen, zoals Jadot en Franqui in '14-18 en Galopin in '40-44. Toen de laatste vermoord werd door collaborateurs in 1944, werd hij opgevolgd door Gaston Blaise, die de functie uitoefende tot 1 januari 1951. Minder bekend is dat laatstgenoemde ook een rol speelde in de Eerste Wereldoorlog, die op het snijpunt lag van twee werelden: de militaire en de industriële. Gaston Blaise begon zijn carrière als genieofficier van het Belgische leger. Hij was een bekwaam ingenieur en bleef niet onopgemerkt. Zo belandde hij in het Kabinet van Charles de Broqueville, de regeringsleider - de functie van Eerste Minister bestond toen nog niet - en tevens de Minister van Oorlog. Toen de Belgische regering in 1914 voor de oprukkende Duitse troepen moest uitwijken en in Frankrijk belandde, volgde Blaise zijn Minister.

Zonder wapens kan een leger niet vechten en het Belgisch leger had dringend behoefte aan oorlogstuig. De Belgische staat beschikte immers over een aantal wapenfabrieken, de zogenaamde *Etablissements d'Artillerie*. De gebouwen zouden onherroepelijk in Duitse handen vallen, maar de staat evacueerde wat ze kon aan mensen en materiaal naar onbezet gebied. De Broqueville vertrouwde Blaise de opdracht toe om de Belgische

oorlogsindustrie in ballingschap te organiseren, in Frankrijk en daarna tevens in Groot-Brittannië. Hij vestigde zich in Sainte-Adresse nabij Le Havre, waar de Belgische regering in ballingschap uiteindelijk neergestreken was. Van daaruit zou hij een klein imperium gaan besturen, bestaande uit fabrieken en ateliers in Frankrijk (nabij Le Havre en Duinkerke) en in Groot-Brittannië (met als grootste vestiging, vanaf 1916, de reusachtige *National Projectile Factories* in Birtley). In totaal werkten maar liefst 15.000 man voor de *Etablissements d'Artillerie* en slokten ze zelfs een kwart van het budget van het Ministerie van Oorlog op.

De arbeiders in de Belgische oorlogsfabrieken waren voor het grootste deel militairen. Ze verdienden er minder geld dan de Franse en Britse burgerarbeiders, of dan de Belgische arbeiders die werk gevonden hadden in Britse en Franse fabrieken. In Wereldoorlog I was immers een gigantisch aantal Belgen voor de Duitsers en de Duitse wreedheden op de vlucht geslagen en honderdduizenden Belgen zouden de oorlog in het buitenland doorbrengen – meer dan in de Tweede Wereldoorlog, toen de veel snellere Duitse opmars minder vluchtchansen bood en de val van Frankrijk velen die aanvankelijk het hazenpad gekozen hadden, naar België deed terugkeren. Dit verschil tussen de lonen zou voor conflicten zorgen tussen de arbeiders van de wapenfabrieken en Blaise, die als militair

niet de vergelijking maakte tussen deze arbeiders en diegenen die hetzelfde soort werk voor meer geld uitvoerden in andere fabrieken, maar tussen hen en hun kompanen in uniform aan het IJzerfront. Hoe durfde men te klagen over de werk-omstandigheden en verloning in de oorlogsfabrieken, men riskeerde er toch niet elke dag zijn leven zoals de 'héros de l'Yzer'?

Voor de geschiedenis van Blaise en de *Etablissements d'Artillerie* is het aan te raden om een bezoek te brengen aan het archief van het Koninklijk Legermuseum. Blaise en zijn adjuncten waren immers officieren van het Belgische leger en de persoonlijke dossiers van de officieren die voor 1900 geboren zijn, bevinden zich in het KLM-archief. Ze zijn vrij raadpleegbaar, met als enige beperking dat er een toestemming nodig is van de Algemene Dienst Inlichtingen en Veiligheid van Defensie, die gevestigd is een kazerne te Evere, voor de consultatie van de dossiers van officieren die nog geen 120 jaar geleden geboren zijn. In diezelfde kazerne worden de dossiers bewaard van de officieren geboren na 1900 (Centrum voor Historische Documentatie). De dikte van dergelijke dossiers kan enorm variëren, naargelang het belang en de graad van de persoon in kwestie. Voor zover de arbeiders militairen waren, bevinden hun dossiers zich hetzij in het KLM hetzij in Evere (maar afhankelijk van een ander organisme, namelijk de Dienst Notariaat) met opnieuw de

geboortedatum – ditmaal 1888 – als scheidinglijn: dossier van onderofficieren en soldaten geboren tussen *grosso modo* de jaren 1840 en 1888 zijn in KLM te vinden, deze van de lagere rangen geboren vanaf 1889 bevinden zich te Evere.

Ook over de algemene aspecten van het hierboven geschetste verhaal, vindt men archief in het KLM – en, bij uitbreiding, over de problematiek van de “Belgen in ballingschap” in ‘14-’18. De meeste niet-vechtende organismen – zoals de *Etablissements d’Artillerie*, de Algemene Inspectie van de Gezondheidszorg, de Generale Staf, enzovoort – waren immers niet in het kleine stukje onbezet België gevestigd, maar in Frankrijk. In Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk waren er ook rekruteringsbureaus van het leger, bijvoorbeeld in Dieppe en in Folkestone.

Behalve in deze twee landen bevonden zich ook grote aantallen Belgen in – om ons tot de voornaamste te beperken – Duitsland, Nederland en Zwitserland. De minst fortuinlijken waren uiteraard de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland, waarover zich een fichier alsook persoonlijke dossiers in het KLM-archief bevinden. Deze beperken zich trouwens niet tot de krijgsgevangenen: er bevinden zich ook bepaalde politieke gevangenen – burgers – hierbij, zonder evenwel exhaustief te zijn.

In Nederland bevonden zich gevluchte Belgische militairen: sommigen probeerden van daaruit terug het Belgisch leger te vervoegen via Groot-Brittannië en Frankrijk. De meesten bleven evenwel ter plaatse en werden er geïnterneerd, vermits Nederland als neutraal land daartoe verplicht was. Ook over deze problematiek bevindt zich archief in het KLM.

Tenslotte waren er vanaf mei 1916 ook veel Belgen in Zwitserland: in dit geval ging het om gewonde of zieke krijgsgevangenen, die uitgewisseld waren op basis van internationale verdragen en na hun vrijlating uit Duitse krijgsgevangenkampen, in het neutrale Zwitserland geïnterneerd werden. Een

mooi voorbeeld hiervan is de Genetenaar Willy Van Cauteren. Hij was oorlogsvrijwilliger bij het Korps der Congolese Vrijwilligers (*Corps des Volontaires Congolais*) en werd gevangen genomen bij Namen op 23 augustus 1914. Hij hield in Duitse krijgsgevangenschap een oorlogsdagboek op rubberen verbanddoek bij. Toen hij op 16 juli 1916 naar Zwitserland werd overgebracht, slaagde hij erin om dit dagboek mee te smokkelen. Op 11 juli 1918 werd hij gerepatrieerd naar Frankrijk. Van dit dagboek bewaart het KLM zowel het origineel als een getikte versie (gecensureerd door de Belgische diensten te Le Havre) als de naoorlogse uitgegeven versie ervan in de bibliotheek.¹

Het archief over de Zwitserse krijgsgevangenen bevindt zich al decennia in het KLM: het is het archief van de door de militaire attaché geleide Dienst voor Geïnterneerden van het Belgische gezantschap te Bern.² Bepaalde andere archiefbestanden zijn pas aan het begin van de eeuw in KLM beland, namelijk het zogenaamde ‘ex-CDH-archief’ (archief dat zich voordien in het Centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht te Evere bevond, dat onder de voornoemde ADIV ressorteert) of de zogenaamde ‘Moskou-archieven’, door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog in beslag genomen Belgisch archief dat aan het eind van de oorlog in Sovjet-handen was gevallen en pas begin deze eeuw door de Russen aan België werd teruggegeven. Beide grote archiefconglomeraten worden momenteel opnieuw geïnventariseerd en verpakt door een projectarchivaris.

- 1 W. VAN CAUTEREN, *La Guerre et la captivité. Journal d’un prisonnier de guerre en Allemagne*, Brussel en Parijs, 1919.
- 2 R. BOIJEN, *Inventaris van het archief-fonds “1914-1918 - II”*, Brussel, KLM/MRA, uitgegeven inventaris n°23, 1984, 4-14.

Praktische info

Koninklijk Museum van het Leger
en de Krijgsgeschiedenis
Documentatiecentrum
Jubelpark 3
1000 Brussel

Het Documentatiecentrum heeft een andere ingang dan het Museum. Zie hiervoor en voor andere praktische info:
<http://www.klm-mra.be/klm-new/nederlands/main01.php?id=documentatie/praktisch>

Vragen via:
cdoc.klm-mra@klm-mra.be

Voor de database der persoonlijke dossiers, zie:
<http://klm-mra.iwp.bh-a.eu/fmi/iwp/cgi?-db=DossiersOfficiers&-loadframes>

Daar vindt u tevens de adressen van de archiefdiensten in Evere.

Henri Crick en August Cleenewerck

Mijn grootvaders - helden in den Grooten Oorlog

Stefan Crick

Mondelinge overlevering van de oorlogsverhalen van wijlen mijn twee grootvaders, Henri Crick langs vaderskant, August Cleenewerck, langs moederskant kwamen tot mij in gesprekken die ik als kind opving. Dat er vooral een latent taboe hing over het soldatenleven van grootvader Henri Crick, heb ik als kind ervaren. Meer dan waarschijnlijk ten onrechte. Die gesprekken, werden gevoerd vooral tijdens het zogenaamde 'nieuwjaarviere', familiebijeenkomsten die steeds in de grootouderlijke woning gehouden werden. Later werd deze familieattitude vanzelfsprekend geacht.

Enkele decennia later, nadat praktisch alle hoofdrolspelers en getuigen overleden waren, heb ik die verhalen de echtheid ervan bevestigd gekregen tijdens gesprekken met de enige overlevende oom, mijn moeders jongste broer, G. Een oude aangetrouwde tante was gezien haar hoge leeftijd niet meer aanspreekbaar. Alvorens deze verhalen te noteren, heb ik voorzichtigheidshalve bovenvermelde oom zelf een oud-militair, geraadpleegd om in eerste instantie de feiten te controleren, aan de hand van zijn getuigenis. Het doel van het opnemen van deze familie verhalen, is uiteraard de publicatie ervan.

Feit was dat mijn beide grootvaders mijzelf nooit iets verteld hebben van hun oorlogsverleden, wel heb ik het beeld voor mij van twee oude mannen die duidelijk de tekenen van kortademigheid vertoonden: "gepakt van de goaze, jongen".

Plaats van handeling, waar beide Groote-Oorlog-verhalen zich afspeelden, was de Westhoek, het plateland beneden leper, in de driehoek gevormd door deze oude stad met Poperinge ten zuiden en de stad Veurne westwaarts. waar beide families leefden. De verhalen worden door documenten uit de Belgische leger-administratie bevestigd. Bedenken wij dat beide jonge mannen, in het begin van hun jonge leven, er zich totaal niet van bewust waren wat die onmiddellijke oorlogstoestand voorstelde. Waren zij – zoals zovelen – van gedachte dat hun engagement slechts van korte duur zou zijn? Twee helden in onze familie: de ene zich wel bewust van het onmiddellijke levens-

gevaar, de andere grootvader die zijn verantwoordelijkheid – gezien het tijdstip – als familiehoofd consequent nam.

Crick Henri Franciscus (1892-1965)

Geboren op 8 augustus 1892 in het Oostvlaamse Sint-Gillis-Dendermonde, in de Torrestraat om 2 uur 's morgens als natuurlijke zoon van Anna-Maria Creyelman. Enkele maanden tevoren, op 9 mei 1895 huwde zij met Crick Egidius. Het kindje werd aldus bij akte wettig gemaakt en droeg verder de familienaam van vader Egidius. Veel is er over mijn grootouderfamilie niet geweten; dit gezin bestond uit vader, moeder en vier zonen.

Over zijn jeugd jaren heb ik niets kunnen vinden. Henri Crick moet op 12 juli 1912 op 20-jarige leeftijd zijn dienstplicht vervullen. De vraag is: hoe is hij in West-Vlaanderen, in Oostvleteren terecht gekomen? Een open vraag die hopelijk beantwoord kan worden. Onmiskenbaar heeft hij vier volle jaren als frontsoldaat en als kanonnenvoer in de loopgraven gediend. Op 1 augustus 1914 wordt hij ingedeeld bij het 5de Regiment, 86ste Compagnie, als soldaat 2de klas en draagt het stamnummer 1314. Op 1 september 1917 blijkt hij tot het 11de Regiment te behoren. Hij huwt op 27 juli 1917 met Rachel Top in Oostvleteren. Op 27 september wordt hun zoontje Marcel geboren, dat echter op 9 maart in het volgend jaar overlijdt.

Het militaire document gedateerd op 21 maart 1921, dat de toebedeelde frontstrepen bevestigt, geeft een duidelijk overzicht van zijn militaire, gedwongen 'loopbaan', die weliswaar zeer turbulent bleek te zijn. Uit zijn overigens Franstalig "Extrait du feuillet de punitions" blijkt dat hij meermaals het leger 'tijdelijk' verlaten had, wat door de militaire overheid bestraft werd, zoals op 16 december 1918 met '8 jours de cachot'. Op bewust document staan ook zijn eervolle vermeldingen als frontsoldaat, 8 chevrons de guerre.

En hier begint zijn markante ervaring, waarbij mijn grootvader zijn eigen interpretatie gaf aan 'wapenstilstand'. Op 11 november 1918 wordt de Wapenstilstand

ondertekend. Nadien verneemt grootvader dat zijn echtgenote Rachel op 27 november 1918 bevallen is op de hoeve van een tweeling, August en Albert, mijn vader. Hij spoedt zich naar zijn familie en keert niet terug naar het leger.

Uiteindelijk blijft hij bij zijn familie, op de Wiphoek 14 te Oostvleteren. Er is veel achterstallig werk aan de winkel en 'de koebeesten moeten kalven'. Maar dit is buiten het Belgische leger gerekend: herhaalde malen doet de "gendarmerie" van Oostvleteren huiszoeking. Tevergeefs. Een boer weet wel zijn verborgen schuilplaatsjes op zijn land... Uiteindelijk wordt hij toch gevat en aangehouden door twee gendarmes, die hem gevangelijk en te voet naar Poperinge moeten brengen. Maar Henri denkt daar anders over. Enkele honderden meter voorbij de boerderij loopt de zogenaamde Poperingse vaart, een brede beek zeg maar. Daar aangekomen grijpt hij beide gendarmes vast en gooit hen in het water. Grootvader was fysiek groot en sterk. De gendarmes zijn hem niet meer komen zoeken...

Toch is er nadien een proces gevoerd; oorspronkelijk had grootvader wegens zijn heldhaftig gedrag aan het IJzerfront acht frontstrepen 'verdiend', en Vuurkruiser, maar de militaire rechtbank, de Krijgsraad besliste op 19 juli 1920 desertie. Hij werd niet veroordeeld als deserteur, maar volledig vrijgesproken als vaandelvluchtige; dit bewijst het rapport van de ' Conseil de guerre, le 20 juillet 1920: *a été acquitté en chef de désertion*. Hij werd dus geheel en effectief vrijgesproken van de beschuldiging van desertie door de Krijgsraad van de provincie Henegouwen. Maar hij moest, gezien zijn ongewettigde afwezigheden, sommige slechts van enkele uren, één frontstreep afgeven, en dat vond hij véél erger. Blijkbaar had de Krijgsraad begrip voor de motivatie van grootvader die zijn vaderlijke plicht hoger achtte. Aldus blijft het oorlogsverhaal van grootvader Crick overeind.

Bronnen:

Niet gedateerde fiche over Crick Henri ; Artillerie de la 17de Brigade mixte.

20 maart 1917: fiche 'Liste n° 789 14de Régiment de Ligne', over Crick Henri.

14 november 1920: verklaring van de Oud-Strijdersbond (V.O.S.) waarin de actieve oorlogsdienst van Crick Henri wordt bevestigd door de burgemeester van Woesten.

17 januari 1921: opgave aanbeveling van militaire loopbaan van Crick Henri, stamnummer 1314 voor bekomen van 7 frontstrepen.

12 maart 1921: 'Extrait du feuillet de punitions', afgeleverd in Tournai.

21 maart 1921: 7 frontstrepen worden toegestaan door de 'Etat major' 11 Division d'Infanterie.

20 mei 1930: verzoekschrift van V.O.S. gericht aan de minister van Landsverdediging, met opgave van militaire dienst voor het bekomen correctie van het aantal verworven frontstrepen.

juni 1930: Ministère de la Défense Nationale: verlies van 8ste frontstreep met op 20 juni 1930: 'Traduction flamande' van antwoord van juni 1930.

24 oktober 1935: verzoek door Crick Henri om toekenning van het Vuurkruis.

7 november 1936: 'Ministère de la Défense Nationale': interne nota gericht aan de 'Trésorier du 11A, demande et réponse' over het bekomen van het IJzerkruis door Crick Henri.

29 november 1936: "Mutations" opgave.

7 december 1936: militaire fiche met opgave van '7 ch. Fnt ; Crg. Palme (Lp)'.
Carte de feu.

August Cyrille Cleenewerck (1894 - 1958)

Grootvader August Cleenewerck werd geboren in Vlaamertinge, West-Vlaanderen op 16 augustus 1894 uit het echtpaar Théophile Cleenewerck en Sidonie Delestree. Hij liet zich niet onbetuigd in *den Grooten Oorlog*. Op 16 juli 1915 werd hij in Watou, West-Vlaanderen opgeroepen als soldaat-vrijwilliger in het Belgische leger. Hij werd goed bevonden voor 'den dienst' en

werd ingelijfd in het Centre d'instruction de la 1ère D.A. 1ère Infanterie détachement de Fécamp. Auguste was 21 jaar en ongehuwd. Begin januari 1916 wordt hij naar het IJzerfront gestuurd in het 3de linie 2de regiment, 3de compagnie onder kapitein Dessent. Auguste Cleenewerck wordt gedemobiliseerd op 26 augustus 1919.

Een rapport van het 1ste D.A. ; 3de Linierement gedateerd op 7 oktober 1918 geeft de omstandigheden weer waarbij hij, inmiddels tot korporaal bevorderd, met zijn medestrijders aankomt op 28 september 1918 aan de weg Klerken – Houthulst. Zij werden er tegengehouden door heftig vijandelijk mitrailleurvuur. Zijn luitenant Huys, had deze kritieke situatie geëvalueerd en vroeg om enkele vrijwilligers (*braves pour réduire l'obstacle*). Onmiddellijk stelden zich sergeant Collard, de korporalen Van Meerhaege en Cleenewerck, de soldaten Poorter en Jacobs zich kandidaat. Met een gerichte granaataanval hadden zij het Duitse mortierneest onschadelijk gemaakt en veroverden de vijandelijk stelling. Hierbij namen zij de officieren, kapitein en drie luitenanten en soldaten gevangen. Auguste werd bij die hevig vuurgevecht geraakt door een vijandelijke kogel of later door een ander vijandig projectiel in de rechtersvoet, dat heb ik niet kunnen achterhalen. Feit is dat hij op 29 september 1918 werd hij opgenomen in het Franse hospitaal van Porte de Gravelines. Half oktober werd hij verzorgd in het hospitaal van Couttance. Einde december 1918 mutatie naar C.T.A.M. Leysele. In 1919 verplaatst naar C.T.A.X. in Hoogstade en naar het einde van die maand C.F. Groep V.T. Cie der subsistance, Mechelen met demobilisatie aldaar op 26 augustus 1919 (*en congé illimité à Vlaemertinghe*).

Zijn eremerken:

1.11.1918: Militair eremerk 2de klasse en Oorlogskruis (Croix de Guerre).

1.3.1919: Chevron de blessure ; 'kwetsuurstreep'.

23.11.1926: Médaille de Victoire en Médaille commémorative de la Guerre 1914-1918.

Vuurkaart voor deelname aan oorlog 1914-1918 en 6 Frontstrepen.

Bronnen:

16 juli 1915: Code pénale militaire – Krijgswetboek: voorlezing van krijgswetten.

30 oktober 1916: Feuillet matricule, N° 7595.

Zonder datum: 3de Régiment de Ligne: Feuillet controle de Cleenewerck Auguste, N° 62255 de la matricule.

16 juli 1915: Milice nationale – Lévée de 1915 – contingent pour la durée de la guerre.

7 oktober 1918: 1ère Division de l'armée – 1ère Division de 'Infanterie – 3e Régiment de Ligne – 3e Compagnie: Proposition pour distinction honorifique en faveur de Cleenewerck Auguste handgeschreven en ondertekend hiërarchisch document.

19 maart 1920: Feuillet Matricule et de Punitions – Legerdepot N° 1.

16 juli 1920 ; 3e Linierement: Herziening van zijn rechten op frontstrepen en de rente die eraan gehecht is. Met Feuillet de Punitions (blanco).

30 november 1920: 't Strijdersfonds: vaststellen der rechten van den strijder... opgave van dienststaten tussen 1 augustus 1914 en 11 november 1918.

22 februari 1921: I Division d'Armée – 3e Régiment de Ligne – I Bataillon – 3e Compagnie: Annexe à la C.M. dus 25 janvier 1920: toekenning van quatre chevrons de front.

12 september 1928: Ministère de la Défense Nationale: toekenning van een jaarlijkse, levenslange rente voor hinder met rechtersvoet ten gevolge van een kogel, en een invaliditeit van 10 %.

5 augustus 1936: fiche Cleenewerck Auguste Cyrille caporal 3e de Ligne.

24 mei 1930: handgeschreven document ; Demande/Réponse au Capitaine trésorier du 3e R^t de ligne: opgave van verworven eretekens.

31 december 1939: Fiche de Renseignements du nommé Cleenewerck Auguste Cyrille N° M^{le} 103.62255: opgave volgens datum van verworven eretekens.

Bij het doornemen van bovenstaand bronnenmateriaal, trof ik een fiche waarop ene Cleenewerck Remi Corneille, soldaat stamnummer 103.62256 vermeld werd. Nu blijkt dat hij grootvaders jongere broer was. Grootoom Remi werd geboren in Vlaemertinghe op 22 januari 1896 en was oorlogsvrijwilliger. Hij werd zwaar gekwetst: een kogel in de schouder en *au flanc gauche*, tijdens een offensief op 28 september 1918. Ook hij werd geëerd met diverse eremerken, onder andere door de Kwetsuurstreep en andere.

Bronnen:

14 oktober 1930: Recherches militaires: Demande/Réponse Au Commandant du Canton de Gendarmerie de Ypres.

16 oktober 1930: Etat de proposition pour l'obtention d'un chevron de blessure.

De Slag bij Passendale - 1917

'Passchendaele' is niet alleen een episode uit de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, het is ook een begrip geworden, een internationaal symbool voor oorlogsgeweld in zijn meest gruwelijke vorm. In 1917 werden hier in honderd dagen meer dan 400.000 militairen buiten gevecht gesteld voor een terreinwinst van slechts enkele kilometers. Passendale is ook het symbool voor vele naties, die zich hier onderscheidden en zich na de oorlog als natie wilden bevestigd zien.

Steven Vandenbussche
Conservator Memorial Museum Passchendaele 1917

In de zomer van 1917 waren de Britten vastbesloten om in Vlaanderen een frontdoorbraak af te dwingen. Om de Ieperboog te kunnen doorbreken, moest eerst de Wijtschateboog of *Messines Ridge* ten zuiden van Ieper rechtgetrokken worden. Vanaf 1916 werkten de Britten aan een grootschalig plan om de hele boog te ondergraven met krachtige dieptemijnen. De Duitsers kregen echter weet van de zaak en probeerden de geallieerden te counteren met tegenmijnen. Tussen *Tunnellers* en *Mineurs* ontwikkelde zich een bizar kat- en muisspel van mijnen- en tegenmijnen, een eigen oorlog onder de Salient als het ware. Uiteindelijk werden in de vroege ochtend van 7 juni 1917 negentien dieptemijnen simultaan tot ontploffing gebracht. Het werd de grootste kunstmatige explosie tot dusver, die het effect had van een krachtige aardbeving. De ontreding bij de Duitsers was compleet. De Nieuw-Zeelanders en de Ieren boekten grote terreinwinsten. De uiteindelijke doelstelling om het front recht te trekken, werd een succes. Haig, die aangesteld was als opperbevelhebber, kon zich nu volop concentreren op zijn *'Flanders Offensive'*, met als doel het veroveren van de Duitse duikboothavens van Oostende en Zeebrugge.

Haig geloofde in een groot offensief op een breed front. De Duitsers hadden echter een grootschalige aan-

val verwacht en waren goed voorbereid. De Duitsers gaan immers vanaf 1916 over tot het uitbouwen van een heus verdedigingsnetwerk in de diepte. Het aanvalsgerichte denken had plaats gemaakt voor consolidatie van het verworven terrein. Speciale *'Pioniers'* of genie-troepen werden daarop belast met het uitbouwen van opeenvolgende verdedigingslijnen. De lijnen werden voorzien over de ganse lengte van het front, maar omdat de Duitse legerleiding net hier een aanval verwachtte, werd prioriteit gegeven aan de streek rond Zonnebeke. Talloze rijen prikkeldraad, mitrailleur-nesten en bunkers volgden sterk de topografie en verbonden de meest strategische landschapselementen. Tussen het front en Passendale lagen vier actieve stellingen. De Albrecht- en Wilhelm-stelling waren volledig uitgebouwd tot een netwerk van loopgraven en schuilplaatsen, de twee Flandern-stellingen waren eerder bunkerlijnen. Het misleiden van de vijand speelde een belangrijke rol en onder meer met valse loopgraven ging men de geallieerde luchtverkenner om de tuin leiden. *'Riegels'* of kleinere verbindingsstellingen vormden daarenboven versterkte bruggen tussen de eigenlijke stellingen. Dit concept van elastische defensie zorgde dat de Duitsers bij een geallieerde aanval telkens terug kon plooiën op een nieuwe verdedi-

gingslijn en van daaruit een tegenaanval kon organiseren. Bovendien hadden Duitsers het voordeel het glooiende landschap van de heuvelrug ten oosten van Ieper te bezitten. Die natuurlijke verdediging met een dicht groen landschap was strategisch van groot belang. Vooral vanaf de *Passchendaele Ridge* hadden de Duitsers een goed overzicht over de glooiende velden. Bossen, hagen en hoeses die in 1917 nog vrij intact waren, boden goede schuilplaatsen en waren essentieel als verdediging. Het controleren van deze elementen bepaalde dan ook sterk de ligging van het front.

Tijdens de voorbereidende artilleriebeschietingen van de Derde Slag bij Ieper schoten de Britten meer dan 4.200.000 projectielen naar de Duitse stellingen, wat maar liefst twee en een halve keer zo veel was als het jaar daarvoor aan de Somme. Na herhaaldelijk uitstel trokken de Britten op 31 juli 1917 in de gietende regen ten aanval. De zware beschietingen en de regen hadden het slagveld in een moeras veranderd en de ingezette tanks liepen vast in de modder. De *'Slag bij Pilkem'* zorgde voor een terreinwinst van drie kilometer, maar de aanval liep vast op de *Wilhelm-Stelling*.

Op 10 augustus lanceerden de Britten een grote mislukte aanval tegen de hoogten rond Geluveld, van waar

de Duitsers hun hele rechterflank onder vuur konden nemen. Midden augustus speelden de voornaamste wapenfeiten zich dan weer af bij Langemark. Na enkele warme dagen kwam er een droge korst op de modder, zodat er opnieuw tanks ingezet werden. Deze strandden echter opnieuw, waardoor de geplande frontdoorbraak steeds verder weg leek.

Haig realiseerde zich dat het offensief was vastgelopen en verving Generaal Gough door Plumer, die een succesvolle 'step-by-step'-tactiek toepaste waarin beperkte doelen werden beoogd. Om het offensief weer op gang te krijgen, werden ook nieuwe troepen ingezet: het 'Australian and New Zealand Army Corps' (ANZAC). De nieuwe troepen en de aangepaste tactiek misten hun uitwerking niet. Op 20 september werd er met succes gestreden rond de Meenseweg, op 26 september bij het Polygoonbos en op 4 oktober bij Broodseinde, waar de Duitsers grote verliezen kenden.

In het Memorial Museum Passchendaele 1917 zijn er in de Australische landtentoonstelling drie dodenpenningen te zien, die een triest symbool vormen voor het verlies van Australische families die hun zonen nooit meer terug zouden zien. De drie penningen dragen de naam 'Seabrook'. Drie Australische broers, George Ross, William Keith en Theo Leslie Seabrook besloten in augustus 1916 om zich aan te sluiten bij het Australische leger. Na hun opleiding werden ze bij het 17de battalion Australian Infantry gevoegd. Op 20 september 1917 nam hun eenheid deel aan de "Battle of the Menin Road". De troepen vertrokken moeizaam naar hun vertrekposities, als even na middernacht een fosforgranaat tot ontploffing kwam in de colonne vlakbij Hellfire Corner, langs de Meenseweg. William Keith Seabrook, die als 2nd Lieutenant diende en voorop liep bij de colonne, raakte hierbij zeer ernstig gewond, samen met acht andere soldaten. Eén getuige, die zijn wonden verzorgde, haalde later aan dat zijn verwondingen van die aard waren, dat het beter was om ze niet te beschrijven. William Keith werd naar het 10de Canadese Clea-

De broers Seabrook.

ring Station gebracht, waar hij één dag later stierf aan zijn verwondingen. Bij hem droeg hij een foto van zijn moeder, Fanny Isabel Ross, die doorboord werd door de dodelijke granaatscherf. Hij ligt nu begraven op Lijssenthoek Military Cemetery in Poperinge. Ondertussen waren zijn broers, George Ross en Theo Leslie, wel op hun startposities geraakt. Ze hadden ongetwijfeld het nieuws vernomen dat hun broer dodelijk verwond was geraakt. Om 5u40 in de morgen begon hun aanval. Theo en George werden beiden geraakt door een granaat en werden nooit meer teruggevonden. Het was hun eerste dag aan het front... Het duurde een hele tijd vooraleer de moeder, Fanny Isabel Ross, wist wat er met haar drie zonen was gebeurd. Door enkele tegenstrijdige berichten en geruchten, bleef ze tot haar dood in 1929, geloven dat er één van hen nog in leven was, maar zijn geheugen was kwijtgeraakt en de weg naar huis niet terugvond. Ze is de tragedie voor altijd blijven meedragen. Ook hun vader, William George Seabrook leed enorm onder het verlies. In Fanny Seabrook's eigen woorden: *The blow of losing three sons in one battle is terrible and we are heartbroken.*

Ondertussen was het doel van de eerste fase van het offensief nu het einddoel van de hele campagne geworden: de verovering van de puinen van Passendale. De combinatie van

najaarsregen, verzadigde grond en het vernielde afwateringssysteem in de streek, herschiepen het landschap in een immense modderzee, waarin mens, dier en machine verzopen. Voor de aanval van 9 oktober bij Poelkapelle hadden de aanvalstroepen maar liefst elf uur nodig om vanuit leper over smalle loopplanken naar hun vertrekposities te gaan. Ook werd artilleriesteun moeilijk, omdat de kanonnen bij het eerste schot wegzakten in de modder. De geallieerde aanval op Passendale op 12 oktober had dan ook een bloedige afloop, vooral voor de Nieuw-Zeelandse troepen. Op 12 oktober 1917 zette de Nieuw-Zeelandse divisie de aanval in om de Belle-Vue uitloper te veroveren. Het resultaat was bedroevend: 2.700 verliezen, waaronder 845 gesneuvelden in minder dan vier uur tijd. Die dag staat dan ook voor eeuwig geboekt als de meest tragische dag in de geschiedenis van Nieuw-Zeeland.

Eén van de bekendste Nieuw-Zeelandse slachtoffers was ongetwijfeld rugby-kapitein David Gallaher. David Gallaher werd geboren in oktober 1873. Vanaf 1890 speelde hij rugby in het Auckland Rugby team en kreeg er faam als sportman. In 1901 nam hij deel aan de Boer War, op 27-jarige leeftijd. Gallaher werd echter wereldberoemd als kapitein van de nationale ploeg van Nieuw-Zeeland, "The All Blacks". In 1906 trouwde hij en in 1908 werd zijn dochter Nora geboren. In juni 1916 sneuvelde zijn jongere broer in Frankrijk. David besloot daarop om terug in het leger te gaan. Hij werd benoemd als sergeant bij het 2nd Auckland Regiment. Op 4 oktober 1917 werd hij tijdens de Slag om Broodseinde geraakt in zijn gezicht. Hij werd hierop afgevoerd naar een eerstehulp post bij Abraham Heights (dicht bij Graventafel, een plaatsnaam tussen Zonnebeke en Passendale) en daarna verder gevoerd naar een hospitaal bij Poperinge, waar hij dezelfde dag nog stierf. Hij ligt nu begraven op Nine Elms Cemetery. Elk jaar komt er nog steeds een delegatie van "The All Blacks" een eerbetoon brengen bij het graf van Gallaher.

Na de bloedige slag op 12 oktober 1917, gaf Haig het bevel de aanval

te stoppen en liet hij de ANZAC's vervangen door frisse, Canadese troepen. In april 1917 voerden ze reeds bij Vimy (Frankrijk) hun eerste gezamenlijke aanval uit onder Canadees commando. Voor veel Canadezen was dit de echte geboorte van Canada als een onafhankelijke natie. Het Canadees leger, dat als natie samen vocht, was gekend als een sterk en taai leger, die bij uitzichtloze situaties voor een keerpunt konden zorgen. Hierop rekende ook Haig, toen hij de Canadezen in de strijd wierp. Op 26 en 30 oktober ploeterden zij hun 'Road to Passchendaele'. Op 6 november konden de Canadezen dan eindelijk het dorp Passendale innemen, waarvan de naam intussen mythische proporties had aangenomen: Passion-dale, of dal van het lijden. Verder kwamen ze echter niet meer en het offensief liep op 10 november vast op de top van de heuvelkam. Het onmogelijke werd verricht, maar tegen welke prijs: 16.000 Canadezen werden gedood, verwond of vermist.

Richard Verhaeghe, was één van die Canadese slachtoffers, maar was van geboorte een Belg. Hij werd op 25 april 1878 in Zerkegem, Jabbeke geboren. Tussen 1898 en 1913 emigreerde hij met zijn vrouw en dochter naar Saskatoon, een klein stadje in de Canadese provincie Saskatchewan. In augustus 1915 nam hij dienst in het Canadese leger waar hij een opleiding tot soldaat volgde. Eind januari 1916 trok hij naar het front met het 5^e Bataljon. Op 30 oktober 1917 gaat het 5^e Bataljon in de aanval op Bellevue-Spur. Door de slechte staat van het terrein verloren de verschillende compagnies elkaar uit het oog en kunnen de Duitsers de Canadezen van op een hoogte onder vuur nemen. Een van de velen die toen sneuvelden, was Lance-Corporal Richard Verhaeghe. Begin maart 1920 werd in de westelijke hoek van de Woodlands zijn lichaam gevonden en werden zijn stoffelijke resten overgebracht naar Tyne Cot

Cemetery, waar hij nog steeds zijn laatste rustplaats heeft.

De slag bij Passendale was een waar bloedvergieten en vereiste enorme moed van talloze soldaten. Om elke hoogte, voor elke bunker moest er bloedig gestreden worden. Het innemen van de bunkers en mitrailleursnesten vergden vaak de hoogste daad van moed en zelfopoffering. Hiervoor werden dan ook verschillende Victoria Crosses en andere hoge onderscheidingen toegekend, vaak postuum. Eén van die moedige soldaten, die wel de oorlog overleefde, was John James Dwyer uit Australië. Dwyer slaagde erin om op 26 september 1917, tijdens de slag om Polygon Wood, op zijn eentje een Duits mitrailleursnest bij Molenaarelsthoek uit te schakelen en het veroverde machinegeweer terug te brengen naar zijn linie, om het daarna te gebruiken tegen de oprukkende Duitsers. Dwyer overleefde de aanval en

De puinen van de kerk van Passendale in 1918.

Memorial Museum Passchendaele 1917

Het Memorial Museum Passchendaele 1917 houdt net die herinnering levendig aan de Slag van Passendale waarbij in 1917 in honderd dagen tijd een half miljoen slachtoffers vielen voor slechts acht km terreinwinst. Het museum is ondergebracht in het historisch kasteeldomein van Zonnebeke en focust op de materiële aspecten van Wereldoorlog I. Er wordt aandacht besteed aan uniformen, slagveldarcheologie en artillerie. Het vernieuwde museum bestaat uit vijf verschillende delen. Op de eerste verdieping krijg je een uitgebreid overzicht van de Eerste Wereldoorlog in de streek en dit aan de hand van een unieke collectie historische voorwerpen, levensechte diorama's, foto- en filmmateriaal. Vervolgens ga je na hoe de Britten in 1917 ondergronds gingen leven omdat er boven niets meer was. In de unieke Dugout Experience ontdek je communicatie- en verbandposten, hoofdkwartieren en slaapplekken. Het derde deel beslaat een volledig nieuw ondergronds gebouw over de Slag van Passendale. Hier wordt stil gestaan bij de internationale dimensie van de oorlog door te focussen op de bijdrage van de verschillende naties tijdens deze slag. Daarnaast wordt via een maquette ook de link gemaakt met het oorlogslandschap. Naast de Dugout Experience kan de bezoeker ook de nieuwe Trench Experience bezoeken, een netwerk van gereconstrueerde Duitse en Britse loopgraven waarlangs originele schuilplaatsen herbouwd zijn. Een bijzondere ervaring van hoe het leven in de loopgraven doorheen de oorlogsjaren geëvolueerd is. In het vijfde deel, de herinneringsgalerij, gaat het over de herdenking en de herinnering van de vele honderdduizenden slachtoffers die hier gestreden en vooral geleden hebben.

Tot slot is er het beroemde kunstwerk van de Nieuw-Zeelandse kunstenaar Helen Pollock, 'Falls the Shadow', gebakken met klei van Passendale en Koromandel in Nieuw-Zeeland. De persoonlijke verhalen die werden vermeld in deze tekst zijn afkomstig van het onderzoeksproject "The Passchendaele Archives". Met dit project wil het Memorial Museum Passchendaele 1917 een gezicht en verhaal geven aan de namen die op grafstenen of memorials vermeld staan. Momenteel zijn er meer dan 4.000 dossiers raadpleegbaar in het Passchendaele Research Center in de voormalige pastorie van Zonnebeke, net naast de kerk.

werd later *Deputy Premier* van Tasmania. Zijn originele Victoria Cross is in het bezit van het Australian War Memorial, maar in 2013 schonk zijn kleinzoon zijn replica en enkele foto's aan het Memorial Museum Passchendaele 1917.

Het resultaat van de Slag bij Passendale was bedroevend. Na 100 dagen was slechts een terreinwinst geboekt van acht kilometer. De kostprijs was enorm: bijna 250.000 slachtoffers aan geallieerde zijde. De militaire begraafplaatsen groeiden dan ook expansief. Tyne Cot Cemetery, dat oorspronkelijk een vooruitgeschoven verplegingspost was, groeide na de Derde Slag bij Ieper verder aan. Na de oorlog werd de begraafplaats uitgebreid door de concentratie van geïsoleerde graven van de slagvelden rond Langemark en Passendale en door de ontruiming en overbrenging van kleinere begraafplaatsen. Nu is het de grootste Commonwealth-begraafplaats ter wereld. Er werden ongeveer 12.000 doden begraven, vaak met zeer diverse nationaliteiten. Meer dan 8.300 daarvan zijn nooit geïdentificeerd geweest. Achteraan de begraafplaats sluit een 152-meter lange muur de begraafplaats af. Op deze muur staan ook de namen van bijna 35.000 militairen uit het Verenigd Koninkrijk en Nieuw-Zeeland die sneuvelden in de Ypres Salient na 16 augustus 1917 en geen gekend graf hebben.

De slag bij Passendale heeft vandaag nog steeds een belangrijke symbolische waarde en was in bepaalde opzichten beslissend voor de verdere afloop van de Eerste Wereldoorlog. De Duitse verdediging was solide gebleken, maar de enorme verliezen aan manschappen en materiaal waren desastreuus voor het Duitse leger. Voor de Duitsers was de *Flandern-Schlacht* dan ook in wezen een *'Materialschlacht'*, en ontnam hen hun reserves om aan te vallen tegen de weerloos geworden Fransen. Passchendaele zorgde ook voor nieuwe inzichten en tactieken in de oorlogsvoering. De oude gedachte om op een breed front aan te vallen bleek niet succesvol. Zeebrugge heeft Haig nooit bereikt, maar de uitputtingsslag zorgde wel voor nieuwe inzichten in de oorlogstactiek.

De administratieve zuivering van burgemeesters in de provincie Antwerpen na de Eerste Wereldoorlog (1918-1921)

Jan Naert
Vakgroep Geschiedenis (UGent)

Hoewel er over de collaboratie van lokale overheden in bezet België tijdens de Tweede Wereldoorlog al boekenplanken volgeschreven zijn, werd wat de Eerste Wereldoorlog betreft voornamelijk weinig aandacht besteed aan de mate van samenwerking tussen de Belgische lokale overheden en de Duitse bezetter.¹ Het kan dan ook niet verwonderen dat wie de term 'oorlogsburgemeester' hoort, een quasi onmiddellijke associatie maakt met de meer bekende figuur uit de Tweede Wereldoorlog. Het jarenlange verwaarlozen van de Eerste Wereldoorlog, ten voordele van het collaboratie-verzet onderzoek van de Tweede Wereldoorlog, heeft er toe geleid dat heel wat historici vergaten dat de Belgische voorbereiding van de 'tweede bezetting' in meer dan één opzicht, schatplichtig was aan de ervaringen uit de eerste.²

De Belgische regering besloot immers net voor de Duitse inval, begin augustus 1914, dat de lokale besturen in het bezette land moesten blijven. De idee stond voorop dat het dagelijks bestuur zo goed mogelijk gevrijwaard moest worden. Kamer en Senaat stemden die wet echter niet vanuit de wetenschap dat de bezetting vier jaar lang zou duren. Dat impliceerde dat heel wat burgemeesters, schepenen en lokale ambtenaren meer dan één keer dienden te improviseren in die vier 'moeilijke' jaren. Dit werd in de hand gewerkt door de bijzonder beknopte instructies vanuit Brussel in de zomer van 1914.

Zich streng houdend aan het Oorlogsrecht van Den Haag (1907), schreef Minister van Binnenlandse zaken Paul Berryer dat samenwerking met de Duitse bezetter helemaal niet onwettig was, wel integendeel. Burgemeesters moesten op hun post blijven en 'loyaal' mee werken met de bezetter om de openbare orde te

bewaren. Het achterblijven van de burgemeesters in het bezette land als één van de belangrijkste vertegenwoordigers van het nationaal gezag maakte van hen echter ook zeer zichtbare, en makkelijke 'slachtoffers' van de Duitse bezettingspolitiek. Het heroïsche imago dat gedeporteerde oorlogsburgemeesters als Charles Dessain (Mechelen), Adolphe Max (Brussel) en Emile Braun (Gent) samen met nog vele anderen verwierven, leidde er na de oorlog toe dat eminente historici als Henri Pirenne de burgemeesters, en lokale besturen meer algemeen, zagen als één van de belangrijkste bronnen van het Belgische verzet tegen de Duitse bezetter.³ Hadden zij immers geen verzet gepleegd tegen de vele Duitse verordeningen? En waren zij niet samen met het Nationaal Comité voor Hulp en Voeding (NCHV) opgetreden als de enige ware lokale beschermheren van de Belgische bevolking? Het beeld dat Henri Pirenne hier schetst, mag evenwel niet zo maar overgenomen en veralgemeend worden. Dat werd duidelijk bij de aanvang van de repressie na de bevrijding in 1918 waarbij 'slechte vaderlanders' op verschillende manieren werden gestraft. Parallel met de gerechtelijke onderzoeken tegen incivieken ging men ook op nationaal politiek niveau na hoe de lokale besturen de oorlog waren doorgemaakt. Een belangrijk aspect hiervan was dan ook de houding van, en de keuzes gemaakt door burgemeesters en ander lokaal politiek personeel tijdens de bezetting.

1 Met als belangrijkste uitzondering: B. MAJERUS, *Occupations et logiques policières: la police bruxelloise en 1914-1918 et 1940-1945*, Bruxelles: Académie royale de Belgique, 2007.

2 In dat opzicht was de ervaring van de bezetting van 1914-1918 cruciaal bij de voorbereiding van onder meer de Wet Bovesse (5 maart 1935) en het burgerlijk mobilisatieboekje (september 1939), die de houding van de lokale administraties ten aanzien van de bezetter in de Tweede Wereldoorlog moest bepalen.

3 Samen met onder meer het Nationaal Comité voor Hulp en Voeding die mee het land behoeft hadden van een nog meer verregaande hongersnood. Hij vergeleek hun verzet met de lange strijd die lokale besturen hadden gevoerd voor lokale autonomie en tegen buitenlandse overheersing. Als 'historische' voorbeelden haalde hij de opstanden tegen de Spaanse overheersing in de 16^e eeuw en de Oostenrijkers in de 18^e eeuw aan. Zij hadden het voorbeeld gegeven voor het verzet tegen de Duitse bezetter. Zie: H. Pirenne, *Belgium and the First World War*. Translated by Vincent Capelle and Jeff Lipkes, The Brabant Press, 2014, 227-228.

Charles Dessain: oorlogsburgemeester Mechelen. Collectie Mechelen-Stadsarchief (Beeldbank Mechelen), Portret van Ridder Karel Dessain (1871-19144), burgemeester van Mechelen.

Opzet, structuur en bronnenmateriaal

In dit artikel wordt dieper ingegaan op de manier waarop de oorlogsburgemeesters na november 1918 aan onderzoek onderworpen werden, en dit aan de hand van enkele voorbeelden uit de Provincie Antwerpen. De focus ligt daarbij op de administratieve onderzoeken die door de verschillende politieke overheden werden uitgevoerd en niet op de strafrechtelijke procedures waarmee sommige burgemeesters tevens geconfronteerd werden.⁴ In wat volgt wordt onderzocht hoe die administratieve onderzoeken precies verliepen en wie de belangrijkste betrokken actoren waren. Er zal tevens nagegaan worden over hoeveel dossiers het hier precies gaat.

Het spreekt voor zich dat de naoorlogse beoordeling van burgemeesters een uitgesproken politiek karakter kende, zoals verder duidelijk zal blijken. Dit dwingt de onderzoeker om zich steeds bewust te zijn van de complexiteit van het bestuur onder de Duitse bezetting. Het is dan ook evident dat de moeilijkheden die eigen zijn aan de naoorlogse beoordeling van burgemeesters niet los mogen gezien worden van hun moeilijke positie tijdens de bezetting zelf. Daarom zal er eerst (te) kort stilgestaan worden bij enkele aspecten die een determinerende invloed hadden op het gedrag van heel wat oorlogsburgemeesters. Vervolgens zal er uitgebreid ingegaan worden op de procedure die voorzien was om hun houding tijdens de bezetting te evalueren. Eens dit uitgeklaard, komen de casussen zelf aan bod.

Het bronnenmateriaal dat hiervoor gebruikt zal worden, is terug te vinden in de benoemingsdossiers van de burgemeesters waarvan de originelen bewaard worden in de provinciale archieven. Die specifieke bronnenreeks onthult echter meer dan enkel de administratieve doorlichtingsprocedure. Zo vertelt ze ook iets over de politieke machtsverhoudingen en strijd in een stad of gemeente onder de Duitse bezetting,⁵ waarmee ze terzelfdertijd

4 Zie hiervoor: E. DREESEN, *De repressie van de economische collaboratie door het Hof van Assisen van Antwerpen in 1919-1920*, Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, KULeuven Faculteit Rechtsgeleerdheid, (Promotor: Prof. J. Monballyu), 2012 en E. HERPELS, *De repressie van het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Antwerpen (1918-1928) en de correctionele rechtbank van Antwerpen*, Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, KULeuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2013, (Promotor: Prof. J. Monballyu).

5 N. WOUTERS, Straf- en zuiveringsdossiers na WOII als bron voor lokale geschiedschrijving, in: *Bladwijzer* 2012, nr. 5, 9-17.

ook aantoonde dat de zo alom gepredikte 'godsvrede'⁶ niet altijd strikt werd nageleefd.

Burgemeesters in bezet België

Een eerste belangrijke test voor de burgemeesters was de inval van het Duitse leger in België. Hun zichtbare positie als vertegenwoordiger van de lokale gemeenschap maakte van hen een makkelijk doelwit bij de Duitse inval die niet zelden wreed verliep. Vaak werden zij door de oprukkende Duitse legers gezien als personificatie van hun steden en gemeenten. Dit blijkt uit de getuigenis van Lodewijk Van Nueten, de burgemeester van Meerle, een gehucht in het noorden van de provincie Antwerpen vlakbij de Nederlandse grens. In zijn dagboek⁷ beschreef hij minutieus hoe de Duitse troepen op 15 oktober het dorp binnenvielen en quasi onmiddellijk op zoek gingen naar de burgemeester. Er werd hem het bevel gegeven om met een witte vlag, op risico van zijn eigen leven, naar een nabijgelegen plaats te stappen waarvan de Duitsers vermoedden dat er Belgische regimenten verscholen zaten. Van Nueten getuigt hoe hij als 'neutrale' onderhandelaar, en overmand door schrik, vooruit werd gestuurd, om het Belgische leger duidelijk te maken dat de Duitsers in aantocht waren. Toen later bleek dat de Belgische soldaten gevlucht waren naar de Nederlandse grens, waar ze door de neutrale Nederlandse autoriteiten ontwapend zouden worden, kon de burgemeester pas opnieuw rustig adem halen.

Maar het kon ook minder goed aflopen, zoals bij de Duitse aankomst in Tisselt. Daar werd burgervader Jozef De Block op 29 september 1914 door het Duits leger gefusilleerd omdat er telefoondraden, achtergelaten door het terugtrekkende Belgische leger, teruggevonden waren aan diens molen in het dorp.⁸ De Duitse invaller vermoedde dat hij op die manier spioneerde voor de Belgische troepen.⁹ Dergelijke gebeurtenissen deden zich in het hele land voor. De geruchten verspreidden zich snel, met als gevolg heel wat schrik bij de lokale bevolking. Dit was dan

6 De Godsvrede of de Union Sacrée: hiermee wordt bedoeld dat de politieke twistpunten tussen de verschillende partijen tijdelijk on hold gezet werden. Iedereen schaarde zich in die optiek achter het Belgische vaderland.

7 Dagboek oorlogsburgemeester Lodewijk Van Nueten, Online gepubliceerd: www.meerle14-18.be : Fragment over de Duitse inval in Meerle zie 15/10/1914 en 16/10/1914.

8 Provinciaal Archief Antwerpen (PAA), Burgemeesters, 1798-1970, Doos 126: *Arrondissementscommissariaat Mechelen: lijst met namen van burgemeesters die onderscheiding verdienen wegens hun goed gedrag tijdens de bezetting*, Brief van de Arrondissementscommissaris van Mechelen aan de Gouverneur, 19 augustus 1919.

9 Een lokale geschiedschrijver schreef dat op 29 september 1914 burgemeester Jozef De Block door de Duitsers aan zijn molen gevat werd. Ondanks het feit dat ze geen telefoontoestel vonden, was de aanwezigheid van de telefoonkabel voldoende om hem de dag erna te fusilleren op vermoeden van spion te zijn voor het Belgische leger. Hij zou echter eerst zijn eigen graf moeten graven hebben, om dan na een hele nacht in de regen buiten gestaan te hebben neergeschoten te worden door twaalf soldaten. (Zie hiervoor: J.H. TROCH, *Geschiedenis van Tisselt*, 1938 en de lokale website van 'Tisselt Vaar Wel' dat een stuk weidde aan het lot van Jozef De Block: (<http://drupal.tisselt.be/node/86>).

ook een belangrijke motivatie voor enkele burgemeesters om hun post te verlaten. Zo getuigde de Mechelse arrondissementscommissaris na de oorlog dat de burgemeesters van onder meer Koningshooik, Berlaar en Blaasveld naar het buitenland waren betrokken en tijdelijk (of voor de volledige duur van de oorlog) vervangen werden.¹⁰

Hun moeilijke positie bleef de hele oorlogstijd aanhouden. Enerzijds dienden zij te voldoen aan de wensen van de Duitse bezetter die streefde naar een maximale economische exploitatie van het bezette land en maximale rust en orde beoogde. Tegen die achtergrond speelde de burgemeester als hoofd van de lokale politiek een beslissende rol, aangezien hij in die hoedanigheid verantwoordelijk was voor de ordehandhaving. De bezetter deinsde er niet voor terug om burgemeesters die te weerspanning waren of hun bevelen niet uitvoerden, op te sluiten, af te zetten en/of naar Duitsland te deporteren.¹¹ Schoolvoorbeeld was Mechels oorlogsburgemeester Charles Dessain. Die hielp mee de herderlijke brief van Kardinaal Mercier te drukken en te verspreiden. Het kostte hem zijn job, een plaats in de gevangenis en een deportatie naar Duitsland.

Anderzijds was er natuurlijk ook de bevolking die hen als eerste burger van stad, gemeente of dorp had verkozen. De relatie tussen de stedelingen of dorpelings en hun burgervader werd ook beïnvloed door problemen als de snel stijgende werkloosheid, de (gedwongen) deportatie van werkloze arbeiders, opeisingen van alles wat maar enigszins kon dienen voor de Duitse oorlogseconomie en buitensporig hoge oorlogsbelastingen. Allemaal maatregelen die schering en inslag waren in het dagelijks leven in oorlogstijd. Het meest prangende probleem echter was zonder twijfel de nijpende voedselschaarste. Die dwong de burgemeesters en stadsbesturen om zich te engageren in de lokale en regionale afdelingen van het Nationaal Comité voor Hulp en Voeding (NCHV) die overal in het land tot stand kwamen en lokale elites mobiliseerden. Het feit dat het NCHV enkel geïmporteerd voedsel van de *Commission for Relief in Belgium* verdeelde onder de bevolking zette heel wat stads- en gemeentebesturen ertoe aan om ook eigen

10 PAA, Doos 126: *Arrondissementscommissariaat Mechelen: lijst met namen van burgemeesters die onderscheiding verdienen wegens hun goed gedrag tijdens de bezetting*, Brief van de Arrondissementscommissaris van Mechelen aan de Gouverneur, 19 augustus 1919. De strategische ligging van de Antwerpse forten leidde er ook toe dat gemeenten in de buurt volledig geëvacueerd werden, omdat het zware Duitse geschut de Antwerpse forten onder vuur ging nemen. Dit kon ook een reden zijn waarom sommige burgemeesters naar het buitenland vluchtten. Maar ook het Belgische leger zelf blies omwille van strategische redenen gebouwen op. Zo ook het kasteel van de burgemeester van Breendonk, Graaf Robert de Buisseret. De Belgische legerleiding vond dat zijn kasteel teveel de verdediging van de forten hinderde, wat de graaf ertoe leidde om zich tijdelijk in Brussel te gaan vestigen. Hij bestuurde de gemeente vanaf dan met behulp van de toenmalig eerste schepenen, Leonard Moortgat.

11 H. DE LANNOY, Ridder Karel Dessain 1871-1944. Katholiek burgemeester senator en rots in de woelige Mechelse branding, in: *Handelingen van de Koninklijke Kring Voor Oudheidkunde Letteren en Kunst van Mechelen*, 108 (2004), 203-250.

stedelijke initiatieven op te richten.¹² Historicus Luc Vandeweyer toonde dat op een originele manier aan met de niet onbelangrijke rol die het Berchemse gemeentebestuur speelde bij de oprichting van het lokale 'Werk van den Akker'.¹³ Op die manier verkregen heel wat arbeidersgezinnen een lapje grond dat ze konden bewerken voor de aardappelteelt.

Met het vertrek van de Duitse bezetter in november 1918 kwam er een einde aan de moeilijke positie van lokale besturen. Het is bovendien vanaf die eerste maanden na de Wapenstilstand dat de militaire rechtbanken hun werk hervatten en onderzoeken openden tegen incivieken.¹⁴ Maar ook de centrale politieke overheden zullen vanaf eind 1918, begin 1919 hun werkzaamheden hervatten. De evaluatie van het oorlogsgedrag van lokaal politiek personeel en het herstel van het openbaar bestuur zijn daarbij één van de prioriteiten voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Hiervan getuigt de oproep aan de verschillende arrondissementscommissarissen van Antwerps provinciegouverneur, Gaston baron van de Werve, in februari 1919. Hij wilde zo snel mogelijk inlichtingen verwerven over het gedrag van de oorlogsburgemeesters in hun respectieve arrondissementen.¹⁵

Administratieve tuchtprocedures

Burgemeesters konden na de bevrijding van het land op twee manieren voor hun houding tijdens de bezetting bestraft worden. Enerzijds was er de strafrechtelijke

12 Voor meer informatie over de werking van de CRB en het NCHV zie: G. NATH, *Brood willen we hebben! Honger, sociale politiek en protest tijdens de Eerste Wereldoorlog in België*, Manteau, 2013.

13 L. VANDEWEYER, Tuintjes in Oorlogstijd, in: L. VAN MOLLE en Y. SEGHERS (red.), *Volkstuinen. Een geschiedenis*. KADOC, Diversen, 45. Leuven/Gent: Provincie Oost-Vlaanderen, 2007, 153-172.

14 Incivieken: "Incivisme is de – niet wettelijke – term die sinds de Tweede Wereldoorlog in de Belgische strafrechtsleer wordt gebruikt om er de verschillende vormen van ongeoorloofde samenwerking van Belgen of inwoners van België met vertegenwoordigers van het Duitse Rijk tijdens die Tweede Wereldoorlog in één woord samen te vatten. ... Recentelijk gebruiken sommige historici de term incivisme ook voor de gelijksoortige samenwerking van Belgen met de Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog... In de praktijk hebben zij het dan over de misdaden en wanbedrijven tegen de Veiligheid van de staat zoals bepaald in artikel 101 tot 136 SW. en meer specifiek over de misdaden en wanbedrijven die de burgerlijke en militair gerechtelijke overheden na de Eerste Wereldoorlog omschreven als activisme, het verschaffen van hulp aan de vijand, spionage voor het vijand, kwaadwillige verklanking aan de vijand en het verbergen van vijandelijke spionnen of militairen. J. MONBALLYU, *Slechte Belgen. De repressie van het incivisme na de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Brabant. 1919-1927.*" ARA. Studies over de Eerste Wereldoorlog, Brussel, 2001, 7.

Een ander interessant werk hierover is: J. MONBALLYU, *Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaams burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog*, in: *En toen zwegen de kanonnen: Akten van het internationaal colloquium georganiseerd door het Rijksarchief van België en het Koninklijk Museum van Het Leger en de Krijgsgeschiedenis (Brussel, 3-6 November 2008)*, Studies over de Eerste Wereldoorlog Brussel: ARA, 2010, 305-63.

15 PAA, *Burgemeesters, 1798-1970*, Doos 123, Brief van de Arrondissementscommissaris van Mechelen aan de Gouverneur, 21 februari 1919.

Lodewijk Van Nueten,
Oorlogsburgemeester
Meerle. Foto: website
www.meerle14-18.be,
oorlogsdagboek Lodewijk
Van Nueten.

procedure, die burgemeesters voor de bevoegde krijgsraden en (later) rechtbanken bracht wanneer zij inbreuken hadden gepleegd tegen de besluitwetten zoals die waren uitgevaardigd door de regering in Le Havre.¹⁶ Anderzijds was er ook een administratieve tuchtprocedure waarmee het Ministerie van Binnenlandse Zaken tussen *grosso modo* november 1918 en april 1921 (de eerste naoorlogse lokale verkiezingen) het gedrag van de oorlogs- en kandidaat burgemeesters onderzocht en indien nodig sanctioneerde. Na een overzicht van factoren die van invloed zijn geweest op het gedrag van heel wat burgemeesters tijdens de bezetting, vragen we ons nu af hoe de naoorlogse administratieve doorlichting verliep. Van wie ging ze uit en wie werkte er aan mee? En over hoeveel dossiers mogen we spreken?

Het belangrijkste onderscheid met de 'klassieke' strafrechtelijke repressie is de rechtsgrond waarop burgemeesters gesanctioneerd of ontslagen konden worden. Terwijl de militaire- en strafrechtbanken gebruik maakten van het strafwetboek, waren de administratieve tuchtsancties gebaseerd op het gemeenterecht, zoals bepaald in de gemeentewet van 1836.¹⁷ Die wetgeving bevatte een meer soepele procedure die erin voorzag om tuchtsancties en straffen op te leggen. Een citaat uit een juridisch handboek over politiek en administratief recht uit 1933 illustreert dit: *Les recueils de jurisprudence administrative des années qui suivent l'armistice de 1918 rapportent de nombreuses peines disciplinaires infligées aux bourgmestres du chef de leur conduite envers l'autorité ennemie occupant de la Belgique de 1914-1918*.¹⁸

16 De belangrijkste werken over de repressie van het incivisme na Wereldoorlog I zijn: X. ROUSSEAU en L. VAN YPERSELE (red.), *La patrie crie vengeance : la répression des "inciviques" belges au sortir de la guerre 1914-1918*, Le Cri, 2008 en J. MONBALLYU, *Slechte Belgen! : de repressie van het incivisme na de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Brabant (1919-1927)*, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2011.

17 C. WILQUET, *La Loi Communale du 30 Mars 1836 et les lois modificatives: commentaire pratique*, 4e editie, Bergen, 1926.

18 A. MACAR, *Les Nouvelles. Corpus Juris Belgici. Lois politiques et administratives*, Les Nouvelles, Tome I, Brussel, 1933, 302

De centrale instantie die de procedures coördineerde was het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Zij werkten nauw samen met nog twee andere actoren: de provinciegouverneurs en arrondissementscommissarissen. Die laatste twee fungeerden als voelsprietten van het ministerie in Brussel. Vooral de arrondissementscommissaris kende het lokale terrein en schreef dan ook het gros van de rapporten die naar Brussel en de provinciegouverneur werden gestuurd. In sommige gevallen vroeg de gouverneur ook aan leden van de provincieraad om een onderzoek te voeren. Een ander belangrijk aspect van de procedure is de samenwerking met de juridische instanties. Sommige burgemeesters waren immers eerst voor het gerecht verschenen alvorens men een administratief onderzoek naar hen opende. Vaak was het dan de Procureur des Konings of Procureur Generaal die een brief stuurde naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken of de provinciegouverneur met alle relevante informatie. Op die manier was er toch de mogelijkheid om een burgemeester te berispen, zonder dat die formeel voor de rechtbank moest veroordeeld worden. Net zoals Nico Wouters opmerkt voor de Tweede Wereldoorlog was het immers zo dat er geen 'schuldvraag' werd gesteld: *men wilde vooral oordelen of een personeelslid gedrag had vertoond dat niet in overeenstemming was met de waardigheid van het ambt*. Men was vooral geïnteresseerd of iemand 'onvaderlands' gedrag had vertoond.¹⁹

We weten al dat er een onderzoek kon worden opgestart worden na tips vanuit de juridische instanties, maar er waren ook nog andere manieren waarop klachten bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken konden terechtkomen. De belangrijkste, en tevens de meest omstreden, waren de klachten die vanuit de bevolking zelf kwamen. Er werden heel wat brieven aan de koning, minister of gouverneur gestuurd die getuigenis gaven over allerlei vormen van slecht gedrag van een burgemeester. Dit wilde uiteraard niet zeggen dat die allemaal even ernstig of correct waren, wel integendeel. Desalniettemin werden de meeste klachten toch ook daadwerkelijk onderzocht.

Een burgemeester kon ook zelf vroegtijdig (dus voor de eerste naoorlogse lokale verkiezingen in april 1921) zijn ontslag indienen bij de koning. Alvorens dit aanvaard werd, ging men eerst na of diens gedrag tijdens de oorlog niet problematisch was geweest. Indien dit niet zo was, werd het ontslag zonder probleem aanvaard. Indien dit wel problematisch was, opende men eerst een onderzoek. De eerste lokale naoorlogse verkiezingen zorgden voor een derde 'golf' van klachten. De daarbij horende discussies, disputen en ruzies leidden ertoe dat men bij de bevoegde instanties andere kandidaten probeerde zwart te maken, al dan niet terecht.

De drie eerder genoemde actoren steunden in hun onderzoek in hoofdzaak vooral op getuigenissen en gesprekken met lokale elites. In de meeste gevallen stuurde men de arrondissementscommissaris op pad die met lokale connecties en de betrokken partijen sprak om zo

19 WOUTERS, Straf- en zuiveringsdossiers na WOII als bron voor lokale geschiedschrijving, cf. supra.

informatie te winnen. Op basis daarvan formuleerde die dan een rapport voor de gouverneur met een advies over wat er kon gedaan worden. Die besliste dan in het gros van de gevallen om akkoord te gaan met diens analyse. Waarop de gouverneur het verslag op zijn beurt doorstuurde naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken. In de meeste gevallen suggereerden zij ook een sanctie, waarbij de minister dan zelf volledig autonoom kon bepalen of hij hiermee akkoord ging of niet. In tegenstelling tot wat onderzoek over de Tweede Wereldoorlog aantoonde, werd er na de Eerste Wereldoorlog geen breed scala aan straffen toegepast. In het slechtste geval werd men ontslagen. Maar over het algemeen resulteerde dit in een fikse bolwassing voor de burgemeester.

Provincie Antwerpen

Algemeen

Wanneer we de balans opmaken blijkt dat er in de provincie Antwerpen maar twee burgemeesters op staande voet ontslagen werden (op 154 voor de hele provincie). De eerste was J.M. Verberck, burgemeester van Duffel. Hij is één van de drie (!) Belgische burgemeesters die ontslagen werd onder de noemer van 'activist'.²⁰ De tweede Antwerpenaar die uit zijn burgemeestersambt ontheven werd, was F.A. Gillemot uit Bonheiden. Als reden voor zijn ontslag werd er gesteld dat *le sieur Gillemot s'est montré indigne de continuer à remplir les fonctions de bourgmestre*.²¹ Het ontslag van maar twee burgemeesters wijst er evenwel niet op dat er in de provincie Antwerpen niet meer burgervaders aan een onderzoek onderworpen werden. Zo waren er ongeveer zeventien burgemeesters van wie het Ministerie van Binnenlandse Zaken de houding tijdens de bezettingsjaren grondig natrok.²² Naast dat specifieke onderzoek naar de oorlogsburgemeesters zelf, hanteerde het Ministerie de 'houding van tijdens de oorlog' ook als filter voor nieuwe burgemeesterskandidaten die na de verkiezingen in 1921 naar voor werden geschoven.²³ Daarnaast waren er ook nog enkele andere

uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld 'postverlaters' die na de oorlog opnieuw mee deden aan de verkiezingen en er ook in slaagden om zich opnieuw te laten benoemen als burgemeester.²⁴

Gezien de beperkte ruimte van het artikel werd er op basis van de inhoud²⁵ van de onderzoeken geopteerd om maar een drietal dossiers te behandelen: Duffel, Bonheiden en Dessel. Duffel is interessant omdat daar één van de enige 'openlijke' activistische burgemeesters zijn werkterrein had. Bonheiden werd gekozen omdat het een duidelijk voorbeeld is van een burgemeester die vanuit zijn vergrootte machtspositie onder de bezetting probeerde om daar persoonlijk voordeel uit te halen. Tot slot toont de casus van Dessel dan weer aan dat de juridische instanties vaak een belangrijke impuls gaven voor administratief onderzoek.

Duffel

Bij KB van 27 februari 1919 werd burgemeester J.M. Verberck uit zijn ambt ontzet. In de daarbij horende publicatie in het Belgisch Staatsblad benadrukte men vooral dat Verberck openlijk zijn 'genegenheid' voor de activisten had betuigd. Daarenboven had hij zijn medewerking verleend aan initiatieven als Volksopbeuring en Soldaten-troost.²⁶ Die twee organisaties hadden als bedoeling om door middel van liefdadigheid activistische sympathieën op te wekken bij de bevolking. Tot slot hechtte men in de officiële bekendmaking ook veel belang aan het feit dat de Duffelse oorlogsburgemeester geprobeerd had om de verdachtmakingen en verantwoordelijkheid in de schoenen van anderen te schuiven.

Jozef Verberck, oorlogsburgemeester Duffel

Foto: Collectie: Duffel – Gemeentearchief, Jozef Verberck, burgemeester van Duffel van 1913 tot 1918. (1916)

Het gedrag van Verberck was tijdens de bezetting zelf ook al aan kritiek onderhevig geweest.²⁷ Die kwam voor-

20 E. De Ruyter (Sint-Joris-Winghe) en J. Verstraeten (Sinaai) waren de twee andere. (voor Verberck zie: BS 07/03/1919 en KB 27/02/1919, voor De Ruyter zie BS 27-28/01/1919 en KB van 20/01/1919, voor Verstraeten zie BS 06/04/1919 en KB 28/03/1919).

21 Over heel Vlaanderen werden er elf burgemeesters ontslagen, in Wallonië zestien. (zie voor Bonheiden: BS 27/11/1919 en KB 17/11/1919).

22 Zeventien is een arbitrair aantal. Naargelang de criteria die men hanteert van een 'klacht' kan men er meer of minder aanduiden. Er werd hier gekozen om te focussen op de problematische situaties die een direct verband hielden met de relatie tot de Duitse bezetter. Bijgevolg zijn de burgemeesters van Bonheiden en Duffel hier ook bij terug te vinden. Deze zeventien waren burgemeester in volgende gemeenten tijdens de bezetting: Balen, Boechout, Bonheiden, Dessel, Deurne, Duffel, Herenthout, Hoevenen, Leest, Meer, Ramsel, Vorselaar, Walem, Westmeerbeek, Wilrijk, Wommelgem en Zoerle-Parwijs. In de meest brede zin echter kan er ook gesteld worden dat alle burgemeester(-kandidaten) voor een potentiële benoeming gecontroleerd werden.

23 Bijvoorbeeld: PAA, *Burgemeesters, 1798-1970*, Doos nr. 2943, 2944 en 2945: Oud-Turnhout, Zaak G. Waterschoot.

24 Bijvoorbeeld: PAA, *Burgemeesters, 1798-1970*, Doos nr. 2704: Oelegem.

25 De keuze viel op volgende gemeenten: 1. Duffel (activisme), 2. Bonheiden (als verwerpelijk beschouwd gedrag), 3. Dessel (aanwezigheid van een straf dossier).

26 Dit was een caritatieve organisatie die was opgericht door de flamingantische burgerij. Het is pas na 1916, wanneer deze organisatie werd toegelaten in bezet België door de Duitse bezetter dat de beweging in activistisch vaarwater kwam, of er althans uitdrukkelijk mee geassocieerd werd. (zie voor meer informatie: L. VAN DE WEYER, 'Volksopbeuring', in: L. SIMONS (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998).

27 Alles wat in het stuk over Duffel vermeld wordt, is afkomstig uit volgend archiefonds: PAA, *Burgemeesters, 1798-1970*, Dossier nr. 1034-1035. "Zie ook het zeer recente: Frank Keersmaekers, Duffel bezet, Duffel bevrijd. De lange bange dagen van de Grote Oorlog, Heemkundige Kring Duffel, 2014.

al uit de hoek van de lokale en provinciale afdelingen van het NCHV en was in het bijzonder gericht tegen de te beperkte maatregelen die het gemeentebestuur van Duffel genomen had ten aanzien van de opvang van vluchtelingen. Het feit dat de burgemeester de lokale voorzitter was van Volksopbeuring, had er volgens getuigen ook toe geleid dat de lokale afdeling van het NCHV minder subsidies had gekregen. Daarvan getuigen de verschillende brieven in het onderzoeksrapport dat in het Provinciaal Archief van Antwerpen wordt bewaard. Het volledig opgemaakte dossier tegen de burgemeester werd al vrij snel - op 7 februari 1919 - door de Provinciegouverneur bezorgd aan de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, Charles de Brocqueville.

In de periode ervoor had men zo veel mogelijk informatie proberen te verzamelen. Een schepen en de dienstdoende gemeentesecretaris getuigden tegen de burgemeester. Zij benadrukten dat hij niet enkel gedweept had met 'grote activisten', maar ook mensen had overtuigd om te gaan werken voor de Duitsers in Mechelen. Ook kwam aan het licht dat zijn zoon en dochter een niet onbelangrijke rol hadden gespeeld in het gedrag van hun vader. Het waren echter niet alleen getuigen die het woord kregen over de rol van Verberck. Op 11 december 1918 ontbood de gouverneur Verberck zelf. Het verslag van zijn verschijnen voor de provincieraad is aan het dossier toegevoegd en verklaart zijn houding ten aanzien van de beschuldigingen. Die probeerde hij te weerleggen door enerzijds te stellen dat hij zich van geen kwaad bewust was en dat hij enkel werk leverde voor Soldatentrost in een 'geest van liefdadigheid'. Bovendien, zo verantwoordde hij, had het parket bij een huiszoeking niets gevonden dat zijn sympathieën voor het activisme kon bevestigen. De uitspraak in verband met zijn twijfels over het koningschap in België en dat België beter een republiek zou zijn, ontkende hij ook formeel. Hij veegde alles van tafel onder de noemer 'valse beschuldigingen gemaakt door politieke tegenstanders'. Eveneens weerlegde hij het feit dat er door zijn toedoen velen waren gaan werken in het arsenaal in Mechelen. Ook daar had hij niets mee te maken. Hetzelfde gold voor de andere aantijgingen die hij allemaal formeel ontkende. Bijvoorbeeld wat betreft de vluchtelingen in Duffel, die zouden volgens hem wél goed en snel opgevangen geweest zijn in de leegstaande huizen in het dorp. De burgemeester hield voet bij stuk en bleef strijdbaar, desalniettemin werd hij al vrij snel op non-actief gesteld en vervangen door Jozef Janssens.

Bonheiden

Per KB van 12 januari 1920 benoemde men J.T. Vets als nieuwe burgemeester van Bonheiden. Hij volgde F.A. Gillemot op, die per KB van 17 november 1919 officieel uit zijn ambt was ontheven.²⁸ In het Belgisch Staatsblad (BS) was te lezen dat *na van het bestuur ziner gemeente bij het begin van de oorlog te hebben afgezien, zich nadien met 's vijands toestemming, als aanheerscher opdrong, zich schier altijd in de plaats van de andere wettig bevoegde gemeenteoverheden aanstelde en slechts uitzonderlijk*

hunne medewerking inriep en dan nog om zijne onwettelijke handelswijzen te dekken of om nieuwe onwettelijkheden te verwekken. Dit was echter niet de enige reden. Wat verder was te lezen dat Gillemot een gemeentemagazijn had geopend, wat in werkelijkheid zou neergekomen zijn op een privé onderneming. Problematisch vond men vooral dat hij het alleenrecht opeiste om via die winkel goederen bestemd voor de bevolking, te verkopen. Hij zou hiervan misbruik gemaakt hebben om op die manier producten aan woekerprijzen te verkopen met behulp van *gewetenlooze handeldrijvers*. Op de koop toe was zijn omgang met de Duitsers te hartelijk, *wat een verderfelijke voorbeeld stelde voor zijne omgeving en onderhoorigen.* Dit alles leidde tot de conclusie dat hij niet langer 'waardig' het ambt van burgemeester kon uitoefenen.

Die conclusie en een bundeling van het onderzoek werden door de Gouverneur verstuurd naar de minister van Binnenlandse Zaken op 18 september 1919.²⁹ Nochtans was dit door het Ministerie maar officieel op 31 juli 1919 gevraagd aan de gouverneur, wat wil zeggen dat het op een tweetal maanden uitgevoerd en afgerond was. Zonder directe bronnen die dit ondersteunen, lijkt het evenwel niet ondenkbaar dat er (officieus) al vroeger informatie vergaard was over de situatie in Bonheiden. Die bedenkking steunt op het feit dat de Minister van Binnenlandse Zaken al in december 1918 aan de Gouverneurs vroeg om het gedrag van 'hun' burgemeesters te onderzoeken.³⁰ De bestuurlijke chaos die op sommige plaatsen was veroorzaakt door de oorlogsgebeurtenissen, had er namelijk voor gezorgd dat niet overal een 'wettelijke' burgemeester benoemd was. Kwam daar nog bij dat alle benoemingen die door de Duitsers waren gedaan, als onwettig werden beschouwd. De gebeurtenissen in Bonheiden zullen meer dan waarschijnlijk vrij snel opgevolgd zijn, gezien de omvang van de plaatselijke problematiek.

Interessant aan het onderzoeksrapport van de arrondissementscommissaris is dat hij zeer duidelijk zijn 'methodologie' uit de doeken doet. Zo licht hij toe dat zowel de burgemeester, de gemeentesecretaris, de gemeenteontvanger als de veldwachter samen naar het gemeentehuis werden geroepen en daar elk afzonderlijk werden ondervraagd. *J'ai installé chacun de ces messieurs à une table séparée et je les ai interrogés par écrit et simultanément. Chacun d'eux devait répondre à mes questions successives sans avoir connaissance des questions posées aux autres.* Vervolgens confronteerde

²⁹ Alle informatie over Bonheiden die niet uit het BS komt, is terug te vinden in het volgend archieffonds: PAA, *Burgemeesters, 1798-1970*, Dossier nrs. 595-596-597. Zie ook het zeer recente: Frank Keersmaekers, *Duffel bezet, Duffel bevrijd. De lange bange dagen van de Grote Oorlog*, Heemkundige Kring Duffel, 2014

³⁰ De Arrondissementscommissaris bevestigt die visie in zijn conclusie aan de Gouverneur: *J'avais pas attendu la réception de votre lettre du 31 juillet, Cabinet B, pour m'informer au sujet de la conduite du bourgmestre de Bonheyden, pendant l'occupation allemande. Diverses personnes m'avaient dit de lui pis que prendre, mais sans jamais rien préciser, et l'ancien Procureur du Roi de Malines, M. Convent, auprès duquel je suis aller m'informer dès mars dernier m'a répondu alors que le sieur Gillemot était accusé par diverses personnes d'avoir été du dernier bien avec les allemands, mais que en sa qualité de cabaretier il ne pouvait leur fermer son auberge et que d'après lui il n'y avait pas lieu à poursuites.*

²⁸ BS 27/11/1919, KB van 17/11/1919.

hij hen met een getuigenis over de gebeurtenissen. Die informatie had hij vergaard bij een oud procureur des konings uit Mechelen, M. Convent.

De verzamelde bewijslast (de ondervragingen en getuigenissen) in het tuchtdossier toonden duidelijk aan dat de positie van Gillemot niet langer houdbaar was. Uit de conclusie van de arrondissementscommissaris valt bovendien af te leiden dat de getuigenissen tegen Gillemot unaniem waren. Desalniettemin was hij ook kritisch voor de getuigen, zo benadrukte hij dat gemeenteraadslid Gustave de Vrière duidelijk overdreven had in zijn klachten. Kwam daar nog bij dat de Vrière zelf niet eens in Bonheiden was gebleven tijdens de bezetting.

Er wordt Gillemot, naar analogie met wat in het BS staat, vooral aangewreven dat hij zich volledig onttrokken heeft aan het bestuur van de gemeente in september 1914. Hij negeerde de vragen van het Belgische leger, hield zich enkel bezig met zijn eigen *commerce* en wou zijn herberg niet verlaten. Ook over de periode van de bezetting waren er heel wat klachten. Hij regeerde niet enkel als een alleenheerser over de gemeente maar ook met de Provinciale afdeling van het NCHV liep het fout. Het feit dat hij de cijfers van bepaalde aankopen/verkoop niet kon legitimeren, kostte hem zijn zitje in het comité. De oprichting van de gemeentewinkel die de ingevoerde suiker moest verkopen zou hij daarenboven naar zijn eigen hand gezet hebben. Op die manier verkocht hij de overschotten van de suiker aan handelaars en de Duitse bezetters, iets wat hem volgens het onderzoek grote winsten zou opgeleverd hebben. Die overschotten zou hij geboekt hebben d.m.v. de rantsoenen van de bevolking aan te passen. Tot slot benadrukte de arrondissementscommissaris dat Gillemot ook enkele burgers zou verklikt hebben bij de bezetter. Over dat laatste was hij echter vrij voorzichtig, er diende immers nog een grondig onderzoek gevoerd te worden door Justitie.³¹

Eens Gillemot afgezet was, ging men op het hoger niveau vrij snel op zoek naar een nieuwe burgemeester voor Bonheiden. De keuze viel op de zeventigjarige landbouwer en gemeenteraadslid, J. Vets. Een functie die hij verlengd zag worden na de verkiezingen van 1921, waarbij hij niet alleen deel uitmaakte van de katholieke gemeenteraad maar tevens ook het grootste aantal voorkeursstemmen behaalde.

Dessel

Op 27 april 1920 schreef Procureur Generaal van Brussel Jean Servais aan toenmalig Minister van Binnenlandse Zaken Jules Renkin dat hij hem per brief het gerechtelijke dossier bezorgde dat was opgemaakt tegen Auguste Staes, oorlogsburgemeester van Dessel. In die brief staat te lezen

31 Op basis van de besluitwet die uitgevaardigd werd in april 1917, creëerde men Artikel 121bis in het strafwetboek. Hiermee was verklikking officieel een strafbaar feit, wat ertoe leidde dat mensen die verklikkingen gedaan hadden voor de correctionele rechtbank konden komen.

Strafdossier Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout (bijgevoegd in benoemingsdossier) Provinciaal Archief van Antwerpen: PAA, Burgemeesters, 1798-1970, Doos nr. 969-970-971

dat de burgervader été poursuivi par mon office du chef de la dénonciation à l'autorité allemande d'un de ses administrés, et que le Cour, par arrêt du 14 avril 1920, a acquitté. Ondanks het feit dat Staes vrijgesproken was, wou de Procureur Generaal de Minister van Binnenlandse Zaken nog de kans geven om een disciplinaire maatregel te nemen. De minister bracht de gouverneur op de hoogte vanaf het moment dat die het dossier in handen kreeg. De gouverneur informeerde op zijn beurt de arrondissementscommissaris aan wie hij een extra onderzoek vroeg. Uit het zeer uitgebreide strafdossier bleek echter al snel dat er heel wat tegenstrijdige verklaringen en getuigenissen waren, iets wat de zaak extra complex maakte. Die complexiteit en de vele getuigenissen die al in het strafdossier zaten, zorgden er wel voor dat de arrondissementscommissaris nauwelijks extra onderzoek hoefde te doen. Zijn conclusie sloot dan ook naadloos aan bij wat de Minister van Binnenlandse Zaken reeds te horen had gekregen van de gerechtelijke instanties. Namelijk dat: *Het gerecht heeft uitspraak gedaan en wy kunnen dus den burgemeester niet beschouwen als plichtig zynde aan verklikking aan den vyand (...) Ik acht dus dat de Burgemeester van Dessel aan zyne plichten te kort is gekomen, en zyne politieke belangen boven de belangen zyns medeburgers heeft gesteld, hetgeen in oorlogstyd een dubbele fout is.*³² De gouverneur nam hiervan akte en informeerde wat later opnieuw bij de arrondissementscommissaris. Ditmaal vroeg hij meer algemeen naar de gemoedstoestand van de bevolking ten

32 Alle informatie over Dessel is afkomstig uit het Dossier dat over Dessel bewaard wordt in het Provinciaal Archief van Antwerpen: PAA, Burgemeesters, 1798-1970, Doos nr. 969-970-971.

aanzien van de burgemeester. Hij polste of de arrondissementscommissaris vond dat de burgemeester nog een bestuurlijke tuchtstraf verdiende en zo ja, dewelke. De Turnhoutse arrondissementscommissaris antwoordde dat de tweespalt in de gemeente reeds verschillende jaren zeer groot was en dat de twee kampen er lijnrecht tegenover elkaar stonden. Dit deed hem het volgende besluiten: *Ik denk dat om de politieke tweedracht in de gemeente tegen de aanstaande kiezing niet aan te wakkeren, het best ware, de zaak te laten uitdooven en den burgemeester enkel eene mondelingsche berisping te geven.* Iets wat hij later met de uitdrukkelijke toestemming van de gouverneur ook deed.

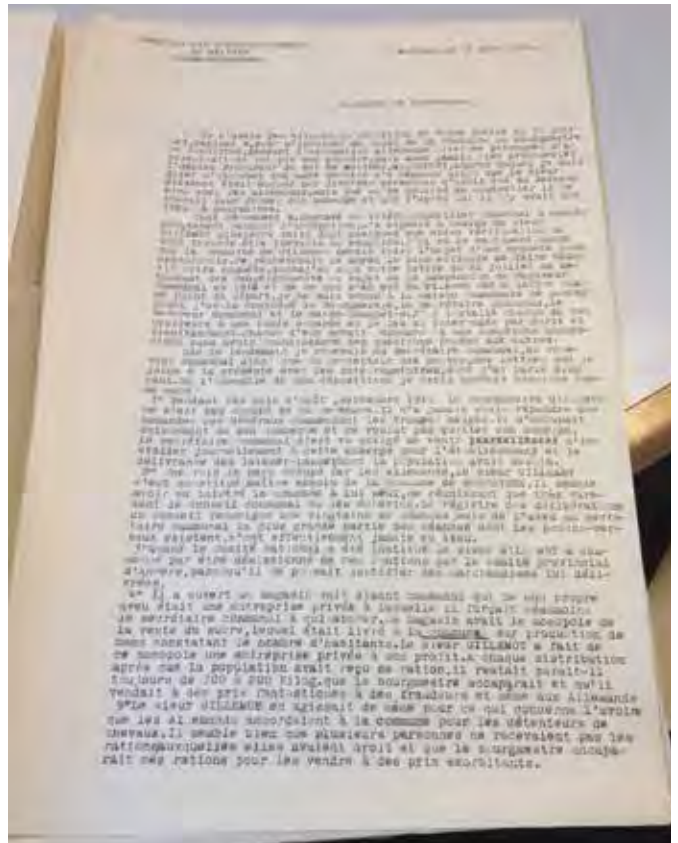
Die beslissing van de gouverneur en de arrondissementscommissaris kan misschien verbazing wekken. Was de burgemeester niet voor een correctionele rechtbank gekomen om zich te verantwoorden voor verklikking aan de Duitse bezetter? Bovendien was er door de regering in Le Havre een besluitwet uitgevaardigd die het juist mogelijk moest maken om verklikkers te bestraffen. Het feit dat August Staes er vanaf kwam met een bolwassing van de arrondissementscommissaris, wijst vooral op het feit dat het administratief onderzoek inderdaad niet zoals de rechtbanken op zoek was naar een antwoord op een schuldvraag. Het ging erover dat een burgemeester zijn ambt al dan niet tot schande had gemaakt, iets wat Staes volgens de gouverneur en arrondissementscommissaris dus wel degelijk had gedaan.

Het feit dat men in februari 1921 een beslissing diende te nemen over een eventuele tuchtsanctie ten aanzien van Staes dwong de hogere autoriteiten om de geplande eerste naoorlogse lokale verkiezingen mee in rekenschap te brengen. Bovendien werd de beslissing – letterlijk – gemotiveerd door te verwijzen naar het herstel van zowel het wettelijk gezag als de orde op het lokale niveau. De moeilijke staat waarin het land zich bevond (ravitaillering, wederopbouw,...) en de kans dat lokale tegenstellingen nog scherper tegenover elkaar kwamen te staan, benadrukte de doelstelling van het administratief onderzoek, namelijk het lokale bestuur zo snel mogelijk terug normaliseren.

Die these sluit ook aan bij wat er na de lokale verkiezingen van 24 april 1921 in Dessel gebeurde, toen oorlogsburgemeester Staes zijn meerderheid in de gemeenteraad verloor. Kwam hier nog bij dat Minister van Binnenlandse Zaken Henri Carton de Wiart er na de lokale verkiezingen naar streefde om enkel burgemeesters uit de meerderheid te benoemen, een regel waar ook Staes onderhevig aan was.³³ Toch benadrukte de arrondissementscommissaris die de burgemeesterskandidaten voordroeg aan de gouverneur³⁴ het volgende: *Je ne*

puis proposer pour un nouveau mandat l'ancien bourgmestre Staes. D'abord parce qu'il na plus la majorité au conseil communal et puis parce que sa conduite n'a pas été à l'abri de tout reproche pendant l'occupation. Par ordre de Mr. le gouverneur, je lui ai dû infliger une réprimande verbale. Hoewel Staes er met een reprimande was van afgekomen, bleek dat de arrondissementscommissaris sowieso geen intentie had om de oorlogsburgemeester opnieuw voor te dragen als kandidaat. Zelfs niet indien hij de meerderheid zou behaald hebben.

Algemene conclusie

PAA, Burgemeesters, 1798-1970, Dossier nr. 1034-1035 (Onderzoeksverslag burgemeester Duffel, J. Verberck)

PAA, Burgemeesters, 1798-1970, Dossier nrs. 595, 596 en 597, conclusie van de Arrondissementscommissaris bij dossier over oorlogsburgemeester Vets (Bonheiden)

33 Iets waar bij vroegere lokale verkiezingen niet altijd even veel rekening mee gehouden werd. Men probeerde om oorlogsburgemeesters die het goed gedaan hadden te herbenoemen, maar het was niet altijd mogelijk als die niet tot de meerderheid behoorden. Anderzijds opende die maatregel wel de weg voor de eerste massale benoemingen van socialistische burgemeesters (vooral in Wallonië).

34 Die ze na de bevestiging doorstuurde naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

In dit artikel werd gefocust op de administratieve doorlichtingen van burgemeesters die na de Eerste Wereldoorlog door verschillende politieke overheden werden uitgevoerd. We zagen dat het beoordelen van lokale besturen absoluut geen evidentie was en tevens een uitgesproken politiek karakter kende. De moeilijkheden die eigen waren aan deze praktijk mogen dan ook niet los worden gezien van de moeilijke positie waar veel burgemeesters tijdens de bezetting mee worstelden.

Wat die gecompliceerde positie tijdens de bezetting betreft, mogen we concluderen dat samenwerking tussen de lokale autoriteiten en de Duitse bezetter niet onwettig was. De Belgische regering vroeg burgemeesters om samen te werken met de bezettende macht, om op die manier de openbare orde te handhaven. Hoe ver men kon gaan in die 'samenwerking' stond nergens uitgeschreven. Net daarom gebruikte men na de oorlog dergelijke administratieve procedures vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken om aan die complexiteit te kunnen beantwoorden. Dit sluit dan ook aan bij de visie van enkele andere historici³⁵ die stellen dat het gevaarlijk is om begrippen als 'collaboratie', inherent aan het onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog, ook toe te passen bij analyses van de bezetting tijdens de Eerste Wereldoorlog. De (ideologische en vaak veroordelende) connotatie van dit concept nuanceert te weinig en doet afbreuk aan de complexe positie van burgemeesters in deze specifieke tijdperiode. Lokaal en Heemkundig onderzoek dat aandacht heeft voor de 'samenwerking' tussen de Duitse bezetter en de lokale besturen kan uiteraard wel verschillen blootleggen tussen burgemeesters die meer verzet aantekenden tegen de bezetter, in tegenstelling tot anderen die een stuk verder gingen in hun 'samenwerking'. Interessanter kan het misschien zijn om te kijken welke argumenten men tijdens en na de oorlog aanbracht om die moeilijke keuzes te legitimeren.

Een tweede algemeen besluit heeft betrekking op de administratieve onderzoeken na de oorlog. Hoewel het moeilijk is om op basis van drie Antwerpse casussen voor geheel België conclusies te trekken, werden toch enkele zaken duidelijk. Zo waren er bij wijze van repressiemechanisme meer dan alleen maar strafrechtelijke procedures na november 1918. Voor complexe politieke beslissingen van burgemeesters en lokale besturen genomen onder Duits bestuur, bestond er geen geijkte gerechtelijke procedure die iemand schuldig of onschuldig bevond. Wel wou men inschatten of iemand het ambt al dan niet te schande had gemaakt. In die optiek werd er 'gewoon' gebruik gemaakt van het gemeenterechtelijke kader (Art. 56 van de gemeentewet), waarbij burgemeesters omwille van slecht gedrag een tuchtsanctie konden krijgen. In het ergste geval werd men per KB uit zijn ambt ontslagen, iets wat in België (maar) 27 burgemeesters te beurt viel na de Eerste Wereldoorlog. Tussen een ontslag en een herverkiezing

35 Voor meer info hierover zie: B. MAJERUS, *Guerre et Occupation dans la première moitié Du XXe Siècle*, in: J. JEANNENEY (ed.), *27 Leçons D'histoire*, Parijs, 2009, 221-228.

en – benoeming in 1921 zat er echter een brede grijze zone die de hogere Belgische overheden toestond om een gepast oordeel te vellen dat rekening hield met verschillende andere naoorlogse parameters. Zo kon het Ministerie van Binnenlandse zaken burgemeesters ook 'vragen' om zelf ontslag te nemen. Dit kwam niet vaak voor, maar was een meer galante optie dan een gedwongen ontslag per KB, mét publicatie in het BS. Men kon echter ook na de verkiezingen van 1921 besluiten om een oorlogsburgemeester bewust niet te herbenoemen op basis van gedrag tijdens de oorlog. Volgens het gemeenterechtelijke kader was het immers officieel nog steeds de koning die uit de verkozenen van de gemeenteraad een burgemeester benoemde.

Bronnenkritiek

Wie een studie wil maken over de repressie van de Belgische lokale overheden na WO I kan niet rond de benoemingsdossiers van 1921 heen.³⁶ Ze bevatten namelijk heel wat informatie over de naoorlogse beoordeling van burgemeesters door de hogere overheden in België. Op die manier vertelt deze bron ons iets meer over de politieke gevoeligheden tijdens de bezetting en hoe die na de bevrijding gepercipieerd werden. De fragmentarische bewaring (de originelen werden niet overal even goed bewaard) en de regionale verschillen (de ene arrondissementscommissaris was al ijveriger dan de andere en had al meer aandacht voor een bepaalde problematiek) zorgden ervoor dat in sommige regio's de informatie zeer schaars en onvolledig is. In het gros van de dossiers is er meestal zelfs maar één zinnetje dat stelt dat de burgemeester het 'goed' of 'slecht' gedaan heeft. Komt daar nog bij dat het administratief onderzoek niet overal even goed bewaard gebleven is.³⁷ Afgezien van die problematiek biedt ze wel de mogelijkheid om ook meer informatie te vergaren met betrekking tot de politieke geschiedenis van de steden en gemeenten. De lokale machtsstrijd om de burgemeesterssjerp, de inzet van verschillende argumenten van tijdens de bezetting, politieke tegenstellingen als klerikaal-antiklerikaal, ...

Niet in alle Provinciale Archieven zijn de benoemingsdossiers bewaard gebleven. Zo bleek het in Henegouwen (brand), Brabant (vernietigd) en Oost-Vlaanderen (verdwenen) niet mogelijk deze in te kijken. Dit hiaat kan opgevuld worden door de kopijen van de originelen in te kijken in het archief van het Ministerie van Binnenlandse zaken (bevatten echter een stuk minder informatie). Dit fonds over de benoemingsdossiers werd onlangs geïnventariseerd door Arnaud Charon, en wordt bewaard in het Algemeen Rijksarchief in Brussel. Daarboven vertellen ze ook niet altijd alles over het ge-

36 Hetzelfde geldt bovendien voor de casus van de Tweede Wereldoorlog.

37 De best bewaarde zijn Provincie Antwerpen, (Vlaams-)Brabant, Limburg, West-Vlaanderen en Luxemburg. Wat wel zeker is, is dat er steevast een dossier aanwezig is per gemeente of dorp dat de benoeming van een nieuwe burgemeester in 1921 behandelt, maar niet zelden blijft het daar ook bij.

drag van een bepaalde oorlogsburgemeester. Bijvoorbeeld wanneer een burgemeester vroegtijdig kwam te overlijden, of wanneer die zich niet langer verkiesbaar stelde. In dat laatste geval was het voor het Ministerie in Brussel al voldoende dat de burgemeester zich teruggetrokken had.

Afgezien van die praktische problemen kan de bron bovendien ook niet zonder enige vorm van historische kritiek overgenomen worden. Het geeft één beeld van de politieke repressie, maar zeker niet hét beeld. Dat komt door het inherente karakter van de bron, want in theorie is dit geen 'repressie-bron'. Daarom is ander historisch bronnenmateriaal onontbeerlijk: strafrechtelijke dossiers (Rijksarchieven in de provinciën), parochieverlagen (Algemeen Rijksarchief), dagboeken en gemeentearchieven aangevuld met lokale of regionale pers kunnen het geschetste beeld nog meer scherp stellen en zo een broodnodige bredere context geven.³⁸ Dit is onvermijdelijk gezien het uitgesproken politieke karakter van de bron. Het kan immers niet genoeg benadrukt worden dat klachten van overal en iedereen konden komen. Dit belette het Ministerie van Binnenlandse Zaken evenwel niet om toch heel wat van die aanklachten (vrij) nauwkeurig te controleren. Wat betreft de aard van het onderzoek zoals dat gevoerd werd door de arrondissementscommissarissen, tonen zij vooral de visies van lokale elites. Dat was een logisch gevolg van het feit dat vooral deze laatsten geconsulteerd werden als belangrijkste getuigen. Men moet altijd in het achterhoofd houden dat die getuigen ook terzelfdertijd machtsactoren waren met een bepaalde politieke visie of agenda. Zo informeerde men maar zelden bij arbeiders, kleine boeren of andere minder machtige sociale groepen over wat zij dachten of gezien hadden. Maakt dit de bron dan arbitrair? Neen, maar voorzichtigheid en aandacht voor de complexiteit van politieke verhoudingen, en bijgevolg machtsrelaties, zijn onontbeerlijk voor zij die ze willen hanteren.

Bibliografie

DE LANNOY, H. Ridder Karel Dessain (1871-1944). Katholiek burgemeester, senator en rots in de woelige Mechelse branding, in: *Handelingen van de Koninklijke Kring Voor Oudheidkunde Letteren En Kunst van Mechelen*, nr 108 (2004) 203-250.

DREESEN E. *De repressie van de economische collaboratie door het Hof van Assisen van Antwerpen in 1919-1920*, Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, KULeuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Promotor: Prof. J. Monballyu, 2012.

HERPELS E. *De repressie van het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Antwerpen (1918-1928) en de correctionele rechtbank van Antwerpen*, Onuitgegeven Licentiaatsverhan-

deling, KULeuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Promotor: Prof. J. Monballyu, 2013.

MACAR, A. *Les Institutions Communales. Les Nouvelles*, I, Brussel, 1933.

MAJERUS, B. *Guerre et Occupation dans la Première moitié du XXe Siècle*, in: J.-J. JEANNENEY (ed.), *27 Leçons D'histoire*, Parijs, 2009, 221-228.

MAJERUS, B. *Occupations et logiques policières : la police bruxelloise en 1914-1918 et 1940-1945*. Brussel, Académie royale de Belgique, 2007.

MONBALLYU, J. *Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaams burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog*, in: *'En Toen Zwegen de Kanonnen': Akten van het Internationaal Colloquium georganiseerd door het Rijksarchief van België en het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis (Brussel, 3-6 November 2008)*, Studies over de Eerste Wereldoorlog. Brussel: ARA, 2010, 305-363.

MONBALLYU, J. *Slechte Belgen! : de repressie van het incivisme na de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Brabant (1919-1927)*. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2011.

NATH, G. *Brood willen we hebben! Honger, sociale politiek en protest tijdens de Eerste Wereldoorlog in België*. Manteau, 2013.

NATH, G. en M. VAN ALSTEIN, *14 - 18 van dichtbij: inspiratiegids voor lokale projecten over de Grote Oorlog*. Leuven, 2012.

PIRENNE, H. *Belgium and the First World War. Translated by Vincent Capelle and Jeff Lipkes*. The Brabant Press, 2014.

ROUSSEAU, X. en L. VAN YPERSELE, *La patrie crie vengeance : la répression des "inciviques" belges au sortir de la guerre 1914-1918*. Le Cri, 2008.

TROCH, J.H. *Geschiedenis van Tisselt*, 1938.

VANDEWEYER, L. "Volksoptbeuring", in: L. SIMONS, *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998.

VANDEWEYER, L. "Tuintjes in Oorlogstijd." in: L. VAN MOLLE en Y. SEGHERS (red.), *Volkstuinen. Een Geschiedenis*, KADOC, Diversen, 45. Leuven/Gent: Provincie Oost-Vlaanderen, 2007, 152-173.

WILQUET, C. *La Loi Communale du 30 Mars 1836 et les lois modificatives: commentaire pratique*. 4e editie. Bergen: Frameries: union des imprimeries, 1926.

WOUTERS, N. *Straf- en zuiveringsdossiers na WOII als bron voor lokale geschiedschrijving*, in: *Bladwijzer*, nr. 5 (2012), 9-17.

³⁸ Voor meer info over lokale geschiedenis en Wereldoorlog I zie het uitstekende: G. NATH and M. VAN ALSTEIN, *14 - 18 van dichtbij: inspiratiegids voor lokale projecten over de Grote Oorlog*, Leuven, 2012.

Emile, Henri, Jules en Remi Demonie

Wilfried Devoldere

Vier broers als soldaat in de groote oorlog

De vier personages waarrond deze bijdrage tot stand kwam, zijn vier neven of *kozijns* van mijn grootmoeder maternel Julia Lievens: hun moeder en haar vader zijn een zus en broer van de bekende missionaris pater Constant Lievens wiens kwartierstaat reeds in dit tijdschrift werd gepubliceerd.¹

Bij opzoekingen in het archief en documentatiecentrum van het Leermuseum werd van drie van de vier dienstplichtigen een dossier teruggevonden.² Hiervoor gebruikten we de zoekfuncties 'familienaam = Demonie' en 'geboorteplaats = Moorslede'.

Naast deze opzoekingen werd ook gebruik gemaakt van de genealogische gegevens. Deze werden destijds voor een deel opgezocht door wijlen Roger Lievens uit Welvelgem, een achterneef van mijn moeder. Bij nazicht bleken een aantal data niet te kloppen (verkeerd genoteerd of overgenomen?) zodat heel wat gegevens opnieuw werden gecontroleerd. Ook werden onze opzoekingen met een aantal wetenswaardigheden aangevuld door middel van een interview begin juli 2014 met Isabelle Demonie (°1923), dr. v. Emile.

Joseph Louis Demonie
(verzameling Patrick Demey)

Ouders

Op vrijdag 6 april 1877 trouwen Josephus Ludovicus Demonie en Coleta Juliana Lievens, 5 dagen later wordt het kerkelijk huwelijk voltrokken. Bij die gelegenheid schreef haar broer Constant Lievens, toen nog student wijsbegeerte aan het Klein Seminarie te Roeselare, een gedicht dat aanvangt met de woorden *Ter saliger gedachtenisse van de huwelijksfeeste van Lodewyk Demonie en Juliana Lievens, op den 11n. van Aprilmaand het jaar ons Heeren 1877.*³

Landbouwer **Josephus Ludovicus Demonie** is geboren te Izegem op 17 juli 1844 als zoon van de Izegem-

naren Petrus Joannes (1802-1884) en Amelie Colette Lietaert (1804-1844). Ook zijn grootouders zijn geboren te Izegem: Joannes Baptiste Demonie⁴ – Maria Barbara Van Daele, Joannes Baptiste Lietaert – Maria Theresia Vermaut.⁵ Hij overlijdt te Oostnieuwkerke op 1 februari 1920.

Coleta Juliana Lievens is geboren te Moorslede op 30 augustus 1852 en sterft er reeds op 4 februari 1894, haar jongste kind is toen amper zes maanden oud. Ze is dus dochter van Joannes Lievens en Barbara Depuydt, voor de kwartierstaat verwijzen we naar de in voetnoot vermelde bijdrage.

bidprentje Julie (Coleta Juliana) Lievens (verzameling Slosse, stadsarchief Kortrijk)

1 W. DEVOLDERE, Onze kwartierstaat. Constant Lievens – Jezuïet en Indiamissionaris, in: *Vlaamse Stam*, 41ste jg., nr. 2 – 2005, pp. 98-110.

2 Een gedeelte van de namen is reeds online te consulteren zodat men bij een bezoek aan dit archief onmiddellijk het juiste dossier kan aanvragen. <http://klm-mraiwp.bh-a.eu/fmi/iwp/cgi?-db=DossiersOfficers&-loadframes>.

3 De volledige tekst verscheen in BIEKORF: K.d.B., Een gedicht van Constant Lievens, in: *Biekorf*, 59ste jg., pp. 134-136.

4 Schrijfwijze in de doopakte.

5 Opzoekingen Werner Vermeersch, Hooglede.

De hoeve Demonie die vanaf 1908 door de familie Demonie betrokken werd. (Foto: Wilfried Devoldere, najaar 2014)

Bidprentje Louis (Josephus Ludovicus) Demonie (verzameling Brigitte Vandermeersch)

Drie jaar na het overlijden van zijn eerste echtgenote hertrouwt Josephus Demonie te Zwevezele (27 januari 1897) met **Florentina**

Sierens (dr.v. Ivo en Virginia Vangampelaere). Ze is geboren te Ruiselede op 29 januari 1855 en sterft op 31 maart 1920 te Oostnieuwkerke, twee maanden na haar echtgenoot.

Het gezin Demonie-Sierens verhuist op 3 oktober 1908 van de Bloemhoekstraat 45 Moorslede naar Oostnieuwkerke om er een hoeve uit te baten 'sectie D, nr. 42', de huidige Meiboomstraat (36) waar nu nog nazaten wonen van zoon Remi. De boerderij is in 1921 ook korte tijd de woonplaats van Elisa Cappelle die met zoon Jules trouwt en er intrekt, tien maanden later bevalt ze er van hun eerste kind. Van oktober 1920 tot december 1921 woont nicht Ali-da Wallaeyts er als dienstmeid tot ze naar Torhout verhuist.

Kinderen

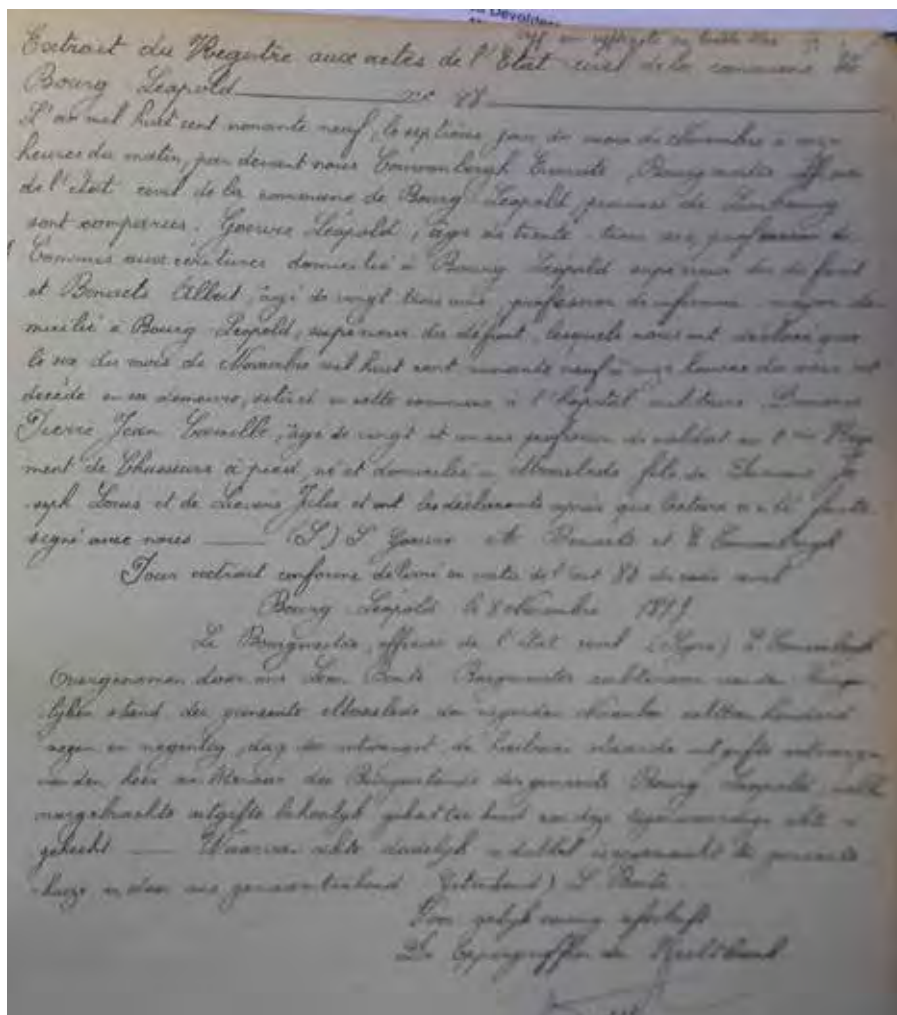
Het gezin Demonie-Lievens telde acht kinderen:

1. **Petrus Joannes Camillus**.
° Moorslede, 17 februari 1878 en + Leopoldsburg, 6 november 1899.

Hij stierf in het militair hospitaal van het kamp van Beverlo. De aangifte gebeurde door twee personen die zich in de akte 'supérieur du défunt' (sic, zijn oversten) laten noemen. Dat waren Leopold Goewi, 'commis aux écritures' (bediende bij de administratie) en Albert Benaets 'infirmier-major' (de hoofdverpleger). Volgens de overlijdensakte waarvan een uittreksel op blz. 55 in het overlijdensregister 1899 van Moorslede werd ingeschreven, was hij soldaat in het tweede regiment Jagers-te-voet. Volgens de mondelinge getuigenis van Isabelle Demonie⁶ stierf hij ten gevolge van een zonnesteek. Volgens een huisdokter kan dit moeilijk in november tenzij dit in de zomer gebeurde en hij door verwikkelingen, waarbij een hersenvliesontsteking kan optreden, hieraan gestorven is.

Vijftien jaar voor het begin van de Eerste Wereldoorlog, verliest vader Demonie dus reeds een zoon in het leger.

⁶ Interview met Isabelle Demonie (°1923), dr.v. Emile, weduwe André Vandermeersch. Gesprek begin juli 2014. Verder afgekort Interview ID.

Uittreksel op blz. 55 in het overlijdensregister van Moorslede anno 1899.

2. Maria Theresia Juliana.

° Moorslede, 22 april 1880 en + Izegem, 31 januari 1939. Gehuwd te Oostnieuwkerke, 5 juli 1913 met Julianus Wydhooge, zn. v. Karolus Ludovicus en Eugenia Bruneel. ° Passendale, 11 augustus 1873 en + Oostnieuwkerke, 9 maart 1945. Hij was eerder gehuwd met Eveline Kesteloot en zou na het overlijden van Maria Theresia nog hertrouwen met Louise Pattyn.

3. Emilius Cyrilus, 4. Henri Cyrille, 5. Jules Joseph en **6. Remi:** worden verder besproken.

7. René Alphonse.

° Moorslede, 22 april 1891 en + Roeselare, 26 februari 1981. Gehuwd te Izegem, 2 januari 1918 met Maria Antonia Canniere, dr. v. Petrus Joannes en Julia D'Heygers. ° Izegem, 8 januari 1896 en + Merkem, 5 januari 1958.

Op het ogenblik van zijn huwelijk woont hij in Emelgem.⁷ De huwelijksakte vermeldt nog een paar interessante zaken. Over zijn geboortedatum en plaats wordt het volgende genoteerd: *blijkens nevensgaande afschrift van een vonnis der rechtbank van eersten aanleg te Kortrijk in date achtsten November laatst, bekrachtigende eene akte van bekendheid verleden voor den Heer Vrederechter van het kanton Iseghem in date twaalfsten October laatst by gemis der geboorteakte.* Dit is logisch, de burgerlijke stand van Moorslede moet reeds in het oorlogsgeweld vernield zijn en nieuwe 'afschriften in registers van die akten aan de hand van de 'dubbel's' die zich op de rechtbank van Eerste Aanleg bevonden/bevinden, werden uiteraard pas na de oorlog neergepend.

⁷ Volgens Agnes Demonie (dr. v. Remi) woonde hij toen bij een 'Izegems' familielid Demonie.

Vader Joseph, landbouwer, 73 jaar, is gehuisvest te Oostnieuwkerke maar thans afwezig, dewelken in de onmogelykheid verkeert zynen wil te kennen te geven daar zyne woonst onbekend is en hy sedert meer dan zes maanden geene nieuwstijdingen meer heeft laten geworden hetgene onder eede bevestigd wordt door den bruidegom... Waarschijnlijk was ook hij gevlucht voor het oorlogsgeweld.

8. Irma Sylvie.

° Moorslede, 20 augustus 1893 en + Ieper, 24 februari 1984. Gehuwd met Camiel Remi Baekeland, zn. v. Leonard en Barbara Theresia Duyck, ° Passendale, 2 juli 1888 en + Zonnebeke, 10 november 1985.

Henri Cyrille Demonie⁸

Pasfoto's van Henri uit het dossier 6221384 in het KLM Brussel.

Hij was het vierde kind uit het gezin Demonie-Lievens en werd geboren te Moorslede op 26 maart 1884. Hij sterft te Calais (Noord-Frankrijk) op zaterdag 24 oktober 1914. We brengen eerst dit verhaal alhoewel hij jonger was dan Emile, hij zal namelijk heel vlug van het oorlogstoneel 'verdwijnen' zoals je aan de hand van zijn overlijdensdatum kunt opmerken.

⁸ Bronnen voor het militaire aspect van deze persoon: archief van het Koninklijk Legermuseum (zie voetnoot 2), dossier 6221384 en (in mindere mate daar de meeste gegevens reeds geput werd uit zijn persoonlijk dossier) A. DENTURCK, *Gedenkboek aan Oostnieuwkerke aan zijn bevrijders, aan zijn gesneuvelden, zijn burgerlijke oorlogsslachtoffers, zijn oud-strijders van de Grote Wereldoorlog 1914-1918*, p. 58, s.d.

Tekening uit 'De Grote Oorlog' van Abraham Hans (1920, 1038 pp.), p. 508.⁹

Het graf op het kerkhof van Calais (foto: Wilfried Devoldere)

Het bevolkingsregister 1911-1920 vermeldt: militie¹⁰, carabinier 4de, matr. 50787. Zijn dossier geeft als stamnummer 2779. Hij was ingedeeld bij de 6de Legerdivisie, regiment 2de Regiment Karabiniers.¹¹ De persoonsbeschrijving luidt als

9 Eigen archief. Mijn grootvader Gustaaf Saelens kocht het in afleveringen (zijn getuigenis in de jaren 1960).

10 Voor het militieregister, zie http://probat.west-vlaanderen.be/file_uploads/73255.pdf blz. 31.

11 Volgens onze vriend Edgard Seynaeve die de tekst nalas op de correctheid van militaire termen, zijn dergelijke gegevens in de bevolkingsboeken niet altijd betrouwbaar.

volgt: hoog voorhoofd, grijze ogen, massieve neus, gewone mond, puntige kin, zwart haar.

Op 14 juni 1904 werd hij ingelijfd bij de Karabiniers waar hij op 12 oktober van hetzelfde jaar in 'actieve dienst' kwam. Tussen 22 juli 1905 en 16 mei 1906 onderbrak hij een drietal keren zijn dienstplicht zodat hij op 13 september 1907 in onbepaald verlof kon gaan.

Hij vervoegt zijn eenheid – zoals zovele gemobiliseerden – op 1 augustus 1914: de Karabiniers. Op 15 oktober wordt hij ingedeeld bij de 2de compagnie van het 1ste bataljon van het 2de regiment Karabiniers en op 22 oktober wordt hij reeds gewond. Men brengt hem naar Calais waar hij sterft 'à l'ambulance' (verzamelwoord voor de plaats waarheen gewonden werden afgevoerd), rue des Soupirants op 24 oktober, ten gevolge van zijn verwondingen. Volgens een uittreksel uit de burgerlijke stand van Calais sterft hij in een huis, rue des Soupirants, nr. 27. Hij is de eerste Oostnieuwkerkenaar die het leven laat als militair aan het begin WO I.

Henri werd dus gewond op 22 oktober 1914 in Stuivekenskerke. Een ander document vermeldt dat hij mee vocht bij de Slag van Ieper tussen 17 en 31 (hij stierf de 24ste, dus niet de volledige periode...) oktober

1914. A. DENTURCK schrijft dat hij op een bruggenhoofd op de rechteroever van de IJzer in een lijf aan lijfgevecht door een bajonetsteek ernstig verwond geraakte, dit detail werd niet teruggevonden in zijn militair dossier. Er wordt door DENTURCK ook geen bron vermeld.

De dag dat hij gewond werd hield het Belgische Groot Hoofdkwartier nog amper 5 bataljons in reserve, alle andere troepen waren verspreid om de gaten in de frontlinie te stoppen. Die 22ste oktober 1914 was ook de dag dat de Duitsers erin slaagden om in de bocht van Terivate aan kilometerpaal 10 over de IJzer te raken.¹²

Postuum zal hij worden opgenomen als ridder in de orde van Leopold II met de palm van het oorlogskruis (chevalier de l'ordre de Léopold II avec palme et croix de guerre) – in 1923, de herdenkingsmedaille (médaille commémorative) van de oorlog 1914-1918 – eveneens in 1923 – en de overwinningsmedaille (médaille de la victoire).

Henri werd dus begraven op het kerkhof van Calais, we vonden dit terug via een internetlink.¹³ Op 4 oktober gingen we op zoek naar het graf op het kerkhof van Calais, navraag bij de toeristische dienst leerde ons dat er 2 kerkhoven waren in de stad. We werden echter verwezen naar de juiste begraafplaats waarvan de dienst een vermoeden had dat daar Belgische militairen hun laatste rustplaats gevonden hadden. Het kerkhof liet niet vermoeden er de gezochte persoon te vinden. De bewaker van dienst, de heer Jean-Pierre Langlois sprak ons aan en verwees naar het tweede deel achter het 'burgerlijke gedeelte'. Maar eerst wilde hij absoluut een kopie geven uit een plaatselijke

12 L. DE VOS, T. SIMOENS, D. WARNIER, F. BOSTYN, 14-18. Oorlog in België. Davidsfonds, Leuven, 2014, pp. 165-166. Dit werk bevat eveneens (pp.527-534) een overzicht van de samenstelling van het Belgische veldleger in augustus 1914 en van het Belgische leger in september 1918.

13 <http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GSI=Demonie&GSbyrel=all&GSdyrel=all&GSentry=7&GSob=n&GRid=24389308&df=all&>

krant waaruit bleek dat hij een Belg gered had op vakantie in Turkije (*Un Calaisien sauve un Belge de la noyade*, zo luidt de titel van het artikel). Een ruwe telling leert dat er zeker meer dan 800 Belgen begraven liggen op dit kerkhof. Het graf van Henri is bij het betreden van het militaire gedeelte links in de eerste rij te vinden. Bij onze zoektocht naar foto's bij familieleden vernamen we dat zowel Roger Demonie (zn. v. Jules) als Agnes (dr. v. Remi) het graf in het verleden hadden opgezocht.

Emilius Cyrillus Demonie¹⁴

Hij werd geboren op 21 januari 1882 te Moorslede en zou overlijden in Roeselare op 15 maart 1969. Emile trouwt op 11 juli 1919 te Oostnieuwkerke, 's anderendaags kerkelijk, met Leontine Christine Vangryssperre, dr. v. Desiderius en Maria Philomena Demeulenaere. Zij was naaister en eveneens in Oostnieuwkerke geboren, dit op 30 november 1883, ze sterft op 5 juni 1973 te Roeselare.

Normaal gezien was hun huwelijk gepland in 1914: de trouwkledij was aangeschaft, bij de pastoor was alles geregeld. Toen brak de oorlog uit en Leontine sloeg met haar vader (moeder was overleden op 20 januari 1914) op de vlucht naar Le Mans. Eerst ging het te voet naar Poperinge, dan met de trein via Parijs. Eén maal heeft Emile zijn toekomstige echtgenote bezocht in Le Mans. Het huwelijk had plaats op de hoeve (burgerlijk), het kerkelijk in de pastorie daar de kerk nog vol met stro lag na de oorlog.¹⁵

Na zijn huwelijk in juli 1919 werd hij niet direct uitgeschreven uit het bevolkingsboek van Oostnieuwkerke (Wijk D/42) - het gezin Demonie en zijn stiefmoeder Sierens -, noch werd zijn echtgenote bij hen ingeschreven. Hij werd uitgeschreven als verhuizende naar Roeselare, Menensteenweg nr. 4 op 29 maart 1920. Over dit huisnummer heeft zijn dochter Isabelle terecht haar

¹⁴ Noninklijk Legermuseum, dossier 6221382
¹⁵ Interview ID.

Emile Demonie en zijn echtgenote Leontine Vangryssperre.

twijfels gezien de verhuis naar een bakkerij, ongeveer ter hoogte van het huidige huisnummer 304.

Hij leerde de bakkersstiel bij bakker Bruno Lamsens¹⁶ die bij zijn huwelijk (Staden, 1890) genoteerd wordt als bakker-winkelier. Bruno was getrouwd met Ludovica (Louise) Veracx. Voor zijn huwelijk was hij bakker in Hooglede (waar zijn ouders woonden), vanaf 1890 was hij bakker te Oostnieuwkerke in de Sleihagestraat.¹⁷

Emile besloot zelfstandig te starten als bakker en deed dat vanaf 1920 in de Meensesteenweg te Roeselare ter hoogte van de 'Rijselpoort'. Later stierf bakker Vermeulen in dezelfde straat en Emile nam de zaak in 1922 over (huidige bakkerij Ryckewaert).¹⁸

Er is in het bevolkingsregister geen verwijzing naar een compagnie waarin hij dienst deed, dit in tegenstelling tot de notities bij drie van zijn broers. Dit is waarschijnlijk de reden dat A. DENTURCK (zie voetnoot) geen melding maakt van Emile in zijn boek over o.a. de Oostnieuwkerkse oud-strijders. Het register vermeldt trouwens 'dienstplichtig = 'neen'...

¹⁶ Interview ID, ook over zijn start als zelfstandig bakker.
¹⁷ P. LANSSENS, *Geschiedenis van de Lamsens-Lansens Lanssen-Lansen Lamsens 1460-2003*, Eigen beheer, Brugge Sint-Michiels, 2003, p. 476.
¹⁸ Krantenknipsel 1919, zie kaderstuk.

Volgens zijn dossier verbleef hij 'achter het front' van 1 februari (datum waarop hij aankwam) tot 26 maart 1917, van 27 maart 1917 tot 20 juli 1917 'c.s.s.' (congé sans solde). Van 21 juli 1917 tot 5 februari 1918 was hij opnieuw ingedeeld achter het front om vanaf 6 februari 1918 (tot 31 januari 1919 volgens het bundel, datum van zijn demobilisatie) aan het front te verblijven.

Die eerste 1 februari 1917 werd hij ingelijfd als milicien van het speciaal contingent 1916. Een ander stuk vermeldt hierbij 'Saint-Lô', dit is een gemeente in Franse departement Manche (Basse-Normandie). De periode dat hij met vakantie ging zonder wedde werkte hij als landbouwhulp in 'Nartkerke' (Pas-de-Calais), waarschijnlijk wordt hier Nortkerque bedoeld, een gemeente met iets meer dan 1600 inwoners in het arrondissement Saint-Omer. Hij ging op 6 februari 1918 een reservebataljon versterken (op dat ogenblik gelegen te Beveren-aan-de-IJzer) maar reeds op 16 april werd hij gedetacheerd naar de militaire bakkerij in Adinkerke, het klopt dus niet wat eerder in het dossier vermeld staat over zijn effectief verblijf aan het front zelf. Tussenin verlaat hij de bakkerij om van 24 mei tot en met 3 juni 1918 nog even naar de eenheid zelf terug te keren; het is niet Adinkerke maar de militaire bakkerij van Bourbourg (Noord-Frankrijk) volgens een ander stuk uit zijn dossier van het

Het gezin Jules Demonie-Cappelle. De jongste zoon Maurits werd geboren in december 1937, deze foto moet dus een drie of vier jaar later genomen zijn. V.l.n.r.: Margriet, Alois, Rosa, Irene, Maurits (jongste, staat op bank), Joseph, vader Jules, Godelieve, moeder Elisa, Frans, Georges (staat op bank), Maria, Esther (boven), Astrid (onder), Roger.

'oudstrijdersfonds' waar hij dienst zal doen.

Na de oorlog wordt Emile op 23 november 1918 gedetacheerd naar de militaire bakkerij in Jabbeke.

Bij de geboorte van zijn drie dochters werd telkens 100 frank op een nieuw spaarboekje op naam van de pasgeborene gestort, dit bleek een recht als oud-strijder.¹⁹

Bijna veertig jaar later schrijft Emile een brief aan de dienst 'der eervolle onderscheidingen' (14.12.1957) in Etterbeek waarin hij noteert dat hij op 2 februari 1917 opgeroepen werd en op 24 december 1918 in onbepaald verlof ging, hij verbleef dus blijkbaar maar een maand meer in de bakkerij van het leger in Jabbeke. Zijn stamnummer was M.12075 en het nummer van zijn geweer 45Z5... Hij vraagt welke formaliteiten hij moet vervullen om frontstrepen²⁰ te bekomen. Begin

januari 1958 komt het antwoord van landsverdediging dat de mutaties tijdens de veldtocht 1914-1918 niet toelaten hem frontstrepen toe te kennen. Blijkbaar niet zijn eerste aanvraag want een stuk uit 1938 leert ons dat het periode van vakantie zonder soldij is die hem parten speelt om eretekens te bekomen, ook in 1927 was reeds een aanvraag hangende.

Jules Joseph Demonie²¹

Hij was het vijfde kind, vierde zoon, en is geboren te Moorslede op 6 maart 1887, hij sterft te Oostnieuwkerke op 2 november 1952 waar hij de 6de november werd begraven. Jules baatte een boerderij uit in de Meiboomstraat (34), iets naast de Oostnieuwkerkse ouderlijke hoeve. Toen hij voor het wervingsbureau als milicien van de klasse 1907 te Brugge verscheen werd genoteerd dat hij gehuwd was met Theresia Kappelle en drie kinderen had. Dit komt niet voor in onze genealogische gegevens: In de burgerlijke

stand van Oostnieuwkerke is hiervan in ieder geval geen spoor te vinden. Er is enkel een Theresia Maria Cappelle (° en + Oostnieuwkerke, 19-04-1877 – 30-09-1938, dr. v. Carolus Ludovicus en Louise Clinc-kemailie.²² Bij zijn huwelijk in 1921 wordt ook niet vermeld dat hij weduwnaar zou zijn (of gescheiden). Hij trouwt in Westrozebeke op 26 januari 1921 met Elisa Cappelle, dr. v. Joannes Baptiste en Maria Louisa Demey. Ze is geboren te Zarren op 14 maart 1893 en sterft te Oostnieuwkerke op 3 juli, begrafenis 7 juli 1982.

Jules kreeg in het bevolkingsregister Oostnieuwkerke 1911-1920 de vermelding: militie, 2 DA III bataillon 1ste compagnie matr. 216.

Het militaire dossier van oud-strijder is het meest complete van de drie. Jules geeft zijn staat van dienst heel gedetailleerd mee in een brief van 17 februari 1920 aan zijn commandant.

¹⁹ Interview ID.

²⁰ Eén frontstreep staat voor een dienst van zes maanden aan het front. (Mededeling E. Seynaeve).

²¹ Koninklijk Legermuseum, dossier 6221386.

²² E. CAPPELLE, *De naam "Cappelle" (en varianten) te Oostnieuwkerke (van voor 1729 tot 1980)*, VVF Tielt, 4 dln., deel IV, p. 759.

Als antwoord op uw schrijven verklaar ik ten besten mogelijk het volgende.

Ik ben geboren te Moorslede den 6 Maart 1887 en verblijf tegenwoordig te Oost-nieuwkerke.

Ik ben jongman.

De naam van mijn vader Joseph Louis Demonie.

Ik ben binnen gekomen in dienst den 1ⁿ October 1907 bij de 16de batterie de forteresse op het fort n° 5¹ en ben na 10 maanden op school geweest te hebben tot de grade van brigadier geklommen. Na twee jaren goeden dienst heb ik in onbepaald verlof gezonden geweest den 29 September 1909.

Voor den oorlog ben ik in dienst getreden den 1 Augustus 1914 bij de 9de Batterie de Siège waarin ik gevolgt (sic) heb en achteruit geslegen zijnde in Ardre, wederom hervormd ben, den 6 December 1914 in de 12 Compagnie travailleurs grand quartier général waar ik gebleven ben tot den 8 Februari 1915, van daar ben ik naar den depot van Bonninck gezonden tot den 30 Maart 1915, dan van den 30 Maart tot den 10 December ben ik in Camp de Ruchard geweest in de 5de DA Alimentation, dan van den 10 December tot den 26 Maart 1916 ben ik in Eu geweest SJA 6 Batterie. Dan ben ik in de 7. Batterie de Reserve geweest in Grand Fort Philippe tot den 7 April 1916 vandaar ben ik in het Hopital gedaan waar ik geweest heb tot den 1 Augustus 1916 (bijgeschreven: met eene ziekte appendicit). Dan voor mij te herstellen heb ik 1 maand conge ziekverlof gehad tot den 1 September 1916, dan ben ik naar het Camp Auvours geweest tot den 11 September 1916 in de CRAM van den 11 September 1916 tot den 15 October 1916 ben ik in Eu geweest in de 3 Batterie depot van den 15 October 1916 tot den 15 Februari 1917 heb ik in Calais geweest als co(n?)voyeur, bureau n° 5.

Dan ben ik terug naar de 3 Batterie depot gezonden geweest in Eu tot den 23 Februari 1917, van daar ben ik naar het front gezonden geweest en deel genomen in de 1^e Batterie 3 Groepe 14 Regiment Artillerie, en ben met mijne klasse in onbepaald verlof gegaan den 19 Augustus 1919.

1) Ik heb geene straffen gehad.

2) Ik heb mijnen dienst vervuld waar gezonden geweest ben zonder aanvragen.

Mijn adres: Jules Demonie, Landbouwer, te Oostnieuwkerke, P.W.V. (=provincie West-Vlaanderen). Oostnieuwkerke den 17/2/20.

1 Volgens zijn 'fiche matriculaire' te Antwerpen. Dit fort was gelegen te Edegem, zie <http://www.fortenvanbelgie.be/fort.php?fort=ABBF5E>.

Wervingsbureel van BRUGGE –Inlichtingsbulletijn Jules Joseph Demonie.

Voorhoofd: helling recht
Hoogte middelmatig
Breedte breed

Oogen

Basies molenpas
Hoogte middelmatig
Neus breedte smal
Vorm arendachtig

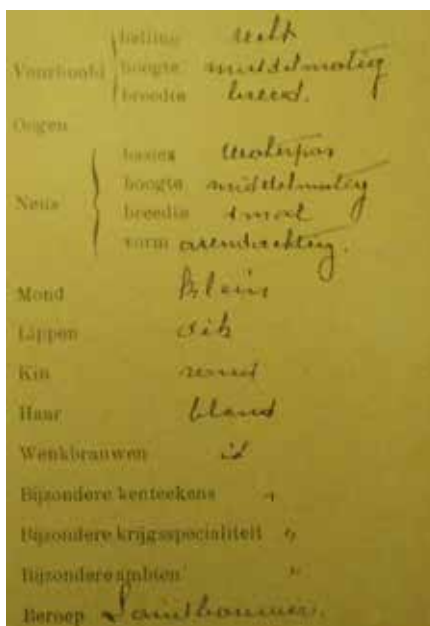
Mond klein

Lippen dik

Kin rond

Haar blond

Wenkbrauwenid.

De vermeldingen in zijn brief hebben we gecontroleerd met de andere stukken uit zijn dossier, soms is er een dag of twee dagen verschil maar voor de rest stemt alles correct overeen. Hij schrijft ook dat hij brigadier benoemd werd, dit gebeurde op 15 oktober 1908. Zijn verblijf in het hospitaal was volgens zijn fiche niet in Grand maar in Petit Fort Philippe. Hij vermeldt niet dat hij op 5 februari 1918 terecht kwam in het 14de regiment artillerie, dit wegens reorganisatie in het leger.

Jules mat 1,69 of 1,70 meter volgens twee bronnen.

Reeds tijdens mijn jeugd was ik op zoek naar mijn voorouders, zo verzamelde ik van jongs af alle materiaal. Een krantenknipsel uit De Weekbode van 15 maart 1969 ging over het overlijden van Emiel Demonie. Dit werd gebruikt bij een voordracht voor de regionale afdeling Mandel-Leie van Familiekunde Vlaanderen over een 'fietserfgoedroute Lievens' (februari 2013). Een aantal afstammelingen van de familie Lievens was aanwezig en een kleindochter van Emiel Demonie, met name Brigitte Vandermeersch (dr. v. Isabelle Demonie), maakte er me op attent dat er destijds een fout gebeurd was: twee foto's van overledenen waren verwisseld. Het overlijdensbericht bevat dus niet de foto van Emiel Demonie maar van iemand anders.

Genealogen worden tijdens cursussen e.d. dikwijls gewaarschuwd voorzichtig te zijn met gevonden bronnen maar hier was het zonder hulp niet mogelijk geweest dit knipsel op die manier te interpreteren. Een gewaarschuwd vorser is er twee waard.

Emiel Demonie in april 1956
(detail uit trouwfoto dochter Anna).
verzameling Brigitte Vandermeersch

Het krantenknipsel in De Weekbode, 1969.

Reeds in 1921 kreeg hij de drie frontstrepen, die had hij verdiend op 12 oktober 1917, 12 april en 12 oktober 1918. Ook de medaille 'de la victoire' en 'commémorative' werden hem toegekend.

Op 25 april 1918 wordt hij veroordeeld tot 10 dagen kamerarrest maar de passage is doorstreept, misschien werd zijn straf kwijtgescholden: *Etant chef de transport avoir omis à sa rentrée au cantonnement, de remettre des bons de charbon destinés à ravitailler la batterie, avoir ainsi par négligence été la cause que trois batteries se trouvent sans combustibles...*

Zijn zoon Roger bevestigt dat hij dienst deed bij de bevoorrading, hij herinnert zich nog het verhaal dat hij op zeker ogenblik een kogel door de helm geschoten kreeg, een andere maal werd zijn paard dood geschoten. Er moet nog een foto bestaan waarbij Jules te paard gefotografeerd is maar die leende Roger uit en kreeg de afbeelding nooit meer terug.²³

23 Interview met Roger Demonie, 1 december 2014.

Remi Demonie

° Moorslede, 4 januari 1889 en + Roeselare, 27 december 1942. Gehuwd Roeselare, 25 november 1925 met Flavie Maria Decock, dr.v. Desideer en Ludovica Vanhaelewijn.
° Roeselare, 7 december 1890 - + Poelkapelle, 26 januari 1978.

Volgens het bevolkingsregister van Oostnieuwkerke 1911-1920 was hij

als dienstplichtige ingedeeld bij het 17de Linieregiment, 2de Bat, 6de Cie met als stamnummer 4831.

Het archief van het legermuseum bevat geen dossier van Remi zodat hij initieel niet opgenomen werd in deze bijdrage als soldaat tijdens WO I maar gewoon als een van de gezinsleden Demonie-Lievens. De dossiers van de voor 1890 geboren dienstplichtigen bevinden zich nochtans in dit archief, tenzij dit dossier nog in Evere gebleven is – dit werd (nog) niet nagezien. Toen we bij familieleden op zoek gingen naar foto's viel zijn naam als soldaat zoals vermeld in het bevolkingsregister, ook bij A. DENTURCK krijgt hij een plaats in de lijst van Oostnieuwkerkse militairen tijdens die *grote oorlog*.

Dochter Agnes (x Gerard Ghequire) sprak op 30 november 2014 met haar oudste broers die bevestigden wat zij verteld had. Remi heeft in 1917 het leger verwoegd en zorgde voor aanvoer van materiaal, dit van uit de Normandische stad Rouen. Hij zou ook actief geweest zijn van uit Longjumeau. Een 'strijdmakker' was Jules Wybaillie, een andere Oostnieuwkerkenaar, wiens dossier wel aanwezig is in het archief van het Legermuseum.

De 'Groote Oorlog' en het archief van de Stichting de Bethune

Werner Peene

Velen zoeken soms naar sporen van de Groote Oorlog in grote archieven. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat ook kleinere familiearchieven ook onbekende nota's en documenten bevatten. Een dergelijk voorbeeld is het archief van de Stichting de Bethune in Marke. Naast de zaken in de verschillende persoonsarchieven van Joseph de Bethune (1859-1920) en Jean de Bethune (1900-1981), wil ik graag een kort overzicht geven van wat zich nog bevindt in het archief.

Een belangrijk item is de verzameling kranten en tijdschriften uit de verschillende oorlogsjaren.

L'avenir de Courtrai, Het Leven, Le Soir, Het Vaderland, L'Avenir Wallon, La Belgique, Le Flambeau, L'Echo de Paris, Notre Belgique, Parochieblad St. Michiel Leuven, La Libre Belgique, Het Nieuws van de Dag, La Nation Belge, De Tijd, Le XXe Siècle, Le National, L'Indépendance Belge, Le Bien Publique, Le Journal, La Métropole, De Telegraaf, Le Journal de Roubaix, De Oorlog in Beeld, La Correspondance Catholique Mensuelle, Illustrierter Kriegs-Kurier, Oorlogskoerier, Courrier de Guerre, Le Messenger de Bruxelles, Association Belge de Photographie, Nieuwe Gentsche Courant, Gazet van Brussel, Gazette des Ardennes, Bulletin Officiel Touring Club de Belgique, Histoire de la Guerre par le Bulletin des Armées, Illustrierte Zeitung, Über land und Meer, Beilage des Berliner Lokal-Anzeigers, Frankfurter Zeitung, Rheinisch-Westfälische Zeitung, Nachrichten für Stadt und Land, Stuttgarter Neues Tagblatt, Strassburger Post, Der Welt Spiegel, Simplicissimus, Welt im Bild, Vimmich mit, Das Illustrierte Blatt, Deutsche Kriegszeitung, Müncher Illustrierte Zeitung, Berliner Illustrierte Zeitung, Berliner Tageblatt, Deutsche Illustrierte Zeitung, Das Buch für Alle, Illustrierte Familienzeitung, Illustrierte Weltanschauung, Leipziger Illustrierte Nachrichten, Kolonie und Heimat, kriegsnummer, Illustrierte Chronik der Zeit. Im eisernen Jahr, Sport im Bild.

Een reeks Duitse periodieken: Armees Zeitung, Elegante Welt, Die Grosse Zeit, Illustrierte Kriegs-Chronik des Daheim, Illustrierter Kriegs-Kurier, Jugend, Kladderadatsch, Kriegsbilder, Lustige Blätter, Schwabisches Bilderblatt, ULK, Die Welt im Bilde, Württemberger Illustrierte Zeitung, Belgischer Bilder-Kurier, Das Leben in Bild, Megendorfer-Blätter, Reclams Universum, Rhein und

Düssel, Von Swabischer Scholle, Zeit im Bild. Kriegsausgabe, Zeitbilder, Die Wochenschau.

Ook het foto archief bevat unieke foto's uit de Ieperse regio. Het betreft hier zowel losse foto's als albums. Sommige albums zijn geïllustreerd met krantenknipsels. Ook de postkaartencollectie bevat heel wat beelden uit de Groote Oorlog.

Een collectie kaarten en plannen uit verschillende regio's en landen worden bewaard in dit archief.

Een reeks affiches en berichtgevingen worden bewaard.

Uiteraard kunnen dagboeken niet ontbreken. Zo is er ondermeer een oorlogsdagboekje van een zekere Karel Roels waarbij hij zijn "reis en wedervaren in Frankrijk onder den ijzeren arm der barbaren" neerpent voor een religieuze (een familielid?). De enige informatie over zijn identiteit is dat hij ondertekent als "schilder op de wijk Bastelaere in Seveneeken". Op 18 oktober 1916 is hij vanuit het station van Lokeren vertrokken. Zijn broer mocht terug naar huis gaan.

Daarnaast worden ook heel wat "oorlogsbonnen" en "voedingsbonnen" uitgegeven door diverse steden en gemeenten. Correspondentie over het oorlogsgebeuren ontbreekt evenmin.

Over de aanwezigheid van Manfred Von Richthoven op het kasteel van Marke is eveneens heel wat bewaard¹.

Dit is een summier overzicht en er wordt momenteel nog verder gewerkt aan de inventarisatie van dit archief. Het ondertussen geïnventariseerd gedeelte is te raadplegen op de site van de Stichting de Bethune². Het archief is enkel raadpleegbaar op afspraak.

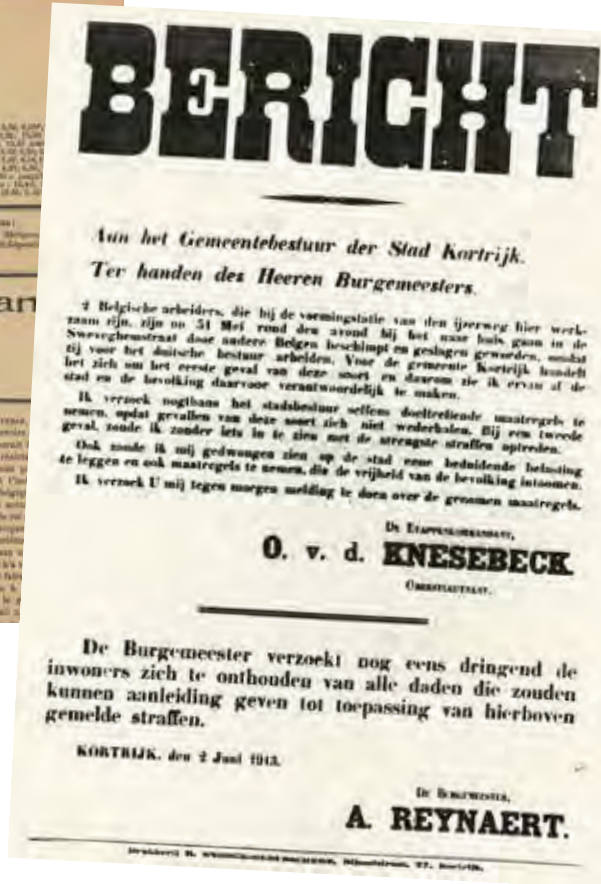
1 Emmanuel de Bethune, *Le Château de Marke, deux cents ans d'histoire*, Marke Fondation de Bethune, 2009. pp. 118-125.

2 www.stichtingdebethune.be

Een bloemlezing uit het diverse materiaal, raadpleegbaar in Marke.

L'Avenir de Courtrai dd. 8 aug. 1914.

Bericht stad Kortrijk, 1915.

'Geldbon' ter waarde van 5 frank – Menen, 1914.

Zeitbilder dd. 31.12.1914.

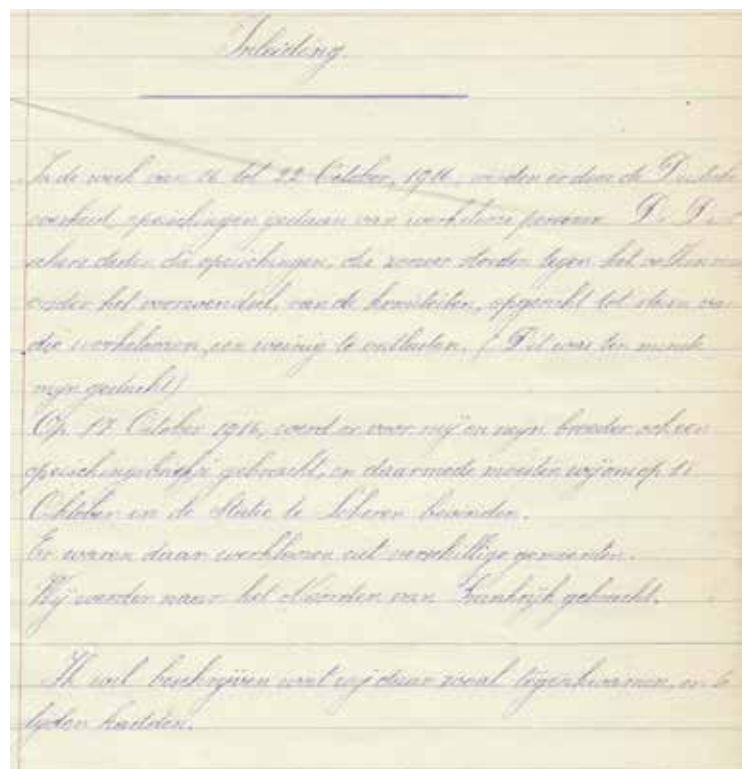
Enkele knipsels uit het 'album Devinck'.

Bon broodrantsoen.

De Sint-Maartenscathedraal van Ieper, 25 mei 1919.

Inleiding oorlogsdagboek Kamiel Roels.

Landerloos wordt Bergmans, sneuvelt en komt weer thuis

Raoul Jans

Petrus Landerloos, de veldwachter van Loksbergen, zal niet onverdeeld gelukkig geweest zijn toen hij op het gemeentehuis van Donck nabij Diest de geboorte van zijn kleinkind ging aangeven dat op de morgen van 18 februari 1891 geboren werd. Zijn jongste dochter **Maria Victorina Landerloos** had namelijk die morgen om zeven uur het leven geschonken aan een flinke zoon met de naam **Renierius**. Van de vader is in de geboorteakte geen spoor te vinden, wat toch wel op de status en de voorbeeldfunctie van de veldwachter zal gewogen hebben. Hoe dan ook: de 25-jarige dochter had een zoon en de dorpsroddels zullen wel hebben opgehouden toen Maria Victorina op 20 oktober 1900 in het huwelijk trad met Franciscus Bergmans, die sinds 5 januari 1900 in de Lange Zavelstaat 27 te Antwerpen woonde. Renierius Landerloos, inmiddels negen jaar oud, werd in dezelfde akte erkend en gewettigd door het huwelijk van zijn ouders en zal voortaan door het leven gaan als **Renierius BERGMANS**.

Na het huwelijk van Franciscus Bergmans (28/08/1874 Testelt - Deurne Antwerpen 18/05/1932) met Maria Victorina Landerloos gaan ze op 29 december 1900 met hun zoon Renierius in het pand Dries 4 te Antwerpen wonen, waarschijnlijk aangetrokken door de werkgelegenheid in de haven en de diamantindustrie in de metropool. Later zal dit gezin nog terug te vinden zijn in de Schoolstraat 8 (04/07/1902), in de Ceulemansstraat 53

(18/10/1919) en in de Van Straelenlei 79 te Merksem (24/11/2019).

Dertien jaar lang gaat het leven zijn gang tot de oorlogsdreiging iedereen in zijn greep begint te krijgen. Voor de gewone bevolking hier bij ons komt de oorlog onverwachts. In een tijd waar geen radio of televisie bestaat is men voor nieuws aangewezen op kranten en mondelinge nieuwsverspreiding. De lokale pastoors informeren welkelijks hun parochianen van op de preekstoel en marktkramers brengen hun nieuws op markten en kermissen.

Op 28 mei 1913 voert de minister van Oorlog, Charles de Broqueville, de veralgemeende dienstplicht in in België, om de legersterkte van ongeveer 180.000 man naar 340.000 te verhogen. Dit getal zal echter nooit worden gehaald. Het Belgische leger was immers in volle reorganisatie. Op 29 juli wordt het leger "op versterkte vredesvoet" gesteld: de dienstplichtklassen 1911, 1912, en 1913 worden opgeroepen. In de dagen nadien worden ook de andere klassen met de met onbetaald verlof gestuurde soldaten gemobiliseerd. Na de mobilisatie van 31 juli 1914 bestond het leger uit mannen die nog uitgeloos werden, de dienstplicht van één zoon per gezin vervulden of voldeden aan de algemene dienstplicht. Het Belgische veldleger, bestaande uit 117.000 man telde 120 bataljons en beschikte over 93.000 geweren, 6.000 sabels, 348 stukken artillerie,

Henricus Landerloos

° Kortenaken 09/01/ 1801
+ Kortenaken 18/04/1856

x Helena Mignolet (Gehuwd op 24/05/1828 te Kortenaken)

° Linkhout 19/07/1792

Petrus Landerloos

° Kortenaken 27/05/1831
+ Donck 27/01/1896

x Godeliva Liesenborghs (Gehuwd op 17/09/1856 te Halen)

° Halen 27/02/1834
+ Donck 15/05/1889

Kinderen:

Maria Leonia Landerloos 1860-1866

Maria Urgila Landerloos 1864

Maria Victorina Landerloos Halen 03/11/1866 - Deurne Antwerpen 11/05/1942

Petrus Tryhpon Landerloos 1873

112 machinegeweren, 20 vliegtuigen, 4 observatiebal-lons, 4 radiostations en 4.500 ruiters.

Daarbij kwam nog de vesting Antwerpen die bestond uit ongeveer 40.000 man in plaats van de nodig geachte 150.000 man. De vesting van Luik en Namen beschikten ieder nog over 20.000 man. Het hele leger had een groot tekort aan officieren maar ook aan houwitsers, machinegeweren en munitie. Over de te volgen strategie, tactiek en organisatie bestond er onenigheid bij het opperbevel: luitenant-generaal Selliers de Moranville wou het leger terugtrekken naar Antwerpen dat als bevoorradingsplaats dienst kon doen terwijl vestingstroepen in Luik en Namen de Duitse opmars zouden belemmeren. Kolonel Baron de Ryckel wou daarentegen het veldleger positie laten innemen tussen de Ourthe en de Duitse grens om het later te laten terugtrekken naar Antwerpen.

Bestond het Belgische leger vooral uit niet weder opge-roepen en ongetrainde krachten, dan was het Duitse leger wel voorbereid op de oorlog. Bovendien was het Duitse leger materieel superieur en ook de oorlogstenu viel minder op dan de uitrusting van de Belgische troepen.

Hoe dan ook, wanneer koning Albert I op 2 augustus 1914 een persoonlijke brief schrijft naar de Duitse Keizer in een laatste poging het onheil af te wenden, passerende de Duitse troepen reeds de Luxemburgse grens. Als de koning op 3 augustus aan Duitsland laat weten niet akkoord te kunnen gaan met hun doortocht door België om Frankrijk aan te vallen trekken zij zonder formele oorlogsverklaring op 4 augustus om 7.30 uur bij Gemmenich (Luik) België binnen. Het eerste Duitse leger onder generaal Alexander von Kluck en het tweede leger van generaal Karl von Bülow leidden de aanval.

In deze weinig benijdenswaardige omstandigheden vinden we René (Renerius) Bergmans, milicien 1911 soldaat 2de klas 9de regiment de ligne (stamboeknummer: 56.531) terug in de omgeving van de forten van Luik.

Terwijl de Belgische legertop ruzie maakt over de verdediging van Luik, naderden 34.000 Duitse soldaten onder leiding van generaal Von Emmich met 125 stukken geschut de forten van Luik. Deze forten werden verdedigd door de Belgische 3de divisie, 23.000 man sterk, onder leiding van generaal Gérard Leman. Samen met de vijftiende brigade van de vierde divisie uit Namen, vier vestingsinfanterie regimenten, vijfhonderd burgerwachten en de bemanning van de forten zelf (ongeveer 32.000 man) beschikten ze over tweehonderdvijftig nieuwe kanonnen, een honderdtal verouderde stukken en dertig machinegeweren.

Op 5 augustus 1914 om 22.00 uur opende generaal Otto von Emmich een aanval op de forten van Luik. Deze forten vormden een voor het Duitse eerste en tweede leger immers een ernstige hinderpaal voor hun opmars naar Frankrijk. Generaal Leman trok zich met zijn hoofdkwartier terug in de Citadel. 's Nachts begon de werkelijke slag om Luik. Bij de aanvang waren

de Duitse granaten en de veldartillerie te licht van kaliber om door het beton en het staal van de forten te dringen. De forten konden echter vrij de aanvallende Duitse infanterie beschieten, wat grote verliezen bij de Duitsers veroorzaakte. Toch konden de Duitse troepen die woensdagavond 5 augustus doorbreken en naar de stad Luik oprukken. Generaal Leman beval op 6 augustus de derde divisie zich terug te trekken tot achter de rivier de Gete. Op 7 augustus namen de Duitsers Luik in.

Op 6 augustus noteert een officier dat René Bergmans gesneuveld is "au combat de Seraing".

		ANS	MOES	JODIS
Le 1-8-14	Arrest au 1 ^{er} de ligne Col. Lata.			
Le 6-8-14	Prisonniers au combat de Seraing		2	15
Le 20-12-17	Regatie		2	20

Op 17 augustus 1914 liet het Ministerie van Oorlog bij monde van de Burgemeester van Antwerpen aan vader Bergmans weten dat zijn zoon is gestorven voor het vaderland te Seraing. De verslagenheid moet totaal geweest zijn. Kort daarna werd een herdenkingsdienst voor de overledene gehouden met bijpassend bidprentje. Maar dit is niet het einde van het verhaal...

Ministerie van Oorlog. Brussel, den 17^{en} Augustus 1914.

1° Algemeen Bestuur.
Personeel.
2° Bureau.
Nr. D/S.

Mijnheer,

Ik laat U met droefheid het overlijden weten van den soldaat milicien van 1911, BERGMANS, R., van het 9° Linierregiment, gestorven voor het Vaderland te Seraing.

Gedief, Mijnheer, door mijne bemiddeling de uitdrukking te aanvaarden van 's Lands algemeene gevoelens van erkentelijkheid ten opzichte van hen die voor zijne verdediging hun leven ten offer hebben gebracht.

De Minister van Oorlog,
(g.) de Broqueville.

Voor gelijkvormig afschrift:
Antwerpen, den 19^{en} Oogst 1914.

NADELS HET COLLEGE VAN BURGEMEESTER EN SCHEPVENEN:

Bij verordening:
De Secretaris, De Burgemeester,

den Heer BERGMANS,
Ceulemansstraat, nr. 53.
T/S.

De dood die ons verrast, wanneer wij voor den dienst van God en Vaderland met de wapens in de hand staan, is de roemrijkste en de wenschelijkste.
(H. Vincentius à Paulo)

†
**ZALIG AANDENKEN VAN
RENÉ BERGMANS**

soldaat bij het 9e Linieregiment
geboren te Donck (bij Diest) den 18 Februari 1891
glorievol gesneveld te Seraing (Luik) den 6 Augusti 1914

Zijt ge in 't reuzenperk gestorven,
Neergeveld door de overmacht.
De eeuwge kroon hebt gij verworven
Met den dank van 't nageslacht!
Want de dood hebt gij verkoren
Eer dan vreemde slavernij,
Christen held gij, vrij geboren.
Stierft gij kristen, martelaar, vrij.
Zijn aandenken en dit zijner medestrijders zal niet
verdwijnen en hunne namen zullen in eer zijn van
slacht tot geslacht. Eccl. XXXIX-13.
Wij hebben voor ons volk gestreden en voor al het-
geen ons heilig was. I Mach. III. 43.
Alle volkeren zullen hunnen strijd verha'en.
I Mach. III - 26.
De dwingeland gebod ze allen te dooden.
II Mach. XIII - 4.
Mijne geliefde ouders, 't is uwe eere als kristenen en
vaderlanders, gij hebt nu eenen zoon, gestorven als
kristin held en martelaar. Onder den zegen des priesters
trokken wij ten strijde. Moge mijne dood en die mijner
makkers u spreken van den edelen strijd, dien wij met
ons bloed bezegelden, moge hij u inprenten innige ver-
kleefdheid aan 's lands instellingen, mannelijke berheid
over België's roem, hartelijk medelijden met zijne on-
heilen en rampen, christene vaderlandsliefde. Wij heb-
ben openbare getuigenis afgelegd van verknoctheid
aan God en Vaderland.
H. Hart van Jezus, bescherm België! 300 d. afl.

Drukk. Murrath-Leyder, Antwerpen. - Tel. 7256.

Na de val van de stad Luik werden grote groepen soldaten gevangen genomen en naar Duitsland overgebracht. In veewagens werden de meesten van hen naar Hannover getransporteerd en verdeeld over Munster, Celle en Soltau. Het was een eindeloze reis waarvoor geen bevoorrading was voorzien.

Rene Bergmans kwam terecht in Munster. Munster was een Duits legerkamp dat er - gezien het vertrek van de Duitse troepen - nu verlaten bij lag. Sommigen werden ondergebracht in de lege barakken maar de meesten onder hen werden samen gedreven op een omheind terrein waar een tiental tenten inderhaast waren opgericht. In deze tenten waarin men na veel slagen en stompen vijfhonderd man kreeg werden achthonderd gevangenen samengeperst. Het kwam er die eerste maanden inderdaad op neer dat niets klaar was om zoveel krijgsgevangenen te ontvangen.

Hier bleef Rene Bergmans twee maanden lang om dan te worden overgeplaatst naar Soltau. Daar hadden te eerste krijgsgevangenen het zowaar nog slechter gehad. Zij werden samengedreven op een stuk vlakke heide waarop zij zelf nog de eerste barakken moesten oprichten. Zonder gebouw om in te schuilen, kroop men 's nachts dicht bij elkaar om het toch een beetje warm te krijgen. In verslagen uit die periode leren we dat men 's morgens een kom koffie kreeg en 300 gram brood, een rantsoen dat later naar 250 gram werd gebracht. 's Middags een slappe soep van koedarmen of beetwortelsoep en 's avonds nog eens koffie of een soort afkooksel van meel uit bonen. Twee maal per week kwamen schildwachten het kamp binnen gestormd om mensen op te halen voor allerlei werkcommando's.

Ook hier in Soltau verbleef Rene Bergmans ongeveer twee maanden om dan te worden overgebracht naar de een kamp dicht bij Bremen waar hij ook weer twee maanden werkte aan een kanaal. Alsof het om een regelmaat ging werd Rene Bergmans na twee maanden weer overgeplaatst. Ditmaal ging de reis naar het Sennelager bij Bochum. Daar bleef hij tot het einde van de oorlog werken in schacht tien van de Konstantin der Grosse mijn.

Rene Bergmans moet niettegenstaande alle ontberingen en slagen toch nog de wilskracht en geluk gehad hebben om het te halen. Op 11 november 1918 was de Groote Oorlog voorbij maar nog niet alle ontberingen. Geneeskundig onderzoek wees later uit dat hij aan de

Maar voor hen die geloven is dit afscheid
geen vaarwel, maar hen troost de zekerheid
van een hoopvol weerzien bij de Heer.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

Mijnheer

René BERGMANS

Echtgenoot van Mevrouw

Maria CLOOTS

geboren te Donck op 18 Februari 1891,
overleden te Deurne op 16 Augustus 1954.

Voorzien van de laatste H.H. Sacramenten.

Aan hen die in U geloven, o Heer, wordt
het leven niet ontnomen, het wordt vernieuwd.

Hij was een trouw en liefdevol echtgenoot
en een voorbeeldig vader, die het geluk der
zijnen betrachtte. Niets was hem te veel en
daarom zal zijn nagedachtenis in zegening blij-
ven.

Zijn rechtschapen inborst en zijn goed hart
verworven hem de achting en de liefde van al
degenen die hem kenden.

Geliefde echtgenote, zoon, schoondochter
en bloedverwanten, hebt dank voor uw gene-
genheid, gij weet hoe zeer ik U bemind heb.
God roept mij tot zich, maar mijn liefde voor
U sterft niet. Ik verlaat dit tranendal voor een
beter leven. Bewaart mijn aandenken in Uw
hart en vergeet mij niet in uw gebeden.

Gnadige Heer Jezus geef hem de eeuwige
rust.

Huis H. BRIJDENBACH, begrafenissen,
Provinciestraat 81 Tel. 35.73.51

Mevrouw René BERGMANS, geboren Maria CLOOTS,
Mijnheer en Mevrouw Charles BERGMANS-DOCX,
Mijnheer en Mevrouw Gustaaf CLOOTS-STROOBANTS,
Mevrouw Weduwe Henri CLOOTS-GOVAERE,
Mijnheer en Mevrouw Arthur CILLEN-SCHACKS en zoon Marcel,
De families BERGMANS en CLOOTS

zeer getroffen door Uw oprechte mededele-
ven deelneming, danken U om harte.

slechte behandeling in de Duitse kampen een ernstige
maagkwaal had overgehouden, een maagzweer en he-
vige migraine-aanvallen. Maar na een helse tocht terug
stond Rene op 20 december 1918 tot ieders verbazing
terug op de stoep van het ouderlijk huis te Deurne.

De gesneuvelde patriot ging op 7 augustus 1919 op
onbepaald verlof. Op 30 oktober 1920 huwde hij
met Maria Cloots (°Antwerpen 10/09/1891 + Wilrijk
30/07/1977). Hij werd diamantbewerker en het koppel
ging wonen te Deurne in de Tweemontstraat 294. Later
zouden ze nog verhuizen naar de Amandus Geenenlaan
13 in dezelfde gemeente en kregen ze één zoon: Caro-
lus Gerardus Victor Bergmans (° Merksem 16/08/1921
+ Deurne 30/06/2010).

Renerius Bergmans stierf te Deurne op 16 augustus 1954.

Bronnen

Familiearchief Bergmans in de bibliotheek van het Do-
cumentatie- en studiecetrum voor familiegeschiede-
nis te Merksem: 001 FAA 0092.

Website van het Rijksarchief in België: [www.search.
arch.be/nl/zoeken-naar-archieven](http://www.search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven).

Heemkundige Kring Tervuren: de Ballingsgezellen van
Soltau.

Heemkring Pervijze: onze krijgsgevangenen in Duits-
land Abel Lurkin.

Militair archief te Evere (met dank aan Adj. Xavier Van
Tilborg)

Koninklijk legermuseum Brussel (met dank aan Olivier
Rodens en Rob Troubleyn).

De Namenlijst en de honderdjarige herdenking van de Eerste Wereldoorlog

Pieter Trogh
In Flanders Fields Museum

14 maart 1916, wijk *De Griete*, ergens op het kruispunt tussen Torhout, Ruddervoorde en Lichtervelde. In Sectie D, in het huisje dat nummer 81 droeg, bracht Leonie Debusschere een kind ter wereld. Het was een dochter, die de naam Laura Ivonna kreeg, het vijfde kindje van Leonie en Camille Verlinde. Echter, het nieuwe leven kon de grimmige sfeer in de kamer niet breken. De bevalling was namelijk in moeilijke omstandigheden verlopen wegens een gebrek aan medische bijstand. De dichtstbijzijnde dokter arriveerde te laat om de nodige, professionele steun te kunnen bieden, omdat het heel wat voeten in de aarde had gehad om de man ter plekke te krijgen. Zo was er al de opgelopen vertraging om bij hem te geraken: om in Duits *Operationgebiet* van de ene plek naar de andere te geraken, had je immers de juiste vrijgeleides nodig. De controles konden zeer streng zijn, en dus niet zelden tijdrovend. Eenmaal ter plaatse, trachtte de dokter te redden wat er te redden viel, maar hij dichtte haar niet veel kansen toe: Leonie overleed enkele dagen later, op 21 maart 1916, aan de gevolgen van verwaarlozing tijdens en na de bevalling. Met de kleine Laura was het niet veel beter gesteld: eenmaal haar mama was weggefallen, ging het snel bergaf met haar. Ze overleed op 23 maart 1916.

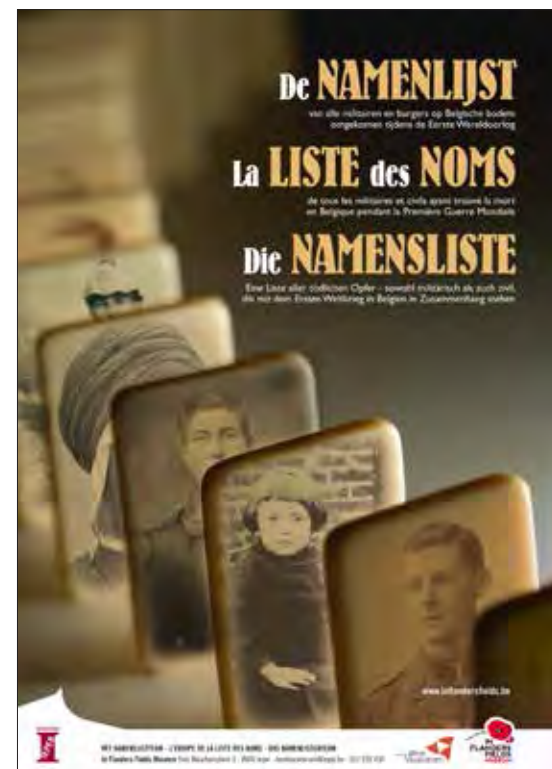
Waren de Duitse wachtposten wreed en apathisch, omdat ze iemand de doorgang bemoeilijkten

bij het inroepen van medische hulp in een noodgeval? Aan de andere kant gebeurde net hetzelfde. Constant Tambouryn, meester en lokaal kroniekschrijver te Elverdinge, een gemeente die net achter het leperse front lag, noteerde tijdens de winter van 1914-1915 een soortgelijk geval in zijn dagboek¹:

Al de hoeken en kruispunten der straten zijn bewaakt door onverbidde schildwachten. Het gebeurt ook meermalen dat de bewoners van te lande 't dorp niet binnen mogen. Aan de voornoemde bifurcatie waar vooral een waakzaam oog gehouden wordt, komt er op zekeren dag een man die naar den geneesheer wil. Zijn vrouw moet bevallen en 't legt aan niet te gemakkelijk te verlopen. Doch, wat hij ook uiteendoet of zegt, misschien wordt hij niet begrepen, hij mag geen schrede verder. Hij keert weer naar huis, ziet dat de hulp van den dokter niet uitblijven kan en beproeft het een tweede maal om door te geraken. Geen doen aan. Hij wil met geweld weg, doch't geweer wordt gereed gehouden. Dan stapt de moedeloze man weer naar zijn woonst waar zijn arme vrouw na weinigen tijd den laatsten adem uitblaast.

Omdat de overlevingskansen van Laura en Leonie – en van haar voorlopig nog naamloze lotgevalen – aanzienlijk hoger gelegen zouden hebben in normale omstandigheden en vreedstijd, worden zij tot de slachtoffers van de Namenlijst gerekend. Het zijn dit type slachtoffers die, met vele anderen, vaak over het hoofd worden gezien in de talrijke initiatieven die in het kader van de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog worden genomen. Deze slachtoffers dragen dan ook geen etiket 'Gestorven voor België', wat dat ook moge betekenen.

1 C. TAMBOURYN, *Geschiedenis van Elverdinge vóór, tijdens en na den grooten oorlog 1914-1918*, s.l., 1929, 194.

Sedert 2011 werkt het *In Flanders Fields Museum* systematisch aan de samenstelling van **de Namenlijst**, een register van alle slachtoffers die het leven lieten door toedoen van de Eerste Wereldoorlog in België. In tegenstelling tot de verschillende dodenlijsten die in de loop van de geschiedenis opgesteld werden in het kader van een herdenking van de *Groote Oorlog*, is deze Namenlijst **inclusief**. Ze voorziet plaats voor zowel burgers als militairen, voor toenmalige vrienden als voor gewezen vijanden, voor Belgen die in eigen land of daarbuiten omkwamen, en voor niet-Belgen – van eender welke afkomst – die hier om het leven kwamen of dodelijk gewond raakten om vervolgens elders te sterven. Het is opmerkelijk dat pas na honderd jaar dit inclusieve perspectief voor het eerst gehanteerd wordt.

Het opzet en de onderzoeksvraag van de Namenlijst vragen om afbakeningen in tijd en ruimte. De begindatum wordt bepaald door het uitbreken van de oorlog op 4 augustus 1914, met de Duitse inval in België. Een einddatum valt veel moeilijker vast te stellen, maar het lijkt onmiskenbaar dat de oorlog haar opvoering van mensenlevens niet staakte op 11 november 1918. Denken we aan de slachtoffers die tijdens het Eindoffensief in 1918 gewond raakten en enige weken – of maanden – later overleden aan de complicaties van hun verwonding of ziekte. Of uitgeputte *Zivilarbeiters* die bezweken na hun terugkeer uit een erbarmelijke gevangenschap; of militairen die ziek of gewond raakten tijdens de bezetting van het Rijnland en overleden in een Belgisch hospitaal.

Wanneer stopt het dan? Beslist niet wanneer de aangestelde oorlogsgravencommissies hun officiële registraties afsluiten in de vroege jaren 1920. De slachtoffers die tussen toen en morgen nog vielen of vallen door een onfortuinlijke aanraking met op het slagveld achtergebleven oorlogstuig, vormen op zich de grootste negatie dat de oorlog in 1918 zou afgelopen zijn. Het is tragisch te moeten vaststellen dat de laatste twee slachtof-

fers in de Namenlijst dateren van maart 2014, wanneer twee arbeiders tijdens graafwerken op een bedrijventerrein in Ieper op een granaat stoten die tot ontploffing komt. Met alle gevolgen van dien.

Dat er geen vaste afbakening in de tijd vooropgezet wordt, betekent geenszins dat alle oud-strijders die decennia later overleden – ondanks de fysieke trauma's die hun levensduur en -kwaliteit aanzienlijk hypothekeerden – ook een plaats op de Namenlijst krijgen. De maatstaf die dit onderzoek hanteert, is de kritische interpretatie van het *rechtstreeks* verband tussen het overlijden en de Eerste Wereldoorlog in België, ook al impliceert dit een open einde.

Geografisch geldt het grondgebied van België als afbakening, maar ook alle andere oorden waar Belgen of dodelijk gewonde niet-Belgen naartoe werden gevoerd en van wie het overlijden een rechtstreeks verband vertoont met de oorlog in België, komen in aanmerking: hospitalen, begraafplaatsen, interneringskampen, krijgsgevangenenkampen, ... die zich hoofdzakelijk in Frankrijk, Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland bevonden. Belgen die omkwamen op het grondgebied van toenmalig Belgisch Congo worden ook meegeteld.

Een schatting leerde dat de Namenlijst al snel om en bij de 600.000 slachtoffers zou tellen. Een gigantisch aantal, wat de opdracht er niet gemakkelijker op maakte. Derhalve heeft het *In Flanders Fields Museum* de samenstelling van dit inclusieve dodenregister steeds beschouwd als een participatief project. De voorbije jaren hielpen tientallen vrijwilligers, honderden heemkundigen en privépersonen, en duizenden scholieren langs beide kanten van de taalgrens ons met het opzoeken en registreren van diverse types slachtoffers.

Tot op heden wist de Namenlijst net geen 520.000 slachtoffers te identificeren. Dat is op zich een hele prestatie, maar er ligt nog heel wat werk voor de boeg: zo veel mogelijk informatie per individueel slachtoffer aanvullen enerzijds, de nog niet gevonden slachtoffers in kaart brengen anderzijds. De grootste uitdagingen schuilen vooral in de categorieën Duitse vermisten en Belgische burgerslachtoffers. Voor wat die laatste categorie betreft, kunnen heemkundige kringen de komende jaren een cruciale rol spelen. Als hoeders van de lokale geschiedenis kennen zij als geen ander de aan- of afwezigheid van het bronnenmateriaal, de schatkamers en hun knelpunten, het netwerk en de gevoeligheden. Kortom, zij heb-

Oorspronkelijke begraafplaats van de Franse soldaat Pierre Marcoux, Merkem, 28/10/1917.

ben de sleutels in handen om het onderste uit de kan te *kunnen* halen.

Het onderzoek naar de Belgische burgerslachtoffers is echter geen exacte wetenschap. Er bestaan verschillende vertrekpunten om de zoektocht mee aan te vangen, en tegelijkertijd kan de afwezigheid van cruciale bronnen bepaalde verwachtingspatronen (op het eerste zicht) al snel overschaduwen. Maar laat dat u de moed niet ontnemen.

Oorlogsmonument Lede

Een van de meest voor de hand liggende 'eerste stappen', is de controle van lokale oorlogsmonumenten en gedenkplaten. In steen gebeitelde of op koper gegraveerde namen, in het beste geval nog aangevuld met een overlijdensdatum of plaats van overlijden, die de tol van de oorlog vereeuwigen. Namen die vervolgens kunnen opgezocht worden in de overlijdensakten van de burgerlijke stand, en bijgevolg aangevuld met primordiale basisgegevens zoals overlijdensplaats en -datum, geboorteplaats en -datum, de ouders.²

Een volgende – of andere – invalshoek kan bestaan uit de verkenning van gemeentelijk archief met betrek-

² De overlijdensakten van de Burgerlijke Stand vormen een essentiële bron voor de Namenlijst. Hun potentieel wordt doorgaans niet helemaal benut, door de raadpleging te beperken tot de periode 1914-1919, óf, door enkel te focussen op de notitie 'gestorven voor België'. Nochtans kan men tussen 1919 en het einde van de jaren 1920 nog akten van slachtoffers – zowel burgers als militairen – terugvinden. Het gaat om vermisten of onduidelijke overlijdens, die pas na een gerechtelijk onderzoek werden ingeschreven.

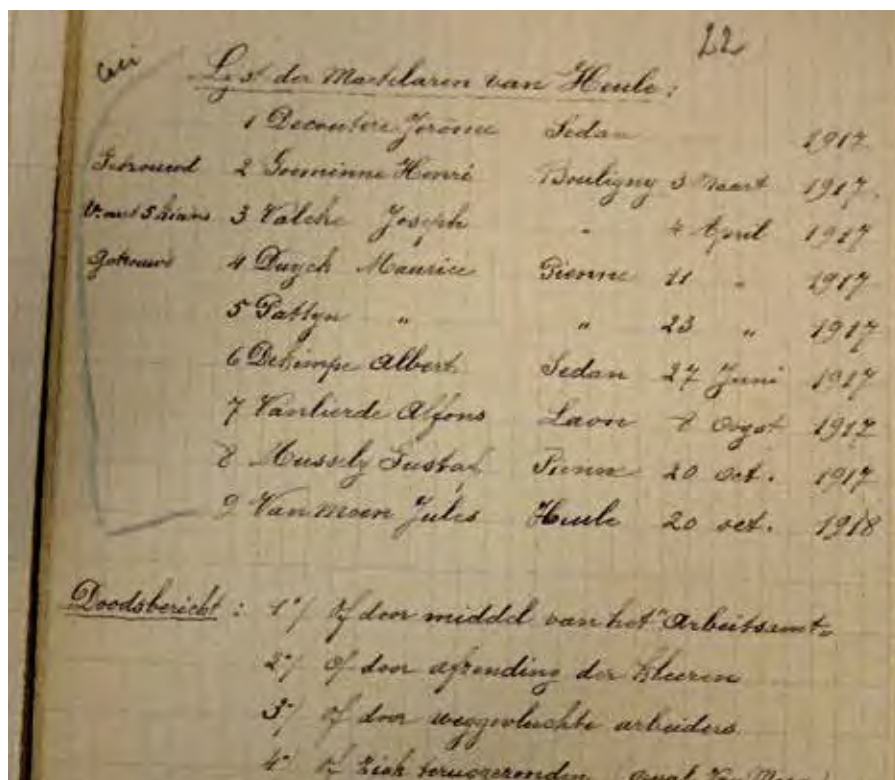
king tot de oorlogsjaren: reeksen die verband houden met slachtoffers die de gemeente te betreuen had, lijsten, een kroniek, een getuigenis, een rapport, de officiële neerslag van de beraadslagingen van het bestuur, etc. Afhankelijk van de beschikbaarheid of de uitvoerigheid waarmee de gebeurtenissen zijn beschreven, kan dit bronnenmateriaal desgevallend helpen om de overlijdenscontext van de slachtoffers te reconstrueren.

Met hetzelfde perspectief voor ogen, kunnen ook de parochieverslagen over de Eerste Wereldoorlog, bijzonder nuttig zijn.³ Deze verhalende bronnen proberen de impact van de oorlog op lokale gemeenschappen te bundelen. Men leest de gebeurtenissen door de bril van de toenmalige pastoor, die een bevoorrecht waarnemer in iedere parochie was. Wat de pastoors over de oorlogsjaren neerpendeden, is zonder twijfel een belangrijke bron voor wie het oorlogsverleden van zijn of haar gemeente wil ontginnen, maar men dient zeker ook rekening te houden met de ontstaanscontext ervan.

³ Voor meer informatie, zie: G. VANDEN BOSCH, *Parochieverslagen over de Eerste Wereldoorlog. Een goudader voor lokale geschiedschrijving*, 2014. http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer_2014_1_parochieverslagen.pdf

Het was de legendarische kardinaal Mercier, de patriottische aartsbischop van Mechelen, die de aanzet gaf tot het opmaken van een waarheidsgetrouw relaas van de oorlogsjaren in iedere parochie. Toen Mercier de opdracht gaf, wees hij zijn herders te lande er op, dat het aandeel van de Belgische kerk in het verzet tegen de Duitse bezetter aanzienlijk in de verf gezet mocht worden. Alle verslagen samen zouden uiteindelijk moeten uitmonden in het prestigieus boek *L'Histoire de l'Eglise belge pendant la Grande Guerre (1914-1918)*. Zover is het echter niet gekomen, maar de eerste stap in het realiseren van dit groots opzet, een uitgebreide bevraging van de parochiegeestelijkheid, heeft wel degelijk een omvangrijk sediment aan bronnen neergezet.

Het dient gezegd dat niet iedere pastoor de opdracht even zeer ter harte nam, waardoor er nogal wat verschillen in kwaliteit op die verslagen zit, maar in het beste geval bevat zo'n rapport uiterst interessante gegevens met betrekking tot de militaire passages in de parochie, de terreur tegen de burgerbevolking, de oorlogsschade in de parochie, de evolutie van de godsdienstigheid, de bezetting, ... en de oorlogsslachtoffers.

Fragment uit het pastoorsverslag van Heule

Andere waardevolle bronnen voor een analyse van de burgerslachtoffers zijn – voor zover ze lokaal bestaan – ooggetuigenverslagen, monografieën, brieven of andere egodocumenten, die een uniek licht kunnen werpen op de gebeurtenissen van honderd jaar geleden. Gebruikelijk zijn zij terug te vinden in de gemeentelijke bibliotheek of in de archieven van de heemkundige kring. Wat ons meteen bij een andere invalshoek brengt om het onderzoek naar burgerslachtoffers te starten: voor heemkundige kringen zelf, lijkt de meest logische eerste stap uiteraard een blik in de eigen verzameling. De collectie die in de loop der jaren door de 'voorgangers-vorsers' werd aangelegd: bidprentjes, studies, monografieën, interviews (uitgeschreven of op audiovisuele drager), losse nota's, fotoalbums, postkaarten ... er bestaat zoveel verschillend materiaal waaruit net dat ene relevante detail gevist kan worden.

Het onderzoek naar burgerslachtoffers is geen exacte wetenschap, zoveel mag duidelijk zijn. De kunst bestaat erin de verschillende beschikbare bronnen op te zoeken, af te toetsen en kritisch te interpreteren. Van groot belang daarbij is dat men de ogen open houdt voor net die slachtoffers die niet op oorlogsmonumenten of -gedenkplaten vermeld staan (om uiteenlopende redenen): (jonge) kinderen, vluchtelingen, *Zivilarbeiters*, slachtoffers die pas laat in de jaren '20 geregistreerd werden, enzovoort. Het zijn net deze slachtoffers die de meerwaarde van een lokaal onderzoek in het kader van de herdenking opleveren.

Burgerslachtoffers opzoeken in de eigen parochie en vervolgens toevoegen aan de overkoepelende Namenlijst, hoeft geen eenrichtingsverkeer te zijn. Integendeel. Het Kenniscentrum van *In Flanders Fields Museum* beschikt over een uitgebreide collectie aan literatuur, naslagwerken, regimentsgeschiedenissen, ooggetuigenverslagen en fotocollecties, die nieuwe stukjes van de puzzel aan de oppervlakte kunnen brengen. Een mooie illustratie hiervan is het gebruik van

Luchtfoto van Stene, 22/10/1917. (Collectie In Flanders Fields Museum)

historische luchtfoto's om het verhaal van de slachtoffers die vielen door bombardementen (hoofdzakelijk in West-Vlaanderen), te documenteren.

Een van de gevallen die we tot dusver konden koppelen aan een luchtfoto, is de familie Strubbe uit Stene, Oostende. Gustaaf Strubbe en zijn echtgenote Elodie Vanslambrouck woonden tijdens de oorlog met hun drie kinderen – Hélène (° 1905), Maurice (° 1913) en Neron (° 1915) – nabij het kruispunt van de Torhoutsesteenweg met de Slachterstraat in Stene. Op 21 oktober 1917 sloeg een obus, afgevuurd van een Engels slagschip, in het huis van de Strubbes, en maakte daarbij een einde aan het leven van Gustaaf, Elodie en Hélène. Waarom viel die obus nu net op hun woning? Dat was deels toeval – de granaten konden even goed overgevoerd zijn of een ander huis getroffen hebben – maar deels ook niet. Een luchtfoto die daags nadien genomen werd van het gebied, leert ons dat de granaten bestemd waren voor een Duitse artilleriestelling (geïdentificeerd als de *Tirpitz-batterij*) die een honderdtal meters verderop lag (linksboven in de foto). Het veld tussen de batterij en de huizenrij toont de sporen van inslagen die hun doel gemist hebben. De voltreffer in het huis van de Strubbes (rechts on-

deraan de foto, omcirkeld) was in militaire termen een misser, maar in menselijke termen een drama. *Friendly fire*, pleegt men zo iets te noemen.⁴

Naast het Kenniscentrum zijn er nog andere archief- of erfgoedinstellingen die aanvullend bronnenmateriaal beheren en ontsluiten: het Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers, het Algemeen Rijksarchief en het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis om er enkele te noemen.

Laten we echter nog eens terugkeren naar het gezin waar de kleine Laura en haar mama Leonie deel van uitmaakten. De oorlog was immers nog niet klaar met de Verlindes. In de zomer van 1918 vond een groepje kinderen in Lichtervelde achtergelaten of niet tot ontploffing gekomen oorlogstuig op een plek die voor eeuwig verdoemd zou zijn. Onder hen bevond zich Richard Verlinde, negen jaar jong en derde kind van Leonie en Camille Verlinde. Hoewel de aanwezigheid van oorlogsmunitie banaal was geworden, bleef de 'verboden' vondst van moordtuig de nieuwsgierigheid prikkelen. In de geest van kinderen

⁴ Met dank voor het verhaal aan Neron Strubbe, kleinzoon van de Neron Strubbe die samen met zijn broertje Maurice op 21 oktober 1917 wees werd.

was het bovendien een uitgelezen kans om de jeugdige viriliteit in de verf te zetten. Het groepje kinderen begon met de munitie te spelen, tot een van de explosieven ontplofte en zeven kinderen de dood injoeg: Prosper Vanhove, Gentiel Vanhove, Hieronymus Schatteman, Joannes Roose, Leo Roose, Henri Verpoucke en Richard Verlinde. Men vindt de zeven slachtoffers terug in de overlidensakten van de burgerlijke stand van Lichtervelde, op 29 juli 1918. Naast hun naam staat 'gestorven voor België' gepend, maar men kan zich afvragen hoe hun dood het voortbestaan of de vrijheid van het vaderland dan wel gediend heeft.

Kan iemand op vijfjarige leeftijd al de daver op het lijf krijgen bij het besef dat men aan een gewisse dood is ontsnapt? Edmond Verlinde, de jongere broer van Richard en slechts vijf jaar, wilde graag meedoen, maar hij werd door de grotere kinderen weggestuurd omdat hij nog te klein was om aan dit soort spelletjes mee te doen.

Voor vader Camille was Richard de derde naaste die hij moest begraven. En nog was het niet gedaan. De gebeurtenissen in het putje van de zomer van 1918 dompelden niet alleen Lichtervelde in rouw. Ver daar vandaan, aan het front bij Amiens in Frankrijk, brak ongeveer terzelfdertijd ook de veer van de Duitse krijgsmacht. 8 augustus 1918 werd met enig gevoel voor dramatiek 'de zwarte dag' van het Duitse leger genoemd; het einde van de oorlog zou langzaam maar zeker dichterbij sluipen. Eind september 1918 werd het finale bevrijdingsoffensief in Vlaanderen gelanceerd. Halfweg oktober was het front al opgeschoven tot bij Torhout en Lichtervelde. Er werd hevig gevochten tussen elementen van de Belgische 4^e Infanterie Divisie en eenheden van de Duitse 23^e (Saksische) *Infanterie-Division*; de burgers hielden zich schuil waar ze konden. Camille Verlinde zocht zijn toevlucht tot een van de kelders in de buurt van zijn woonst. De granaten sloegen overal in; stukken shrapnel sloegen door het kelderraam naar binnen en Camil-

le werd lelijk getroffen in zijn dijbeen. Nadat het oorlogsgeweld was overgewaaid naar de volgende gemeenten, werd Camille geëvacueerd naar de hospitalen in het achterland. Hij belandde in *L'Océan*, het Belgische Rode Kruishospitaal in De Panne, samen met tal van andere, hoofdzakelijk Belgische militaire gewonden. We weten niet hoeveel tijd – cruciale tijd – er zat tussen de verwonding en de eerste behandeling ervan, maar feit is dat Camille Verlinde op 14 december 1918 in het hospitaal overleed aan de gevolgen van de complicaties van zijn letsel.

Camille Verlinde werd ter plekke begraven, in een belendend perceel van het hospitaal. Drie kinderen bleven als wees achter.⁵ Zij bleven het graf van hun vader ieder jaar na de oorlog bezoeken, tot het graf op een dag verdwenen was. Vermoedelijk was het overgebracht naar een massagraf, maar zijn naam werd niet meer teruggevonden.

Dankzij nabestaanden konden we de slachtoffers van de familie Verlinde in kaart brengen, alsook diegene die er verband mee hielden – denk aan de kinderen van het tragische ongeluk op 29 juli 1918. Iedere gemeente heeft haar eigen van de radar verdwenen namen. Dit stuk vormt dan ook een warme omroep aan iedere lezer, aan iedere gemeente, om de oorlogsslachtoffers in de eigen omgeving een naam te geven, om het verhaal achter de naam te (her)ontdekken, en aan de Namenlijst toe te voegen.

Wie aan de Namenlijst meewerkt, zal alleen daardoor de ogen openen voor zijn of haar leefwereld, of er minstens op een andere manier naar kunnen kijken. Wie in contact treedt met de lokale geschiedenis van zijn of haar dorp, zal voor altijd in een ander dorp wonen. *Niet weten wat op zijn streek gebeurde, is vreemdeling zijn*, dat liet meester Tambouryn destijds al drukken op

⁵ Anna-Maria Verlinde (° 30/11/1902), Henri Verlinde (° 2/5/1905) en Edmond Verlinde (° 19/11/1913). Met dank aan Daniël Verlinde en Christiane Piceu voor het verhaal van Daniëls familie.

de kافت van zijn heemkundig werkje over Elverdinge.

Met ieder slachtoffer dat wordt geïdentificeerd en aan de Namenlijst toegevoegd, draagt u ook een steentje bij aan de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog. Sedert 4 augustus 2014, exact honderd jaar na het uitbreken van de wereldbrand, worden de slachtoffers dag-aan-dag herdacht via een projectie in het *In Flanders Fields Museum*. Voor vele slachtoffers – en in het bijzonder voor Belgische burger-slachtoffers, Duitse vermisten en Franse koloniale troepen – is het de allereerste keer ooit, dat ze officieel herdacht worden.

Meewerken aan de Namenlijst?
Neem contact op via
kenniscentrum@ieper.be.

Een oorlogsdagboek uit de Kempen

Eddy S'Jegers

Het verhaal van Constantia Flament en Ferdinand Van Decraen

Naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog zijn er reeds veel boeken verschenen. Er wordt daarbij terecht veel aandacht geschonken aan de mensen die het leven gelaten hebben als gevolg van de oorlog. Toch is het ook interessant om een beeld te schetsen hoe twee gewone mensen uit de Kempen zich deze oorlog herinnerden.

Mijn grootmoeder liet me een schrijfboekje na, waarin ze de oorlogsbelevissen van haar man opgeschreven had. Het gaat hier dus niet over een dagboek dat op het front zelf geschreven is, maar over de herinneringen die mijn grootvader had aan die zware periode in zijn leven. Stans Flament noteerde de woorden van haar man zoals hij het haar verteld had. Verwacht dus geen literair hoogstaande tekst, maar een document over belevissen, zoals ze in hun geheugen achterbleven.

Ferdinand Van Decraen en Constantia Flament zijn mijn grootouders langs moederszijde. Nand was geboren in Balen op 6 februari 1899 en Stans in Lommel op 25 maart 1898. Ze hebben dus beiden zeer bewust de 'Grote Oorlog' meegemaakt. In 1914 woonden Nand en Stans als burens in de tuinwijk van de zinkfabriek 'Vieille Montagne' in Balen-Wezel. We beginnen met een korte schets van de situatie in het begin van de oorlog, verteld door mijn grootmoeder. Verder in de tekst laat ze haar man zelf aan het woord.

Nand Van Decraen en Stans Flament huwden in Balen op 20 mei 1920

Het verhaal van Constantia Flament

"Op 4 augustus 1914 vielen de Duitsers België binnen. De mannen trokken ten strijde: al vechtend moesten ze zich terugtrekken tot aan de IJzer, waar ze vier jaar stand hielden in modder en bloed, en waar ze heldhaftig gestreden en geleden hebben. 'Niemand kan ooit begrijpen wat er in die loopgraven geleden, gevloekt en gebeden is', zei mijn man zaliger eens. Hij kon het weten, hij had het ondervonden. 'Niemand kan het vertellen, ge moet het meegemaakt hebben', zei hij altijd.

De Duitsers hadden de fabriek (Vieille Montagne) bezet en allen moesten voor hen werken. De directie weigerde mee te werken en directeur De Bellefroid en onderdirecteur Fraipont werden gearresteerd en naar Duitsland gevoerd. Hoe lang ze daar gebleven zijn, weet ik niet meer. Er waren wel mannen die met de vijand werkten op 't fabriek. Die werden na de oorlog ontslagen, maar al diegenen die niet voor de vijand wilden werken, moesten alle veertien dagen naar de controle in Mol en kregen daar een stempel. Wanneer ze een rode stempel kregen betekende het dat ze naar Duitsland moesten gaan werken. Er waren er die gingen en anderen doken onder en probeerden Holland te bereiken, dat neutraal was.

In januari 1917 kreeg Nand Van Decraen, onze buurjongen, een rode stempel. Hij weigerde te gaan en dook onder, durfde niet meer thuis te blijven en ging zich met nog andere jongens bij vrienden verbergen. Na een paar dagen werden ze verraden en moesten ze vluchten. Samen met Frans en Louis Valkenborgs verbleef hij enkele dagen bij ons thuis. De ouders van Nand hadden met Jef Berckmans van Wezel, een vriend van hen, afgesproken om ze de grens over te doen. Het was heel gevaarlijk want ze moesten eerst de vaart oversteken in een roeibootje en dan naar de grens. Daar moesten ze door drie prikkeldraden op twee meter van elkaar.¹ Op de middelste stond elektriciteit, ik weet niet hoeveel

1 De Draad, ook wel dodendraad of dodenhok genoemd, was een draadversperring die tijdens de Eerste Wereldoorlog door de Duitse bezetters in België was opgebouwd langs de grens van Nederland en België. (Wikipedia)

volt, maar het was dodelijk. Er waren vijf draden boven-
een. Het was zeer gevaarlijk en er waren al verschillen-
de mensen gedood. Er reden gedurig patrouilles langs
de draad.

*De dodendraad en houten kader (foto heemkundekring
Amalia van Solms)*

Op zekere dag was het zover dat ze gingen vertrekken.
Met de donkeren kwam Jef ze halen omdat ze langs om-
wegen moesten gaan en Jef de weg goed kende, om-
dat hij veel gesmokkeld had. Ze kwamen aan de draad,
eindelijk de laatste hindernis. Jef plaatste een houten
kader, welke in het midden plooidde, tussen de elektrici-
teitsdraden. Er waren nog een paar jongens bij hen en Jef
liet ze voorzichtig door de kader kruipen. Hij bleef altijd
als laatste. Het moest vlug en stil gaan. De laatste was
juist door de kader, toen ze een patrouille hoorden. Jef
kroop er snel door maar ongelukkig bleef hij even hape-
ren. Ze trokken hem erdoor en vluchtten op goed geluk
met hem verder. Ze wisten niet waar ze waren, want Jef
was geraakt en een weinig bedwelmd. Ze kwamen in een
kwacht (moerassig gebied) terecht en bleven daar zitten.
Het was vreselijk koud, maar de schrik was veel erger.
Bij dageraad was Jef wat bekomen, en zagen ze dat ze
maar enkele meters van de draad verwijderd waren. Snel
gingen ze naar Bergeijk, het eerste dorp in Holland. De
Duitsers konden hen niets meer maken.

Ze hebben zich aangemeld om naar Engeland te wor-
den overgebracht en werden naar Rotterdam gebracht

en verbleven er in hotel Uranium tot er een schip ver-
trok. Op het eerste schip dat vertrok na hun aankomst
was er geen plaats meer en ze moesten wachten op
het volgende. Gelukkig maar, want het schip dat voor
hen vertrok werd getorpedeerd en verging met man en
muis. Een jongen uit Balen-Wezel was erbij. In Rotter-
dam moesten ze tekenen dat ze op eigen verantwoor-
ding vertrokken. Na drie weken in het hotel gebleven
te zijn, zijn ze per boot vertrokken met nog verschil-
lende jongens van Balen-Wezel en van elders. Als ze in
Engelse wateren kwamen, werd de boot omringd door
torpedojagers, die hen veilig naar Folkestone brachten.
Met de trein ging het naar de buurt van Londen, waar
ze een uniform kregen. Na enkele dagen vertrokken ze
met de boot naar Frankrijk om opgeleid te worden en
ingezet te worden aan het front. Nand was pas 18 jaar
geworden op 6 februari. Hij moest nu zijn plan trekken
als soldaat in de vreemde, terwijl hij nooit van huis
was weggeweest. 'Maar als ge voor het onvermijdelijke
staat, kunt ge veel', zei hij altijd."

Vanaf hier laat Stans Flament haar man zelf aan het
woord.

Het verhaal van Ferdinand Van Decraen

1917: Opleiding in Frankrijk

"Na op Franse bodem te zijn geland, werden we naar
de opleidingskampen gestuurd. Eerst naar Parig-
né-l'Évêque², om te leren schieten met geweer en re-
volver, dan naar Auvours³ om te leren handgranaten te
werpen. Dan naar Le Mans⁴ om te leren paardrijden.
Daar hebben we veel afgezien. We hadden nooit op een
paard gezeten en moesten er in de manège rondrijden
zonder zadel. We werden hard gedrild, ons zitvlak lag
open, we waren stijf en stram, maar 's anderendaags
opnieuw. Maar ja, dat alles was niet zo erg als wat er ons
nog te wachten stond. Ik was er samen met nog enkele
jongens van Balen-Wezel. Na onze opleiding werden we
klaar gemaakt voor het front. Ik werd ingelijfd bij de ka-
nonniers "Landsbom"⁵, in een klein vissersdorpje in de
buurt van Calais.

2 Gemeente in het Franse departement Sarthe.

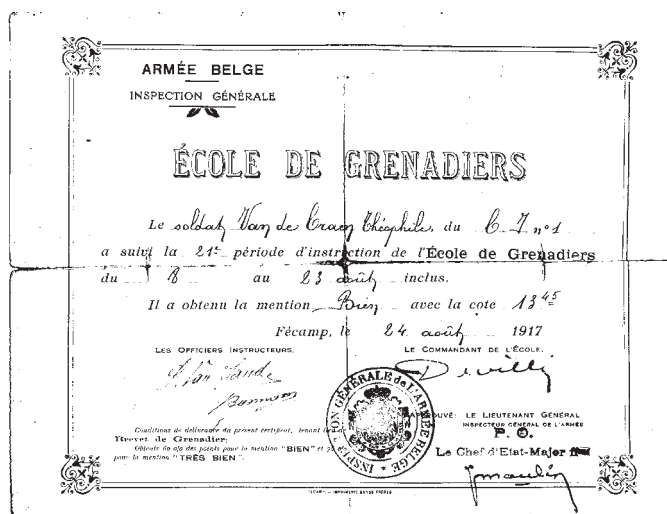
3 Militair kamp in de gemeente Champagné, dep. Sarthe.

4 Hoofdstad van het departement Sarthe.

5 In het Belgisch leger is de afdeling "landsbom" onbekend. Via
het internetforum www.ablhistoryforum.be kwam ik in contact
met enkele specialisten artillerie. Het woord "landsbom" zou een
verbastering kunnen zijn van het Franse "lances-bombes", dat
een voorloper is van de huidige mortieren. Vast staat dat deze
gebruikt werden in de loopgraven en op een wagentje, getrokken
door paarden, naar het front werden gebracht, wat dus volledig in
overeenstemming is met de beschrijving van mijn grootvader.

Een mortier Van Deuren, met obussen, gebruikt in WO I

1917: Naar het front

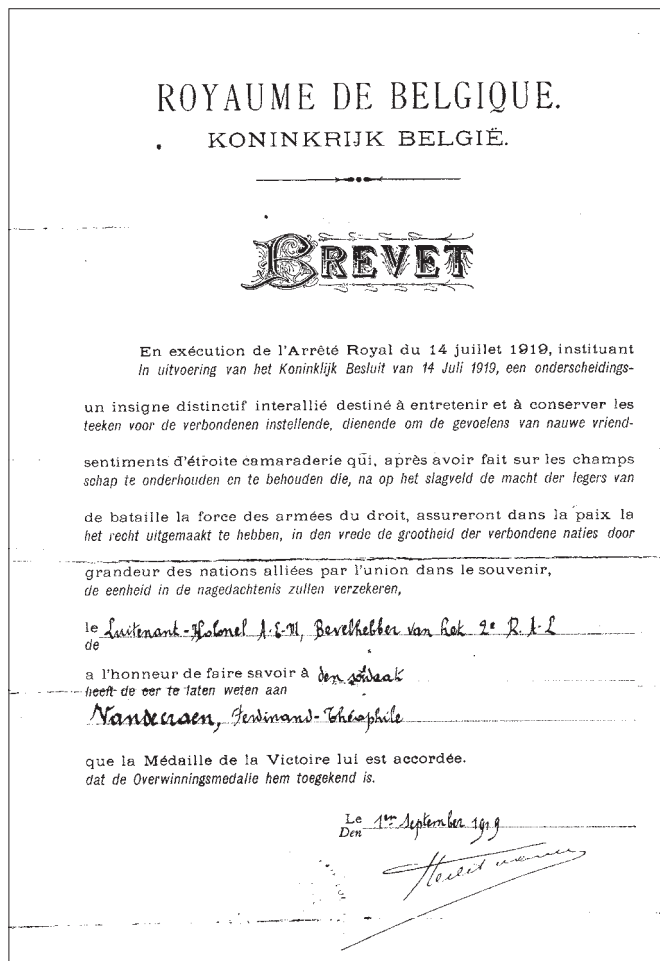
Begin april was het zover: we moesten naar het front, de loopgraven in. Ik had geluk: er was een oudgediende bij mij, die me onder zijn hoede nam. Hij wist dat ik nieuw was en jong. Hij zei me: 'Ik ga voorop en houd mij in het oog, doe juist gelijk ik als ik me buk, verder loop of blijf stilstaan.' Wanneer we enige tijd gelopen hadden, moesten we aan de kant blijven stilstaan. Er kwamen twee soldaten met een brancard waarop een dode lag. 'Wie is het?', vroeg mijn makker. Ze noemden hem, hij trok het deken weg en ik, nieuwsgierig, ging ook zien. De kop was van het lichaam gescheiden. Mijn makker zei me: 'Ge wordt er hard in, het treft als ge vrienden ziet sneuvelen, maar het is onze dagelijkse kost en we moeten verder.'

Op onze plaats aangekomen werd ik voorgesteld aan de commandant. Ik werd bij twee soldaten gevoegd die een kanon bedienden. De ene moest richten, de andere moest afvuren en ik moest de obussen bijbrengen die enkele meters van daar gestapeld waren. Ik was vlug, want als er een aanval was, mocht er niet getreuzeld worden. We zaten in de eerste lijn. We hadden drie dagen loopgraven en drie dagen rust achter het front, in de derde lijn. Ik had twee paarden met het kanonwagentje. We reden zo snel mogelijk om in het kantonnement te komen, want we werden druk beschoten. Wanneer we

er aankwamen moesten we eerst de paarden verzorgen en dan onszelf wat opknappen. Soms waren we er te moe voor, en vielen zo in slaap.

Ik had een kameraad, Joske Tailleur. We sliepen samen als we konden. Hij was ook nog heel jong, klein en fijn. We waren dikke vrienden. De eerste van de drie dagen achter het front waren we vrij om te rusten. De tweede op wacht en zandzakjes vullen, en de derde zandzakjes vullen en ons klaarmaken om naar de eerste lijn te vertrekken. Daar aangekomen zaten we weer volop in het gevecht. Om beurt moesten we de wacht optrekken aan de opslagplaats van de obussen. Ik had een hond, een fijne waker. Hij heeft me gered, want op zekere dag als ik op wacht stond, stond hij naast mij en ik zag dat hij onrustig was. Ik zag dat er iets niet normaal was, luissterde en hoorde een gerucht. Ik nam een paar granaten, die we altijd aan onze riem hadden, en gooide die waar ik dacht dat er onraad was. Ik hoorde dadelijk gekerm en geschreeuw. Mijn kameraden stonden me dadelijk bij en haalden drie Duitse soldaten vanachter de opslagplaats. We namen ze mee naar de abri waar de commandant hen ondervroeg. Ze bekenden dat ze de wacht hadden willen overrompelen om hem te dwingen inlichtingen te geven. Zo had mijn trouwe hond me gered.

Op zekere dag, als ik op wacht stond, kwam Nandje Geerts, een vriend uit Balen-Neet, me opzoeken. Hij lag in een sector naast de onze. Na wat gepraat te hebben over thuis zei hij: 'Ik ga terug naar mijn mannen, want ik denk dat er wat overkomt'. Ik zette me achter een hoop

zand en terwijl Nandje terug ging, werd er hevig geschoten door de Duitsers. Een obus kwam terecht kort bij de berg zand waarachter ik zat. Ik werd bedolven door het zand en Nandje, die gezien had waar ik zat, kwam terug met enkele van zijn vrienden en ze haalden me vanonder het zand. Ik was een weinig bedwelmd maar kwam spoedig terug tot bewustzijn. Zo had ik weer eens geluk gehad.

Een andere keer als de Duitsers een aanval hadden ingezet, ging het er hard aan toe. Een obus kwam recht op ons kanon terecht, en de twee soldaten vlogen met het kanon de lucht in. Beiden waren dood. Ik had weer eens geluk dat ik juist een obus gaan halen was voor ons kanon. Ik moest bij een ander kanon gaan helpen, maar de aanval was zo hevig dat er na enkele tijd geen enkel stuk meer overbleef. Ik bleef gelukkig ongekwetst.

Ook in Diksmuide had ik veel geluk. We lagen voor de bloemmolen, die de Duitsers reeds gans de oorlog bezet hielden.⁶ Hij stond in de buurt van de huidige IJzeratoren. De vijand had er een goed overzicht over het slagveld. Het was een versterkte burcht met dikke muren van beton en ijzer. Van daaruit werden we beschoten. We hebben er ook veel op geschoten, maar konden het niet stuk krijgen. Tijdens een van de beschietingen voelde ik een schok aan mijn borst, maar ik was niet gekwetst. Toen het later wat kalmer werd, voelde ik dat er in mijn linker bovenzak van mijn vest een scheurtje zat. Ik was gewoon om er mijn zakhorloge in te steken, en het glas was stuk. Er zat een klein stukje schrapnel in mijn "Rosopf". Het was een stevig horloge en ik heb ze later, als ik thuis was, laten herstellen.

Ferdinand Van Decraen

⁶ Tegen de IJzer, nabij de Hoge Brug in Diksmuide stond reeds voor de oorlog een meelfabriek, de "Minoterie" of "Bloemmolens" genaamd, stevig opgebouwd uit ijzer en beton. Vanaf midden oktober 1914, toen hevig gevochten werd om Diksmuide, boden de ruïnes van de fabriek schuilplaatsen voor de Belgische soldaten. Toen Diksmuide op 10 november 1914 in Duitse handen viel, begonnen de Duitsers de ruïnes van de "Minoterie" te versterken en rondom geduchte stellingen uit te bouwen. Van hieruit konden de Belgen aan de overkant van de IJzer in het vizier genomen worden, maar ook de Belgische stellingen aan kilometerpaal 16 (waar de "Boyaude la mort" zou ontstaan) werden vanuit de stellingen aan de "Minoterie" onder vuur genomen. De uitbouw van de versterkingen rond de "Minoterie" vereiste een voortdurende aanvoer van materiaal zoals beton, kiezel en cement. Bij de Eindsdijk, aan het Handzamekanaal, richtten de Duitsers daartoe een pionierspark in, met een betonfabriek waar arbeiders van de genie en opgeëiste arbeiders versterkte betonblokken (40x40x40cm) fabriceerden, voorzien van draagopeningen, die dienden voor de aanleg van betonnen borstweringen. Achter deze betonmuren werden vervolgens betonnen schuilplaatsen gebouwd, opnieuw met materialen die vanaf de Eindsdijk aangevoerd werden. Zo kwam de "Kückstellung" aan de oostelijke oever van de IJzer, ter hoogte van Diksmuide, in de periode tussen februari 1915 en maart 1916 tot stand. De "Minoterie" en de bijbehorende Duitse stellingen bleken heel moeilijk in te nemen. Eind oktober – begin november 1917 waagde de Belgische legerleiding drie nachtelijke aanvallen op de oostelijke IJzerover. De bedoeling was de vijandelijke stellingen te verkennen als voorbereiding op een aanval op Diksmuide, maar alle raids mislukten grotendeels. Pas tijdens het eindoffensief zouden de stellingen heroverd kunnen worden (Bron: [www.https://inventaris.onroerendergoed.be/woi/relict/439](https://inventaris.onroerendergoed.be/woi/relict/439)).

Zo kwamen we aan de winter van 1917. Het was bitter koud, in de loopgraven was het nat en modderig. De aardappelen waren bevroren en we kregen bruine bonen te eten die kraakten van het zand, want de bevoorrading werd dagelijks onder vuur genomen. Ze konden ons nooit op tijd bereiken en alles was ijskoud. Dat waren ellendige dagen en toch werd er niet gemord. We waren al blij dat we in leven bleven.

Als we na onze drie dagen op het front achteruit mochten, kwamen we wat tot rust. We sliepen er in een schuur van een boerderij op stro, dat vochtig was. Op terugtocht van het front naar de derde lijn joegen we onze paarden zo hard af dat ze bezweet waren. Samen met Tailleurke sliepen we dan met een paardendecken onder en boven ons. Zo hadden we geen last van ongedierte want die kunnen niet tegen paardenzweet. 's Morgens waren we soms wel ondergesneeuwd, want de schuur had veel gaten.

Als ik nog eens een keer op wacht stond in de derde lijn, het was bitter koud, stampte ik met mijn voeten op de grond om ze niet te laten bevriezen. Er kwam een dame op mij toegestapt. 'Soldaat', zei ze, 't is koud, stamp maar goed met uw voeten'. Ik zei: 'Ja madame, 't is erg

koud'. Ze gaf me een pakje sigaretten. Ik zei merci, en ze ging verder. Enkele meters achter haar stapten enkele gendarmen die me vroegen of ik wist wie die dame was. Ik zei dat ik het niet wist, maar dacht dat het een vrouw van een officier was, omdat het nog voorviel dat die hun man kwamen bezoeken achter het front. De gendarmen vertelden me dat het de koningin was. Ik had ze niet herkend.

Achter het front was het redelijk goed: er was kameeradschap, we hielpen mekaar zoveel we konden, we voelden ons als broeders. Dat heb ik dikwijls ondervonden, ook al waren er brute jongens bij die voor niets terugdeinsden, als het de vijand aanging. Wekelijks kregen we als rantsoen 1 lap spek. Het was vreemd, vet spek dat we "Wilson" noemden. Sommigen wilden het echt niet eten en gaven het weg. Ik had in de keuken een gamel kunnen bemachtigen en maakte met twee stenen en een oliepitje een vuurtje onder de gamel, legde het spek erin en bakte het zolang tot al het vet gesmolten was, zodat ik altijd smeer op mijn brood had, want we kregen maar een klein klontje wit vet per dag.

Op zekere dag moest ik, samen met Tailleurke, "vaderlanderkes" (zandzakjes) gaan vullen. Plots raakten we iets hard in het zand, dicht tegen een stuk geschoten boerderij. We groeven verder en zagen dat het een zwarte ijzeren ketel was, gevuld met muntstukken van 20 frank. Het was een groot bedrag en we besloten het aan onze commandant te geven. Die beloofde om de eigenaar van het geld te zoeken. Na een tijd werd de boer gevonden. Onze commandant vroeg hem waar het

geld verstopt was en hoeveel geld het was. Nadat de boer het verteld had, en alles klopte, zei onze overste: 'Hier zijn de twee jongens die Uw geld terug gevonden hebben, zodat we het aan U kunnen terug bezorgen.' Hij dacht dat het boerke ons wel zou belonen met enkele geldstukken, zoals hij ons later zei, maar 't boerke nam al het geld en stopte het in zijn blauwe werkschort. 'Ge bent bedankt en ik zal een vaderons voor jullie bidden, opdat ge goed thuis zou komen.' Daarmee was alles gezegd.

Gifgas

We zagen aan de bedrijvigheid van de vijand dat er iets op komst was en het kwam plotseling. De Duitsers schoten met gas. Het was verschrikkelijk. We hadden geen gasmaskers, alleen een lap stof die we voor onze mond en neus moesten doen. Ik was vlug, maar toch werd ik gevat door het gas. Gelukkig had ik vlug kunnen overgeven, maar toch was ik bedwelmd en werd ik naar het hospitaal gebracht. Twee dagen ben ik daar gebleven. Toen kwam het bericht dat de vijand doorgebroken was. Alle mannen die iets bekwaam waren moesten terug naar het front. De Fransen lagen rechts van ons en de Engelsen links. We moesten achteruit en moesten onze kanonnen prijsgeven. We kregen versterking met andere kanonnen, maar het mocht niet baten. We moesten ons al vechtend terug trekken tot we aan de leperlee kwamen, een bijrivier van de IJzer, die droog stond. We groeven ons in en hielden de vijand staande. Er vielen veel doden en gewonden aan beide zijden. De Duitsers hadden onze vroegere stellingen ingenomen. Regelmatig werd er nog heen en weer geschoten en vielen er doden en gewonden.

Na een zekere tijd werden de verloven ingetrokken en we wisten dat het tegenoffensief op komst was. Er werden vaatjes jenever in de loopgraven gebracht. Ik zei tegen mijn vriend, Jos Tailleur, er niet van te drinken, want dat we ons zouden moeten verdedigen, man tegen man. Opeens bliezen de clairons en we vlogen recht, de leperlee uit, de bajonet op het geweer, de vijand tegemoet. We zagen ze als ratten uit de grond komen. Er werd vreselijk gevochten en ik verdedigde mij zo goed ik kon. We kropen achter doden en gewonden om de vijand te beschieten. Ze werden achteruit gedreven tot achter onze vroegere stellingen. We hadden veel van

onze kameraden verloren, ons bataljon telde geen negentig mensen meer. Mijn maat Jos en ikzelf kwamen er goed vanaf, enkele schrammen en veel blauwe plekken. Het is niet te beschrijven wat er daar gebeurd is. Later kunt ge niet begrijpen hoe het mogelijk is dat ge zo iets moet meemaken.

Op een dag ontmoette ik een vriend uit Balen-Wezel, Marcel Hastier, even oud als ik. Hij was ook bij de Landsbom, maar in een andere batterie. We waren blij elkaar te zien. Na wat gepraat te hebben moesten we beiden terug naar ons kanon, want de vijand begon met een beschieting. De beschieting was maar kort, maar mijn vriend had geen geluk. Een projectiel kwam recht op zijn kanon. Ze vlogen de lucht in, in stukken gereten. Ik heb hem nog helpen opruimen en in een vaderlanderke gestopt. Het was treurig, maar we kwamen het dagelijks tegen. Toch doet het nog iets als het een kameraad uit eigen dorp is, dan vervloekt ge de oorlog.

Wapenstilstand

Het was 11 november 1918. We zaten in de loopgraaf als 's morgens vroeg de commandant naar ons kwam gelopen en riep: 'Mannen, houdt U gedekt, de wapenstilstand is deze morgen om 7 uur getekend, maar we moeten nog blijven schieten tot 11 uur. Dan zijn we vrij, houdt U dus omlaag.' Hij zelf was zo ongeduldig om naar zijn vrouw en kinderen te kunnen gaan, die in Gent woonden. Hij maande ons aan voorzichtig te zijn maar voor hemzelf liep het fataal af. Om iets te kunnen waarnemen nam hij zijn verrekijker en stak zijn hoofd even boven de loopgraaf uit. Een kogel trof hem recht in het voorhoofd. Hij liet een kort gekerm en viel dood neer. Wij hadden spijt want hij was altijd streng maar goed voor ons geweest, zowel aan het front als in de achterlinie, waar hij er alles aan deed om goed eten te bekomen en ons te laten rusten.

Het werd 11 uur en de strijd werd gestaakt. We vlogen allen de loopgraaf uit, en toch werd er nog geschoten. Onze kapitein zei ons dekking te zoeken. Onze kapitein zag met zijn verrekijker dat we beschoten werden van op de bovenverdieping van een kapot geschoten woning. Hij ging er met enkel mannen via een omweg naartoe, en vond een Duitse soldaat die bleef doorschieten, tot hij zelf doodgeschoten werd. We dachten dat het nu gedaan was, maar we werden nog beschoten vanuit de andere kant. We konden de schutter verrassen. Het was een jonge Duitse soldaat die vastgeketend lag aan zijn machinegeweer met een doodskop op. Ook op zijn helm droeg hij een doodskop. Ook hij weigerde zich over te geven. Die jongens hadden getekend: dood of overwinnen. Nu konden we veilig verder gaan.

We moesten ons klaarmaken om in Gent te defileren. En of we daar geestdriftig ontvangen werden, moet ge niet vragen. Bloemen en vlaggen, en de meisjes vochten om bij ons op het paard te zitten. Het ging er niet zo streng aan toe. De vreugde was te groot. Na het defilé moesten

we terug naar het front om de munitie samen te brengen. De genietroepen zouden die later wegbrengen.

Terug naar huis

De oudste klassen kregen eerst verlof. Ik was bij de laatste klas. Eindelijk kwam de dag dat ik naar huis kon. We lagen in Zarren (een deelgemeente van Kortemark). We durfden niet met de trein naar huis rijden, omdat die nog onregelmatig reed en de sporen op sommige plaatsen nog ondermijnd waren. We besloten met zijn drieën te voet te vertrekken. Een jongen uit Turnhout, Van Grinsven uit Neerpelt en ikzelf. We stapten de ganse dag en 's avonds besloten we te rusten. Met twee gingen we tegen een boom rusten en de derde moest de wacht houden en ons na twee uur wekken, waarna het zijn beurt was om te rusten. Zodra het licht werd gingen we, na wat gedronken en gegeten te hebben, weer op stap. Zo kwamen we 's avonds in Turnhout aan, bij de ouders van de soldaat die bij ons was. We waren doodop maar werden er natuurlijk zeer goed ontvangen. Dolblij waren ze, nu ze hun zoon terug zagen. Na goed gegeten te hebben, wilden we na enkele uren terug verdergaan, maar we waren in een zetel gaan zitten en in slaap gevallen. Men had ons laten slapen en we zijn dan 's morgens vertrokken naar huis, waar we in de voormiddag aankwamen.

Aan het hospitaal van de fabriek werd bloem uitgedeeld, want die was gerantsoeneerd. Ons moeder kwam er juist vandaan, samen met onze buurvrouw Marie Flament (mijn latere schoonmoeder). De meisjes van de naaischool kregen ons in het oog en riepen: 'Ginder twee soldaten'. Ons moeder zag ons en riep: 'Dat is onze Nand'. Ze wierp haar zakje bloem op de grond en kwam naar ons toe gelopen en vloog me om de hals. We gingen naar huis, waar ze allen blij waren me te zien. Van één ding heb ik spijt: ik heb mijn hond niet mee naar huis kunnen brengen. Hij werd gekwetst in het laatste offensief. Ik heb er niets meer over vernomen."

Frans Weyns, commandant van het Fort Van Breendonk

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd er vanuit Tisselt (deelgemeente van Willebroek) een aardig stukje geschiedenis geschreven. De bevolking diende, tot tweemaal toe te vluchten. De kerk kwam gehavend uit de strijd, het gemeentehuis werd beschadigd, de dorpsschool lag in puin. De windmolen in de Molenstraat (nu Baeckelmannsstraat) werd omvergeschoten. De val van Antwerpen stelde op 10 oktober 1914 een einde aan het krijgsrumoer.¹

Karel De Decker

In *Onze Helden, gestorven voor het Vaderland*, een naslagwerk dat in 1926 werd uitgegeven, treffen we op bladzijde 111 de foto van WEYNS Frans-Jozef-Edmond, geboren te Thisselt, den 8 October 1874, Kapitein-Kommandant bij het Geschut. Met aansluitend daarbij de tekst dat hij roemrijk (stierf) op het slagveld te Mechelen, den 8 October 1914, tengevolge van een bloedopdrang. Een naar later bleek vertekend beeld van de man die tijdens de beginjaren van de Grote Oorlog, als bevelhebber van het Fort van Breendonk, zijn land had gediend.

Zoon van een Tisseltse bakker

Frans Weyns werd op 8 oktober 1874 op de Westdijk te Tisselt geboren. Zijn vader, Jan Frans Weyns (°Tisselt, 6 mei 1842), was broodbakker van beroep. Zijn moeder, Joanna Maria Verheyden, werd geboren te Puurs. Tijdens de aangifte op het gemeentehuis te Tisselt², werd vader Weyns

bijgestaan door Jozef Willockx, beenhouwer en buur van het gezin Weyns, en door Georges Peeters,³ kandidaat notaris uit Willebroek.

Frans Weyns was blijkbaar een vlijtige leerling. Hij kwam uiteindelijk in het leger terecht, waar hij na verloop van tijd de graad van kapitein-commandant verwierf. Hij leerde tijdens zijn verblijf in de Scheldestad, Rosa Van Vaerenbergh kennen (°Edingen, 23 november 1876) met wie hij op 21 juni 1910, op 36-jarige leeftijd, te Antwerpen in het huwelijk trad.⁴

Na een kort verblijf in de Everdijstraat 6 te Antwerpen, vestigden zij zich op 6 juli 1910 in de Polderstraat 61 te Hoboken⁵, waar de vier kinderen geboren werden. **Ernest**,

het oudste kind, was nog geen drie maand toen het stierf (+Hoboken, 27 januari 1912). **Gaston** werd geboren op 1 november 1912, en zijn zusje **Suzanne** op 27 november 1913. **Edmond**, de jongste telg, zag er het levenlicht op 21 maart 1915, een half jaar nadat zijn vader gesneuveld was en waarschijnlijk genoemd naar diens roepnaam.⁶

De grote oorlog

Eind 1913 hadden de nieuwe forten – als schakels in de versterkte Vesting Antwerpen – de fase van afwerking bereikt, waardoor logement kon worden geboden aan de nieuwe lichten dienstplichtigen. Nadat in de zomer van 1913 een eerste lichte van 74 manschappen in het Fort van Breendonk werd ingekwartierd⁷, werden op 23 december 1913 de commandanten van de diverse Klein-Brabantse forten aangeduid, met voor het Fort van Breendonk, de uit Tisselt afkomstige kapitein-commandant Frans Weyns.⁸

1 K. DE DECKER, *Willebroek in zicht*. Een nostalgische tocht door de 21ste eeuw, 7; Ljubljana, 1996.

2 Tisselt. Burgerlijke stand. Geboorten. 1874, nr. 51.

3 Georges Peeters werd geboren te Willebroek op 27 mei 1829. Hij trad op 6 juli 1889 te Willebroek in het huwelijk met Emma Lamot uit Klein-Willebroek. Hij was van 23 november 1881 tot 29 december 1910 notaris te Willebroek.

4 Hoboken. Uittreksel uit het bevolkingsregister. Boek 1900 en 1910.

5 *Waar is de tijd toen we samen in ons mooi huis woonden? Gelukkige tijd waar ik niet voldoende van geprofiteerd heb*, aldus commandant Weyns in de laatste brief die op zijn lichaam werd gevonden en die door een Duits officier naar zijn echtgenote werd gebracht.

6 De laatste brief van commandant Weyns was ondertekend met Edmond.

7 B. LEGROUX, *Fort Breendonk*. Bouw en militair concept 1906-1914, 181. Fort Liezele vzw, 2005.

8 M. VAN RIET, *Klein-Brabant in oorlog*. De forten Breendonk, Liezele en Bornem in 1914, 28. Fort Liezele vzw, 2004.

Een eerder idyllisch beeld van het Fort van Breendonk
(Foto: Karel De Decker)

Een half jaar later, in mei 1914, zijn de verantwoordelijke officieren van de forten van Breendonk, Bornem en Liezele druk bezig met de verkenningen van de hen toegewezen sector. Commandant Frans Weyns van het Fort van Breendonk neemt het station van Willebroek, de bruggen over de Willebroekse vaart en de Rupel voor zijn rekening. Hij stelt vast dat de meeste wegen gekasseid en meestal voldoende breed zijn, en dat de wegen naar Dendermonde en Puurs, bruikbaar zijn voor wielrijders. Het terrein in de directe omgeving kan tijdens de lente en in de zomer door de cavalerie en de infanterie, maar in geen geval in de winter of bij zware regenval worden gebruikt.⁹

Op 3 augustus 1914, bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, wordt het commando van het Fort van Breendonk uitgebreid met onderluitenant Marcel Cruypelants; en met luitenant Fernand Vermeulen, die vanaf 16 augustus het leidende trio komt vervoegen.

Op het ogenblik dat acht woningen tussen het Fort van Breendonk en de Willebroekse vaart, op het grondgebied van de vroegere gemeente Tisselt, tegen de vlakte gaan en de streek letterlijk wordt

kaalgeschoren, is men in het Fort van Breendonk druk bezig met het aanbrengen van de koepels in het buitengedeelte van het fort, en met het betonneren van twee gepantserde observatieposten.

Koning Albert op bezoek

Nadat commandant Weyns zich op 20 augustus 1914 zorgen had gemaakt over de munitievoorraad die in geval van een verrassingsaanval ontoereikend is, krijgt het Fort van Breendonk twee dagen later, op 22 augustus 1914, koning Albert op bezoek.

De vorst – die de troepen een hart onder de riem wil steken – zegt tegen commandant Weyns en onderluitenant Cruypelants dat er kost wat kost stand moet worden gehouden, wat commandant Weyns er toe aanzet om op de ochtend van 25 augustus, samen met zijn infanteristen, op een terrein tussen Breendonk-Dorp en de Willebroekse vaart, de pas ontvangen Lebelwapens uit te proberen.¹⁰

Op 4 september rond 9 uur wordt commandant Weyns door een ei-

gen observatiepost op de hoogte gebracht dat de terugtocht van de Belgische troepen begonnen is. Een uur later treedt het geschut van het Fort van Breendonk in actie, gevolgd door de 7,5cm koepel van de schans Letterheide. De kanonniers van Breendonk, die trachten de terugtocht van de Belgen te beschermen, door het station van Tisselt te beschieten, vernietigen kort daarop een Duitse batterij. Een observatiepost die zich in de molen van Tisselt aan de verbindingsspoorlijn Willebroek-Ramsdonk heeft gevestigd en die eerder de terugtocht van de troepen had gemeld, ziet voor zich uit geen Belgische troepen meer.

Commandant Weyns, die in geen geval wenst ingesloten te worden, laat de molen van Tisselt ontruimen, waarna in een cementfabriek aan de Willebroekse vaart, een kleine post wordt opgericht. Door de opmars van de Duitse troepen, wordt een observatiepost van het Fort van Breendonk in de Breendonkse kerktoeren opgeheven. Commandant Weyns ziet vanuit het Fort van Breendonk hoe groepjes van tien tot twintig man, zich naar het interval Letterheide-Breendonk begeven. Om zich beter van de toestand te vergewissen, klimt de commandant naar het dak van het fort, waar hij, wanneer de kogels hem om de oren fluiten, het vuur laat openen op de groepjes soldaten die zich in de grachten en puinen van de Schaafstraat en de Rijweg verschuilen.¹¹

De 4^e Compagnie van het 3^e Regiment Jagers, die zich op de middag richting Willebroek terugtrekt, wordt door de bemanning van de 15cm koepel vanuit het Fort van Breendonk onder vuur genomen. De stukoverste die meent dat het om Duitsers gaat, laat een schrapnelgranaat afvuren, die iets voorbij de groep inslaat, wat door de waarnemers in de cementfabriek wordt opgemerkt, die commandant Weyns op de hoogte brengen. De commandant, die stelt dat het om Belgische troepen gaat, klimt in de 15cm koepel en laat het vuren sta-

9 Idem, 28-30.

10 Idem, 56.

11 Idem, 63-64.

ken. Stukoverste Van Brussel, die de inslag van de schrapnelgranaat van in de 7,5cm koepel heeft gezien, denkt op zijn beurt dat het om Duitsers gaat, waarop het bevel wordt gegeven voor een snelvuur van 27 granaten. Een regen van schroot suist over de groep. Een officier en een 30-tal soldaten staan niet meer op. Een soldaat verliest een arm. Vijf anderen sneuvelen. De waarnemers in de cementfabriek merken op dat de projectielen van het Fort van Breendonk afkomstig zijn en vragen om het vuur te staken, wat uiteindelijk gebeurt. Commandant Frans Weyns, die het voorval betreurt, brengt verslag uit bij kolonel Billard, waarbij hij zijn manschappen verdedigt. De kolonel sluit zich daarbij aan en klasseert de zaak, zonder verder gevolg.¹²

Majoor Bech zorgt voor roet in het eten

Nadat de 4e Legerdivisie, die aan de omsingeling bij de verdediging van de Vesting Namen ontsnapt is, via Frankrijk wordt aangevoerd om opnieuw te worden ingezet, wordt één van de officieren, majoor Bech, als commandant van het Fort van Breendonk aangeduid. Hij arriveert er op 13 september laat op de avond. Hij wordt zeer koel ontvangen, niet enkel door commandant Weyns, die hem zegt dat hij protest zal aantekenen tegen zijn aanstelling, maar ook door de officieren Cruypelants en Vermeulen. Majoor Bech, die van mening is dat het garnizoen zijn officieren niet op de handen draagt en een ontmoedigende indruk laat, wenst daaraan te verhelpen door als nieuwe commandant het garnizoen op meer dan één glaasje bier te trakteren. Een beproefd systeem om het vertrouwen van de manschappen te winnen, al klinkt er na verloop van tijd, gezang en gebrul vanuit de kantine. De tussenkomst van de commandant Weyns ten spijt, weet majoor Bech met de grootste lefgozers een feestje te bouwen. Wanneer enkele soldaten hem ver-

tellen dat onderluitenant Cruypelants niet te vertrouwen is, is het hek van de dam. Hij wordt door Bech ter verantwoording geroepen en voor de ogen van de manschappen belachelijk gemaakt. Luitenant Vermeulen, die naar de kantine komt om de nieuwe commandant buiten te halen, weet na een kort gevecht te ontsnappen, waarna kolonel Bech - met een accordeonspeler op kop - een polonaise vormt waarmee hij door het fort loopt. Adjudant-chef Callaert, voor het schootsbureau, wordt op het ogenblik dat hij de groep kruist, onder bedreiging van Bechs dienstwapen verplicht om de leiding te nemen.

Voor commandant Weyns is de maat vol. Nadat hij nog diezelfde nacht aan kolonel Miljard verslag over het gebeurde had bezorgd, werd Bech op het matje geroepen, met de aanklacht dat hij niet enkel de waardigheid van zijn graad had gesmaad, maar ook en vooral het prestige van het officierenkorps van Breendonk. Majoor Bech vertrok uiteindelijk, na veertien dagen verplicht verlof, naar Antwerpen. Zijn rol in het Fort van Breendonk was uitgespeeld.¹³

Op 27 september om 14.15 u. beschiet het Fort van Breendonk, samen met de 15^e Gemengde Artillerie en een Engelse pantsertrain die opgesteld staat bij Tisselt, de Duitse troepen die zich in de buurt van lijn Ramsdonk-Kapelle-op-den-Bos bevinden. De Duitsers vuren terug met schrapnelvuur, al kunnen ze de trein die beschermd wordt door de dorpskom van Tisselt, niet zwaar treffen.¹⁴ Op 1 oktober rond middernacht wordt luitenant Jules Van Bleyenbergh, die na een verblijf van drie jaar in Belgisch Kongo op 1 augustus in België is aangekomen, op het Fort van Breendonk ontvangen. Hij wordt diezelfde nacht om 2 uur door commandant ingezet bij het organiseren van twee acties gericht tegen Duitse cantonnementen.¹⁵

¹³ Idem, 79-80.

¹⁴ Idem, 89.

¹⁵ Idem, 104.

“Ik weet niet of ik morgen zal begraven liggen onder de puinen van mijn fort”

Op 6 oktober in de voormiddag wordt commandant Weyns door generaal Deguise opgebeld met de vraag om nog 24 uur stand te houden. Het veldleger staat klaar om zich terug te trekken. Het bevel blijft in Breendonk geheim. Het wordt niet verteld aan het garnizoen¹⁶, al komt het hard aan bij commandant Weyns, die zich in de laatste, waarschijnlijk op 7 oktober geschreven brief, die hij tot zijn echtgenote *Roseke* heeft gericht, het volgende laat ontvallen:

Ik weet niet of deze brief je zal bereiken. Mijn situatie op dit ogenblik is de meest verschrikkelijke die een mens kan dromen. Geïsoleerd in een fort met 300 manschappen, omgeven door de vijand, op grote afstand van onze broeders, verlaten door alle troepen die dicht bij ons lagen, ontmoedigde soldaten die me van hun vrouw spreken, van hun kinderen. Mijn officieren die me smeken om het fort te verlaten met de troep, en ikzelf die het bevel heb gekregen om het niet te verlaten op straffe van de dood.

Een Duits officier is me de overgave van het fort komen vragen – ik heb geweigerd. – Een verschrikkelijk bombardement met projectielen van 350 kilo, die de meest stevige beton vernietigen en die een harder lawaai maken dan de donder, doet de grond beven en vult de gewelven met snijdende en dichte rook gedurende ongeveer 7 uren, alle dagen. Ik weet niet of ik morgen niet zal begraven liggen onder de puinen van mijn fort, het is daarom dat ik nog eens de behoefte voel om je mijn zorgen te vertellen, mijn vreselijk ongeluk. Er is geen uitweg meer mogelijk: het is de dood of de gevangenschap. Moge God ervoor zorgen dat het het laatste is. ... Ik ben aan het eind van mijn krachten, en nochtans ben ik nog niet aan het einde van mijn lijdensweg, ik zal nog

¹⁶ Idem, 119.

¹² Idem, 65.

Graf van Commandant Frans Weyns op het kerkhof van de Stad Mechelen (Foto's Karel De Decker)

enorm veel energie nodig hebben er te geraken ... Niemand logeert nog in de kamers hier, we slapen onder de gewelven van de gangen die sterker zijn.¹⁷

Tijdens de nacht van 6 op 7 oktober trekken de veldtroepen zich terug. Er is geen directe en afdoende reden om de weerstand op te geven. De raad, bestaande uit commandant Weyns en zijn officieren, besluit de strijd verder te zetten. Om 6 uur in de vroege morgen ondergaat het Fort van Breendonk een zware beschieting met 30,5cm geschut, waarna Duitse infanteristen in de verlaten Belgische loopgraven worden opgemerkt. Rond 8.30 uur staat er een Duitse onderhandelaar aan de fortingang, die de overgave eist. Commandant Weyns weigert, met als gevolg dat de beschieting herneemt.¹⁸

Inmiddels is de voorraad granaten geslonken, maar daar de verbindingen met Antwerpen verbroken zijn, kan er geen nieuwe munitie worden aangevraagd. Aalmoezenier Verbist, die tijdens het bombardement de versterking verlaat, krijgt op het commando van de nog aan-

wezige officieren van de Vesting Antwerpen te horen, dat er vrijwel geen munitie voorhanden is. Ontgoocheld keert hij naar het Fort van Breendonk terug.¹⁹

De beschieting van het fort wordt onverminderd doorgevoerd. Op 8 oktober tussen 12 en 13 uur, op het ogenblik dat de officieren dineren, ontploft een 30,5cm granaat in de schouw van het lokaal. De slag is enorm. Stukken beton en ijzer worden weggeslingerd. De commandant is zeer zwaar gewond. Onderluitenant Cruypelants ligt zwaargewond en bewusteloos tegen een tafel. In de keuken wordt kok De Trooz op slag gedood. De gang is versperd door brokken puin en er hangt een dikke stofwolk. Vermeulen en Van Bleyenbergh, die vanuit het schootsbureau de explosie horen, lopen samen met een paar soldaten, naar de plaats van het onheil. Bij het zien van hun onder het puin bedolven bevelhebber schreeuwen ze: "De commandant is dood!".

In de chaos die volgt neemt Vermeulen de beslissing – zonder de verplichte verdedigingsraad te houden – het fort over te geven. De aalmoezenier geeft, ondanks zijn verwondingen, toch nog het heilig oliesel aan Weyns, Cruypelants en De Trooz, waarna de Duitse medische dienst de gewonden en doden in het Fort van Breendonk, naar het St-Pietershospitaal te Mechelen

evacueert. De medische zorgen ten spijt, overlijdt de zwaar gekwetste commandant Frans Weyns op 8 oktober 1914 – op zijn veertigste verjaardag – in Veldlazaret 4 te Mechelen, waar hij wordt begraven op het nieuwe militaire kerkhof aan de Egmontlaan.²⁰

Commandant Frans Weyns, die in trouwe plichtsvervulling tot op het laatste ogenblik op zijn post stand (heeft) gehouden, werd zwaar gekwetst aan het hoofd, van onder de puinen van het fort getrokken, schrijft dr. Neger, de Duitse dokter en hoofdgeneesheer van Veldlazaret 4 te Mechelen op 9 oktober 1914 aan de weduwe van de commandant.²¹

Mevrouw Weyns, in verwachting van haar vierde kind, bleef tot 18 april 1922 in Hoboken wonen. Ze werd er die dag uitgeschreven waarna ze, samen met haar kroost, naar de Kapelstraat 45 te Hove²² vertrok, al had ze het jaar voordien – nadat bij collegebesluit van 11 januari 1921, de in 1900 geopende Nieuwstraat in Commandant Weynsstraat werd gewijzigd – het openbaar eerbetoen aan haar man meegemaakt.²³

17 Schrijven van commandant Frans Weyns aan zijn echtgenote, s.d. Uit het Frans vertaald door Erik Adriaenssens. Archief van de heemkundige kring "Hobuechen 1135". Met dank aan Rita Paenen-Spies, secretaris.

18 M. VAN RIET, *Klein-Brabant in oorlog*. De forten Breendonk, Liezele en Bornem in 1914, 128. Fort Liezele vzw, 2004.

19 Idem, 130.

20 Idem, 135.

21 Uittreksel uit de brief van de Duitse geneesheer van Lazaret 4 te Mechelen, op 9 oktober 1914 gericht aan mevrouw Weyns.

22 Hoboken. Uittreksel uit het bevolkingsregister. Boek 1900 en 1910.

23 Stadsarchief Antwerpen.

“De Grote Oorlog” van Karel De Laet

“Wij zijn bij het 6^e Linieregiment ingelijfd, doch dit is maar tot den oorlog gedaan is”.
(brief van Karel De Laet aan zijn ouders. Hemiksem, 23 september 1914)

Karel De Decker

Over het alledaagse leven van de Belgische soldaten aan de IJzer is bitter weinig geweten. De kennis ervan bepaalt zich meestal tot enkele ironisch gekruide verhalen die ons door overlevering ter ore kwamen. Mondelinge getuigenissen die doorgaans voor de sociale geschiedenis een bron van studie vormen, zijn nauwelijks bewaard gebleven. Het is vooral tijdens de jaren tachtig van de twintigste eeuw, toen met veel bravoure de zestigste verjaardag van het einde van de Eerste Wereldoorlog werd herdacht, dat de overgebleven oudstrijders, hun verhaal kwijt konden aan de wetenschappers, ook al waren ze op dat ogenblik hoogbejaard en was hun herinnering meer dan vervaagd.

De laatste frontsoldaat, die de Eerste Wereldoorlog aan den lijve heeft meegemaakt, is inmiddels overleden. De dagboeken en brieven, waarin soldaten om nieuws over hun thuis vroegen en over hun verblijf aan de IJzer vertelden, zijn echter bewaard gebleven. Ze stelden hun situatie zo rooskleurig mogelijk voor. Ze werden in eerste instantie geschreven om de band met thuis niet te verbreken.

Dat deed ook Karel De Laet, de te Heindonk op 29 maart 1894 geboren frontsoldaat, die op 22 september 1914 naar het leger vertrok en op 20 november 1918 in zijn Heindonk terugkeerde. Wij hebben, aan de hand van de 21 brieven, die in potlood of in inkt werden neergeschreven en die in hoofdzaak aan zijn aan de Dijkstraat 64 te Heindonk verblijvende ouders waren gericht – van bij zijn inlijving in het 6^e Linieregiment te Hemiksem, tot en met zijn aankomst in het fort van Steendorp – kunnen reconstrueren.

Bij het ontwarren van de bij momenten fraai geschreven brieven, en de soms in potlood ‘gekribbelde’ teksten hadden wij, om op het juiste spoor te blijven, naast het nodige geduld en het gebruik van een loep, af en toe ook de nodige verbeeldingskracht nodig. Samen met drie foto’s en drie ansichtkaarten worden de bewuste brieven angstvallig bewaard in een jutezakje dat ons aan de IJzer herinnert. Ze zijn momenteel in het bezit van Anne Verbruggen, dochter van Elsa De Laet

en kleindochter van Karel De Laet. Ze zijn geschreven op blijkbaar op dat ogenblik beschikbaar briefpapier en dit in 14 verschillende formaten, gaande van 10,5 x 14 cm naar 21,5 x 22 cm. Negen van deze brieven hebben betrekking op de periode 1915-1916, al ontbrak hem later, toen de oorlog vastliep, blijkbaar de nodige tijd, wat in het geval Karel De Laet te wijten was aan het feit dat hij op 12 maart 1917 door een vijandelijke geweerkogel getroffen werd, waardoor hij in het hospitaal belandde. Daar ontving hij het bezoek van Hare Majesteit Koningin Elisabeth.

Wij hebben door toedoen van deze brieven, de honkvaste verbondenheid van Karel De Laet met “zijn” Heindonk gevoeld. Wij worden geconfronteerd met Alfons Cools, Emiel Foqué, Herman Fouquet, Henri Van de Vondel, Frans Verdickt en tal van andere Heindonkenaren die net als hij, ‘s lands wapenrok dienden te dragen en met het leven op de boerderijen achter de frontlijn.

Wij zijn zowel Anne Verbruggen, kleindochter van Karel De Laet (1894-1970), die ons de 21 bewuste brieven liet inzien, als *De Fanfarekrant*, die de publicatie ervan op zich nam, dan ook bijzonder dankbaar. Wij hebben de brieven samengebald tot een verhaal, dat zich meer dan negentig jaar na de feiten, om en rond de IJzer heeft afgespeeld en waarbij Karel De Laet zich wist op te werpen als een “verslaggever van zijn tijd”. Hij werd later gemeentesecretaris van Heindonk.

Heindonk en de Grote Oorlog

Op maandag 3 augustus 1914 luisterde zowat iedereen in het dorp met ontzetting naar de noodklok. Het verstilde Heindonk was die dag als uit een droom ontwaakt. De besliste weigering om, als antwoord op het Duitse ultimatum, aan Duitse troepen geen doorgang te verlenen, waren er de oorzaak van dat “De Grote Oorlog” naderde. Troebelen in de Balkan waren de voorbode geweest. Duitsland nam zijn voorzorgen, Frankrijk voerde de verlengde dienstplicht in en in België – dat zich in geen geval beschouwde als een oorlogvoerend

land dat zijn geschonden neutraliteit verdedigde – begon men duchtig te oefenen. De oorlog stond voor de deur. Het was amen en uit met de pastorale rust die Heindonk zo enig hadden gemaakt.

Een paar dagen later, op 7 augustus 1914, werd de gemeente Heindonk, op bevel van de krijgsgouverneur van Antwerpen, onder water gezet. Op 9 oktober 1914, na de val van de vesting Antwerpen, begon het water, dat een hoogte van 1,20 m tot 1,80 m had bereikt, langzaam aan terug te trekken, nadat de teruggekeerde vluchtelingen de Krommesluis hadden opengebroken. Na acht dagen was het verdwenen. De weiden, wegen en landerijen achterlatend, bedekt met een laag modder. De steenwegen waren op tal van plaatsen doorgebroken of weggespoeld. Struikgewas, hagen en fruitbomen in de velden en in de tuinen waren helemaal afgestorven of op sterven na dood.

Twee sluismeesters, die van 5 tot 10 augustus 1914 aan het onder water zetten van Heindonk hadden meegewerkt, waren gedurende vijf dagen geherbergd bij Antoinette Niveau, aan 4 frank per dag per persoon. De in totaal dertien sluismeesters, die de ondankbare klus bij nacht dienden te klaren, werden bijgestaan door vier hulpsluiswachters die, *om uitleggingen te doen*, een vergoeding kregen van 12 frank per persoon. De twintig roeibootjes, die bij de overstroming van Heindonk werden ingezet, werden gehuurd van schippers uit Klein-Willebroek.¹

Als gevolg van de "algemene mobilisatie" werden, buiten de jongste drie klassen, ook die van 1909, 1908, 1907, 1906, 1905, 1904, 1903, 1902 en 1901 opgeroepen, waardoor de getalsterkte van het leger op 200.000 man kon worden gebracht. De militairen met verlof, evenals de miliciens die in de mobilisatieregisters stonden ingeschreven, werden terug onder de wapens geroepen. Zij moesten zich, zonder hun oproepingsbevel af te wachten, met bekwame spoed naar de opslagplaatsen begeven, waar hun wapens werden bewaard.

Onder hen bevonden zich vierentwintig Heindonkenaars, die later door vijf vrijwilligers werden vervoegd.

Bij de dienstplichtigen treffen we **Jan De Decker** (°Londerzeel 8 juli 1880); **Jan Verbruggen** (Heindonk 3 oktober 1873); **Jan Eeckelaerts** (°Heindonk 10 december 1874); **Jan Van den Broeck** (°Willebroek 1 juni 1882); **Jan Keulemans** (°Blaasveld 14 juni 1889); **Jozef De Schoenmaker** (°Mechelen-Battel 7 juni 1889); **Pieter Kerssebeek** (°Ramsdonk 12 mei 1883); **Eugeen Van der Auwera** (°Heindonk 4 september 1886); **Egied Huyghe** (°Willebroek 10 oktober 1887); **Alfons Cools** (°Heindonk 17 april 1887); **Frans Xaverius Van de Vondel** (°Heindonk 9 juli 1888); **Jozef Foqué** (°Heindonk 31 oktober 1888), in september 1914 dodelijk gekwetst in het Fort van Walem en op 11 februari 1915 overleden in het hospitaal te Haslar (Engeland); **Frans Verdickt**

(°Heindonk 1 januari 1890); **Corneel Niveau** (°Heindonk 13 april 1892); **Jozef Van de Vondel** (°Heindonk 23 september 1892); **Livien Bosmans** (°Heindonk 31 mei 1892); **Frans Van Geel** (°Heindonk 28 januari 1893), zoon van gemeentesecretaris Louis Van Geel, liet op 22 augustus 1914 zijn leven te Wartet-les-Dames, bij het bestormen van de Duitse batterij; **Frans Goossens** (°Heindonk 24 maart 1893); **Frans Vanierschot** (°Paal 7 april 1885); **Jozef Scheppers** (°Mechelen 3 april 1894); **Hendrik Van de Vondel** (°Heindonk 1 juli 1894); **Herman Fouquet** (°Heindonk 26 juli 1894); **Karel De Laet** (°Heindonk 29 maart 1894); en **Jozef Kerremans** (°Willebroek 21 december 1894), sneuvelde op 3 oktober 1918 tijdens de Slag om Passendale.

De vijf vrijwilligers waren: **Jozef Jumpertz** (°Mechelen 3 februari 1897), werd op 28 september 1918 tijdens de Slag om Passendale gekwetst en overleed op 8 november 1918 in het militair hospitaal l'Océan te De Panne, een paar dagen voor de Wapenstilstand; **Georges Jumpertz** (°Mechelen 15 november 1898); **Jan Bosmans** (°Heindonk 21 september 1894); **Jozef De Wachter** (°Heindonk 2 juli 1894); en **Frans Eduard Van de Vondel** (°Heindonk 29 december 1895).

Henri Van de Vondel, alias Rieke Man.

Uit de weinige mondelinge getuigenissen die ons aan "De Grote Oorlog" herinneren, zal het gemoedelijke gesprek, dat wij in juni 1994 met **Henri Van de Vondel** (°Heindonk 1 juli 1894 - +Willebroek 12 januari 1995) mochten voeren, ons altijd bijblijven. Henri werd in de volksmond "Rie van de Man" genoemd. Zijn vader was de zevende man van 't zevenzaad, afgekort "De Man van 't Zaad" en nog eens afgekort "De Man". Hij werkte thuis, op de velden van Heindonk, en bij De Meester op het kasteel, tenminste indien er werk was. Hij diende geen soldaat te worden, al veranderde die wet in 1913, zodat hij, als zijnde van de klas 1914, vlak voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, werd binnengeroepen.

¹ K. DE DECKER, *Heindonk en het kasteel Bergstein van de familie Scheppers*, Willebroek, 2002, 76-77.

Henri Van de Vondel werd naar het Depot Sint-Bernards te Hemiksem gestuurd, maar toen de oorlog uitbrak, werd hij naar Blaasveld gezonden, waar hij de huizen in de "Koemstraat" (Wouters Lefebvreplein), die voor het zwaar geschut vanuit het Fort van Breendonk in de weg stonden, heeft helpen afbreken. Hij trok van "Den Depot" in Hemiksem, via Wilrijk en 't Zuid, naar Frankrijk, al was hij inmiddels ook in Ieper, Diksmuide en Frankrijk geweest. Hij heeft tijdens diezelfde jaren aan de IJzer, veel vrienden zien sneuvelen. Hij is later naar Diksmuide en naar de Dodengang geweest en hij was, zo lang hij kon, op de 11 novemberviering in Heindonk aanwezig.²

Het verhaal van Karel De Laet

Bij de IJzertragedie waren, ruim geschat, ongeveer 350.000 mannen betrokken. Karel De Laet was één onder hen. Hij werd op 29 maart 1894, als zoon van Jozef De Laet en Maria Troch, in een boerderijtje aan de Hamerdijk geboren, waar Herman Fouquet (°Heindonk 26 juli 1894) zijn naaste gebuur was.

Karel De Laet vertrok op 22 september 1914 naar het leger. Hij had, een half jaar voordien, zijn twintigste verjaardag gevierd. Reeds één dag later, op 23 september 1914, liet hij vanuit de Kazerne St.-Bernard te Hemiksem, zijn ouders via een in potlood 'gekribbeld berichtje' weten dat hij bij het 6e Linieregiment was ingelijfd, al voegde hij daar in alle naïviteit aan toe dat dit maar even zou duren tot de oorlog gedaan is.

Alle mannen van de klas van 1914 – waaronder zijn dorpsgenoten Jozef Scheppers, Hendrik Van de Vondel, Herman Fouquet en Jozef Kerremans – *zijn nu piot. Wij hebben al een nacht doorgebracht in Schelle en veel koude geleden.* Toch ziet hij één lichtpuntje want *...het eten is er goed en het weer ook.* Op dat ogenblik zit hij echter zonder militaire kledij, wat met zich meebrengt dat er van oefeningen geen sprake kan zijn.

Karel De Laet, de met het landelijke leven vergroeide boerenzoon was, samen met eenvoudige jongens en mannen zonder scholing of opleiding en vaak ook ongeletterd, voorbestemd om aan het front te worden ingezet.³

Een half jaar later, op 8 april 1915, liet Frans De Laet z'n "Nonkel Jef" vanuit Harderwijk (Nederland) weten, dat hij nieuws had ontvangen van *Charel en Jan, uw beide zonen, de ene in het leger in België en de andere als vluchteling in Holland.* Hij had van hen vernomen dat *van de twee zoons van Wwe Van de Vondel, er ene naar 't leger getrokken was,* en dat de zoon van Louis Fouquet, de zoon van Jef's naaste gebuur, bij zijn zoon Karel in het leger was. Wat ergens klopte, vermits

Herman Fouquet op dat ogenblik, net als Karel De Laet, tot het 7^e Linieregiment behoorde.⁴

Een in het jutezakje van Karel De Laet bewaarde Ansichtkaart uit Nunspeet (Nederland). Ze is waarschijnlijk afkomstig van zijn broer Jan. Ze brengt ons een beeld van een boerderij aan de Harderijkerweg, in de buurt van Harderwijk, het toevluchtsoord voor Vlaamse vluchtelingen, waar Jan De Laet, tijdens de beginjaren van de Eerste Wereldoorlog verbleef.

De lichter 1914, begin september opgeroepen in het toen nog onbezette en grotendeels Vlaamse landsdeel, arriveerde pas in februari 1915 aan het front. Dat blijkt ook uit de brief die Karel De Laet op 24 april 1915 vanuit **Pollinkhove** – deelgemeente van Lo-Reninge, gelegen in de Westhoek, de IJzerpolders en Zandlemig-Vlaanderen, aan de IJzer en de Lovaart – aan zijn *zeer beminde ouders* schreef. Karel heeft er lang naar getracht *om wat nieuws te laten geworden.* Hij meldt dat hij altijd in Frankrijk is geweest, maar dat hij sinds 20 februari aan het front vertoeft. De toestand ervaart hij als *redelijk goed, aangezien het toch oorlog is.* Aan eten is er geen gebrek, al is alles ondanks de soldij die zij krijgen erg duur. Toch maken zij veel plezier onder mekaar. Tijdens de grote rust zijn er immers de marsen met militaire muziek. In het kamp zelf is er een harmonica en zijn er *nog andere spelen* die – *ge zult wel begrijpen waarom* – door de hogere officieren worden bepaald.

Karel De Laet heeft weinig weet van wat er op dat ogenblik in Heindonk gebeurt: *Ik weet al dat onze Jan (°Heindonk 26 maart 1881) in Holland is, alsook Frans Van de Vondel en nog andere, maar waar is onze Stani (°Heindonk 1 oktober 1883) en onze Richard (°Heindonk 26 april 1885)? Zijn zij bij u thuis?* Het is dat wat hij wil weten *alsook nog veel meer nieuws uit Heindonk.*

Zijn heimwee naar zijn geboortegrond is bijzonder groot. Hij tracht, al toeft hij amper een half jaar onder de wapens, naar de dag waarop hij weer thuis zal zijn en *wij ons weer mogen verenigen in de kring der familie.* Hij brengt de avonden in herinnering *die wij zo gezellig en zo gelukkig al koutende doorbrachten* en die er nu niet meer zijn. Hij hoopt het beste, stelt zijn vertrouwen op God, heeft met Pasen gebiecht en gecommuniceerd, en er gaat geen dag voorbij zonder bidden.⁵

2 Rieke Van de Vondel uit Heindonk wordt er 100! Gazet van Willebroek, 29 juni 1944.

3 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hemiksem, 23 september 1914.

4 Brief van Jaak De Laet aan Jozef De Laet, Harderwijk, 8 april 1915.

5 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Pollinkhove, 24 april 1915.

Uit het verwarrende randschrift in potlood, dat hetzelfde schrijven besluit, blijkt dat de brief die Karel De Laet aan zijn ouders richtte, door toedoen van Frans Van de Vondel aan hen werd overgemaakt. Frans Van de Vondel, na zijn zoektocht naar de adressen van zijn broer Henri en van Karel en Jan De Laet te hebben verhaald, laat zich daarbij ontvallen dat hij elke week een brief schrijft *naar uw zoon Karel en dan weer naar uw zoon Jan*. Al volgt hij daar ironisch aan toe dat hij *zo zijn tijd verslijt* en daardoor ook nieuws krijgt van die mannen.

Veertien dagen later – als gevolg van het feit dat hij het op 16 april door zijn ouders verstuurd briefje heeft ontvangen – was zijn hart *overstelp*t van vreugde, ook al was de brief die hem werd toegestuurd vanuit Heindonk, er een vol vragen naar *veel nieuws*. Karel De Laet wou zoveel mogelijk aan dit verzoek voldoen, al zag hij het niet zitten een brief te sturen waar ze een dag of twee moesten aan lezen, daar dit voor hen te veel *verlet* zou betekenen. *Plant eerst de patatten die gij nog te planten hebt, en dan zal ik zien*, was de gouden raad die hij zijn ouders meegaf via de brief die hij hen op 7 mei 1915 toestuurde vanuit **Alveringem**, een landbouw- en woondorp aan het Lokanaal, in de Westhoek van de provincie West-Vlaanderen.

Karel De Laet is sinds 22 september 1914 in het leger, al heeft het hem, tot op dat ogenblik *noch weinig verdriet*, doch *'t geen ik al die tijd ontmoet heb is veel en zal ik nooit kunnen vergeten*. Op 10 oktober 1914 vertrok hij naar **Duinkerke**, een stad aan de Noordzee, in Frans-Vlaanderen, waar hij twee dagen verblijft.

Van Cherbourg naar Alveringem

Het verhaal van de reis die hem per boot en nadien met de trein, van Cherbourg uit naar Alveringem brengt, is een story apart.

Wij gingen om 1 uur in de namiddag in Duinkerke van wal en kwamen 's anderendaags om 3 uur in Cherbourg toe, vertelt Karel De Laet. *'t Was schoon op zee, waar de zeeschepen de zee doorkruisten. In Cherbourg zijn wij niet lang geweest. Wij zijn er diezelfde dag nog met de trein vertrokken. Wij reden tussen hoge bergen en door de bergen, altijd maar verder. Eindelijk kwamen wij in een stad aan, in Beaux. Wij stapten er af en hebben 2 dagen bij de rijke burgers gelogeed. 't Was er goed, doch het duurde niet lang. Wij vertrokken er 2-3 dagen nadien, nog 2 dagen verder, naar Villers le Sec. 't Was daar dat wij moesten zijn en daar hebben wij de exercitie volbracht. Het was daar goed, maar hoever waren wij van huis. Niemand wist het, doch een tijd nadien zegde een officier dat wij minstens 500 km van de grens waren. Dat was 100 uren ver in Frankrijk en van de grens tot Antwerpen nog eens 19 uren, zodat ge kunt begrijpen hoe ver dat was. Ginder was geen kanon meer te horen of te zien. Bijna 4 ½ maanden zijn wij daar geweest. De kazerne was een seminarie dat gesloten was sinds 1908 door het Frans bestuur. De streek was bergachtig en overal waren er steenrotsen. Ook vond men daar veel*

*arme mensen, en ook grote boeren. Schone huizen zag men daar niet. Veel waren gedeeltelijk ingestort en toch nog bewoond. De dagloners gingen er werken aan 1,50 fr. daags ten hoogste, aldus Karel De Laet die er tevens op wijst dat in een tijd dat alles zo duur is, er bij de mensen veel armoede is. Hij was er anderhalf uur van de zee verwijderd. Samen met Herman Fouquet, met wie hij *zeer goed overeen kwam*, trok hij er dikwijls naartoe.*

Nadat ze op 19 februari 1915 naar België waren teruggekeerd, werden Karel en Herman ondergebracht in verschillende compagnies. In **Alveringem** gaat het minder goed. *Mijn innig verlangen is nog verderop naar Antwerpen te komen, doch wie weet wanneer. Aan de oorlog schijnt geen einde te komen*, meent Karel De Laet, die inmiddels van zijn broer Jan vanuit Nederland, al enige brieven heeft ontvangen. Hij vraagt zijn ouders of ze nog een koe hebben en of er nog veel jongelingen in Heindonk zijn. Hij wil weten waar Alfons Cools is, en of er nog geen nieuws is van de soldaten van Heindonk. Hij hoopt *in 't vervolg wat meer nieuws te ontvangen*, en hij besluit met de melding dat hij *bij de boeren in Alveringem ligt, 2 uur van Diksmuide en 20 minuten van het kleine stadje Lo*.⁶

Over zijn verblijf op de boerderij in kwestie rept hij geen woord. Blijkbaar verzwijgt hij zijn ouders dat zij zowat overal op de boerderijen aan het front worden ingekwartierd en dat ze nooit langer dan vierentwintig uur op dezelfde plaats blijven. Met als gevolg dat het stro dat in de schuren en op de zolders ligt, door de boeren zelden ververst wordt, zodat het meer lijkt op mest.

Een goede maand later, op 17 juni 1915, schrijft Karel De Laet vanuit Alveringem dat hij zopas twee brieven uit Heindonk heeft ontvangen. De eerste dateert van 11 mei, de andere van 7 juni. De laatste brief is blijkbaar maar tien dagen onderweg geweest. Hij kan, bij het zien van *de portretten* die zijn ouders hem hebben bezorgd *niet nalaten stillekens een traan weg te pinken*. Hij heeft de portretten de ganse dag moeten bezien. Hij vindt dat zijn moeder er toch *zo ferm opstaat*, maar dat er nog één portret mankeert, namelijk dat van zijn vader.

Aan eten, kleren en ondergoed is er geen tekort. Hij heeft nieuws ontvangen van zijn broer Jan, die in Nederland zit, maar die inmiddels *20 uur verder* het land is ingetrokken, waar ook Fille Foqué en zijn moeder verblijven, zodat hij nu misschien de kans ziet *met haar te kunnen trouwen*.

Op de vraag hoe het met “zijn” portretten zit is hij duidelijk. Zijn portemonnee is daartoe niet in staat; de soldij die hij krijgt heeft hij nodig voor zichzelf, want zich laten portretteren kost hem een som geld. Hij is wel zinnens daarvoor bij zijn broer Jan aan te kloppen, al zal hij niet nalaten *hem aan te zetten van naar huis terug te ke-*

6 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Alveringem, 7 mei 1915.

ren, aangezien gij mij schrijft dat hij zou werk hebben te Tisselt of thuis. Karel speelt het echter diplomatisch. Hij herhaalt dat hij met zijn soldij redelijk toekomt; maar dat hij geen geld zou willen ontvangen, indien het niet was om zijn portret te bekostigen.

Inmiddels heeft hij nieuws gehad van Alfons Cools, die drie uren van hem ligt. Hij heeft de dag voordien niet enkel Frans Van de Vondel en Frans Verdickt bezocht; ook Keulemans, H. Van de Vondel, H. Fouquet en Ed. Van de Vondel heeft hij ontmoet. Ze liggen daar allemaal in de buurt, samen met nog verschillende van Heffen, Blaasveld, Terhagen en omtrek.

Na te hebben beloofd in een volgende brief een bloemken van den IJzer te voegen, drukt hij zijn verwondering uit over het grote nieuws dat Wannes Robyn gaat trouwen, al doet hij dat met de opmerking dat men er best aan doet die vogel die al lang genoeg gerekkebeekt heeft, nu hij er weer een heeft weten te klampen, te laten vliegen.

Pagina 8 van zijn brief beëindigt hij met:

- De goede dag met veel complimenten aan **Frans Verbruggen** en zeg hem dat hij zijn schachtenpakske maar kan klaarmaken tegen dat wij komen;
- Aan **Alfons Beulens** en zeg hem dat ik toekomende zondag niet kan komen pandoeren, maar dat hij in mijn plaats 150 roept;
- Aan **Frans Foqué** en zeg hem dat hij ook nog een goeie is om 't land op te eten;
- Aan **Frans Peeters** en zeg hem dat ik zijne limonade zeer gemis en dat het nu geen limonade is maar wel koffie uit den IJzer;
- Voorts aan allemaal een goede dag, ook aan **L. Op de Beeck** en **Alf. Op de Beeck**.⁷

Daar het hem – om welke reden dan ook – onmogelijk was de brief van 17 juni 1915 diezelfde dag te verzenden, werd hij pas vier dagen later gepost, samen met een beknopt "vervolg" dat hij op 21 juni had neergeschreven.

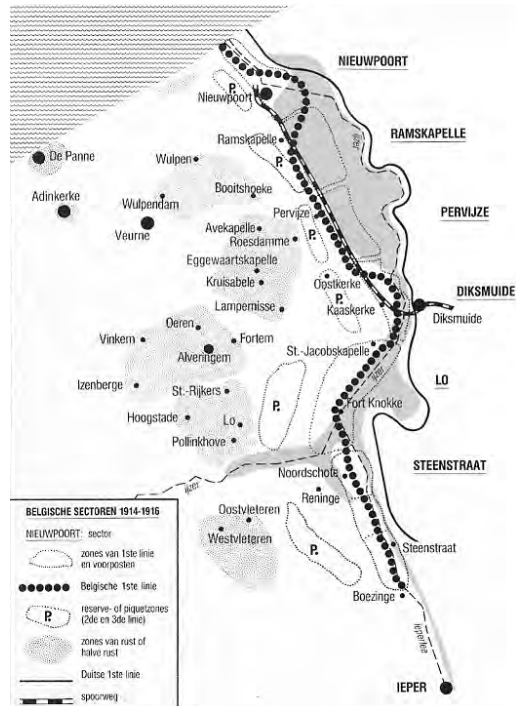
Karel had inmiddels, tijdens de dagen dat hij op het verzenden van zijn brief diende te wachten, een schrijven ontvangen van zijn broer Jan, die *het stilaan moe werd in Holland, en zinnens is naar Frankrijk of Engeland te gaan om daar te werken en geld te verdienen*. Hij had hem echter de raad gegeven daar te blijven of naar huis te gaan, daar er *in België, Frankrijk en Engeland vluchtelingen genoeg zitten die geen werk hebben en enkel leven van een kleine bijdrage van de staat*. Men voelt in die brief dat leven en dood pal naast elkaar staan. Stanne en Marie hebben een dochter gekregen, en Emiel Foqué is gestorven in een hospitaal in Engeland.⁸

7 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Alveringem, 17 juni 1915.

8 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Alveringem, 17 juni 1915.

Contact met het thuisfront verliep niet altijd naar wens

Het contact met de buitenwereld – of wat men daarmee bedoelde – verliep niet altijd naar wens. Het was een doorn in het oog van de meeste frontsoldaten. De correspondentie met bezet België was vooral tijdens de eerste oorlogsjaren volledig verbroken, tot groot ongenoegen van Karel De Laet en zijn maats. Alleen al het feit dat hij de brief van 17 juni pas op 21 juni had kunnen verzenden, zet hem kwaad bloed, al laat hij dat in zijn brief niet blijken.

Situatiekaart van het IJzerfront met links van de frontlijn de dorpjes **Alveringem**, **Hoogstade** en **Pollinkhove** waar Karel De Laet verbleef (Illustratie uit R. CHRISTENS en K. DE CLERCQ, *Frontleven 14/18. Het dagelijks leven van de Belgische soldaat aan de IJzer*, Tielt, 1987).

Nadat in december 1914 in Le Havre een *Bureau de Correspondence* werd opgericht, die zorg droeg dat er speciale briefkaarten onder de soldaten werden verdeeld, verliep de correspondentie met Nederland en het geallieerde binnenland vanaf dat ogenblik normaal. Bezet België was echter verboden domein, met als gevolg dat de talloze brieven naar familie en vrienden onbesteld bleven. Schrijven via een tussenpersoon in Nederland en Frankrijk bleek al snel de beste correspondentiemethode te zijn. Er is een druk smokkelcircuit waarbij handig gebruik wordt gemaakt van de door de Duitsers toegelaten briefwisseling tussen Nederland en België. De correspondentiemogelijkheden werden echter, door toedoen van de Belgische censuurdienst, bemoeilijkt en beperkt.⁹

Gij vraagt mij hoe wij hier zitten in de tranchée. Dat is voor mij overbodig en zeer gevaarlijk om daar volledig op te antwoorden, doch wat ik u kan zeggen, is dat gij ten-

9 R. CHRISTENS en K. DE CLERCQ, *Frontleven 14/18*.

volle moogt gerust zijn, laat hij zijn ouders weten. *Meer kan ik u niet schrijven, of beter gezegd, mogen wij niet schrijven dan 2-3 bladzijden, maar het zal u wel voldoening schenken, denk ik*, besluit Karel, hun toegenegen zoon.¹⁰ De soldaten aan het front mochten inderdaad, vanaf september 1915, per week maar drie brieven van hooguit drie bladzijden verzenden.

Toch maakt Karel De Laet zich af en toe zorgen. De brief van 7 augustus, die zijn ouders hem hebben toegestuurd, heeft hij pas op 21 augustus ontvangen. De brief met geld, die men hem heeft toegezonden om zijn portret te laten maken, heeft hij niet gezien. Hij had al *van over meer dagen een brief verwacht, maar toen kreeg ik tijding van Frans Van de Vondel dat die jongen met de brieven op de grens gepakt was. Waarschijnlijk zal hij (de brief met het geld), daar bij geweest zijn*.¹¹

Op 22 september 1915 laat Jaak De Laet aan zijn nonkel Jef en tante Marie in Heindonk weten dat hij een brief van Gustaaf Kerremans heeft ontvangen. Hij stelt voor de kaarten die men hem zou toesturen, in Boom te posten, al meent hij dat het beter is de brieven te laten smokkelen. *Indien gij zoudt werken met kaarten – die vanaf september 1915 niet langer van een schrijven vergezeld mochten zijn – dan zal ik die verder sturen in een envelop en deze goed bezorgen aan Kaarle (Karel) en Gustaaf*, aldus Jaak De Laet, de bereidwillige kozijn vanuit Nederland.¹²

Aandacht voor het boerenleven

Karel De Laet, die in gedachten op de velden van Heindonk vertoeft, heeft het in juli 1915 over *de boerenhandel* achter de frontlijn. Als antwoord op de brief van zijn ouders, die hem laten weten dat er in Heindonk zo'n goede vruchten staan, vertelt hij dat de grond in de Westhoek zo zwaar is. *Als het regent verandert alles seffens tot slijk, en tot zand als het droogt. De gronden zijn van een aardige soort*. De bijzonderste vruchten zijn bonen (een soort mollebonen) die men overal met hele hectaren ziet. Ze groeien er wondergoed en worden gebruikt als voedsel voor de varkens. *De tarwe mag er zijn, het koren is bijna rijp, doch de gerst is meestal groen. Er is hier ook veel haver, die meestal kort maar nogal goed bevrucht is. De bieten zijn minder dan de gewone jaren bij ons. Patatten worden hier niet veel geplant. Ze zijn van eerste kwaliteit en van goede smaak, al ziet men er veel slechte staan. Over het algemeen gebeurt de bewerking later dan bij ons. Alles, zelfs het hakken wordt met de machine gedaan. Hooi ziet men hier weinig. De bijzonderste opbrengst is het kweken van varkens*, weet Karel, die vervolgt met de melding dat een boer hem vertelde dat hij over twee jaar 308 jonge varkens had: *De meeste daarvan werden naar de markten van Brussel en Mechelen gedaan en voorts naar zowat overal*. Wat hem 3.000 frank winst opleverde.¹³

10 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, *En campagne*, 11 oktober 1915.

11 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 24 augustus 1915.

12 Brief van Jaak De Laet aan Jef DeLaet, Harderwijk, 22 september 1915.

13 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 22 juli 1915.

Een maand later is hij *grotendeels verwonderd* te vernemen dat zijn vader dit jaar met minder land, twaalf zakken koren heeft. Hij twijfelt er niet aan dat de tarwe ook goed zal zijn. Hij wil weten of het waar is dat de bloem bij de 0,80 frank kost. En of het klopt dat *Den Duits* het graan en ook andere vruchten opeist. *Er wordt hier wat verteld over Den Duits in België, maar laat hem maar doen, het geld van 't hooi hebt ge toch al*, schrijft Karel, die ook zou willen weten of zijn vader dit jaar groenten had voor de markt, temeer daar hij vernomen heeft dat de erwten in Mechelen zo duur zijn geweest. *En hoe is het met de asperges in Heindonk? Is die "waterplant" niet kapot?*. Het zijn van die dingen waarover hij alles wil vernemen.¹⁴

Karel De Laet in zijn nieuw uniform. Het katoenen kaki-kleurig pak omvat een vest met een uitgesneden kraag, een broek en een kepie. De kapot is in dezelfde kleur. De rubberlaarzen werden bij voorkeur in de loopgraven gedragen. Aan dit beeld te zien, kan hij een sigaretje niet laten (Foto archief Anne Verbruggen).

Van Hoogstade uit laat hij zijn ouders weten dat hij in een nieuw kostuum staat *bijna gelijk de Engelsen*. *Voorzeker zoudt ge nu de piotten niet meer herkennen. Het is een kostuum in groenblauwe stof, zeer dun maar met een dikke kapot in dezelfde kleur. De klak is gelijk die van de*

14 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 24 augustus 1915.

*Russen, onthult Karel De Laet, die daar een beetje ironisch aan toevoegt dat het er een is gelijk onze vader zijn klak, maar in dezelfde kleur van het kostuum.*¹⁵

Na nieuwjaar 1915 had de overheid voor enkele vernieuwingen gezorgd. De oude hoofddeksele werden geleidelijk aan vervangen door een sierlijk en warm exemplaar, een soort kepie met oorlappen en nekstuk. Vanaf februari zond men ook rubberlaarzen en regenkleedij naar het front, al was het aantal zo klein dat men ze in het beste geval in de loopgraven kon dragen, waarna ze bij aflossing aan de bezettende troepen moesten worden overgedragen. Vanaf juni 1915 werden de oude ransel en de patroentas vervangen door lichtere exemplaren in kakistof. Dat viel samen met de uitdeling van een zomerkostuum van het Engelse type. Het katoenen kakikleurig pak had een vest met uitgesneden kraag, een broek en een kepie, die de donkerblauwe muts met oorlappen verving. Vanaf eind oktober kregen de mannen in ruil voor hun zomerkostuum een winterpak in kakikleurig laken. Bij de bedeling werd voorrang gegeven aan de troepen van het veldleger, zodat vanaf 15 november het dragen van een kakitenuue verplichtend kon worden gesteld.¹⁶

Hier waar wij liggen staat alles onder water

Bij zijn schrijven van 22 juli 1915 is een bloemeken van den IJzer gevoegd. Het komt echt van den IJzer. Ik heb er al veel gemaakt voor mijn makkers. Er werd zelfs zo een naar Amerika gestuurd, schrijft hij vanuit Hoogstade. In zelfde brief heeft hij – zoals hij letterlijk zegt – wat van den IJzer gekribbeld. Hij schrijft dat men er voor het merendeel weiden treft, al is er ook land. Hier waar wij liggen staat alles, voor zover men kan zien, onder water. 't Is daarom dat wij hier zo gerust liggen. Op de vroegere weiden graasden honderden koeien maar die liggen allen verdronken. Al de vruchten van verleden jaar staan hier nog. Het is een ongelukkige tijd, die oorlog, waaraan geen einde schijnt te komen en die misschien nog lang zal duren.

Het leven aan het front is allesbehalve prettig. Met de bedeling van de voedingswaren die worden voorzien, wordt er een loopje genomen. Met de 700 gram brood en de 450 gram vlees per dag en per persoon, blijkt het in werkelijkheid niet altijd te kloppen. Ook over het slapen heeft Karel zijn mening. Hij komt er voor uit dat hij over geen bed beschikt. Wanneer wij op rust zijn slapen wij bij de boeren of in barakken. Hij voelt zich echter het best in deze laatste, want bij de boeren is het gewoonlijk vuil en is er oud stro, waarin veel miljoenen luizen zitten, van een bijzondere soort.¹⁷

Karel De Laet is in zijn brieven erg voorzichtig. Over het militaire leven in de loopgraven rept hij met geen woord. Toch laat hij zijn pen haar petten uitwerken op den IJzer, waarvan zijn ouders waarschijnlijk al hebben horen spreken, voegt hij daar een beetje plagerig aan toe. Den IJzer is een water van 15 à 20 m breedte en is overal bijna even breed, zowel aan zee als in Diksmuide, maar daar versmalt hij een weinig om achter leper op een einde te lopen. Zijn water is zout en vis zit er in met miljoenen. 't Is zelfs gebeurd dat, wanneer een obus in den IJzer ontplofte, de vis in de loopgraaf vloog, dat is pal tegen den IJzer. 't Is in deze loopgraaf dat ik al zo menige triestige wachturen geklopt heb. Altijd ver voor zich starende en bijna niets ziende dan water, meer dan tweeduizend meters. En daarachter de loopgraaf in het dorp Woumen. Als ik daar op wacht sta, denk ik dikwijls: langs ginder moet ik gaan en ginder zijn ze. Het is een leven in extase, al denkt hij ook aan de loopgraven die hij straks, samen met zijn vrienden, achter de IJzer zal moeten maken, op plaatsen waar de grond zeker zo hard is als op de goot. Hij troost zich echter met de gedachte dat men toch niet meer doet dan men wil; dat men nadien weer voor zes dagen op rust is, en niets hoeft te doen; en dat als de zes dagen rust en nog eens zes dagen loopgraaf voorbij zijn, de grote rust er is, wat misschien wel 40 dagen in De Panne aan zee betekent.

Van "onze Gust" krijgt hij de laatste tijd af en toe nieuws. Gust ligt misschien hoogstens 1 uur van mij, maar nu ik rust heb, is hij juist in de loopgraaf, zodat ik hem niet kan bereiken, al zal Karel dat de week daarop wel eens doen. Gust verblijft in de loopgraaf van Diksmuide, waar het niet al te best is, maar volgens hij schrijft is het er goed. Ze zitten daar maar 12 meters van 'Den Duits'. Die werpen dikwijls met briefjes en sigaretten in de loopgraaf, alsook met briefjes en doosjes waarop van alles te lezen staat, zoals: Hoe lang zal de oorlog duren? – Wij zijn het moe! En verder zowat van alles, verhaalt Karel De Laet, die lichtjes twijfelt over wat Gust hem heeft verteld. Ik heb het al anders horen zeggen ook, maar 't is overal niet hetzelfde, weet Karel, die zich gelukkig voelt met de gazetten die hij vanuit Nederland van Frans De Laet ontvangt. Wat hem vooral pleziert daar de lectuur die aan het front beschikbaar is, meestal in het Frans is.¹⁸

Wat Gust schrijft is in geen geval verdichtsel. Meerdere malen zochten de Duitsers inderdaad contact op met de Belgische soldaten. Volgens dagbladgetuigenissen werd er zoiets geroepen van "Kameraad" of werden briefjes gegooid, die rond een steentje waren gewikkeld en waarop – zoals Gust schreef – een of andere boodschap te lezen stond. Een dergelijk contact werd gevolgd door een staakt het vuren. Nadat langs weerszijden een eerste moedige zijn hand en daarna zijn hoofd boven het water had gestoken, speelden de meeste makkers dit spelletje mee. Er werd daarbij wel eens een conversatie gevoerd in een mengtaaltje van Frans, Engels en Duits, al waren dergelijke contacten meestal van korte duur, eens de chefs er weet van kregen.¹⁹

15 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 22 juli 1915.

16 R. CHRISTENS en K. DE CLERCQ, *Frontleven* 14/18.

17 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 22 juli 1915.

18 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Hoogstade, 24 augustus 1915.

19 R. CHRISTENS en K. DE CLERCQ, *Frontleven* 14/18.

Jaak De Laet klimt af en toe in zijn pen. Gewoon om zijn nonkel Jef en tante Marie, *de goede staat van zijn gezondheid* te laten weten. Hij schrijft dat hij het portret van zijn zoon heeft gezien. *Hij staat er goed op en hij moet maar trachten van het zo te houden*, stelt Jaak die dagelijks tracht op den terugkeer naar België, naar onze ouders en naar ons vrouw en kinderen. Hij heeft van Kaarle (Karel) vernomen dat Zjang in Tisselt aan het werk is. Hij doet terloops een *goede dag aan Liek van Jan Alewaeters* en vraagt hoe het op de boerderij gaat. Hij vertelt dat haar man, samen met hem in Harderwijk is, en dat ze er naast elkaar slapen.²⁰

Met "onze Gust" heeft hij blijkbaar een goede band. Het gaat met hem opperbest, en volgens zijn laatste schrijven krijgt hij nogal dikwijls pakjes uit Frankrijk, waar hij in een schuiloord geslapen heeft. *Daar waren ook vluchtelingen uit Torhout en volgens zijn schrijven had hij met die dochter iets gemeens*. In de laatste zending die hem werd toegestuurd, zat er *1 pak tabak, 1 pak sigaretten, 2 pakken chocolade, 1 pak kousen, 1 hemd en 1 trui, en zowat het een en het ander, en het portret van de dochter en van haar vader*, wat volgens Karel De Laet nog zo slecht niet is.

Een heel andere belevenis maakte Karel De Laet zielsgelukkig. Hij vond op 10 oktober 1915 een portemonnee die 89 frank bevatte. Hij had aan de mannen van de compagnie gevraagd of ze die soms verloren hadden, maar aangezien er niemand was die zich meldde, mocht hij zich de gelukkige eigenaar van dit kleinood en van de 89 frank noemen, al beloofde hij terloops dat hij daarbij Gust niet zou vergeten.²¹

In 1916 zijn er amper twee brieven die ons aan zijn verblijf aan de IJzer herinneren. Er is een schrijven van 1 januari 1916 dat de nieuwjaarswensen aan zijn ouders bevat, en er is een brief van 22 januari 1916 waarin hij vraagt enkel te schrijven over *het landelijk leven, vrienden, kennissen en familie*. Hij voelt zich opperbest: *Ik mankeer niets en doe nog altoos mijn christen plichten, zo goed als voorheen*. Hij kan niet veel schrijven *aangezien hier voorts alles hetzelfde is*.²²

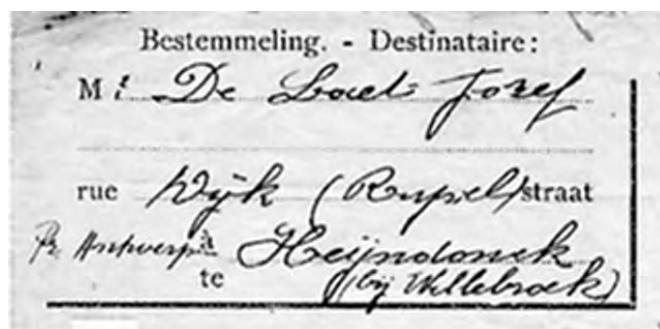
Voor de rest van het jaar zwijgt hij als vermoord. Er is geen enkele brief uit die periode die ons aan zijn frontleven herinnert. Het hele land wordt ontwricht door de oorlog. Landbouwgronden liggen braak of zijn verwoest. Ongeveer een derde van de veestapel is verdwenen, ofwel door de Duitsers opgeëist, ofwel vernietigd. Aan het front regent het Duitse granaten. De Belgische manschappen maken van de zeldzaam rustige momenten gebruik om op krachten te komen en hun offensieve slagkracht te vergroten.

20 Brief van Jaak De Laet aan Jef De Laet, Harderwijk, 22 september 1915.

21 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, En campagne, 11 oktober 1915.

22 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, *En campagne*, 22 januari 1916.

Maanden militair hospitaal

De brief bevat de stempel

Links bovenaan de op 15 september 1917 vanuit het Hôpital Militaire Belge te Juaye-Mondaye, Calvados (Frankrijk) verstuurde brief, treffen we, in sierlijk handschrift, het adres van de bestemming. Het schrijven is ondertekend door **Charles De Laet**.

In 1917 kampt het IJzerfront met wanhoop. Het zal duren tot 25 augustus 1917 vooraleer Karel aan zijn ouders - op hun vraag wat meer te weten over zijn zogenaamde ziekte - kan melden dat hij inderdaad *gelukkig niet al te erg, gewond is geweest*. Het is van de 12^e dezer (12 maart 1917) *5 maanden gebeurd*. *Ik ben nog in een hospitaal maar daarom moet ge niet denken dat ik zou gebrekkelijk zijn, daar is in 't geheel niets van en ik ben om zo te zeggen zo goed als vroeger* meldt Karel De Laet. Hij schrijft dat hij weer kan werken zoals voorheen, en dat hij dagelijks in de hof aan de slag is. Hij hoopt niettemin, na zijn volledige genezing, *een dienst achteruit te krijgen, 't is te zeggen in de rug van 't leger, om nooit meer op het front te moeten werken*.²³

Een kleine maand later licht hij een tipje van de sluier en brengt hij vanuit het Belgisch Militair Hospitaal te Juaye-Mondaye - een dorpje in de buurt van Bayeux in het Franse departement Calvados, ten Noordwesten van Caen - het relaas van zijn zogenaamde ziekte, vermits zijn ouders daarover het fijne willen weten. Hij meldt hen, in alle openheid, dat het geen ziekte was maar *een blessure waarvan alle gevaar nu sinds lang voorbij is*. Het vervolg van zijn schrijven is een gedetailleerd verhaal: *Het was op 12 maart laatstleden dat ik bij een nachtelijke opdracht in de eerste linie, door een vijandelijke geweerkogel getroffen werd. Ik stond gebukt waardoor de kogel er langs de rechterschouder is ingegaan en er onder de linkerarm is uitgekomen, waardoor de linkerlong doorboord werd. Dit is nu al genezen. Ik gevoel niet de minste pijn of onaangenaamheid bij het genezen. De reden daarvan is dat ik nog in het hospitaal ben om mij te versterken en te herstellen lijk vroeger, want het bloedverlies had mij bijna uitgeput*, weet Karel De Laet. *Gij moogt volledig gerust zijn*, houdt hij zijn ouders voor.

23 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Juaye-Mondaye, 25 augustus 1917.

De abdij en de kerk van Mondaye, in de buurt van Bayeux. Gekwetste Belgische soldaten werden er ondergebracht voor een herstelperiode die soms maanden kon duren (Archief Anne Verbruggen)

Wanneer ik het hospitaal verlaat, is het om dienst te nemen in de rug van het leger en niet langer op het front achteruit. Het is een herhaling en de bevestiging van wat hij de maand voordien schreef. Hij gaat er trouwens van uit dat zijn wonde nog een geluk is, zodat zijn ouders nu niet langer in achterdocht moeten leven.

Karel De Laet, die op 18 maart – zes dagen na zijn verwonding – gedecoreerd werd, heeft bijna drie maanden lang te bed gelegen. Hij had, tijdens zijn verzorging, alles gekregen wat hij verlangde. *De verpleegsters welke altijd in uw nabijheid zijn, zijn er als goede en geduldige moeders, welke het opgelegde werk met een uiterste nauwgezetheid volbrengen, altijd voor uw goed, aldus Karel De Laet in zijn ode aan de verzorging. Al heeft hij speciale woorden van lof voor Elisabeth, onze goede koningin, de engel van goedheid die hem dikwijls kwam opbeuren met haar liefdadige goedheid en geschenken.*

Na het relaas over zijn zogenaamde ziekte te hebben beëindigd, verklaart hij met plezier te hebben vernomen dat de familie vergroot was. Hij wenste Stefanie, Richard en Irma alle geluk toe met hun kind, al uitte hij tevens de wens *wat meer nieuws te vernemen over het dorp*. Hij besloot zijn schrijven met de boodschap dat hij bij een volgende brief zijn portret zou voegen.²⁴

Het portret van Karel De Laet werd, in tegenstelling met de vorige foto, ergens in een studio achter de frontlijn genomen. Waarschijnlijk bezorgde hij hem niet enkel aan zijn ouders, maar ook aan zijn beste vrienden (Archief Anne Verbruggen).

²⁴ Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Juaye-Mondaye, 15 september 1917.

Heelkundig ingrijpen in het militair hospitaal te Hoogstade

In de vier fronthospitalen op Belgische bodem werden in de loop van de oorlog, gedurende de frontdienst, 7.400 soldaten voor oorlogsverwondingen opgenomen, dit zowel door het vijandelijk geschut, als door allerhande ongelukken. Meest revolutionair was de oprichting in 1916 van vier chirurgische posten te velde. Ze waren gelegen op twee à drie km. achter het front.

Karel De Laet vertoefde in juni 1917 in het Militair Hospitaal te Hoogstade, op 11 km van Veurne, op 10 km van Roesbrugge-Haringe, op 5 km van Lo, van Alveringem en van Pollinkhove. Het dorp telde in 1910 636 inwoners. We zien hem hier op een uitneembare rolberrie op wielen, omringd door verplegend personeel. (Archief Anne Verbruggen).

Het aantal ingrepen in deze spoeddienst bleef echter tot het strikt noodzakelijke beperkt. De meeste gewonden werden voor directe verzorging naar de fronthospitalen op ongeveer vijftien km achter het front gebracht. Enigszins zelfstandig opereerde daar het Rode Kruis-hospitaal, dat gevestigd was om en rond het hotel "L'Océan" te De Panne, waar ook de Heindonkenaar Georges Jumpertz – een paar dagen voor de Wapenstilstand – op 8 november 1918 overleed.

De gezondheidsdienst van het leger zelf beschikte over twee fronthospitalen. Eén daarvan, het "Belgian Field Hospital", was sinds april 1915 door het Belgische leger overgebracht van Veurne naar Hoogstade. Het nam vooral de zwaargewonden voor zijn rekening. Het was daar dat Karel De Laet, na de blessure die op 12 maart 1917 aan het front had opgelopen, naar toe werd gebracht. Een stille getuige is de vergeelde foto, met Karel De Laet centraal. Volgens gegevens achteraan op dit souvenir, werd het genomen op 17 juni 1917 in het Militair Hospitaal te Hoogstade.

Hij onderging er de nodige heelkundige ingrepen en hij kreeg er de eerste verzorging. Zodra hij aan de beaterhand was, werd hij geëvacueerd naar één van de

"dépôts de convalescents" in Frankrijk – in dit geval in dat van Mondaye – waar hij langzaam kon herstellen. Het transport gebeurde met vast ingelegde evacuatie-treinen die vanuit Adinkerke vertrokken.

Wie volgens de aard van zijn verwondingen niet werd gereformeerd en definitief van dienst werd vrijgesteld, diende zich na zijn herstel in het triëringskamp aan te melden, waar men, na onderzoek, voor een nieuwe dienst werd aangewezen.²⁵

De abdij van Valloires (Frans-Vlaanderen) werd kort na de Eerste Wereldoorlog, in 1922, een preventorium voor kinderen. Waarschijnlijk was Karel De Laet er een tijdje in herstelverlof. (Archief Anne Verbruggen).

Het is niet uitgesloten dat Karel De Laet, tijdens zijn verblijf in Frankrijk, al dan niet voor een korte periode, in Argoules, in de vroegere abdij van Valloires, heeft verbleven. Een ansichtkaart in z'n jutezakje wijst in die richting.

Van Merksplas over Brecht en Steendorp naar Heindonk

In het najaar van 1918 komt er bij zijn ouders in Heindonk een briefkaart uit Nederland toe. Ze draagt – naast het adres *M. De Laet Jozef, Dijkstraat nr. 64, Heindonk bij Willebroek* – de woorden *Amsterdam, 20 oktober 1918* als datum van schrijven. Ze werd door Karel De Laet ondertekend, ook al kan worden betwijfeld of hij tijdens de oorlog ooit in Nederland is geweest. Het is een briefkaart die in wezen geen nieuws bevat. *Het verheugt mij u nog kloek te bevinden. Zo is het ook met mij gesteld en de anderen. Troost u, eindelijk schijnt het ogenblik geslagen te zijn, of toch kortbij dat wij ons wederom in den huiselijken kring mogen verenigen. Verder niets te melden: Ik stel het goed.*

De briefkaart bevat *de beste groeten van uw Charles* maar het adres van de afzender ontbreekt. Merkwaardig is het randschrift, door de ouders, op de voorzijde van de briefkaart aangebracht: **Onze Charles, thuisge-**

25 R. CHRISTENS en K. DE CLERCQ, *Frontleven* 14/18.

komen op woensdag 20 november 1918, vertrokken op 22 september 1914.²⁶

Na een kort verlof in Heindonk, meldt hij op 6 januari 1919 dat hij in Merksplas aan de grens vertoeft. Op dat ogenblik is er nog geen sprake van naar Duitsland te gaan, wat hem in de gelegenheid stelt binnen twee dagen een bezoekje te brengen aan *ons tante Irma*.

Hij heeft geen goed woord over voor Merksplas, waar men zelfs geen nieuwjaarskaartje kan vinden. *Een tries-tere streek dan hier is er in geheel België niet te vinden*, is zijn visie op de plaats waar hij gelegerd is, al vindt hij het uiteraard in Heindonk véél beter. Bij gebrek aan een nieuwjaarskaartje is zijn schrijven voorzien van het vaderlands getint briefhoofd dat hieronder werd afgedrukt en waarin hij, naar aanleiding van het nieuwe jaar, *zijn wensen van geluk en zegen stuurt, met al de mogelijke genegenheid van kind tot ouder*. Hij hoopt dat *dit vredesjaar u de vergelding brenge van al het leed dat u geleden hebt de vier vorige jaren, ja, ik vraag aan de Albehoeder dat de vergelding dubbel wezen zou*.²⁷

Veertien dagen later schrijft hij vanuit Brecht. Hij is er van overtuigd eens over te komen. Hij heeft daarvoor een verlof bekomen, al werd dat in laatste instantie geweigerd. Op het ogenblik dat er vijf mannen van de compagnie werden aangeduid *om dienst te gaan doen, was ik er nog een keer bij. Ik ben sindsdien in dienst bij de Gendarmerie te Brecht en dit tot mijn klas afgaat*, meldt Karel. Hij schrijft dat het in geen geval "zijn gedacht" is, maar dat het misschien wel goed zal komen. Het eten en slapen is uitermate goed. *Wij zijn met vier gendarmen en twee soldaten hier in de gendarmerie: ik en mijn makker slapen op een welingerichte kamer in een zacht beddeken*. Het eten is bijzonder goed. *De gendarmen doen hun keuken samen, vermits hun traktement meer belooft*. Karel zelf gaat met zijn makker *eten in een klooster van de nonnekens, en of het er goed is!* Ze zitten er, in een schoon salon, aan een welgedekte tafel en eten er *juist gelijk een koppel ferme heren, en dit al voor niet*. Voor het beste witte brood dat zij zelf aankopen bij de troep, betalen zij 0,85 frank per kg en voor het beste

26 Briefkaart van Karel De Laet aan zijn ouders, Amsterdam, 20 oktober 1918.

27 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Merksplas, 6 januari 1919.

vlees dienen zij 2,60 frank per kg neer te tellen. De rest krijgen zij voor bijna niets in het klooster. De soldij bedraagt zes frank per dag. De dienst is niet straf. Hij moet de ganse dag "processen-verbaal" *overmaken en daarna ene patrouille doen in het een of ander dorp*. Wat hij betreurt is dat *congés of zondagpermissie hier niet worden gegeven en...* Hier eindigt dit schrijven. Het vervolg en het slot van de brief ontbreken.²⁸

De brieven uit Brecht worden steeds korter. *Wat denkt u nu dat ik gendarm ben of gendarm zal worden? Ik ben en blijf piot, niet ver van huis*. Hij is op 5 februari 1919 bij "ons Irma" geweest en hij heeft haar beloofd de zondag daarop terug te keren, tenminste indien hij daarvoor de toelating krijgt. Hij voelt zich *puik en gezond. Gelijk een geknipte rat in een ton*.²⁹

Een maand later schrijft hij dat hij in verlof naar Heindonk komt, al kan hij de juiste dag niet bepalen. Dat hangt af van het goede weer. Hij hoopt echter *dat het een allergunstig weerken zal zijn om een allergunstige congé door te brengen*. Hij vertelt dat hij in volle verwachting is hen kortelings kloek en gezond aan te treffen *met een goed rozijnenbrood en rijstpap*. Hij voelt zich best in zijn sas. Meer zelfs: *alle mensen zijn brave lieden in Brecht*.³⁰

Van de voorziene congé komt echter niets in huis *uit reden dat een gendarm een congé d'urgence gevraagd heeft, om naar de begrafenis zijns vaders te gaan en een familiezaak te regelen*.³¹

In een brief, waarbij zowel de datum als de aanhef ontbreekt, schrijft hij dat indien hij bij het regiment was gebleven, hij binnen de tien dagen voor twaalf of twintig dagen in congé had mogen komen. Zelfs op zondag is hij niet vrij ook al is er in de gendarmerie niets te doen. Hij is niet ver van "ons Irma", al is het moeilijk er naartoe te gaan. *Tweemaal per week ga ik naar Antwerpen, dan kan ik in het passeren er eens binnengaan, maar naar huis, hoe lang nog? Het is daarom dat ik zou willen terugkeren naar het regiment*, laat hij zich ontvallen. Het heimwee naar Heindonk zit hem blijkbaar heel diep.

Een maand later is het zo ver. Hij is niet langer bij de Gendarmerie van Brecht. *Wij zijn uit Antwerpen vertrokken en bevinden ons nu in het fort van Steendorp tegenover Rupelmonde*, waar alles goed is, al is hij daar om de drie dagen van wacht, zodat hij weinig tijd heeft om eens naar Heindonk over te wippen. Naar "ons Irma" is hij niet kunnen gaan, daar hij van zaterdag op zondag van wacht was in de stad. Hij is *mager en gezond lijk voorheen. Van mijn vallig ben ik sinds lang volkomen genezen*.³² Het is meteen zijn laatste soldatenbrief. Zijn leven in Heindonk kan herbeginnen.

28 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Brecht, 26 januari 1919.

29 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Brecht, 6 februari 1919.

30 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Brecht, 1 maart 1919.

31 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Brecht, 4 maart 1919.

32 Brief van Karel De Laet aan zijn ouders, Steendorp, 16 april 1919.

Karel De Laet en zijn echtgenote Coleta Van der Meulen, samen met hun kinderen Gilbert, François, Maria, René, Elsa, José, Madeleine en Astrid (Archief Anne Verbruggen).

Karel De Laet: een mens van goeden wil

Het leven in het dorp van de geurende hooioppers valt terug in de normale plooi. Karel De Laet blijft nog een paar jaar bij zijn ouders inwonen. Tot hij zijn oog laat vallen op Coleta Van der Meulen, met wie hij op 25 juni 1924 in het huwelijk treedt. Ze zal hem uiteindelijk elf kinderen schenken.

Karel De Laet was op het ogenblik van zijn huwelijk gemeentesecretaris. Hij werd op 2 juli 1923 in opvolging van Louis Van Geel, als dienstdoende gemeentesecretaris geïnstalleerd en op 27 oktober 1923 door de gemeenteraad benoemd, al waren er vier kandidaten voor de vakante plaats.³³ Hij heeft 38 jaar lang als secretaris *als voortreffelijk mens de hand gehad in het administratief en algemeen beleid van de gemeente, wars van pronk en praal en eigenwaan, in de vaste overtuiging dat hij, al wat hij aan talenten had ontvangen, van scheppingswege had ontvangen als een werktuig in Gods hand*, getuigde een afgevaardigde van het gemeentebestuur bij zijn overlijden op 31 augustus 1970.

Karel De Laet was een met Heindonk vergroeide ambtenaar waar men naar opkeek. Hij was de hulpvaardig-

ge die als gemeentesecretaris de nodige hulp schonk of gouden raad gaf. Hij werd meermaals gelauwerd. Hij was Ridder in de Orde van Leopold II met Zwaarden en Ridder in de Kroonorde met Zwaarden. Hij was Vuurkruiser en voorzitter van de Oudstrijdersbond, afdeling Heindonk.

Het doodsprentje, dat naar aanleiding van zijn heengaan werd uitgereikt, is als een "geschreven portret" dat de overledene ten voeten uit tekent. Hij wordt beschreven als de man die door zijn schone warme stem tijdens de eucharistische diensten in de parochiekerk, de medechristenen meetrok in dank en huldebetoon. Zijn gezondheid was, lange jaren voor zijn heengaan, *getekend door het oorlogsgeweld. Vier jaar had hij in de grootste menselijke ellende voor de vrijheid van zijn land en volk meegestreden. Onder zijn talrijke onderscheidingen klopte zijn hart iets vlugger wanneer hij in zijn toespraken op het kerkhof, met kennis van zaken, over 't mateloos lijden sprak van hen met wie hij de tormenten van 14-18 had doorworsteld en gedeeld.*

Karel De Laet was al bij al "een mens van goeden wil". Hij heeft in de vergeelde brieven die hij naliet, nooit over de menselijke ellende geschreven, maar over *een bloemeken van de IJzer*, het boerenleven achter de frontlijn, zijn vrienden en zijn heimwee naar Heindonk. Een leven om van te houden en een verleden om te koesteren.

³³ Gemeenteraad van Heindonk, 27 oktober 1923.

Database met Belgische oorlogsvluchtelingen in Zeeland

*Fred van den Kieboom
Gemeentearchief Tholen*

Ieder jaar beleggen de Vlaamse en Zeeuwse archivariissen een gezamenlijke bijeenkomst waar het ene jaar een Vlaamse en het ander jaar een Zeeuwse archiefdienst zorgt voor de organisatie. Tijdens zo'n bijeenkomst in Vlissingen in 2011 werd voor het eerst bij de Vlaamse collega's gepeild of er mogelijk belangstelling zou bestaan voor een database met Belgische vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het antwoord daarop was dusdanig positief dat een vervolg niet kon, en mocht, uitblijven.

Alle hoofden van de Zeeuwse archieven dezelfde kant op krijgen was de volgende stap, maar geen moeilijke. De archiefdiensten waren allemaal overtuigd dat zo'n project zeker meerwaarde zou hebben en dat daarmee eens iets gedaan zou kunnen worden voor de Belgische zuiderburen. Verschillende zaken dienden vervolgens uitgewerkt te worden om de vluchtelingen in een database te krijgen: opsporen van archiefstukken en het scannen daarvan. Het vinden van vrijwilligers voor het ontsluiten van de gegevens en ook diende er een antwoord gevonden te worden op de vraag welke gegevens in de database opgenomen zouden moeten worden. Tenslotte was uiteindelijk ook van belang via welke website de gegevens de 'lucht' in zouden gaan.

Afgelopen jaar was het honderd jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak. De strijd ging langs Nederland heen, maar de gevolgen van die strijd waren wel duidelijk merkbaar in het land. Na de inval van de Duitsers in België in augustus 1914 kwam de vluchtelingenstroom naar Nederland langzaam op gang. Begin oktober 1914 viel echter ook Antwerpen in handen van de vijand en dat zorgde voor een grote massa vluchtelingen op weg naar het neutrale gebied. Van de naar schatting 1 miljoen Belgische vluchtelingen naar Nederland, werd de Zeeuws-Vlaamse grens door ca. 550.000 Belgen gepasseerd.

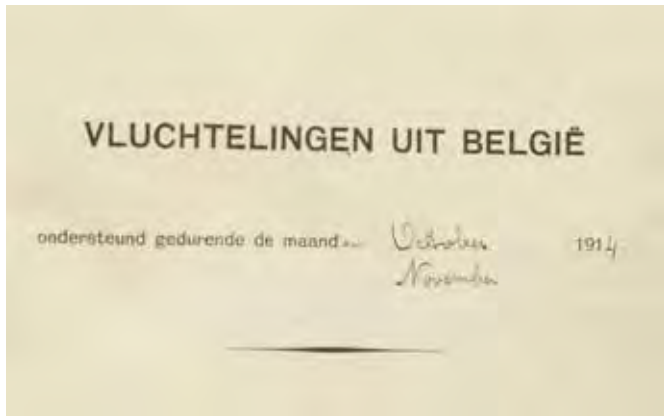
De meesten gingen meteen door naar andere provincies, maar ook in Zeeland kwamen grote aantallen voor langere tijd terecht. Niet meer na te gaan is wat het exacte aantal Belgen is geweest dat gedurende (een deel van) de oorlog in Zeeland verbleef. De archieven

geven daarop ook geen (of te weinig) antwoord. Niet in alle plaatsen werden de vreemdelingen geregistreerd. Bijkomend probleem is ook dat veel Belgen binnen enkele weken al weer de thuisreis aanvaardden en er niet voldoende tijd was voor hun registratie. Het overgrote deel van de mensen die wel werden vastgelegd waren de Belgen die 'onvermogen' waren en niet in hun eigen levensonderhoud konden voorzien. De namen van deze tijdelijke inwoners werden verplicht door de gemeenten vastgelegd om daarmee bewijs te hebben voor declaraties die ze mochten indienen bij de rijks-overheid. Het rijk betaalde immers per onvermogen vluchteling een vast bedrag per week. Dus met name van deze groep zijn namen in lijsten vastgelegd welke opgestuurd dienden te worden naar het provinciaal comité.

Provinciehoofdstad Middelburg was de plaats waar het 'Provinciaal Comité voor de Hulpverlening aan Vluchtelingen' was gehuisvest. Dit comité zorgde voor centrale registratie van die vluchtelingen. Helaas is het archief van dit comité zeer waarschijnlijk verloren gegaan bij de grote brand van het Rijksarchief in mei 1940. Het is in ieder geval niet meer teruggevonden. Gelukkig is het eindrapport van dit comité nog wel voor handen. Ook is een groot deel van die registratielijsten uiteindelijk tot op de dag van vandaag in minuvorm bewaard gebleven in de gemeentelijke archieven. Helaas zijn ze niet in elke Zeeuwse plaats meer terug te vinden.

Welke registraties van vluchtelingen vinden we (nog wel) in de Zeeuwse archieven?

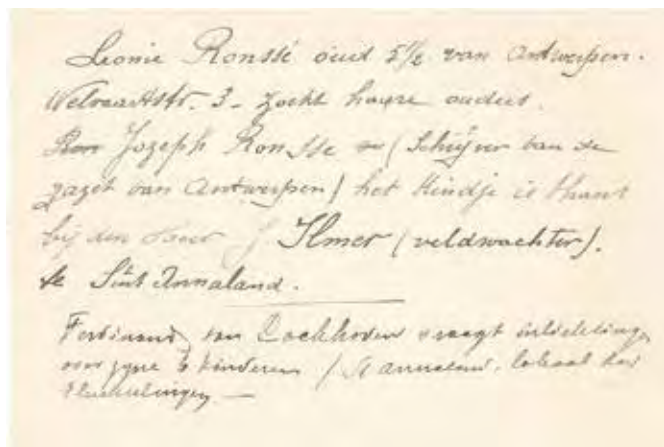
In de eerste plaats de maandelijks lijsten van ondersteunde vluchtelingen welke van oktober 1914 tot en met april 1915 door de gemeenten opgesteld en naar het provinciaal comité gestuurd dienden te worden. Ter verantwoording van de uitgaven door de gemeenten voor het onderhoud van de vluchtelingen dienden lijsten ingeleverd te worden. Naar gelang het aantal vluchtelingen werd door het Rijk vergoedingen uitgekeerd. In de gemeenten werden minuten van deze lijsten in het archief bewaard. In de archieven van veel gemeenten vinden we deze lijsten, zoals eerder vermeld, nog terug.

Daarnaast zijn in veel gemeenten alle aanwezige vluchtelingen ingeschreven in de reguliere bevolkingsadministratie. Soms in de bevolkingsregisters en soms in aparte vreemdelingenregisters. In die gevallen kunnen we dus ook de zelfvoorzienende Belgen terugvinden. Deze registraties zijn ook allemaal gescand en in de database opgenomen.

Ook is er een kleinere groep registraties van allerlei aard. Bijvoorbeeld is er van Oostburg een lijst teruggevonden van alle vluchtelingen welke in het lokale ziekenhuisje opgenomen zijn geweest. Ook door sommige kerken werden overzichten gemaakt van Belgen welke in kerkgebouwen een toevluchtsoord hadden gevonden.

Tenslotte zijn er bij de speurtocht naar lijsten ook gedrukte overzichten aangetroffen. Deze overzichten werden samengesteld en naar alle gemeenten toegezonden. Het doel van deze lijsten was echter anders. Zij waren met name bedoeld om het terugvinden van verloren familieleden en bekenden te vergemakkelijken. In de hectiek van de grote uittocht zijn heel wat Belgen hun familie uit het oog verloren. In de archieven vinden we ook nu nog veel oproepen om uit te kijken naar deze 'verloren' familieleden. Deze oproepen zijn niet in de database opgenomen.

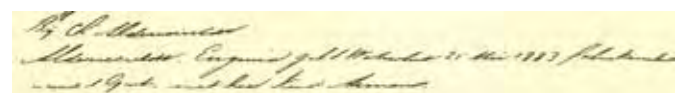
Zoals al eerder vermeld bedraagt het aantal vluchtelingen dat de Vlaams-Zeeuwse grens passeerde ongeveer 550.000. Daarnaast passeerden naar schatting nog eens 100.000 mensen de Zeeuwse grens met Noord-Brabant. Aangezien het grootste deel van de vluchtelingen

meteen doorreisden naar plaatsen buiten de provincie of al snel weer teruggingen, is van deze honderdduizenden slechts een gering deel vastgelegd in Zeeuwse registraties. 4000 vluchtelingen zijn de Noordzee overgestoken naar Engeland.

Volgens een telling in het 'Verslag van het Provinciaal Comité tot hulpverlening aan vluchtelingen in Zeeland' is er op 1 november 1914 nog sprake van een aantal van 48.627 vluchtelingen die ondersteuning genoten. Het werkelijk aantal verblijvende vluchtelingen is dus zeker veel hoger. Als voorbeeld kan Sint-Maartensdijk dienen aangezien daar 455 Belgische vluchtelingen in het bevolkingsregister werden geschreven. Volgens de lijst van het Provinciaal Comité was er op 1 november 1914 in die plaats een aantal van 302 hulpbehoevende vluchtelingen. Het verslag van de gemeente uit 1915 spreekt over een totaal aantal van 658. Door het Zeeuws-Vlaamse Eede waren in oktober 30.000 - 40.000 vluchtelingen getrokken. 900 daarvan zijn er langere tijd verbleven en hiervan stonden op hun beurt 167 als behoeftig geregistreerd.

Voorafgaand aan het indexeren van al de namen diende afgesproken te worden, welke gegevens opgenomen zouden worden in de database. Niet alleen de namen en geboortedatum, maar ook geboorteplaats en plaats van herkomst leek belangrijk om te kunnen zoeken op namen per Vlaamse gemeente. Daarnaast zijn ook data van registratie en van vertrek opgenomen. Ook het beroep werd van voldoende belang geacht en tenslotte is er ook nog een veld voor allerlei opmerkingen toegevoegd. Niet alle bronnen bevatten gegevens voor al de kolommen, maar daar waar het wel het geval is zijn ze opgenomen.

Bij het indexeren doemden er meerdere problemen op. Het grootste probleem was de slechte leesbaarheid van veel handschriften. De namen werden met de hand in registers geschreven. Dat is niet altijd even netjes en secuur gebeurd, waardoor namen vaak lastig te lezen waren. Degene die de inschrijving in die jaren hebben verricht, waren natuurlijk ook vaak niet bekend met de juiste schrijfwijzen van de namen, waardoor reeds bij optekening van die namen fouten zijn gemaakt. Bijkomend probleem was de onbekendheid van de indiceerders met de (veelal) Vlaamse achternamen. Herkenning van een bekende naam bij het lezen van een slecht handschrift is gemakkelijker dan van onbekende achternamen. Datzelfde was soms ook het geval met plaatsnamen. Vluchtelingen kwamen niet alleen uit plaatsen dichtbij de Nederlandse grens, maar uit geheel België. Bovendien werd de oude schrijfwijze van plaatsnamen gehanteerd wat de herkenning ook niet bevorderde.

Eugenia Alderweireld geboren in Watervliet op 21 mei 1883 is met haar kind Armand ondergebracht.

Vluchtelingencomité in Tholen

Alle persoonsnamen zijn overgenomen in de database zoals ze in de bron werden aangetroffen. Dit alles zorgde ervoor dat er ook nog een extra controleslag over de database moest worden uitgevoerd. Daarbij zijn veel fouten hersteld, maar ongetwijfeld zullen er nog voorkomen. Gehoopt wordt dat reacties vanuit het publiek zal zorgen voor een verdere verbetering van de database.

Het Zeeuws Archief werd bereid gevonden om de database en de scans via hun website ter beschikking te gaan stellen. Op 8 oktober 2014 werd de database met ruim 42.000 namen officieel gepresenteerd. Bij deze presentatie bleek dat er inmiddels nog meer lijsten getraceerd waren met namen van vluchtelingen. Deze nakomers worden op een later tijdstip toegevoegd aan de database om een zo compleet mogelijke verzameling te kunnen presenteren. Zo zullen van het vluchtoord Hontenisse nog zo'n 1.200 namen worden toegevoegd en ook Kruiningen zal 2.000 extra namen opleveren.

De database is te raadplegen via www.zeeuwengezocht.nl. In deze database van het Zeeuws Archief staan nu bijna 7,5 miljoen namen. Door als bron 'Vluchteling' te selecteren in het uitgebreide zoekveld wordt het aantal beperkt tot alleen de vluchtelingen van de Eerste Wereldoorlog. Er komen ook opvallende namen naar voren in deze database. Bijvoorbeeld Mizza Mahmoud Khan der Beni-Saghaph de Mokhtar Abu-Obeid Saphaphij, vluchteling afkomstig uit Den Haag, Chargé d'affaires van de Perzische Legatie, Kamerheer van Z.M. den Sjah. En ook de Russische Nadja du Toict uit Kiev die in Brussel woonde. Ook kwamen vooraanstaande Belgen naar het noorden. Zo vinden we Lodewijk Lambregts, griffier van de krijgsraad in Oud-Vossemeer en ridder Amaurij de Ghellinck d'Elseghem Vaernewijck, burgemeester van uit Elsegem. Maar ook mensen van ander pluimage kunnen we vinden. In Domburg verblijft in oktober 1914 bijvoorbeeld Marie Debeule, gezelschapsdame van beroep.

Frontsoldaat trouwt oorlogsmeter

Jules Eggermont (Roeselare 1894- Tarbes 1980)¹

Wilfried Devoldere

Juli 2009. Op de werkplek in Gent krijg ik een sms'je van mijn zoon Maarten. Daags voordien was hij vertrokken met de oudste scouts van Roeselare en dit richting Portugal. Het berichtje informeert me dat ze zich in de Pyreneeën bevinden en de autosnelweg verlaten hebben om 'in een dorpje genaamd Capvern te overnachten'. Onmiddellijk stuur ik een berichtje terug. Hoe is het mogelijk ? Dit is precies het dorp waar *parrain* enkele decennia woonde. Bestaat er dan toch zoiets als psycho-genealogie ?²

Parrain was de grootoom van mijn echtgenote langs haar moeders zijde, iedereen noemde hem in de familie *parrain* en zijn echtgenote *marraine*. Ze waren de dooppeter- en meter van mijn schoonmoeder Georgette Eggermont. Ik leerde hem kennen in mei 1979 toen de Roeselaarse scouts – mijn echtgenote was sedert 1975 secretaris van de scoutsgroep Rolarius – tijdens het weekend van 5 mei 1979 'Scoutshofkermesse' brachten, een meerdaags evenement die de nieuwe scoutslokalen moest helpen financieren.³ Hij kon als aanwezige zijn ogen niet geloven bij de nodige flessen drank en het ruime aanbod voedsel dat werd aangevoerd: hij dacht nog aan Vlaanderen van de jaren 1920... Toen mijn antwoord op zijn vraag 'ça fait combien de temps que tu te courtise avec Kathy' (hij verfranstte en veranderde alle voornamen) '5 tot 6 maanden' luidde, replieerde hij 'alors c'est le moment ou ça commence à flamber...'. 's Zomers werd ook ik 'slachtoffer' van zijn *voornamenfobie*... Wilfried was geen Franse naam, dus moest ik bij hem als Frédéric door het leven... We waren er enkele dagen gelogeed (Capvern, Hautes Pyrénées) vooraleer verder te trekken naar Andorra, Carcassonne en Avignon. Toen we de dienstmeid van Katriens oom en dooppeter (E.H. Maurits Bommerez) en een andere

dame uit leper gingen opzoeken in Lourdes, wilden zij een rondje betalen in het hotel. Ze hadden zonder *parrain* gerekend: *tant qu'il y a un coq, les poules ne chantent pas*, en prompt betaalde hij de ober.

Jules (een kruisje of teken aan zijn voeten) met zijn strijdmakkers voor het gemeentehuis van Valognes (2.6.1915)

De militaire dossiers van zowel broer Georges als van Julkes zelf bevinden zich in Evere, beiden zijn immers geboren na 1890. In het Kwartier Koningin Elisabeth, Eversesraat 1, te 1140 Brussel worden deze dossiers dus bewaard.⁴ Voor de verdere levensloop van Jules en zijn echtgenote in Parijs en later in Capvern konden we gebruik maken van het in 1980 uit Frankrijk meegebrachte familiearchief, het bevat zowel fotoalbums als dagboeken, officiële akten, e.d.⁵ Dat hij met zijn oorlogsmeter trouwde, weten we enkel uit de verhalen in de familie, brieven zijn er niet bewaard. Wel werd tussen de vele foto's en prentbriefkaarten een schrijven gevonden aan Georges, dus de broer van Jules, die gewond werd in 1918. De prentbriefkaart is geschreven door M. Begue, de latere echtgenote van Jules en is verstuurd uit Parijs, 30 ... 1918 (maand niet ingevuld). De kaart die gericht is aan 'Monsieur Georges Egger-

1 Ik draag deze bijdrage op aan wijlen mijn echtgenote Katrien Bommerez die in augustus 2011 overleed en me kort ervoor aanmaande om 'eindelijk' eens het artikel te schrijven over haar grootoom.
2 Over dit onderwerp, zie R. DECLERCQ, *Psychogenealogie*, in: *Vlaamse Stam*, 41ste jg., nr. 4, juli-augustus 2005, pp. 289-388 (het volledige nummer). Er bestaat een Franse website die zich specifiek focust op dit onderwerp: www.psychogenealogie.com, ook www.psychogenealogie.biz is Franstalig. Ik vond meerdere sites op het internet.
3 R. BONTE, *50 jaar scouting te Roeselare*, Roeselare, 1985, p. 255 (jaar 1975) en pp. 527-528 (mei 1979).

4 Met dank aan onze vriend Edgard Seynaeve voor de ontleding van beide dossiers.
5 Eigen archief, dozen 107, 108 en 109 naast archiefdoos met foto's en fotoalbum, daarnaast een groot fotoalbum.

mont' bevat geen poststempel zodat ze vermoedelijk onder een omslag verstuurd werd. Waarschijnlijk was ze als oorlogsmeter van Jules ook in contact gekomen met Georges. De tekst luidt: *Hein ? Georges, j'espère que vous voilà heureux ? (sic) Le roi n'est pas votre voisin aujourd'hui⁶. Passez quelques jours heureux. Je vous envoie mon meilleur souvenir. M. Begue.* Toen deze bijdrage reeds 'persklaar' was, vonden we nog een foto die Jules verstuurde op 2 juni 1915, hij schrijft (haar ? aan met) *Madame. Il y a un petit insigne aux pieds de mon photo. Jules – Faites a face de la mairie ou notre bureau état établi. Valognes, le 2.6.15.*

De kaart die Marguerite aan Georges, de broer van Jules schreef in 1918.

Er werd ook een foto teruggevonden (niet bij de afbeeldingen in dit artikel) waarbij hij op de keerzijde schrijft dat hij toen 17 of 18 jaar was, de tekst bevat jammer genoeg geen datering: *Connais-tu ce mimi blond, ma petite Margot ? ! Hein qu'il a changé ton Minou. Je crois que j'avais 17 ou 18 ans lorsque cette photo a été faite. Tiens il est à toi ce Minou et fais lui une douce bise. De bons baisers avec de tendresses de ton Julke.*

6 Betekent dit dat hij vroeger schreef dat koning Albert I in de buurt geweest was ? Of is het gewoon een insinuatie ?

De familie Eggermont

De voorouders van Jules waren afkomstig uit Kachtem en eerder uit Ingelmunster. De vader van Jules was een onwettige zoon van Rosalie (Ursula) Eggermont die nog twee onwettige kinderen ter wereld bracht. Ook de zus van Rosalia, met name Barbara was moeder van niet minder dan vijf onwettige kinderen.

Grootmoeder Rosalie (Ursula) Eggermont werd geboren op 16 juni 1839 als dochter van Ivo en Rosalia Kerckhof. De inschrijving in de burgerlijke stand gebeurde onder de naam Rosalia, het doopregister vermeldt haar als Ursula. Ze sterft op 12 januari 1920. Ze had dus drie natuurlijke kinderen:

- Emilius, volgt als vader van Jules;
- Maria Eggermont, °Kachtem 2 oktober 1870. We vinden in Kachtem geen doopsel terug. Ze overlijdt te Kachtem op 6 juni 1961 en was gehuwd met August Rosseel;
- Gustaf, °Kachtem, 5 augustus 1876 en dezelfde dag gedoopt, hij sterft nog geen vier weken oud te Kachtem, 31 augustus 1876.

Rosalie trouwt vooralsnog te Kachtem op 22 september 1876, nog geen twee maanden na de geboorte van Gustaf, met Petrus Buyse, zoon van Ludovicus en Barbara Devoldere. In het doopregister van Gustaf staat vermeld dat hij een onwettige zoon is maar door het kerkelijk huwelijk van 27 september 'postuum' gewettigd werd. Misschien is hij dus de zoon van Petrus Buyse.

Vader Emilius Eggermont is geboren als natuurlijke zoon van Rosalie (Ursula) te Kachtem op 10 april 1862, dezelfde dag wordt hij gedoopt. Er wordt enkel een meter vermeld (Blondine Lefevere), hij zal overlijden te Roeselare op 4 maart 1940.

Hij werd erkend als zijnde Emilius EGGERMONT door zijn moeder (was er een probleem met zijn naam toen ze huwde met Buyse ?), zie akte notaris De Mûelenaere te Izegem, dd. 13.06.1883, in burgerlijke stand Kachtem opgenomen op 7 juli 1883, akte 59.

Emilius was blijkbaar een tijdje woonachtig te Brussel, want hij wordt op 17 oktober 1885 ingeschreven in het bevolkingsboek van Roeselare (1880-1890j, boek 5 blz. 925) als komende van Brussel (vorige woonplaats) en dit bij zijn tante Barbara Eggermont (° Kachtem, 1837, huishoudster). Ze woont in de Vaartstraat 3 met haar dochter Leonia Eggermont (° Kachtem, 1856, fabriekwerkster die op 11.02.1887 huwt met Julius Deceuninck). Ook zoon Petrus Eggermont (° Kachtem 1866 en smidsgast) woont er. De zoon van Leonia is ook een onwettige zoon, met name Alfons Eggermont (° Roeselare, 1880). Een andere bewoner is Alfons Vanwtberghe, ° Dadizele 1819, smid en + Roeselare, 06.05.1890).

Wanneer hij trouwt wordt ook zijn vrouw genoteerd in het register, net als de eerstgeboren kinderen. Blijkbaar

schreef men die gewoon bij want in de geboorteaktes worden de kinderen vermeld als geboren zijnde in de Rekestukkenstraat (huidige Veldstraat). Alle kinderen zijn gedoopt op de Sint-Michielsparochie.

Vanaf het bevolkingsboek 1890 verloopt dit dan wel correct (boek 6, blz. 94). In de Rekestukkenstraat 20 worden alle kinderen genoteerd. De hiervoor vermelde tante Barbara Eggermont woont nog steeds in de Vaartstraat 3 met zoon Petrus die ondertussen trouwde met Pharaïdis Declercq en de dochter Leonie die met Jules Deceuninck getrouwd was.

Emilius trouwt op woensdag 2 februari 1887 te Roeselare (naast drie niet verwanten was ook de stiefvader van de bruid, Charles Dubois getuige) met **Bertha Elisa Bostyn**, dochter van **Petrus** en **Julie Brouckaert**. Bertha was toen fabriekwerkster, is geboren op 20 september 1861 te Roeselare, en is er overleden op 16 juni 1923.

Het gezin Emile Eggermont – Berthe Bostyn met de drie kinderen die volwassen werden (v.l.n.r.) Georges, Emilie en Jules (1919).

Het echtpaar had zes kinderen:

1. **Charles Joseph Eggermont** is geboren op zondag 28 augustus 1887 te Roeselare, is gedoopt op zondag 28 augustus 1887 te Roeselare (Sint-Michiel) (doopgetuigen waren Ursula Eggermont en Carolus Dubois), is overleden op zondag 11 december 1887 te Roeselare.
2. **Emilie Julie Eggermont** is geboren op zondag 18 november 1888 te Roeselare, is gedoopt op maandag 19 november 1888 te Roeselare (Sint-Michiel) (doopgetuigen waren Julie Brouckaert en Petrus Josephus Vandenberghe), is overleden op dinsdag 7 maart 1939 te Roeselare.
3. **Georgius Petrus Eggermont** volgt verder.
4. **Jules Charles Eggermont** volgt verder.
5. **Willem Arthur Joseph Eggermont** is geboren op vrijdag 22 oktober 1897 te Roeselare, is gedoopt op zondag 24 oktober 1897 te Roeselare (Sint-Michiel) (doopgetuigen waren Julius Verfaillie en Pharaïdis Declercq), is overleden op vrijdag 10 maart 1899 te Roeselare.

6 **Marie Joanna Leopoldina Eggermont** is geboren op maandag 17 december 1900 te Roeselare, is gedoopt op dinsdag 18 december 1900 te Roeselare (Sint-Michiel) (doopgetuigen waren Alidor Buyse en Maria Brouckaert), is overleden op zaterdag 12 september 1908 te Roeselare.

Drie van de zes kinderen werden dus volwassen. Emilie bleef ongehuwd, Jules trok dus naar Frankrijk en Georges bleef in Roeselare wonen.

Georgius Petrus Eggermont, broer van Jules, is geboren op 21 juli 1893 en er dezelfde dag gedoopt. Hij sterft te Roeselare op 20 mei 1972. Hij trouwde te Roeselare op 23 april 1920 ('s anderendaags kerkelijk) met **Clara Maria Muller**, dr. v. Isidorus Petrus en Leonia Degeest. Ze was eveneens te Roeselare geboren op 24 november 1890 en stierf er op 9 december 1975. Het echtpaar heeft drie kinderen: Agnes Margareta (° Roeselare, 15 november 1921 - + Roeselare, 22 november 1921), Margareta Agnes (° Roeselare, 25 april 1924, gehuwd met Rogier Debels) en Georgette Maria Frans (° Roeselare, 22 december 1925 en + Roeselare, 17 april 2006, gehuwd met Roger Bommerez).

Georges als frontsoldaat 1914-1918, 1919...

Georges is op de 2de rij afgebeeld, de 1ste persoon van links met een zakhorloge.

Georges in juli 1914 te Leopoldsburg (bovenste rij, 3de van links)

Hij was dienstplichtige van de klasse 1913 en was als wachtmeester ingedeeld bij de divisie ruitery, bereden artillerie. Op 1 augustus 1914 was hij ingedeeld bij de 3de batterij van de artillerie te paard (bereden artillerie), hij heeft vier jaar en zes maanden aan het front geënd en dit tot en met 31 januari 1919. Zelf vat hij zijn dienstjaren als volgt samen:

- op 1 augustus 1914 aanwezig bij de groepering van de artillerie te paard van de 1ste cavalerie divisie;
- op 18 maart 1915 als ziek afgevoerd naar de *Infirmierie Divisionnaire*;
- terug op 24 maart 1915;
- ook op 21 november 1916 als ziek afgevoerd naar de *Infirmierie Divisionnaire* en terug op 23 november 1916;
- geen mutaties tijdens het jaar 1917;
- op 28 maart 1918 bevangen door een gasaanval te Pervijze en afgevoerd;
- op 14 mei 1918 overgegaan naar C.T.A.M. (?);
- op 21 mei 1918 in onderhoud geplaatst bij de C.I.A. (*Centre Instruction Artillerie* ?);
- op 5 juni 1918 terug naar de artillerie;
- op 30 september 1919 met onbepaald verlof.

Zijn dochter, mijn schoonmoeder, vertelde me dat hij zes jaar soldaat geweest was: als dienstplichtige gestart in 1913, meer dan vier jaar oorlog en daarna nog een tijdje dienst in 'bezet' Duitsland. Een postkaart, afgestempeld op 20 juli 1914 leert dat hij toen in Leopoldsborg gekazerneerd was; uit Duitsland verstuurd

de hij na de oorlog twee nog bewaarde prentkaarten: eentje met een afbeelding van 'Calcar' en een andere met een dorpsgezicht van 'Alt Calcar'; deze laatste werd verzonden op 30 juni 1919. Hierin schrijft Georges dat ze 'morgen', dus 1 juli 1919, hoogstwaarschijnlijk naar België terugkeren. Dit om in het garnizoen in Leuven ingedeeld te worden. Momenteel vormt Altkalkar een deelgemeente van Kalkar, gelegen in de *Kreis Kleve*, deelstaat Nordrhein-Westfalen.

Kaart verstuurd op 30 juni 1919.

Roeselare, den 24. april 1936

Mijnheer,

Gevolg uw vraag van 16.4.36, geef ik U de gevraagde inlichtingen, voor zoover het mij mogelijk is na 18 jaar.

Ik ben gegazeerd op 28-3-1918 te Scheewege tusschen Pervyse en Oostkerke, gedurende een bombardement, met als kommandant Vannest.

Naar het hospitaal Océan te Vinckem gezonden door dokter Sonnet, regimentsgeneesheer, op 28-3-18. Op 4-4-18 verzonden naar hospitaal Cabour te Adinkerke. Op 14-4-18 naar H.P. Calais verzonden, om, vandaar naar Villers-le-Sec te vertrekken. Verder *dépot des convalescents à Caen*, dan in verlof, teruggekeerd *Kamp d'Avour* dan *dépot d'artillerie Eu*, om op 5-6-1918 terug in mijne eenheid aan te komen, waar ik verder verbleven heb tot de demobilisatie.

Beleefde groeten,

(get.) G. Eggermont

Brief van Georges Eggermont aan het Ministerie van Landsverdediging.

Georges ontving heel wat vereremeringen: het Oorlogskruis, het Kruis van de IJzer en de Overwinningsmedaille, de Herinneringsmedaille 14-18; op de dagorde van de artillerie van 20 juli 1918 werd hij geciteerd 'omwille van zijn moedig gedrag en toewijding die hij tijdens zijn lang verblijf aan het front heeft tentoongespreid'. Hiervoor verwierf hij trouwens acht frontstrepen.

Het oorlogsalbum van Jules Eggermont

Een bloemlezing uit de foto's die Jules tijdens de oorlog gemaakt heeft (of soms liet maken zodat ook hijzelf vereeuwigd is)... De meeste foto's bevatten een tekst aan de achterzijde.

Jules Eggermont

Foto gemaakt door een soldaat van het 9de linie 'à la Pirne' op 15.12.1915

Jules bevindt zich helemaal rechts, bevat geen tekst, misschien een Kerst- of Nieuwjaarsviering?

Sector Lo, loopgraaf 1ste linie, achter het bruggenhoofd noord.

Lo, op de brug tegenover 'onze barakken'.

Sector Lo, bruggenhoofd noord, de passerelle over de IJzer met op de voorgrond een voorpost.

Een 'batterie' van 120 mm.

Denneville?, het strand.

De overstroomde IJzervlakte

Kerk van Lo na het 2de bombardement.

Sector Lo, bruggenhoofd noord, het vlot.

Een observatiepost

Bivak

Zicht op De Panne.

Normaal is Jules de 2de persoon.

Sector Lo, bruggenhoofd noord, loopgraaf 3.

Een 'batterie'.

De oorlogsmeters

Vooraleer verder in te gaan op de oorlogsperiode en het latere leven van Jules moet de vraag beantwoord worden: wat was een oorlogsmeter.⁷

Onze oorlogsmeters ontstonden uit een eigen dynamiek, tijdens de eerste Oorlogswinter beschikten de soldaten over onvoldoende geschikte uniformen. Allereerste initiatieven zorgen ervoor dat kerstgeschenken tot bij de mannen aan het front kwamen. De soldaten schreven dikwijls een bedankje terug waardoor briefwisselingen ontstonden. Tot in de Verenigde Staten toe werden *godmothers* gevonden. In Frankrijk bestond er vanaf de zomer van 1915 een *Comité des Amis de la Belgique*, gecoördineerd vanuit Parijs. Via dit project namen soms klassen uit middelbare scholen het meterschap van een soldaat op zich. De *Appui Belge*, een Franse vereniging voor hulp aan Belgische soldaten en burgerbevolking, mocht rekenen op de steun van drie dames die zelfs naar de VS trokken om propaganda te voeren.

In november 1916 kwam *Het Werk der Vlaamsche Oorlogsmeters* tot stand in Nederland, dit door toedoen van Johan de Maegt en Anna de Vos, echtgenote van Emiel Hullebroeck. Dit werk werd echter door de legerleiding met argusogen bekeken want de initiatiefnemers waren gekend als flaminganten (die wel trouw bleven aan België). Later zouden ze hun werkterrein verleggen naar propaganda ten voordele van het Vlaamse ongenoegen in het leger. De thesis van M. MEUL bevat ook een aantal cijferantallen qua oorlogsmeters, die sterk van land tot land variëren.

JULES EGGERMONT trouwt oorlogsmeter (een oorlogsweduwe?)

Hij is geboren op donderdag 13 december 1894 te Roeselare en er op zondag 16 december gedoopt. Als peter en meter traden Augustinus Rosseel en Elodia Renier op. Jules is overleden op dinsdag 29 juli 1980 in de kliniek van Tarbes.

De aandachtige lezer zal het gemerkt hebben: in de titel hiervoor staat 'oorlogsweduwe' in cursief en bevat een vraagteken... Het verhaal in de familie liep dat *parrain* na de Eerste Wereldoorlog met een oorlogsweduwe gehuwd was. Halfweg de jaren 1990 werden door de toenmalige VVF-afdeling Roeselare fotokopieën genomen in vele streekpastorieën van de daar aanwezige

⁷ Hiervoor werden twee bronnen geraadpleegd: C. FRIEDRICH, Les marraines de guerre, in: *Votre Généalogie*, nr. 27, okt.-nov. 2008, pp. 12-15. Deze bijdrage brengt o.a. een aantal mooie illustraties maar is nogal vanuit een Franse invalshoek geschreven. Een meer algemeen beeld over de oorlogsmeter kon gevormd worden in M. MEUL, *De oorlogsmeters van de Belgische soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)*, thesis KU Leuven, 2001-2002, promotor Prof. Dr. Louis Vos, volledig te lezen op het internet: http://www.ethesis.net/oorlogsmeters/oorlogsmeters_inhoud.htm.

Jules Eggermont en Marguerite Begue

19de-eeuwse parochieregisters. Zelf nam ik o.a. de Roeselaarse Sint-Michielsparochie voor mijn rekening. De doopregisters zijn heel interessant: in de marge staat frequent vermeld waar en wanneer het kerkelijk huwelijk voltrokken werd. Zo zijn heel wat huwelijken afgesloten in Frankrijk tijdens en na WO I. Een bron die nog onvoldoende geconsulteerd wordt... Bij het doopsel van Jules Eggermont vond ik dat hij kerkelijk gehuwd was in 1944. Ik sprak mijn schoonmoeder hierover aan en ze vond het ook wel eigenaardig: ze wist te vertellen dat hij na de oorlog tamelijk vlug naar Parijs getrokken was om er te trouwen met zijn oorlogsmeter. Mijn vermoeden werd bevestigd door het afschrift van de huwelijksakte van de *Mairie de Paris*, me toegestuurd op 7 januari 2013. De bruid was gescheiden, *divorcée de Pierre Jean Marie Jacques Duthu*... Onlangs werd het familiearchief volledig nagezien dat ook het trouwboekje of 'livret de famille' bevat. Het gedrukte woord 'veuve' moet overplakt geweest zijn, waarschijnlijk met een papiertje met het woord 'divorcée' maar dit is verwijderd.

Jules trouwt dus op zaterdag 21 april 1923 te Parijs (3de arrondissement) met **Louise Marguerite Begue**, ze wordt in niet officiële documenten Marguerite geheten. Het kerkelijk huwelijk had dus plaats op dinsdag 15 augustus 1944 te Capvern (Saint-Pierre). De man van wie ze gescheiden was, moet dus (kort ?) ervoor overleden zijn... Op het ogenblik van het burgerlijke huwelijk anno

1923 woonden beiden te Parijs in de Boulevard Beaumarchais, nr. 69 (...). Toen mijn echtgenote en ikzelf 56 jaar na die feiten op vakantie trokken bij *parrain* zorgde hij er voor dat we als nog niet gehuwd koppel over elk een slaapkamer konden beschikken... en kwam hij na het slapengaan toch nog even controleren of elk wel de juiste kamer had opgezocht... Jammer dat we toen nog het verhaal niet kenden...Maar dat is net het plezante aan genealogiebeoefening, altijd vindt men nieuwe *familieweetjes*... De Boulevard Beaumarchais ligt vlak in de buurt van de rue Nicolas-Appert waar op 7 januari ll. de bloedige aanslag plaats had op de kantoren van het satirische weekblad Charlie Hebdo.⁸

N° 9318 ADJ. G.

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
LIBERTÉ — ÉGALITÉ — FRATERNITÉ

ANNÉE 19 23

Numéro 341 VILLE DE PARIS 3e Arrondissement

Du 21 AVRI 1923 mil neuf cent

Mariage

ENTRE : *Eggermont Jules Charles*
Né le 13 Décembre 1894 à *Roulers*
Arrond^t d. *Belgique*
Profession : *Electricien*
Domicilié à *Paris, 13e Beaumarchais 69*
Fils de *Emile*
et de *Bertha Eléon Bostyn* } mariés.

Veuf de
Et *Begue Louise Marguerite*
Née le 25 Janvier 1886 à *Capvern*
Arrond^t d. *16e Pyrenées*
Profession : *Employée des Postes*
Domiciliée à *Paris, 13e Beaumarchais 69*
Fille de *Joannes Osmin*
et de *Dosithie Ricaud* } mariés.
Veuve de *Pierre Jean Emile Jacques Duthe*

Contrat de mariage

SIGNATURE DE L'ÉPOUX, *Eggermont* SIGNATURE DE L'ÉPOUSE, *Begue*

Délivré le 21 AVRI 1923 19
L'Officier de l'État civil

Bladzijde uit hun livret de famille, Parijs, 1923.

Louise Marguerite Begue was geboren in Capvern op 25 januari 1886 als dochter van Joannes Osmin en van Dosithée Ricaud. Dit brengt ons bij de naam van de woning waar het gezin Eggermont-Begue in Capvern woonde: *villa Dosithée*. Volgens een notitie van Jules werd zijn vrouw op 28 maart 1979 naar de kliniek van Lannemazan overgebracht. Daar sterft ze op 17 april.

Jules tijdens de Grote Oorlog

Ook hij zal meer dan vijf jaar in militair dienstverband doorbrengen. Als milicien van 1914 wordt hij op 15 mei van dat jaar opgenomen in het leger. Vanaf 24 september 1914 is hij effectief aanwezig bij het 1ste regiment Grenadiers. Van 15 juli 1915 tot 31 januari 1919 is hij opgenomen in de 1ste compagnie 2de batterij van dat 1ste Grenadiersregiment. Die 15de juli 1915 werd hij naar het front gestuurd in de 3de compagnie van dat grenadiersregiment. Op 19 mei 1916 ging hij naar de 1ste compagnie Rh (?), 6de DA ('Division d'Armée) die toen gekantonneerd was in het kamp van Mailly in Frankrijk. Hij werd bevorderd tot korporaal op 22 december 1918, daags ervoor was hij overgegaan naar de 5de compagnie van het 1ste Grenadiersregiment Hij ging op 5 februari 1919 administratief over naar de 2de compagnie, 2de batterij van het 12de infanterieregiment in het kamp van Beverlo. Op 7 oktober 1919 werd hij tenslotte gedemobiliseerd. Hij ging over naar de Reserve van de divisie infanterie op 1 oktober 1921 en op 15 maart 1923 werd hij van legerdienst ontslagen, dit volgens artikel 3 van de Frans-Belgische Conventie van 30 juli 1891. Hij was immers 'Fransman' geworden. Op 5 januari 1922 was het Oorlogskruis hem toegekend. Uit twee documenten uit het familiearchief blijkt dat hem op 17 juli 1920 de *médaille de la victoire* en de *médaille commémorative* werd toegekend.

Jules prijkt in het kamp van Beverlo op 2 juli 1919 in het midden van de foto (achter de bal).

Op 26 augustus 1919 krijgt hij de toelating om als nog in dienst zijnde voor veertig dagen naar Parijs te vertrekken en dit vanaf 28 augustus. De vergunning vervalt op 7 oktober, de dag dat hij zal gedemobiliseerd worden. Hij kan dus meteen in de Franse hoofdstad blijven.

De verdere levensloop van Jules en Marguerite

Louise Marguerite Begue was in dienst gekomen bij de post en telegraaf te Parijs op 16 december 1908. Ze wordt bediende te Paris-Inter(urbain) vanaf 1 juni 1910. Op 6 februari 1927 wordt ze *surveillante* in Rueul.

⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/Aanslag_op_Charlie_Hebdo

Marguerite als surveillante bij de post en telegraaf in de rue Malmaison (2de van links).

Dezelfde functie oefent ze vanaf 1 september 1934 uit in Paris-Inter, om dan postontvanger 5de klasse te worden in Vigny (Seint-et-Oise) op 29 maart 1935. Daarna wordt ze opnieuw *surveillante* in Paris-Inter (vanaf 11 mei 1937). Tijdens de Tweede Wereldoorlog had ze een '*laissez-passer*' om haar werk als opzichtster bij 'Interurbain (61, rue des Archives) te kunnen bereiken. Ze gaat met pensioen op 15 april 1941.

Dank zij het document waarbij Jules de toelating krijgt om als militair 40 dagen in het buitenland te verblijven, weten we dat hij vanaf eind augustus 1919 in Parijs resideerde. Bij zijn aankomst in Parijs verstuurt hij een kaartje naar huis met een foto van de Bastille: *Ik ben goed aangekomen zaterdagmorgen na eene goede reis te hebben gedaan. Ik geneer⁹ mij hier heel wel en Marguerite was tevreden mij te zien...* Hij is er blijven wonen want hij start als elektricien op 1 oktober 1919. Getuige is een attest van 31 aug. 1931 dat hij toen in dienst ging bij Photographie Victor Doiteau, Rue de Lyon 10, in het 12de arrondissement (die waarschijnlijk een gerant was voor *Application générale de l'Electricité T.S.F.*).

Op 24 februari 1923 wordt bij hem een bedrag gevraagd van 1075 (Franse) frank, dit om zijn naturalisatie tot Fransman te bekostigen. Jules wordt Frans staatsburger op 15 maart erop, een maand later trouwt hij zijn Margot, koosnaam zoals hij haar soms aanschrijft. Ze wonen toen reeds samen in de Boulevard Beaumarchais.

9 Zich generen (West-Vlaams) : ergens graag zijn, zich 'jeunen'.

Binnen- en buitenkant van zijn zaak in Parijs waarbij hij ook in de winkel afgebeeld is.

Wanneer ze precies verhuisd zijn naar het nummer 103 aan de Avenue Ledru-Rollin in het 11de arrondissement blijkt niet uit de aanwezige documenten. Jules oefende er het beroep uit van (volgens de familieoverlevering) fotograaf en volgens zijn naamkaartje verkoper van fotoproducten en -apparaten. Ook deed hij herstellingen aan alle soorten radio's. Hij was in de leer gegaan bij Victor Doiteau die voor T.S.F. werkte, ook hij plaatst die initialen op zijn kaartje. T.S.F. was een Franse firma voor *Radio-Électrique*

die gesticht werd in of rond 1910.¹⁰ Van zowel de binnen- als buitenkant van de winkel zijn foto's bewaard gebleven.

Jules was niet alleen actief als Belg tijdens WO I, ook maakte hij als militair de Tweede Wereldoorlog mee. Van 20 september tot 6 oktober 1939 werd hij gemobiliseerd, op 27 maart 1940 werd hij opnieuw onder de wapens geroepen als korporaal bij de infanterie, in het burgerleven was hij 'radio-électricien à Paris'. Vanaf 's anderendaags was hij actief bij de *135ème groupement de Compagnies de Travailleurs Militaires*. Volgens zijn militair zakboekje was deze eenheid gevestigd in Moulis, Jules schrijft verschillende brieven naar zijn echtgenote in Parijs. Die vertrekken uit Pionsat en Aizier-Pionsat. Op 1 augustus 1940 wordt hij gedemobiliseerd.

Jules in zijn donkere kamer.

Op 30 november 1941 wordt een deel huisraad met een verhuisfirma naar Capvern in de Pyreneeën overgebracht. Het gezin zal verhuizen naar Capvern, vanaf 16 februari tot 27 november 1942 komt Jules aan de bak als elektricien bij de *Société des Produits Azotés* in het filiaal van Lannemezan (het bij Capvern dichtstbij gelegen stadje). Waar hij verder aan de slag ging, weten we niet. Dank zij de verhalen in de familie weten we dat hij ook een tijdlang actief was als *croupier* in het casino van Capvern-les-Bains. Toen we in 1979 enkele dagen vakantie in Capvern doorbrachten, profiteerde *parrain* van de gelegenheid om met de wagen te kunnen meedrijven, hij nodigde ons uit voor een avondje in het casino dat hij absoluut nog eens wilde bezoeken.

In 1966 verbleef hij een hele tijd in het ziekenhuis van Toulouse na het verwijderen van een tumor. Ook uit die periode is veel correspondentie bewaard. Jules was ook lid van de oud-strijders. Op 15 november 1973 maakte hij een lijst op van de nog levenden in Capvern, hij noteerde 12 namen waarvan 7 ingeschreven bij de *Fédération des anciens combattants*. Diezelfde week was hij ook aanwezig bij de herdenking van 11 november, hij is te zien op een foto in de plaatselijke krant.

Zoals de lezer kan merken, kon veel geput worden uit het persoonlijk (familie)archief van Jules. We weten zelfs dat hij zijn eerste kleurentelevisie aanschafte in 1973. We kenden de naam van zijn dienstmeid: Noëlie. Dit blijkt echter haar voornaam te zijn, in de papieren van de sociale zekerheid lezen we dat ze Noëlie Fourquet heette.

Na het overlijden van Jules werd eind oktober 1980 een deel van de huisraad overgebracht naar Roeselare. Daarna werd het huis, de *villa Dosithée*, te koop gezet. De zoon René Duthu (uit haar eerste huwelijk) was uiteraard mede-erfgenaar. Een huisarts kocht het huis daar het voldoende groot was om er ook zijn praktijk in onder te brengen. Op 7 mei 1982 mocht ik als gevolmachtigde van de familie de verkoopakte ondertekenen na een lange treinreis (de TGV was er nog niet) via Rijsel, Parijs en Toulouse. De verkoop had plaats in de studie van *maître* Cieutat in La Barthe-de-Neste. Dat was het einde van de periode *parrain* en *marraine*...

¹⁰ *Vingt-cinq Années de T.S.F.*, Société Française Radio-Électrique, Paris 1935. Wikipedia wijdt een artikel aan de geschiedenis van de radio waarin T.S.F. voorkomt: http://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire_de_la_radio.

Familie Hollants – Lambeets in 1914 – 1918

Martien Mondelaers

Tijdens de Eerste Wereldoorlog ging het dagelijks zijn gewone gang in vele dorpen en steden; ook in de stad Diest was dit niet anders. Bij de familie Hollants waren twee jongens in dienst van het Belgische leger, namelijk Frans (°1891) en Alfons (°1894). Toch verliep het de jongens anders dan ze vermoed hadden. Zoals vele dachten zij met kerstmis 1914 terug thuis te zijn. Frans werd krijgsgevangen genomen en weggevoerd naar Jottingen¹ in Duitsland. Alfons kwam terecht achter het front en was secretaris in De Panne.²

Vader Hollants Joannes Baptista, brouwersgast en handwerker, geboren te Deurne bij Diest op 12 november 1861 en huwde aldaar op 17 februari 1887 met Maria Juliana Lambeets, geboren te Waanrode op 19 juli 1866. Zij woonde in de St.-Jansstraat (1889), Demerstraat (1894) en Keizerinnestraat (1897).

Hun kinderen waren:

1/ Maria Josephina ° Diest 17 juni 1888, 2/ Maria Virginia ° Diest 21 juli 1889, 3/ Frans Aloysius ° Diest 21 april 1891 (soldaat 1914-1918), 4/ Ludovicus Augustinus ° Diest 12 juli 1892, 5/ Franciscus Alphonsus °

- 1 Briefkaart met volgend adres, Kriegsgefangenenlager, baracke 20, n° 2361 Jottingen. Familiearchief, Marcel Hollants.
- 2 Briefkaart met volgend adres, Alphonse Hollants, secretaire à la villa La Valaise, La Panne. Familiearchief, Marcel Hollants.

Foto van links naar rechts: Emiel Louis, Louis August, vader Jan Baptist, Maria Josephina met de foto's van haar twee broers, Maria Virginia, Joannes Marcelis en vooraan Maria Bertha Josephina

Diest 18 mei 1894 (soldaat 1914-1918), 6/ Joannes Marcelis ° Diest 3 oktober 1897 + Diest 28 oktober 1917, 7/ Albert Ludovicus ° Diest 03 december 1898 en aldaar overleden op 20 december 1898, 8/ Emile Louis ° Diest 25 november 1899 en de jongste 9/ Maria Bertha Josephina ° Diest 17 mei 1901.

Zo was de familie volledig herenigd op de foto. De twee soldaten keren na 11 november huiswaarts maar de foto werd nooit meer hernomen. Joannes Marcelis uiterst rechts op de foto overleed te Diest op 28 oktober 1917, nog geen twee maanden na het huwelijksfeest.

Op 1 september 1917 huwde Ludovicus Augustinus Hollants met Eveline Aerts. Voor de familie was dit geen gewoon feest, maar een feest waar twee zonen en broers niet aanwezig waren. Toch werd er een foto³ gemaakt van de familie Hollants. Deze foto is zeker geen unicum maar zeker een aparte foto. Op de foto staat de dochter Maria Josephina met twee foto's in haar handen. Het zijn haar twee broers, de ene in De Panne achter het front en de andere als krijgsgevangen in Duitsland.

³ Familiearchief Marcel Hollants.

Documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis

Jan Vanderhaeghe en Magda Vanbrabant

Uit de praktijk

Wat voorafging...

We schrijven eind augustus 2014. Op een zomerse dag ontvangt het documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis een bejaarde dame. Zij wordt begeleid door Achille Claes, lid van Erfgoedcel Herselt. Ik ontvang beiden met open armen en luister naar hun verhaal.

De dame blijkt al jaren op zoek naar haar *vermeende* vader. Zelf gebruikt ze liever de term *verwekker*, omdat ze nooit een echte vader heeft gekend. Haar naam is Denise Jeanne Hey, Suzy in de omgang. Ze werd geboren te Borgerhout op 1 december 1938 en is de onwettige dochter van Josephine Elisabeth Hey, toen 23 jaar oud en dienstmeid van beroep.

Suzy is in het bezit van een pasfoto van een man. Op de achterkant van die foto staat – nog nauwelijks leesbaar – “1.1.1908 Antwerpen Gutwirkt Kalman”. Suzy vertelt dat deze foto naar haar moeder was toegezonden vanuit Amerika. Zij bewaarde deze foto tot op haar sterfbed, gaf hem dan aan haar dochter en sprak de woorden “Dit is uw vader!”

Suzy vertelt verder en zegt dat zij in het weeshuis Sint Vincentius Apollo in de Duinstraat 23 te Antwerpen verbleef in de periode 1940-1945 en dat haar moeder dienstmeid was in een joods gezin. Haar vermeende vader, Gutwirkt Kalman, zou in

Auschwitz geweest zijn en later uitgeweken zijn naar Amerika. "Is deze man werkelijk mijn vader?", vraagt Suzy zich af. "En wat kan ik nog meer te weten komen over mijn eigen voorouders, de familie Hey?"

Een vruchteloze zoektocht

De kinderjaren van Suzy waren allesbehalve zorgeloos. Op driejarige leeftijd werd ze thuis weggehaald en door de dienst Kind- en Welzijnzorg in een weeshuis geplaatst. Haar moeder stemde hier mee in: moest de pil al bestaan hebben, dan zou Suzy er nooit geweest zijn. In het weeshuis heeft ze verschrikkelijke dingen meegemaakt. Verder waren haar kinderjaren – als dochter van een jood in een Katholiek weeshuis tijdens de Tweede Wereldoorlog – doordrenkt met antisemitisme. Suzy probeert al jaren dit vreselijke verleden van zich af te schudden.

Haar zoektocht naar verlossing kwam enkele jaren gelden onverwacht in een stroomversnelling. Suzy leerde schrijfster Anne-Marie Hooyberghs kennen. Hooyberghs overtuigde Suzy om haar levensverhaal niet langer op te kroppen, maar er net mee naar buiten te komen. Het resultaat werd de bestseller-roman 'Niemandskind'.

"Ook hoop ik dat dit verhaal me misschien tot bij mijn vader gaat leiden. Ik weet dat hij overleden is, maar ik zou graag weten wie hij was. Ik wil eindelijk wat zekerheid in mijn leven. Ik wil weten waar ik mijn karakter vandaan heb. Alleszins niet van mijn moeder.", aldus Suzy in Het Laatste Nieuws van 2 mei 2014.

Beginfase onderzoek

Terug naar het documentatie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis, eind augustus 2014. Ik maak Suzy meteen duidelijk dat er nooit officieel kan bewezen worden dat de bewuste man haar vader is, tenzij met een DNA-onderzoek. Maar de medewerkers van het documenta-

tie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis kunnen wel proberen deze vraag met een grote waarschijnlijkheid of praktische zekerheid te beantwoorden. Een uitdaging!?

De eerste moeilijkheid is er reeds vooraleer het onderzoek kan starten. De wet op de privacy laat ons immers niet toe opzoekingen te doen in de registers van de burgerlijke stand jonger dan 100 jaar. In de rand van dit artikel toch even vermelden dat het ten zeerste te betreuren valt dat voor opzoekingen van deze aard, met een uiterst humaan karakter, wij sterk gehinderd worden deze wet.

Eén van onze vermaarde medewerkers, Magda Vanbrabant, heeft een grote expertise in huis op het gebied van opzoekingen in bevolkingsregisters. Ik wend mij tot haar in mijn zoektocht naar antwoorden. We starten met de familie Hey.

De familie Hey

In een eerste oogopslag zou men kunnen denken dat Hey een Vlaamse naam is, afgeleid van Heynen, Heylen of iets gelijksaardigs. De naam Hey komt bovendien voor in het "Woordenboek van de Familienamen". Niets is minder waar, zo zal blijken.

De moeder van Suzy

Uit de geboorteakte van Suzy blijkt dat haar moeder Josephine Elisabeth Hey in 1938, 23 jaar oud was en in Borgerhout woonde. Het bevolkingsregister voor de periode 1910-1920 vertelt ons dat zij geboren werd op 19 oktober 1915 in de Sterlingersraat nr. 2, als vierde kind van vijf¹ en met als ouders Jan Karel

1 Juliaen Hendrik Hey, geb. Borgerhout 15.5.1906; + na 1972. Muzikant. Gehuwd met van Berkum Wilhelmina. Maria Josephina Hey, geb. Borgerhout 4.7.1908. Gehuwd met Verloo Theofiel. Frans Jozef Hey, geb. Antwerpen 11.12.1910; + na 1962. Brouwersgast. Josephina Elisabeth Hey, geb. Borgerhout 19.10.1915. Joannes Alexander Leona Hey, geb. Borgerhout 12.6.1920; + na 1962. Gehuwd met Gaever J.

Hey en Angelina Wils. Suzy had dus ooms en tantes. In 1930 wordt als beroep opgegeven: fabriekswerkster. Josephine Elisabeth huwde op 4 november 1939 te Borgerhout met Carolus Crols². Uit dit huwelijk is nog één kind geboren te Antwerpen: Charles Louis op 7 juni 1940.

De grootouders en overgrootouders van Suzy, langs moeders zijde

Jan Karel Hey werd geboren te Antwerpen in de Gasstraat op 3 juni 1885 als zoon van Franz Hey, marmebewerker en van Anna Catharina Janssens. Hij is nog maar goed 19 jaar als hij op 8 oktober 1904 in Borgerhout huwt met Angelina Josephine Wils. Hij blijkt dan reeds wees te zijn want hij verblijft in een burgerlijk godshuis en het is zijn voogd, bediende in het godshuis, die de toestemming tot huwelijk geeft.

Zijn echtgenote Angelina Josephine Wils is geboren te Antwerpen op 24 september 1884 als dochter van Henricus Ludovicus Wils, hovenier, en van Anna Maria Daneels. Het echtpaar had, zoals reeds gemeld, vijf kinderen.

Hun woonplaatsen: Van Leentstraat, Antwerpen (1904); Deurnesteenweg, Antwerpen (1914); Kroonstraat, Borgerhout (1915); Leeningstraat, Borgerhout (1917); Zegepraalstraat, Borgerhout (1919); Gitschotelvelden, Borgerhout (1926).

Franz Hey werd geboren op 22 maart 1837 te Aken (Duitsland) en was de zoon van Johann Hey en van Sibilla Schruff. Hij huwde te Antwerpen op 21 december 1865 met Anna Catharina Janssens geboren op 9 juni 1847 te Duffel en zij was de dochter van Petrus Janssens en Anna Elisabeth Vanden Wijngaert, beiden overleden.

2 Carolus Crols, geboren op 28 juni te Turnhout, weduwnaar van Irma Francisca Clementina Haesendonckx, zoon van Carolus Ludovicus Crols en Maria Ludovica Van Mechelen.

Hiermee is het onderzoek naar de familie Hey afgesloten, van oorsprong dus een Duitse familie. Om dit stukje familiegeschiedenis samen te stellen waren twee documenten uit de bevolkingsboeken en twee akten uit de burgerlijke stand voldoende. En dan hebben wij nog niet alle details weergegeven.

De familie Gutwirth

De vermeende vader of verwekker van Suzy

Het enige aanknopingspunt is, zoals hierboven reeds aangehaald, een pasfoto van een zekere Gutwirth Kalman met de plaatsaanduiding Antwerpen en de datum 1.1.1908. Wij veronderstellen dat deze laatste een geboortedatum is. Ook hier dreigt de wet op de privacy roet in het eten te strooien. De geboorteakten van de stad Antwerpen zijn in het Felixarchief (Stadsarchief Antwerpen) slechts beschikbaar tot 1906. Gelukkig gaan de beschikbare bevolkingsboeken verder.

Medewerkster Magda gaat terug op zoek en vindt snel dat er inderdaad een Gutwirth (dus niet GutwirKT) Kalman Herman op die datum geboren werd in de Lentestraat nr. 20. Hij was de zoon van Gutwirth Henri, makelaar in diamanten, en van Ratut Dora.

De familie Gutwirth-Ratut

Gutwirth Henri (Chaim), diamant-handelaar, werd geboren in Krakau (Polen) op 28 mei 1877 als zoon van Gutwirth Kalman en van Gutenberg Fanny, beiden ook van Krakau. Hij verbleef eerst in Amsterdam, verblijft dan vanaf 1896 in Antwerpen maar huwt in Parijs op 24.12.1906 met Ratut Dora, geboren in Dvinsk (Rusland) op 17 oktober 1880. Zij was de dochter van Ratut Hirsch en Sax Rose.

Met zijn echtgenote komt Henri (Chaim) op 25 september 1907 terug naar Antwerpen en gaat in de Lentestraat nr. 20 wonen, waar ook het eerste kind Kalman Herman geboren wordt op 1 januari 1908, ons ondertussen bekend. In de vreemdelingenregisters vinden wij ook de foto's van dit echtpaar.

Worden dan nog geboren in dit gezin:

Marcus Raphael, te Antwerpen op 22 januari 1910

Bernard, te Borgerhout 28 november 1912

Joseph, te Amsterdam op 16 december 1914

Bepaald honkvast is dit gezin zeker niet en dat zal allicht te maken hebben met het beroep van de vader. Zo vinden wij dit gezin terug op volgende adressen:

1908 Rue du Printemps 20, Antwerpen

1911 Van Spangenstraat 8, Antwerpen

10.8.1911 Van Geertstraat 51, Borgerhout

27.9.1913 Marinusstraat 19, Borgerhout

1914 Zwanenburgstraat, Amsterdam

1921 Van Immerseelstraat 2, Antwerpen

1921 Van der Meydenstraat 42, Borgerhout

15.3.1921 Bouwenstraat 20, Borgerhout

18.8.1930 Bauwenstraat 18, Borgerhout. Marcus en Bernard verlaten het ouderlijk huis en gaan op de Plantin en Moretuslei in Borgerhout wonen.

1933 Van der Meydenstraat 47, Borgerhout. De ouders en Kalman Herman

1938 Van den Peerenboomstraat 43, Borgerhout. Alleen Kalman Herman

1946 Bauwenstraat 20, Borgerhout. Alleen Kalman Herman (ongetrouwd)

Belangrijk om te vermelden is dat in dit gezin een inwonende meid is sinds 1912. In 1912 was Reyntiens Maria, amper 16 jaar in dienst, in 1925 vervangen door Lucia Hermans en nog later in 1933 door Scheyltjens Elisabeth, ook slechts 17 jaar oud.

Vader Henri (Chaim), diamant-handelaar van beroep, vertrekt naar Amerika in 1924 met de *Berengaria*. Hij is geen emigrant, maar gaat op zakenreis en heeft trouwens ook familie in Amerika wonen. Uiteindelijk worden hij en zijn echtgenote Ratut, via de Dossinkazerne te Mechelen, gedeporteerd naar Auschwitz met konvooi XII dat op 10 oktober 1942 vertrekt.

Zoon Bernard wordt ook opgepakt en vertrekt met konvooi XXII b op 20 september 1943 en ten slotte wordt eveneens Marcus Raphael met konvooi XXIII op 15 januari 1944 afgevoerd.

Blijkbaar ontsnappen Kalman Herman en zijn broer Joseph aan deze deportaties.

Terug naar de vermeende vader van Suzy

Ondertussen heeft medewerkster Magda de geboorteakte van Kal-

man Herman aangevraagd en ontvangen. Deze akte bevestigt onze eerste gegevens uit het bevolkingsregister. Wij weten nu waar hij in zijn jonge jaren gewoond heeft (cf. supra). Vanaf 1930 woont hij in de Bauwenstraat 18 te Borgerhout.

In 1933 legt hij een klacht neer bij de politie. Hij zou in de Pelikaanstraat de weg zijn afgesneden door vier personen. Hij werd bij de keel gegrepen en kreeg een vuistslag op het linker oog. Kalman Herman was bij dit gebeuren vergezeld door zijn verloofde, die trouwens als getuige optreedt bij deze klacht. Zijn verloofde was... Scheyltjens Elisabeth, zijn inwonende meid. Hij woont nu in de Van der Meydensstraat 47 te Borgerhout.

Door een gelukkig toeval kan ik even het bevolkingsboek van 1930-1940 inkijken en wat blijkt. Scheyltjens Elisabeth, de verloofde, wordt afgedankt als (inwonende) meid en wordt in 1937 vervangen door... Josephine Elisabeth Hey, ons onder tussens wel bekend.

Zij wordt in juni 1938 ontslagen, zes maanden voor de geboorte van Suzy. Dat Kalman Herman de vader is van Suzy wordt bij deze wel heel waarschijnlijk.

De bewering dat hij in Auschwitz geweest is, blijkt uit geen enkel document. Mogelijk is er een verwarring met zijn vader, moeder en broers die wel werd gedeporteerd werden.

In 1946 woonde hij nog alleen in de Bauwensstraat 20 te Borgerhout. Daarna ontbreekt elk spoor in België. In 1953 vinden wij wel de aankomst terug in New York van een zekere Gutwirth Kalman Henri. Waarschijnlijk gaat het hier over een en dezelfde persoon.

Wanneer wij Suzy op 15 oktober 2014 uitnodigen in het documentaire- en studiecentrum voor familiegeschiedenis om kennis te nemen van de resultaten van ons onderzoek doet zich nog een kippenveldmoment voor. De gelaatstreken van Suzy komen zeer treffend en

ontegensprekelijk overeen met de foto die wij hebben van Ratut Dora, de moeder van Gutwirth Kalman Herman. Dit wordt door alle aanwezigen op deze bijeenkomst als dusdanig ervaren.

Besluit

Met dit stukje familiegeschiedenis en de daarvoor noodzakelijke opzoeken hebben wij willen aantonen dat met enig zoekwerk op een vrij eenvoudige wijze heel wat genealogische informatie kan vergaard worden om meer op papier te zetten dan enkel wat namen, data en plaatsen. Dat het in dit geval een buitenlandse familie van oorsprong betreft doet in feite niets ter zake. Het opzoekwerk blijft hetzelfde. Wij gebruikten hiervoor de burgerlijke stand, de bevolkingsregisters, de kiezerslijsten en de vreemdelingendossiers van Antwerpen en Borgerhout.

Nieuwsberichten

Het familiearchief de Merode Westerloo

Marc Van den Cloot

Op 23 oktober 2014 werd in het Algemeen Rijksarchief een archief-gids en een eerste analytische inventaris in twee delen van het Merode-archief voorgesteld. Dat gebeurde in aanwezigheid van enkele leden van de familie de Merode, algemeen rijksarchivaris dr. Karel Velle en een beperkte schare genodigden waaronder ondergetekende. Dit huzarenstuk is het werk van Baudouin d'Hoore, verbonden aan het Algemeen Rijksarchief die het zelf toelichtte.

Het archief omvat niet minder dan 750 meter familiearchief, waarmee het na dit van de familie Arenberg (1.750 meter) het tweede grootste familiearchief van ons land is. Op ruime afstand gevolgd door het familiearchief van de prinsen de Ligne met 300 m. Het archief beruiste tot 1950 in een herenhuis aan het Poelaertplein in Brussel, waarna de familie besloot het in bewaring te geven aan het Algemeen Rijksarchief zodat het beschikbaar kwam voor historisch onderzoek. Het Merode-archief is buitengewoon rijk en divers en overspant niet minder dan 900 jaar geschiedenis: het oudste document (een schenkingsdiploma van keizer Hendrik III) dateert van 1040, het recentste van 1950.

Naast de archieven van de oudste familietak, de markiezen van Westerloo, zijn ook archieven van uitgestorven familietakken bewaard. Die archieven kwamen in hun bezit door huwelijken en erfenissen, onder

meer van de prinsen van Rubempré, van de markiezen van Deinze en Trélon en van de graven van Thiant en Waroux. Bovendien bevat het archief ook documenten van aanverwante families, vaak op zich al volwaardige archiefbestanden, zoals deze van de families Berghes, Jauche-Mastaing, Nassau-Hadamar, Nassau-Siegen (de katholieke tak), Ongnies, Rubempré, Trazegnies en van den Tympel.

De familie bezat tal van eigendommen in alle Belgische provincies, in Duitsland (het voorouderlijk slot Merode), in Frankrijk (Trélon) en in Nederland (Montfoort) die allemaal sporen nalieten in het archief. Zo vinden we in het archief zakelijke stukken met betrekking tot de eigendommen in Ronse (West-Vlaanderen), Deinze (Oost-Vlaanderen), huizen in de stad Antwerpen, Pietersheim in Limburg, Ham-sur-Heure in Henegouwen, Wancennes in Namen, Argenteau in Luik, Villemont in Luxemburg, Grimbergen in Vlaams-Brabant, Rixensart in Waals-Brabant en herenhuisen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De lijst van de plaatsnamen van eigendommen die minstens in twee nummers voorkomen bevat 367 gemeenten in België, 15 in Duitsland, 94 in Frankrijk en 43 in Nederland.

De familie de Merode beschikte ook over een indrukwekkend netwerk van relaties. Dat resulteerde in een omvangrijke briefwisseling van maar liefst 57.000 brieven (voornamelijk uit de periode van de 17de tot en met de 19de eeuw), wat ruim de helft van het totaal aantal stukken uitmaakt. Daarbij brieven van bekende namen uit de Europese ge-

schiedenis:

- La Fayette, Noailles, Rohan en Guise in Frankrijk
- Leibniz, Hessen-Rheinfels, Holstein en Nassau-Hadamar in Duitsland
- Borghese, Corsini, Medici en Spinola in Italië
- Marlborough in Engeland en Czernin in Tsjechië.

Het aantal familienamen van aanverwante en niet aanverwante families waarvan minstens twee nummers vermeld zijn, bedraagt 315 !

Het is duidelijk dat het Merode-archief een onuitputtelijke informatiebron is voor historici aangaande de studie van de geschiedenis van de adel en van de mentaliteitsgeschiedenis, maar evenzeer een goudmijn voor heemkundigen en genealogen.

De inventarisatie van dit gigantische archiefbestand begon in 1895 en niet minder dan tien archivariissen werkten er achtereenvolgens aan. Elke archivaris werkte met de methodes en de middelen van zijn tijd, zodat de toegankelijkheid erg complex werd. Decennia later heeft Baudouin d'Hoore daar klaarheid en overzicht in gebracht. Het was dan ook noodzakelijk om een gebruikersgids op te stellen, die een overzicht biedt van de verschillende werkmethodes van de archivariissen en van de toegangen die ze elk maakten. De gids bevat ook de voor ons onontbeerlijke lijsten van de familie- en plaatsnamen waarvoor archiefmateriaal aanwezig is.

Deze in het Nederlands en Frans beschikbare gids van 108 blz. is onmisbaar om de eigenlijke inventa-

ris te kunnen gebruiken. Dit eerste deel van de analytische inventaris van het familiearchief de Merode Westerloo is gewijd aan de stukken van persoonlijke aard van de familie de Merode en volledig in het Frans. Maar doordat de inventaris een opsomming is van archiefnummers en geen doorlopende tekst, lijkt dit geen grote hinderpaal te zijn. Hij biedt een homogeen overzicht van de archiefbestanddelen die in het verleden zeer heterogeen werden beschreven en bevat in totaal 13.966 inventarisnummers, waarvan ruim de helft betrekking heeft op briefwisseling, geordend op naam van de correspondent, 57.000 brieven in totaal zoals eerder gezegd. Verder beschrijft de inventaris ook stukken van genealogische en heraldische aard, evenals huwelijkscontracten, testamenten, diploma's, procesdossiers, boedelbeschrijvingen, enz. Door het groot aantal nummers is de inventaris opgedeeld in twee boekdelen, het eerste met als ondertitel "Papiers personnels de la famille de Merode" (688 blz.) en het tweede met dezelfde ondertitel gevolgd door "Annexes" (226 blz.) waarin de bladnummering doorloopt tot blz. 914.

Vermits er grosso modo nog maar een derde van het familiearchief geïnventariseerd is, zullen er de komende jaren nog meer analytische inventarissen verschijnen, met o.m. de stukken van persoonlijke aard van de aanverwante families en de stukken van zakelijke aard.

Geïnteresseerden kunnen de Gids voor de gebruiker, apart aangeboden aan € 10, en de tweedelige *Inventaire des archives de la famille de Merode Westerloo*, aan € 45 bestellen. Voor het geheel betaalt u dan € 55. Bestellen kan via de webshop (www.arch.be) van het Algemeen Rijksarchief of via een mail aan publicat@arch.be. Uiteraard kan u de boeken ook rechtstreeks afhalen in het Algemeen Rijksarchief, Ruisbroekstraat 2 in Brussel. Hieronder de correcte referenties en het te vermelden publicatienummer.

- D'HOORE Baudouin, *Familiearchief de Merode Westerloo : Gids voor de*

gebruiker, Algemeen Rijksarchief, Brussel, 2014, € 10,00 (Publicatienr. 5388).

- D'HOORE Baudouin, *Inventaire des archives de la famille de Merode Westerloo : 1. Papiers personnels de la famille de Merode*, Algemeen Rijksarchief, Brussel, 2014, € 45,00 (Publicatienr. 5390).

50 jaar Familiekunde (in) Vlaanderen (14 en 15 maart 2015)

In 2015 bestaat Familiekunde Vlaanderen 50 jaar. Een halve eeuw vrijwilligersengagement op het gebied van familiekunde, genealogie en heraldiek willen we niet onopgemerkt voorbij laten gaan. We organiseren in het FelixArchief te Antwerpen daarom een tweedaags evenement '50 jaar Familiekunde (in) Vlaanderen', bestaande uit de traditionele congresdag (14 maart 2015) en de Dag van de familiegeschiedenis (15 maart 2015). Iedereen met belangstelling voor genealogie en familiegeschiedenis is van harte welkom.

Het 50ste congres op 14 maart 2015 staat in het teken van de 'Belgische oorlogsvluchtelingen naar Nederland en Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog'. We bieden lezingen omtrent dit thema aan en presenteren enkele nieuwe databanken met informatie omtrent deze oorlogsvluchtelingen.

Tijdens de – gratis ! - 'Dag van de familiegeschiedenis' op 15 maart 2015 staat onder meer dit op het programma:

- Presentaties, workshops en voordrachten in verband met familiegeschiedenis, bijvoorbeeld over

het dateren en bewaren van oude familiefoto's.

- Een panelgesprek met bekende Vlamingen die vertellen over hun familiegeschiedenis

Tijdens deze twee dagen vindt ook een uitgebreide genealogische beurs plaats (10u-17u). Alle praktische informatie omtrent dit evenement, is te vinden via: www.familiekunde-vlaanderen.be/50jaar. We kijken ernaar uit u te mogen verwelkomen op 14 en/of 15 maart te Antwerpen !

Deelname Familiekunde Vlaanderen aan Famillement (12 oktober 2014)

Jan Geypen en Valerie Vermassen

Twee jaar na het eerste Famillement-evenement in Maastricht, tekende FV present voor de tweede editie, die plaatsvond op 12 oktober in de Hooglandse kerk te Leiden. Opnieuw was het Nederlandse Centraal Bureau voor Genealogie de organisator ervan. Meer dan tweeduizend bezoekers bezochten de talrijke stands met genealogische informatie. Namens FV namen Marc Van den Cloot, Patrick Cleiren, Luc Grégoire, Wilfried Devoldere, Johan Roelstraete, Jan Geypen en Valerie Vermassen deel. Een ruime delegatie, maar geen overbodige luxe gezien het grote aantal familiekundige vragen dat we die dag kregen ! Van veel Nederlanders uit Leiden en omstreken liggen de roots deels in Vlaanderen (cf. emigratiegolf vanuit Vlaanderen naar Nederland tijdens de Nieuwe Tijd).

Naast de genealogische beurs vonden ook een aantal interessante parallelsessies plaats. Eén van de sessies had als thema: 'Hoe kunnen verschillende namen toch dezelfde persoon aanduiden?' Met die vraag ging taalwetenschapper Gerrit Bloothoofd aan de slag tijdens zijn lezing 'Namen: echte varianten en fouten'. Om een antwoord op deze

vraag te formuleren verricht Bloothoofd al jarenlang onderzoek op de gegevens in WieWasWie, goed voor onder meer 500.000 verschillende familienamen en meer dan 200.000 voornamen. Bloothoofd trok al een aantal voorzichtige conclusies. Zo behoeven naamvarianten altijd een bewijs (van gebruik). Bloothoofd is bijvoorbeeld wel een variant van Bloothoofd, maar Blooshoofd is dat zeker niet. Die laatste betreft een geheel andere familienaam. Beide familienamen en hun respectievelijke varianten worden dan ook nooit met elkaar verward (dat zou 'fout' zijn), ondanks slechts één letter verschil. Verder bleken de automatische analyses tijdens het onderzoek zeer succesvol, maar geven fouten bij registratie, transcriptie en ingeven van akten in WieWasWie een probleem én is er desalniettemin toch taalkundige/naamkundige kennis nodig om een onderscheid te maken tussen varianten en fouten. Bloothoofd hoopt op termijn een 'nationaal repertorium van naamvarianten (en standaarden)' uit WieWasWie te kunnen puren.

Penningmeester Patrick Cleiren, ondervoorzitter Luc Grégoire en medewerker Jan Geypen (foto W. Devoldere)

Marlou Schrover, professor geschiedenis van migratie en sociale verschillen aan de Universiteit Leiden, gaf zoektips voor wie in Nederland op zoek wil gaan naar migranten in zijn/haar stamboom. Ze wijdde daarbij uit over de geschiedenis van migratie in Nederland. Daarbij had ze ook aandacht voor historische continuïteit: zo is het bijvoorbeeld altijd al zo geweest dat migranten het vaak vuile en zware werk kwamen verrichten waarvoor niet voldoende lokale werkkrachten gevonden werden. Familiekundigen

op zoek naar migranten-voorouders kunnen onder meer volgende bronnen raadplegen: poorterboeken, registers van verstrekte en geweigerde reis- en verblijfspassen, registraties van vreemdelingen in het Algemeen Politieblad, registraties van vreemdelingen in het bevolkingsregister, nansenpaspoorten, lokale vreemdelingenregisters en vreemdelingendossiers, persoonsdossiers in het archief van de Immigratie- en Naturalisatiedienst... Erg handig: Schrover plaatst bijna al haar publicaties op het internet. Een overzicht hiervan is terug te vinden op <http://www.hum.leiden.edu/history/staff/schrover.html#publications>. Op <https://www.huygens.knaw.nl/tools-en-data/> zijn dan weer zeer veel bronnen terug te vinden met betrekking tot de Nederlandse migratiegeschiedenis. En wie nog meer wil weten, kan ook nog steeds terecht op www.familiegeschiedenis.be voor het themadossier Migratie.

Kees Mandemakers, hoofd Historisch Steekproef Nederland, ging dieper in op het LINKS project. LINKS staat voor 'LINKing System for historical family reconstruction'. Het project beoogt een reconstructie van alle negentiende en vroeg-twintigste eeuwse families in Nederland. De basis van deze reconstructie wordt gevormd door WieWasWie en het vroegere GENLIAS. Het linken of uitspitten van de verschillende familieverbanden wordt zoveel mogelijk geautomatiseerd. LINKS kan bijvoorbeeld kwartierstaten genereren op basis van de WieWasWie gegevens. Een mooi voorbeeld hiervan is terug te vinden op <http://www.iisg.nl/hsn/data/links-demo.html>. Het potentieel voor wetenschappelijk onderzoek is enorm, in de eerste plaats voor sociale, geografische en huwelijksmobiliteit alsook familierelaties in het verleden. Wat is bijvoorbeeld de samenhang van kindersterfte binnen bepaalde gezinnen? Mits voldoende middelen zou de opgedane kennis en expertise ook moeten terugvloeien naar WieWasWie. WieWasWie zou de onderzoeker dan bijvoorbeeld bij elke akte een overzicht kunnen aanbieden van mogelijk gerelateer-

de bronnen, inclusief de 'mate van betrouwbaarheid' van deze voorgestelde relaties.

Kortom, Famillement was een zeer geslaagd evenement met ruime publieke belangstelling. We kijken alvast uit naar de volgende editie ervan. Familiekunde Vlaanderen organiseert overigens een gelijkwaardig evenement: de 'Dag van de familiegeschiedenis' (op 15 maart 2015 in het FelixArchief te Antwerpen). Zie hiervoor: www.familiekunde-vlaanderen.be/50jaar.

Familiekunde Vlaanderen en Citizen Science (burgerwetenschap)

Op 13 november 2014 nam Familiekunde Vlaanderen deel aan Citizen Science Landscape. Dit evenement werd georganiseerd onder de noemer 'Wetenschap: jij telt mee!' door de Jonge Academie. Het is bedoeld om Citizen Science, alias 'burgerwetenschap', beter bekend te maken in Vlaanderen.

Citizen Science (of burgerwetenschap) is wetenschappelijk onderzoek waarbij de participatie van burgers noodzakelijk is om tot resultaten te komen. Bekende voorbeelden hiervan zijn de griepmeting of het tellen van vlinders in je eigen tuin. Hoe meer mensen eraan deelnemen, des te beter en representatiever het eindresultaat is. Burgerwetenschap kan bovendien op diverse wetenschapstakken toegepast worden. Zo bestaan er Citizen Science-projecten in de humane wetenschappen, de biomedische wetenschappen en de exacte wetenschappen.

Ook Familiekunde Vlaanderen heeft een eigen burgerwetenschap-project, meer bepaald het DNA-Beneluxproject. Daarnaast loopt in samenwerking met Familiekunde Vlaanderen ook het COR-DNA-project van dr. Maarten Larmuseau aan de KULeuven. Het mooie aan deze DNA-projecten is dat ze een zeer succesvolle samenwerking vormen tussen de humane wetenschappen

(genealogie) en de biomedische wetenschappen (genetica).

Deelnemers aan deze projecten helpen door het afstaan van een DNA-staal het wetenschappelijk onderzoek naar genetische verwantschappen en historische migraties vooruit. Voor de deelnemers zelf is het natuurlijk ook leuk om te weten welk DNA-profiel ze zelf hebben. Kortom, burgerwetenschap heeft enkel voordelen!

De bekende wetenschapssite EOS lanceerde op 13 november een Citizen Science-portaal, waarop diverse projecten terug te vinden zijn. Wie interesse heeft, kan deelnemen aan deze initiatieven, dus ook aan de DNA-projecten van Familiekunde Vlaanderen. Het EOS-portaal met Citizen Science projecten is te vinden via deze link: <http://eoswetenschap.eu/citizenscience>.

Het recht om vergeten te worden: een bedreiging voor genealogisch onderzoek?

Recent duikt het 'recht om vergeten te worden' her en der op in mediaberichten. Dit recht houdt in dat iemand kan vragen aan een verwerker van persoonsgegevens om persoonlijke gegevens uit een zoekmachine te verwijderen. Aanleiding hiervoor is het zogenaamde 'Google Spain arrest'.

In de zaak ging het om een Spaanse man wiens huis in 1998 openbaar te koop werd aangeboden omwille van socialezekerheidschulden. Dit was het eerste zoekresultaat wanneer op zijn naam werd gegoogeld. De man eiste van Google dat deze zoekresultaten niet meer werden getoond. Google gaf geen gehoor aan dit verzoek, en daarom wendde de man zich tot de rechter. Uiteindelijk is de kwestie voorgelegd aan het Europese Hof van Justitie die de man gelijk gaf.

Google moet met andere woorden een afweging maken tussen de pri-

vacybelangen van een betrokkene en de informatie- en nieuws waarde van zoekresultaten die diens persoonsgegevens bevatten. Google moet overgaan tot verwijdering als de informatie "gelet op het geheel van de omstandigheden van het onderhavige geval, ontoereikend, niet of niet meer ter zake dienend of bovenmatig is ten aanzien van het doel van de betrokken verwerking door de exploitant van de zoekmachine". Het gaat dus om een beoordelingsplicht: Google is niet verplicht om alle verzoeken te honoreren. Deze uitspraak gaat daarmee behoorlijk ver. Google heeft inmiddels de mogelijkheid gelanceerd om een verzoek in te dienen tot verwijdering (link), waarvan al duizenden keren gebruik zou zijn gemaakt.

Het rondetafelgesprek gisteren in het Rijksarchief over 'het recht om vergeten te worden' handelde over de gevolgen van dit Google Spain-arrest voor de archiefsector in België. Er waren vertegenwoordigers van diverse archieven, erfgoedorganisaties (Hendrik Vandeghinste van Heemkunde), genealogen (Marie Cappart), universiteiten en de overheid (privacycommissie) aanwezig. Het gesprek leverde veel stof tot discussie op. Archieven vrezden immers in toenemende mate klachten te zullen ontvangen van betrokkenen die vragen om persoonlijke gegevens te verwijderen van hun websites of zoekmachines.

De archiefsector stelt dat momenteel slechts zeer klein aantal mensen bezwaar heeft tegen de vrijgave van te recente en privacygevoelige persoonsgegevens. De huidige aanvragen bij KADOC en in het Rijksarchief om verwijdering van zoekresultaten situeren zich vooral bij de dossiers over geadopteerde of geplaatste kinderen (in de jaren '60) en bij de collaboratiedossiers. Toch moet nu reeds grondig nagedacht worden over de ter beschikking stelling van persoonsgerelateerde gegevens via diverse archiefzoekroboten. Dankzij de digitale revolutie worden meer en meer data automatisch aan elkaar gekoppeld, zodat private persoonsgegevens veel sneller aan de oppervlakte ko-

men en zichtbaar worden, ook voor wie daar niet specifiek naar op zoek was.

Als belangenbehartiger voor de genealogen en familiekundigen in Vlaanderen pleit Familiekunde Vlaanderen voor terughoudendheid inzake het recht om vergeten te worden. Bij een strikte toepassing van het recht om vergeten te worden – die bijvoorbeeld kan leiden tot een vernietiging van archiefstukken op persoonlijke aanvraag – worden immers de rechten van de nabestaanden met de voeten getreden. (Klein)kinderen die later informatie wensen over hun voorouders hebben immers ook het recht om deze gegevens te raadplegen. Het zou bovendien erg betreurenswaardig zijn wanneer toekomstige familiekundigen en onderzoekers enkel nog een gecensureerd archief aantreffen, omdat 'bezwarende' archiefvondsten op verzoek van particulieren vernietigd of ontoegankelijk gemaakt werden.

Familiekunde Vlaanderen pleit daarnaast nog steeds voor een in-korting van de raadplegingstermijnen voor bevolkingsregisters in België omdat een embargotermijn van 120 jaar zeer lang is in vergelijking met de geldende termijnen in onze buurlanden. Om die reden dringen we sterk aan op een uniforme Europese regelgeving voor de raadplegingstermijnen van persoonsgerelateerde overheidsdocumenten. (BRON: www.it-jurist.nl en eigen verslaggeving)

Open brief van Rijksarchivaris Karel Velle

Algemeen directeur van het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in de Provinciën dr. Karel Velle liet op 27 november 2014 een open brief in alle edities van de krant De Standaard publiceren, gericht aan de staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid, mevr. Elke Sleurs en de minister van Justitie, dhr. Koen Geens. In deze brief pleit dr. Velle voor een betere toegankelijkheid van archiefbronnen, niet enkel voor onderzoekers, maar ook voor gene-

alogen, heemkundigen en het brede publiek.

Aanleiding voor deze brief was het voornemen van staatssecretaris Elke Sleurs om 'de toegankelijkheid van de archieven uit de repressieperiode' te verbeteren. Ondanks de bepalingen van de Archiefwet werden de meer dan 366.000 dossiers uit de repressieperiode na WO II (september 1944-december 1950) nog niet formeel overgedragen aan het beheer van het Rijksarchief. Ook de raadpleging van deze dossiers is problematisch: voor nabestaanden die op zoek zijn naar deze episode uit hun familiegeschiedenis zijn deze dossiers niet toegankelijk, maar voor wetenschappelijk onderzoek wel! Deze ongelijkheid is absurd en leidt tot veel vragen en frustraties bij genealogen en andere personen die op zoek zijn naar antwoorden omtrent de drijfveren van voorouders tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Bovendien werden in 'slechts' 53.000 repressiedossiers veroordelingen uitgesproken, waardoor er zo'n 313.000 zonder gevolg bleven of waarvan de verdachte buiten vervolging gesteld werd. Voor nabestaanden kan het zeer belangrijk zijn om deze dossiers te raadplegen, enerzijds om in het reine te komen met het familieverleden, of anderzijds om nog bestaande onrechtmatige beschuldigingen te kunnen ontkrachten.

Wat voor Familiekunde Vlaanderen erg waardevol is, is dat dr. Velle pleit voor een gelijkwaardige toegang tot archiefmateriaal voor alle burgers, en dus niet enkel voor wetenschappers: "De discriminatie tussen academici enerzijds en familieleden, genealogen of lokale historici anderzijds, is onhoudbaar. Het verschil in behandeling druist in tegen het gelijkheidsbeginsel, tegen de archiefwet, tegen Richtlijnen van de Raad van Europa en de deontologische code van archivariissen, die elke vorm van discriminatie in de toegang tot archieven (informatie) veroordelen. De huidige regeling is ondemocratisch en weinig transparant."

Namens Familiekunde Vlaanderen heeft onze voorzitter Marc Van den Cloot reeds aan dr. Velle laten weten

dat we zijn standpunt volledig bijtreden. We pleiten immers al lang voor een betere toegankelijkheid van bevolkingsgegevens in België, niet enkel voor wetenschappers, maar voor alle burgers die onderzoek doen naar hun familiegeschiedenis. U kan hiervoor ook onze petitie ondertekenen die terug te vinden is via de homepage van onze website: www.familiekunde-vlaanderen.be. Momenteel hebben bijna 2.000 mensen reeds deze petitie ondertekend.

Conferentie Erfgoed & Storytelling

Jan Geypen

Op vrijdag 28 november 2014 bracht FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw een resem lezingen en praktijkvoorbeelden in stelling rond het brede concept digital storytelling. Samengevat is digital storytelling een methodiek waarbij gebruik wordt gemaakt van computergebaseerde instrumenten om korte verhalen te vertellen. Hiermee vergroten erfgoedorganisaties de betrokkenheid en de participatie van bezoekers. Een keuze maken uit het oerwoud van digitale toepassingen en methodieken is echter niet vanzelfsprekend.

Harry Van Vliet, verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam, beet de spits af. Hij verhaalde over het efficiënt inzetten van crossmedia door erfgoedinstellingen. Belangrijk is dat erfgoedorganisaties zich niet laten verrassen door de relatieve snelheid van nieuwe media, maar dat er wel doordachte keuzes gemaakt worden over het meest geschikte medium voor bepaalde doelgroepen. Verder staan mobiele applicaties of apps niet uit zichzelf garant voor beleving en leidt een focus op beleving niet noodzakelijk tot meer bezoekers. Leidinggeven de verhalen (de leidraden) in tentoonstellingen worden bovendien maar zelden correct gevolgd.

Na Van Vliet kwam Bill Echikson aan het woord. Echikson werkt als communicatiemanager voor Google en bracht een (commercieel) verhaal

over de filosofie van Google achter de ontwikkeling van innovatieve tools voor musea, archieven en erfgoedorganisaties, zoals Google Cultural Institute en Google Open Gallery. Hanne Delodder van het Huis van Alijn vulde Echiksons verhaal aan met een inspirerende case van Google Cultural Institute, met name de online tentoonstelling *Straffe Toeren!* (te bezichtigen via <https://www.google.com/culturalinstitute/exhibit/straffe-toeren/QQIL575z>)

Na de middag gaf Dimitri Schuurman van iMinds/Universiteit Gent een meer theoretische lezing over gebruikersonderzoek door middel van co-creatie in 'Living Labs'. Daarna toonde Pascal Brackman van Route You hoe je in de praktijk erfgoedcollecties kan valoriseren met een toeristische wandel- of fietsroute. Op www.routeyou.com staan bijvoorbeeld (onder *De mooiste wandelroutes*) al enkele kant-en-klare erfgoedroutes uitgestippeld. Bram Biesbrouck van Beligum lichtte vervolgens het gebruik van *digitale bakens* toe voor contextuele content en indoor lokalisatie. Daarnaast brak hij een lans voor Stralo, een semantisch content-beheersysteem (CMS) in volle ontwikkeling. Vervolgens illustreerde Antony Robbins van het Museum of London het gebruik van urban augmented reality in de apps Streetmuseum en Dickens: Dark London.

Bart De Nil van FARO sloot de dag af met een case over *Digital storytelling voor archief en bibliotheek*. Erfgoed is hier ideaal voor het brengen van persoonlijke (focus op familie, migratie...) en historische verhalen. De details kan je nalezen in de publicatie *Samen inzetten op educatie. Digital storytelling voor archief én bibliotheek*, gratis te downloaden via <http://www.faronet.be/e-documenten/samen-inzetten-op-educatie-gids-digital-storytelling-voor-archief-en-bibliotheek>

Ook voor de conferentie Erfgoed & Storytelling geldt wederom dat één beeld meer zegt dan duizend woorden. De presentaties en getoonde filmpjes zijn dan ook aanraders en kunnen teruggevonden worden via www.slideshare.net/faro/ en <https://storify.com/faro>

Project 'Eén grote familie' in Alden Biesen (februari – augustus 2015)

In 2015 vindt in de beroemde Landcommanderij Alden Biesen een tentoonstelling plaats met randanimatie rond het concept "familie". Er wordt een gemengde expositie getoond die zowel op wetenschappelijk als op artistiek vlak de verschillende connotaties van familie verkent. Fotograaf Bart Ramakers realiseert een nieuw werk dat naast de artistieke productie ook voor de promotie gebruikt zal worden. De tentoonstelling loopt tijdens twee periodes (6 februari 2015 – 12 april 2015 en 3 juli 2015 – 30 augustus 2015) en zal elke dag (behalve maandag) geopend zijn tussen 10u en 17u.

Familiekunde Vlaanderen levert hiervoor informatie aan op het gebied van familiegeschiedenis, migratiegeschiedenis (via uitleen van 't Magazijn uit het Red Star Line Museum met hierin de databank met de Belgische Emigranten naar Amerika) en via informatie over genetisch-genealogische projecten (DNA-projecten). Naast het aanleveren van materiaal voor de tentoonstelling, voorzien vrijwilligers van FV Provincie Limburg ook een randprogramma omtrent familiegeschiedenis, DNA-projecten en heraldiek (workshops, lezingen...). De mobiele tentoonstelling van het documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis te Merksem zal eveneens aan Alden Biesen worden ontleend. Zeker een bezoek waard dus!

Bronnen voor de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in Limburg

Pieter Neirinckx

In 2014 herdenken we de honderdste verjaardag van het begin van de 'Grote Oorlog'. Het lijkt wel

alsof de publieke interesse voor de Eerste Wereldoorlog, door zowel professionelen als door amateurhistorici, nooit zo groot is geweest. Wat tot een enorme toename aan publicaties, tentoonstellingen, theatervoorstellingen, en vele andere initiatieven heeft geleid.

Een eeuw geleden, op 4 augustus 1914, viel het Duitse leger België binnen. Het duurde niet lang eer de eerste Duitse verkenners in Belgisch Limburg verschenen. Tot het einde van 1918, meer dan vier jaar lang, kende de provincie een Duitse bezetting. En die bezetting heeft vele sporen nagelaten, maar niet iedereen weet waar ze te vinden zijn...

Begin 2013 verscheen een bronnengids over de Eerste Wereldoorlog in Limburg.¹ Zoals de titel al doet vermoeden is dit boek een gids over de bronnen met betrekking tot Limburg tijdens de oorlog. In tegenstelling tot het lijvige *Archievenoverzicht betreffende de Eerste Wereldoorlog in België*² worden de bronnen in deze gids niet thematisch en per archiefvormer geordend, maar opgelijst voor elk van de bijna 200 dorpen en steden die Limburg in de periode 1914-1918 kende. Dit maakt het voor lokale onderzoekers en amateurhistorici veel makkelijker om meteen bronnen met betrekking tot 'hun' dorp te vinden.

Het begrip bronnen is bovendien breed opgevat. Naast archieven (in de gemeente, bij de provincie, in het Rijksarchief...), wordt ook een lijst gegeven van publicaties die al over de Eerste Wereldoorlog verschenen zijn. Tot slot wordt ook vermeld welke monumenten en vaandels van oud-strijdersverenigingen herinneren aan de 'Grote Oorlog'. Achteraan wordt dezelfde indeling ook gevolgd voor bronnen die betrekking hebben op de volledige provincie Limburg. In een laatste onderdeel worden enkele basiswerken over archieven en publicaties

1 P. NEIRINCKX en R. NIJSSEN, *Limburg 1914-1918. Kleine verhalen in een Grote Oorlog. Bronnengids*, Hasselt, 2013, 292 p.

2 H. VANDEN BOSCH, M. AMARA en V. D'HOOGHE, *Archievenoverzicht betreffende de Eerste Wereldoorlog in België*, (Algemeen Rijksarchief. *Studies over de Eerste Wereldoorlog*, 17), Brussel, 2010, 1.057 p.

en buitenlandse archieven m.b.t. de Eerste Wereldoorlog in België opgesomd. De bronnengids is rijkelijk geïllustreerd met foto's van monumenten, vaandels, archiefstukken en tekstfragmenten die als inspiratie kunnen dienen voor het werken rond de Eerste Wereldoorlog.

Tijdens het opstellen van de bronnengids stotten wij op een bronnenreeks waarin zich voor bijna alle Belgische gemeenten een ingevuld formulier met als titel "Naamlijst der burgers doodgeschoten door de Duitsers tijdens den oorlog 1914-1918" bevindt.³ Deze formulieren werden in de loop van 1923 door de gemeentebesturen ingevuld en opgestuurd naar de toenmalige *Dienst voor Krijgsgevangenen*, een onderdeel van het Ministerie van Economische Zaken.

Naast deze formulieren, met info over de gedode burgers, troffen we in het Provinciaal Archief Limburg lijsten aan met informatie over door de Duitsers ter dood en tot dwangarbeid veroordeelde burgers uit de Limburgse gemeenten.⁴ Deze formulieren werden door de gemeentebesturen ingevuld en teruggestuurd naar de gouverneur, na een omzendbrief in 1919.

Beide bronnenreeksen werden gebundeld in het eind 2013 voorgestelde boekje *Gedode en tot dwangarbeid veroordeelde burgers*.⁵ Dankzij de voorinschrijving van tientallen heemkundige kringen kon die publicatie op een oplage van meer dan 10.000 (!) exemplaren gedrukt worden. Net als in de bronnengids, werd ook hier geopteerd om de gegevens per gemeente weer te geven.

3 Brussel, Algemeen Rijksarchief, *Archief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen*, nr. 718-741: staten van door de Duitsers gefusilleerde burgers (alfabetisch gerangschikt op naam van gemeente), 1923; nr. 745: antwoordformulieren van Limburgse gemeenten waar geen burgers gefusilleerd werden, 1923.

4 Hasselt, Provinciaal Archief Limburg, *Archief van het provinciebestuur*, nr. 250.94: lijsten, per gemeente, en formulieren per gemeente over ter dood veroordeelden en dwangarbeiders, 1919.

5 R. NIJSSEN en P. NEIRINCKX, *Bronnen voor de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in Limburg. 1. Gedode en tot dwangarbeid veroordeelde burgers*, Wijer, 2013, 64 p.

Het is duidelijk dat er nog heel wat onontgonnen materiaal over de plaatselijke geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in Limburg te vinden is. Wie eens door de bronnengids bladert, zal zien dat die informatie echt niet ver te zoeken is, en bovendien heel toegankelijk is voor Jan en alleman. Hopelijk is het een aanzet om te gaan werken rond de Eerste Wereldoorlog in jouw gemeente, wijk, straat of zelfs huis...

Memorial Museum Passchendaele 1917

Steven Vandebussche

In de voormalige pastorie van Zonnebeke, een modernistisch gebouw

van architect Huib Hoste, is vanaf 2014 het nieuwe kenniscentrum van Zonnebeke ondergebracht. Het kenniscentrum omvat twee grote collecties: het documentatiecentrum van het Memorial Museum Passchendaele 1917 en de bibliotheek en het archief van de Zonnebeekse Heemvrienden. Het bundelen van beide collecties zorgt ervoor dat alle informatie raadpleegbaar is op één locatie. De pastorie is beschermd en werd onlangs grondig gerestaureerd. Ze bestaat uit twee verdiepingen met daarnaast een keldertje en een kleine zolder. Eind 2013 werd dit alles professioneel ingericht

In 2014 opende het nieuwe kenniscentrum haar deuren. In de voormalige pastoriëwoning van Zonnebeke vinden de documentaire collecties van het MMP1917 en de Zonnebeekse Heemvrienden hier hun onderdak. Naast de functie van behoud en beheer van de documentaire collectie, is het kenniscentrum ook een belangrijk onderdeel in het wetenschappelijk onderzoek van het MMP1917.

In het kenniscentrum is er op de benedenverdieping een leeszaal ingericht die voor een twintigtal onderzoekers plaats bieden om in alle rust hun opzoekingen kunnen verrichten naar de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog en het erfgoed van de streek. In de leeszaal zijn er ook computers voorzien waar onderzoekers catalogi kunnen raadplegen van de verschillend deelcollecties van het kenniscentrum. Naast de ontsluiting van het boekenbestand van het MMP1917 in aangepaste bibliotheeksoftware (Vubissm@rt), is er ook de mogelijkheid om kaarten en beeldmateriaal van de streek te raadplegen. De aanmaak van een foto – en cartotheek vormen een ideale uitvalsbasis voor studenten en onderzoekers om hun informatie te verzamelen.

Kempensekranten.be

De historische Kempense kranten in deze krantenbank vormen een unieke bron voor het onderzoek naar het leven in de Kempen. Van de lokale

“annoncekes” tot de grote verhalen over bijvoorbeeld de Eerste Wereldoorlog en de beleving daarvan in de Kempen: je vindt het allemaal terug in deze krantenpagina's. Momenteel staan alvast de *Gazet van Mol*, de *Gazet van Baelen* en een deeltje van *Het Kempisch Annoncenblad* online, goed voor 15.000 pagina's. Binnenkort worden onder meer het *Nieuwsblad van Geel* en het *Annoncenblad van Mol* toegevoegd. Uiteindelijk zullen er meer dan twintig verschillende titels in deze krantenbank opgenomen worden, bijna 140.000 pagina's in totaal.

Deze krantenbank is een initiatief van erfgoedcel k.ERF en kwam tot stand met behulp van de archieven en documentatiecentra uit de k.ERF-regio. Met deze krantenbank wil erfgoedcel k.ERF de lokale Kempense kranten beschikbaar maken voor een breed publiek. Wegens de wet op de auteursrechten, zijn kranten jonger dan zeventig jaar slechts beperkt openbaar toegankelijk. Deze kranten zullen dus enkel beschikbaar gesteld worden in alle archieven, documentatiecentra en heemkringen van de gemeentes Balen, Dessel, Geel, Laakdal, Meerhout, Mol en Retie. (BRON: www.kempensekranten.be)

Namen van meer dan 100.000 Brabantse dienstplichtigen te doorzoeken (Nederland)

Sinds november 2014 zijn de militieregisters van veel Brabantse gemeenten in Nederland op naam te doorzoeken. Dit dankzij de hulp van vele vrijwilligers die op de website www.velehanden.nl deze registers toegankelijk maakten. Het gaat om de namen van meer dan 100.000 dienstplichtigen die kunnen geraadpleegd worden via www.bhic.nl/stamboom.

Militieregisters is een overkoepelende term voor de administratie van dienstplichtige mannen. In Nederland werd in 1811 de dienstplicht ingevoerd. Vóór de Franse overheersing

bestond het leger uit vreemdelingen, landlopers en avonturiers. In 1814 werd bepaald dat op iedere 100 inwoners één militielid moest worden aangewezen. In 1815 werd daartoe de eerste Militiewet van kracht en deze werd twee jaar later vervangen door de wet voor oprichting van de Nationale Militie.

Omdat er met vrijwilligers alleen niet aan de norm werd voldaan, bestond de Nationale Militie vanaf toen, naast de vrijwilligers, uit ingelote dienstplichtigen. Voor de loting moest iedere mannelijke inwoner die dat jaar zijn negentiende levensjaar zou bereiken zich inschrijven in de woonplaats van zijn ouders. In 1922 werd de Dienstplichtwet ingesteld en was de Nationale Militie als zodanig verleden tijd. De registratie van jongemannen voor de dienstplicht ging echter gewoon door en er zijn dan ook militieregisters tot en met het jaar 1941 te vinden.

De militieregisters zijn een zeer waardevolle bron. Niet alleen zijn ze nuttig voor voorouderonderzoek, je vind er ook informatie over iemands uiterlijk, beroep, medische conditie en - natuurlijk - dienstplicht. Via de website militieregisters.nl zijn ook militieregisters van andere archiefdiensten doorzoekbaar gemaakt. Plaatsen waarvan de registers te doorzoeken zijn: Beers, Berghem, Berlicum, Beugen, Boekel, Den Dungen, Dinther, Escharen, Gassel, Haps, Heesch, Heeswijk, Herpen, Lith, Lithoijen, Megen, Haren en Macharen, Mill, Nistelrode, Oploo, Sint Anthonis en Ledeaeker, Oss, Oijen en Teeffelen, Reek, Sambeek, Schaijk, Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Veghel, Vught, Wanroij, Zeeland (BRON: Brabants Historisch Informatie Centrum in Nederland, www.bhic.nl).

Nieuw reproductiereglement voor de Stad Antwerpen

We geven mee dat de Stad Antwerpen recent een nieuw reproductiereglement invoerde, wat repercussies heeft voor genealogisch onderzoek

in bijvoorbeeld het FelixArchief. Bij invoering van dit reproductiereglement staat het principe van digitaal werken centraal. De stad werkt hoofdzakelijk en bij voorkeur digitaal. Waar mogelijk wordt het digitaal aanleveren van documenten gestimuleerd. Het afleveren van een kopie op papier blijft mogelijk, maar wordt niet gepromoot.

Het tarief voor één losse papieren kopie (zwart/wit) wordt vastgesteld op 0,12 EUR. Voor een kopiekaart van 10, 25 en 100 stuks wordt het tarief evenredig verhoogd.

Het maken van scans in plaats van papieren kopieën wordt gepromoot. Daarom is een scan die de burger zelf kan maken (eventueel mits beperkte assistentie van personeel) gratis. Dit gebeurt op toestellen toegankelijk voor de burger in de frontoffice. Voor het maken van een scan in hoge resolutie worden de kosten doorgerekend. Het gaat hier om kosten van opzoekwerk, afstellen apparatuur om een hoogwaardige scan te maken, opslaan en bezorgen van het digitale document. Een scan in hoge resolutie wordt gemaakt door het personeel in de backoffice. Voor een duplicatie van een bestaande opname in hoge resolutie wordt hetzelfde tarief doorgerekend als voor de scan. Indien dit niet het geval zou zijn, draagt de eerste aanvrager van het document alle kosten voor digitaliseren.

In geval er voor het afprinten eerst een hoogwaardige scan gemaakt moet worden, is zowel het tarief voor de scan als het tarief voor de print verschuldigd. Om de kwaliteit te garanderen van een (kleuren) print zal in de meeste gevallen eerst een scan in hoge resolutie gemaakt worden. Hierbij worden reeds de nodige instellingen gebruikt om nadien een kwaliteitsvolle afdruk te kunnen garanderen. Een papieren kopie is ook in dat geval dus duurder dan een digitale kopie.

Burgers die met eigen apparatuur, bijvoorbeeld een fototoestel, een opname maken van beschikbare documenten moeten hiervoor geen retributie betalen. Hieraan zijn immers geen kosten verbonden voor de stad.

Opzoekwerk:

De eerste 30 minuten zijn vrijgesteld van retributie. Dit hoort immers bij de algemene dienstverlening van een stadsdienst, zoals een bibliotheek, archief of leeszaal. Indien er langer dan 30 minuten opzoekwerk is door stadspersoneel, worden deze kosten doorgerekend volgens de vastgestelde uurlonen aan te rekenen aan derden, zoals goedgekeurd door de gemeenteraad.

Procedure van aanvraag voor raadpleging van de registers van de Burgerlijke Stand via de Rechtbank van Eerste Aanleg

Gegevens uit de registers van de Burgerlijke Stand jonger dan 100 jaar zijn via de gemeente of stad moeilijk in te kijken, omwille van de omslachtige administratieve procedure. Via de Rechtbank van Eerste Aanleg kan je met de toestemming van de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg wel opzoeken doen in de kopie van dit register, dat berust in het archief van de rechtbank - of in het Rijksarchief als de kopies daar al gedeponeerd werden. Opgelet: je kan dus niet altijd met deze toestemming gaan opzoeken in de registers van de Burgerlijke Stand van lokale gemeente- of stadsarchieven.

Sponsors gezocht: steun de start van een unieke genealogische historische personendatabank voor Vlaanderen en Brussel

Een enthousiaste en deskundige groep vrijwilligers werkt achter de schermen aan een ambitieus genealogisch project voor Familiekunde Vlaanderen: het PRODEO-project.

PRODEO staat voor uniform **PRO**ces voor de **D**igitalisatie en de **E**lektro-nische **O**ntsluiting van documenta-tiemateriaal binnen Familiekunde Vlaanderen. Het einddoel van dit project is de creatie van een data-bank met daarin de genealogische gegevens van alle personen die in Vlaanderen en Brussel in het verleden geleefd hebben.

Binnen Familiekunde Vlaanderen worden door de diverse afdelingen en documentatiecentra reeds een halve eeuw lang miljoenen genealogische gegevens verzameld op basis van objectieve en betrouwbare genealogische bronnen. Jammer genoeg zijn deze tot op heden nog niet in één databank consulteerbaar, omdat ze op verschillende wijzen gedigitaliseerd en ontsloten werden. Maar daar wil het PRO-DEO-project op korte termijn verandering brengen.

Inmiddels werd de zeer grondige voorbereidingsfase afgerond. In deze fase vonden plaatsbezoeken aan afdelingen van Familiekunde Vlaanderen plaats en werd dankbaar beroep gedaan op de expertise van organisaties zoals PACKED (<http://packed.be/>), FARO (<http://faronet.be/>) en de Nederlandse Genealogische Vereniging (www.ngv.nl).

Nu is het moment aangebroken om beroep te doen op een externe firma die de gewenste software voor de historische personendatabank kan ontwikkelen. Maar dit vereist een zeer grote financiële investering die Familiekunde Vlaanderen als vzw en vrijwilligersvereniging jammer genoeg niet alleen kan opbrengen...

Uw hulp is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat deze historische personendatabank niet louter een ambitieus idee blijft, maar ook snel daadwerkelijk gerealiseerd kan worden.

Het eindresultaat is niet enkel een maatschappelijk zeer relevante databank die nuttig is voor huidige genealogische onderzoekers en (historische) wetenschappers, maar het wordt zonder twijfel ook een schatkamer voor toekomstige generaties

op zoek naar – betrouwbare – digitale gegevens omtrent hun voorouders. Investeert u mee in het genealogisch geheugen van Vlaanderen?

Indien u overweegt om ons hierbij te steunen, dan kan u vrijblijvend informatie verkrijgen omtrent sponsoring voor Familiekunde Vlaanderen via info@familiekunde-vlaanderen.be. Wij bieden een aantal interessante sponsorpakketten aan en staan eveneens open voor sponsoring op maat.

Uiteraard zijn gewone schenkingen en giften, hoe klein of groot ook, voor dit project erg welkom: <http://www.familiekunde-vlaanderen.be/doe-een-gift>

De medewerkers van Familiekunde Vlaanderen – en in het bijzonder de vrijwilligers van de PRODEO-werkgroep (Leo, Rik, Gunther, Marc, Peter en Daniël) – danken u alvast van harte mocht u dit project willen ondersteunen.

Nieuws uit het Brugse stadsarchief

De oorlogskrant 'Stadsbode' (1917-1919) staat op het internet. De ingebonden collectie is niet meer raadpleegbaar in de leeszaal maar was tot 22 februari te zien in de tentoonstelling '14-18 Brugge in Oorlog'. Ook voor het begeleidende boek 'Bolwerk Brugge. Bezette stad in 14-18' van curator Sophie De Schaepdrijver was de 'Stadsbode' een belangrijke bron. Het opzet van de krant was om vlotter en efficiënter met de burger te communiceren. Wie de krant wil raadplegen kan dit via deze link: http://www.historischebronnenbrugge.be/index.php?option=com_content&task=view&id=130&Itemid=491.

Het familiearchief Visart de Bocarmé werd geschonken aan het Brugse stadsarchief. Niet minder dan 28 grote kartonnen dozen en twee grote metalen kisten werden opgehaald bij graaf Etienne Visart, achter-achterkleinzoon van de Brugse burgemeester graaf Amedée Visart de Bocarmé (1835-1924). Naar aan-

leiding van de schenking werd op zondag 21 december 2014 voor de afstammelingen van de hierboven vermelde burgemeester een ontvangst georganiseerd in aanwezigheid van burgemeester Landuyt en prof. De Schaepdrijver, aan wiens tussenkomst deze schenking te danken is.

(Bron: archief*leven*, nieuwsbrief van het stadsarchief Brugge, nr. 4/2014 en nr. 1/2015). Het eerste nummer van dit jaar bevat tevens een interessante bijdrage over 'Erf', het thema van de Erfgoeddag 2015. Dit tijdschrift is een uitgave van vzw Levend Archief (levend.archief@brugge.be)

Correctie kwartierstaat Jan Hoet

In het nummer 5/2014 verscheen de kwartierstaat van Jan Hoet. Een paar data werden niet correct overgenomen uit een sjabloon. Dit werd slechts opgemerkt na publicatie, ook door een paar aandachtige lezers. Het kwartier 6 (Julius VEYS) p. 419 moet gecorrigeerd worden met volgende data: ° Pittem, 3 dec. 1870 en + Pittem, 5 juni 1926.

West-Vlaams Documentatiecentrum voor Familiegesciedenis Oostende

Giften van boeken en Cd's in 2014. We bedanken volgende personen (dames en heren) Simonne Angillis, Nicole Bakker, Luc Bekaert, Robert Boucicqué, André Bulteel, Roger Clauw, Jan Coopman, Ronald Dedecker, De Brouwere, André De Gryse, Robert Demaegdt, Noor Deprez, Da-

niël Deschacht, Wilfried Devoldere, Antoon Florizoone, Luc François, Noëla Koten, Bernard Legrand, Annie Pollet, Rudy Popelier, Marc Van Asse, Georges Vander Espt, Paul Vandewalle, Eddie Van Haverbeke en Rudolf Weise (Freddy Courtens, bibliothecaris).

Documentatie- en studiecentrum voor familiegesciedenis te Merksem

Sluitingsdagen 2015

Zaterdag 14 maart 2015 – Congres Antwerpen; zaterdag 4 april 2015 – Paasweekend; Zaterdag 2 mei 2015 – 1 mei weekend; donderdag 14 mei 2015 – Hemelvaart; zaterdag 23 mei 2015 – Pinksterweekend; zaterdag 15 augustus 2015 – (OLVr) Hemelvaart; woensdag 11 november 2015 – Wapenstilstand.

Zaterdag gesloten, tijdens de maanden juli en augustus. Kerstvakantie: van 24 december 2015 t/m 5 januari 2016

Giften aan het documentatie- en studiecentrum voor familiegesciedenis te merksem

Giften aan het Documentatie- en studiecentrum voor familiegesciedenis te Merksem, periode 2014 (afgesloten op 26.11.2014) o.a. rouwbrieven, bidprentjes, geboortekaartjes, krantenknipsels, communieprentjes, kwartierstaten, akten, huwelijksaankondigingen, preciosa, 100 jarigen, kleine genealogieën, foto's, jubilea, trouwboekjes, fondsen, telefoonboeken, kiezerslijsten, tijdschriften, boeken, enz., vanwege:

Heyndrickx J.P.(+), Willebroek; Claes; Lambrechts-Augustijns Hugo, Schoten; Buys Freddy, Melsele; Pepermans Eddy, Merksem; Lammineur Pierre, Overijse; Fabré Luk, Borsbeek; Gladines Karel, Kontich; S.C.G.D., Brussel; Vanvuchelen-Bollen Odon, Deurne; Sprangers Henri, Mechelen; De Winter Monique, Mortsel; Guldentops Roger, Sint-Truiden; Crick Stefaan, Ranst; Verhulst-Dieltjens, Aartseelaar; Laforce Erik, Kapellen; Van den Reeck Edgard, Kontich; De Moor Nele, Gent; Mattheeussen Ronald, Brecht; Van Dyck Lodewijk, Wilrijk; Van Looveren Peter, Brecht; Hilgers Simonne, Antwerpen; Verbelen Monique, Merksem; Raeymaekers Maria, Dessel; Tignol Ferre, Braschaat; Piraux Robert, Merksem; Gillis Victor, Schoten; Van Camp Paul, Antwerpen; Reniers Tom, NL Almere; Verheyen R., Deurne; Focketyn Sonja, Geraardsbergen; Saenen Albertina, Edegem; De Clerck Lutgard, Blankenberge; Chrispeels Otto, Tervuren; Documentatiecentrum, Ranst; Gerardus, Sint-Truiden; Van Hoydonck Maria, Antwerpen; Maris Hilda, Wilrijk.

Tevens willen wij iedereen bedanken die niet werd opgenomen in deze lijst.

Barri Dominique, Erfgoedmedewerker

Familie- cronymke

*'Ic wil weten wie ghi sijt
Ende waer ghi vaert op dese tijt
Ende hoe dat u vader hiet
En nachs u verlaten niet'
(Uit: Karel en de Elegast).*

OVERLEDEN

+ Gent, 27 september 2014, ons lid Kamiel De Paep

+ Willebroek, 8 november 2014, Maria De Schepper, moeder/schoonmoeder van onze centrummedewerker Ivo Dekeyser-Schippers.

In 2014 en begin 2015 namen we helaas ook afscheid van:

Egide Van Hoonacker: ° Kortrijk 24.3.1927, + Kortrijk 22.6.2014, stichtend lid van Familiekunde Vlaanderen.

Georges Ernalsteen, ° Veurne 138.1935, + Kortrijk 2.9.2014, vrijwilliger in het Rijksarchief Kortrijk.

Marie-Jeanne Lambrecht: ° Kortemark 3.1.1928, + Doornik 18.9.2014, echtg. van dokter Gabriël Vuylsteke, jarenlang voorzitter VVF-Kortrijk.

Monique Lefebvre: ° Leopoldsburg 16.1.1927, + Hasselt, 2.1.2015, medestichtster VVF-Limburg, erebestuurslid FV Provincie Limburg.

Onze oprechte deelneming aan alle getroffen families.

Nieuwe publicaties

FV Regio Mandel-Leie

Marc LUYCKX, *Akten en contracten van (de kasselrij) Kortrijk 1438-1518*, publicatie 124 van FV Mandel-Leie.

Deze CD bevat 33718 akten uit de periode 1438-1518 wat resulteert in 134145 persoonsnamen. Hiervan zijn 95 % uit Kortrijk zelf. Een inleiding maakt de zoeker wegwijs hoe de CD te gebruiken, maar er werd ook een kleine handleiding toegevoegd hoe de akten online te consulteren zijn op de site van het Rijksarchief. Om het geheel gebruiksvriendelijk te maken, werd een startmenu voorzien: men kan de chronologische lijsten raadplegen (per filmnummer of 'archnr' op het internet) maar er werden ook zo'n 26 bestanden voorzien op de eerste letter van de familienaam. Dit werk is onmisbaar voor wie als familiekundige in Kortrijk aan de slag is en zijn voorouders verder in de tijd wil opzoeken. Voor een echte familiegeschiedenis is deze CD zeker een meerwaarde. Deze kost 25 euro en is te bestellen bij FV Regio Mandel-Leie.

FV Regio Leuven

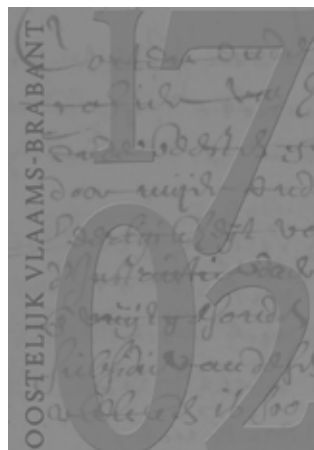
Daniel SCHEPENS, René VERBEYLEN, Johan MORRIS, Herman SWINNEN, Jan CALUWAERTS, Jean DE KEYZER, Paul DE CLERCQ, e.a., *1702 (Leuven, 2014)*

Naast de parochieregisters zijn onder meer de volkstellingen tijdens het Ancien regime van groot belang voor de genealoog. De regionale afdeling Leuven van Familiekunde Vlaanderen vatte dan ook het idee op om een studie te maken over deze volkstellingen. Keuzemogelijkheden voor dit project waren de volkstellingen van 1693, 1702, 1709, 1747, 1755 en 1796. Er is getwijfeld tussen de volkstelling van 1796 en deze van 1702, twee tellingen die van belang zijn om moeilijke perioden te overbruggen bij het zoeken naar voorouders. De volk-

stelling van het jaar 1796 is reeds voor verschillende gemeenten bewerkt en is, weliswaar verspreid, op het internet terug te vinden. Om die reden is de voorkeur uitgegaan naar de minder bekende telling van 1702.

De bedoeling was dus niet om één of enkele dorpen of gemeenten te behandelen, maar wel een groep van 166 gemeenten die allemaal deel uitmaakten van het vroegere Hertogdom Brabant. Hierdoor kan de materiële welstand van de gezinnen onderling vergeleken worden. Dit kan binnen de context van het eigen dorp maar ook in de context van een veel grotere omgeving. Indien een gezin welstellend is in een bepaald dorp, is het dat dan nog in vergelijking met de andere welgestelde gezinnen in een bredere omgeving? Indien iemand arm is, is dit dan eerder een uitzonderlijk geval of is hij/zij maar één van de velen... Ging het onze voorouders voor de wind in 1702, of waren ze slachtoffers geworden van o.a. het oorlogsgeweld van 1693 ?

In dit boek van 645 pagina's werden 166 gemeenten opgenomen met een transcriptie van de telling van 1702. Iedere telling werd geïndexeerd, met een verwijzing naar de stad, dorp of gehucht, het rangnummer van het individu in de telling en de pagina in dit boek. Er is een afzonderlijke index van 167 pagina's of ca. 14.000 geïndexeerde personen. Het boek bevat in totaal dus 812 pagina's. Iedere transcriptie werd telkens herlezen door een tweede paleograaf. Er is ook een kaart met een overzicht van de bewerkte gemeenten en de vindplaats van iedere telling. Een verklarende woordenlijst van de minder gebruikelijke woorden in de tellingen werd eveneens opgenomen.

Het boek kost 47€. De normale verzendingskosten bedragen 12.5€ maar het boek kan na afspraak eventueel zonder portkosten opgehaald worden. Het boek kan besteld worden bij Daniel Schepens, via d. schepens@skynet.be. De betaling dient te gebeuren op rekening BE10 0013 1130 4604, op naam van Familiekunde Vlaanderen, Regio Leuven.

Nicole VAN DEN BORRE, Daniël NOTREDAME en Paul DE CLERCK, Verzameling rouwbrieven van Louis De Koninck, CD-ROM, 2014.

In 2007 heeft de toenmalige afdeling Leuven van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, vzw, in Okseleer de volledige genealogische verzameling van wijlen Louis De Koninck kunnen ophalen op verzoek van de familie. Het betrof een schenking van dochter Marleen De Koninck. Louis De Koninck was een groot verzamelaar van gedachtenisprentjes en rouwbrieven. De inhoud van zijn archiefkamer in Okseleer bestond uit 162 mappen van 8 cm dikte en enkele dozen, met allerhande gegevens over personen uit de streek, met onder andere een groot aantal rouwbrieven en bidprentjes, dit alles keurig alfabetisch en met de voornaamste familienaam op elke map. Er waren elf grote verhuisdozen nodig om alles te kunnen vervoeren. FV Regio Leuven was dan ook bijzonder dankbaar om een dergelijke mooie verzameling te mogen in ontvangst nemen.

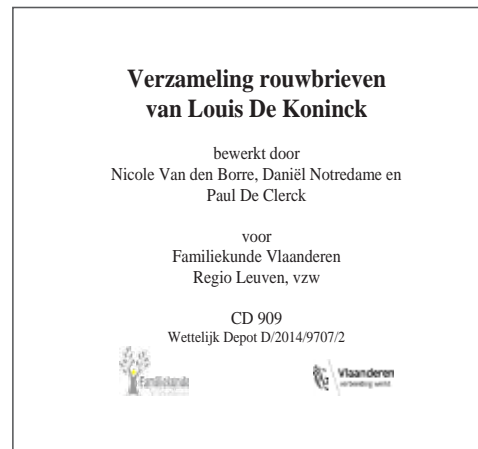
Enkele jaren lang werd dit veilig bewaard, tot de auteurs van dit werk, bovenop hun al drukke werkzaamheden voor de vereniging, tijd konden maken om aan de verwerking te beginnen. Eerst hebben Nicole Vanden Borre en Daniël Notredame alle bidprentjes en rouwbrieven gedigitaliseerd, volgens de methode die VVF-Leuven al sedert vorige eeuw gebruikt om verzamelingen rouwbrieven op CD te kunnen zetten voor de belangstellende genealogen. Daarna werd de zo bekomen collectie van bijna 4.600 afbeeldingen met het genealogisch programma PRO-GEN ingevoerd, met behulp van een invoerscherm dat speciaal is ontworpen is om tot drie partners van de overledene mee op te nemen. Daarenboven worden beroep, namen van de partners, de ouders, plaats en datum van geboorte, plaats en datum van overlijden, alsook de namen van de vier families die op de meeste rouwbrieven worden vermeld.

Al deze informatie staat in de lijst die hierna volgt, gesorteerd op de velden: "Achternaam + Voornaam + Geboorte datum". Daarachter komt een alfabetische index op de familienamen, ook deze van de partners. Het geheel telt 381 bladzijden. Op de cd staan ook alle afbeeldingen, samen 250 Mbyte, zodat de gebruiker deze opnieuw kan afdrucken, en dit met een zeer hoge kwaliteit (300 dpi).

De drie medewerkers hopen dat de gebruikers hier heel veel nut zullen kunnen uit halen voor het opmaken van hun familiegeschiedenis. Heel belangrijk daarbij is de streek waaruit de meeste rouwbrieven komen, met name de streek van Scherpenheuvel - Zichem en de ruime omgeving, een streek die door de oorlogen heel wat archieven heeft zien verloren gaan.

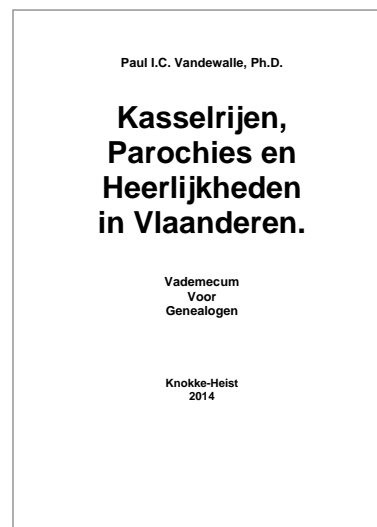
De CD bevat 323 pagina's met een overzicht van de gegevens van de rouwbrieven en 4.600 afbeeldingen in TIFF-formaat. Kostprijs is 15 euro. De CD kan worden bekomen door het overmaken van 15 € (inclusief verzendingskosten binnen België) met vermelding van het bestelnummer CD 909, op rekening nummer 001-3113046-04

IBAN: BE10 0013 1130 4604 BIC: GEBA BEBB van FV Regio Leuven, vzw te 3000 Leuven. Voor leveringen in het buitenland moeten extra verzendingskosten worden aangerekend. Gelieve vooraf contact op te nemen met Daniël Notredame: Daniel.Notredame@telenet.be.

FV Regio Oostende

Dr. Paul VANDEWALLE, Kasselrijen, Parochies en Heerlijkheden in Vlaanderen. Vademecum voor genealogen (Knokke-Heist, 2014).

Via internet en in alderhande publicaties is heel wat informatie te vinden over de kasselrijen, de vele parochies en ontelbare heerlijkheden in het vroegere graafschap Vlaanderen. Helaas is deze info enorm verspreid. Met deze compilatie wil de auteur ten behoeve van genealogen en andere geïnteresseerden zoveel mogelijk gegevens samenbrengen.

Deze uitgave in formaat 16 x 24 cm, telt 290 pagina's, waarvan 24 pagina's luxe kleurendruk. Prijs van dit boek, verzendingskosten inbegrepen is 27,50 euro. Het boek kan besteld worden door overschrijving op rekening nr. BE60 7380 2956 0770, BIC KREDBEBB van Paul Vandewalle, 8300 Knokke-Heist. E-mail: paul.vandewalle2@telenet.be

Inhoud:

- * De kasselrijen van Vlaanderen en de fiscale entiteiten Per kasselrij info over geschiedenis en bestuur, oppervlakte, bevolking
 - * De parochies – alfabetisch
- Info: gerechtelijk arrondissement, patroonheilige, parochieregisters
- * Patroonheiligen der parochiekerken
 - * Kaarten en wapenschilden in kleur

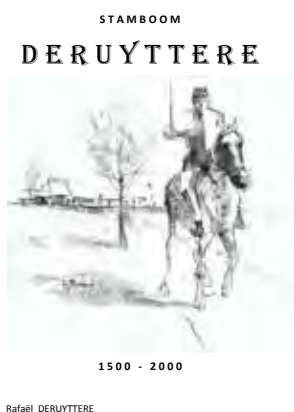
Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek (VCGH)

Rafaël DERUYTTERE, *Stamboom DERUYTTERE (1500-2000)*.

De oudste stamvader is Danckaert DE RUUTERE, geboren omstreeks 1496. De oudste generaties vinden we terug in Kortemark en de afstammelingen vestigden zich ook grotendeels in Kortemark. Het boek bevat dus vijftien generaties over vijfhonderd jaar familie Deruyttere. Vanaf 1900 worden al de afstammelingen van Deruyttere Désiderius en Verkest Barbara in het familiestamboomboek met hun foto in kleur, geboorteplaats, geboortedatum, datum van huwelijk, partner en eventueel overlijden vermeld.

Het boek bevat tevens:

- Een voorwoord door mevrouw Hilde Crevits, Viceminister-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Onderwijs.
- Een ten geleide door de heer Peter Bentein, voorzitter Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek.
- Een persoonlijke verantwoording en familiegeschiedenis over de familie Deruyttere, die in hoofdzaak het beroep van landbouwer uitoefenden.
- Algemene en lokale geschiedenis (Kortemark, Edewalle en Markhove) van onze voorouders in vroegere tijden tot nu.
- 500 jaar stamboom Deruyttere en de families Deruyttere Leonie - Biliët Aloïs; Deruyttere Mathilde - Broucke Hippolyte en Deruyttere Désiderius - Verkest Barbara.

Dit rijk geïllustreerd werk telt 242 pagina's in A4-formaat, met een kafttekening door kunstenaar Gerard Braem uit Zarren. De binnenbladzijden werden gedrukt in digitale print met heel wat illustraties in kleur van familiefoto's, geboorteakten, staten van goed, overlijdensberichten, gedachtenisprentjes, Popp-kaarten, oude pachtbrieven en dergelijke meer.

Het boek kost 27 euro (+6 euro verzendingskosten). Voor meer info en bestelling van dit boek: raf.deruyttere@skynet.be. Bestellingen kunnen gestort worden op rekeningnummer IBAN: BE10 4679 1219 9104 BIC: KREDBEBB van Raf Deruyttere, Kortemark.

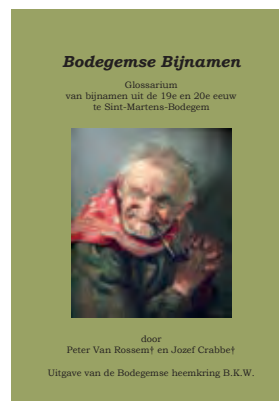
Externe publicaties

Peter VAN ROSSEM, Jozef CRABBE en de Heemkring BKW Bodegem, *Bodegemse Bijnamen: Glossarium*

van bijnamen uit de 19e en 20e eeuw te Sint-Martens-Bodegem

Edgard Van Droogenbroeck

In 1997 verscheen het prachtige werk Sint-Martens-Bodegem, van Franken tot Bourgondiërs (5de tot 15de eeuw), opgevolgd in 2006 door het monumentale boek *Vijfduizend Bodegemnaren: Sociaal-demografische geschiedenis van Sint-Martens-Bodegem (1665-1880)*, beide van de hand van onze historicus Peter Van Rossem. Deze dit jaar op amper 51-jarige leeftijd overleden auteur, werkte sinds 2007 onverdroten verder (samen met Jozef Crabbe) aan een derde luik van de Bodegemse geschiedenis over de bijnamen in ons dorp.

Eind dit jaar laat onze heemkring postuum dit derde luik verschijnen onder de titel *Bodegemse Bijnamen: Glossarium van bijnamen uit de 19e en 20e eeuw te Sint-Martens-Bodegem* om aldus deze mooie triptiek over onze Bodegemse geschiedenis te verwezenlijken. Deze studie over de Bodegemse bijnamen vergde jarenlange opzoekingen gepaard met urenlange interviews die

werden opgeslagen in een digitale audiotheek. De auteur ontzag geen moeite om de ontstaansgeschiedenis van deze bijnamen op een wetenschappelijke wijze te doorgronden. Hij kreeg hierbij de steun van Jozef Crabbe (1930-2010), een zelfstandig schrijver uit de Poverstraat te Bodegem. Deze heeft dankzij zijn gereputeerde kennis van het Bodegemse dorps- en verenigingsleven, een unieke en onmisbare bijdrage geleverd aan dit boek. Van kindsbeen af kende Jozef iedereen uit Bodegem bij naam en toenaam. De hoofdauteur Peter Van Rossem hechtte ook een groot belang aan de sociale achtergrond achter de bijnamen, steeds nieuwsgierig speurend naar de onderhuidse kroniek over vervlogen tijden en gedreven door slechts één elementaire bekommernis: het verhaal van gewone mensen van vlees en bloed in de herinnering bewaren.

Voor de verdere inhoud van het 448 pagina's tellende boek en de bestelling ervan, verwijzen we u graag door naar www.heemkringbkwobodegem.be.

Anne VAN HOUT, Frans VAN HOUT, Geert VAN HOUDT, Wim VAN HOUT, *Kroniek van de familie Van Hou(d)t. Genealogie van vijf familietakken.*

Na jaren intens spuurwerk zijn de auteurs erin geslaagd de stamboom van vijf verschillende families 'Van Hou(d)t' op te stellen. Tijdens onze zoektochten vonden we niet alleen de pure genealogische gegevens, maar ook uitgebreide aanvullende informatie, anekdotes en afbeeldingen over deze families. Dit alles werd gebundeld in een unieke familiegeschiedenis.

Kroniek van de familie Van Houdt Genealogie van vijf familieslakken

Anne Van Hout
Hans Van Hout (Jongheberg)
Hans Van Hout (Old-Taatsel)
Karel Van Hout
Wim Van Hout

U kan in deze uitgave het volgende vinden: grafische overzichten van de vijf verschillende families, een uitgebreid hoofdstuk DNA (toont aan dat de auteurs gemeenschappelijke voorouders hebben), een stamboom van iedere familie, geïllustreerd met verhalen, illustratief materiaal (documenten en foto's). Het werd een verzorgd boek, dat zeker een plaatsje verdient in de bibliotheek van verwanten van de auteurs, maar dat tevens een interessant en nuttig naslagwerk is voor genealogen en speurders uit de ruime "Regio Kempen en Vlaams-Brabant".

Graag bieden wij u de kans om dit uniek naslagwerk te bestellen. Bij aankoop van het boek bezorgen we u later ook een toegangscode tot een uitgebreid bestand (meer dan 60.000 personen, tal van stamreeksen, gezinsreconstructies) op onze webstek. Het bestelformulier kan u verkrijgen via info@familiegeschiedenisvanhout.be of via anne.vanhout@telenet.be.

Liers Genootschap voor Geschiedenis, 'Gedenkwaardige memorie van Lier' door Richalt van Grasen (1614).

'Gedenkwaardige memorie van Lier' door Richalt van Grasen uit 1614 is de oudste stadsbeschrijving van Lier. Het Liers Genootschap voor Geschiedenis stelt dit originele handschrift van Van Grasen (bewaard in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel) voor het eerst integraal ter beschikking via een verantwoorde tekstuitgave.

Van Grasen beschrijft de stad Lier op het einde van de middeleeuwen en de 16de eeuw. Hij bespreekt het ontstaan van de stad, de bouw van de vesten, de belangrijkste gebouwen en de verschillende instellingen en kloosters. Naast oorlogen en Blijde Inkomsten en het bezoek van hertogen, keizers en bisschoppen komen ook de schuttersgilden, de rederijkers en de ommeegang aan bod. Hij rondt zijn werk af met een verslag van de gebeurtenissen en de ellende in Lier tijdens de Opstand.

De uitgave omvat biografische notities, een beschrijving van het handschrift in de Koninklijke Bibliotheek van België, een inhoudelijke bespreking en bronnen, de bekende afschriften, Van Grasen en de geschiedschrijving van de stad Lier, de tekstuitgave van het handschrift en registers.

Het boek bevat 240 pagina's met illustraties en kost 30 euro. Het kan besteld worden door storting van 30 euro (eventueel verhoogd met de verzendingskosten) op bankrekeningnummer BE24 1325 4453 8338

(BIC BNAGBEBB) op naam van het Liers Genootschap voor Geschiedenis met de vermelding 'vangrasen'. De boeken besteld bij voorintekening worden in Lier aan huis afgeleverd.

Buiten Lier worden de boeken verzonden via Bpost (portkosten in België: € 6, portkosten naar het buitenland: € 17). Meer informatie, zie: liersgenootschap.weebly.com.

BOEKBESPREKING

Stambomen : Familie Le Beer Lebeer-Libeer-Libeert-Libert ; Familie De Poorter Depoorter-De Poortere-Depoortere / Eddy Le Beer . – S.l. : eigen beheer, 2014 – 274 p : ill. -001 FA 2490

Ludo Somers, bibliothecaris

We hebben hier te maken met een uitgebreid stamboomboek over de twee vermelde families. Het geheel bestaat uit twee grotendeels gelijklopende delen voor de twee families, voorafgegaan door een heraldische beschrijving van het wapenschild Familie Le Beer.

Beide delen geven een genealogisch overzicht van de betrokken families, beiden beginnend met een stamvader in de 16de eeuw.

Diverse aspecten komen telkens aan bod: naamsbetekenis, geografische verspreiding en een schematisch overzicht van de voorouders. Per generatie wordt het verhaal van de familie verteld aan de hand van levensverhalen, gebeurtenissen, documenten, foto's enz. Ook de omgeving, de streek waar de besproken personen leefden komt telkens uitgebreid aan bod, met kaarten, historiek en dergelijke.

We krijgen hier dus bijna 300 bladzijden boordevol informatie over diverse eeuwen familiegeschiedenis van Le Beer en De Poorter, doorheen hun levensgebied en de algemene gebeurtenissen, met tal van detailgegevens voor elke generatie.

50 JAAR

Familiekunde
Vlaanderen

Schud eens aan je stamboom!

GRATIS!

Dag van de familiegeschiedenis

15 maart 2015
FelixArchief Antwerpen
Iedereen welkom!

Alles over genealogie, familienamen en (jouw) familiegeschiedenis
Presentaties • workshops • demonstraties
Bekende Vlamingen over hun familiegeschiedenis

Meer info op www.familiekunde-vlaanderen.be/50jaar

Ga digitaal met je (erfgoed)verhaal!

Hoe kan je als lokale erfgoedorganisatie of als deelnemer aan erfgoedevenementen als Erfgoeddag, Open Monumentendag of Open Kerkendagen je erfgoed vertalen naar een digitaal verhaal dat de bezoeker bij een bepaald object, gebouw, plaats, ... kan oproepen via een smartphone of tablet? Hoe vertaal je een tijdschriftartikel naar een digital story? Waarmee moet je rekening houden? Welke gratis of goedkope en handige applicaties kan je gebruiken om die digitale verhalen te ontsluiten? Een antwoord op deze vragen krijg je tijdens de vorming 'Ga digitaal met je (erfgoed)verhaal!'. Tijdens de vorming wordt o.a. het project van de Sint-Martinusbasiliek in Halle (zie afbeelding) voorgesteld.

De vorming wordt gegeven door Johan Vencken en Steven Lots Van de Bardijnen. De Bardijnen reiken als erfgoedmarketinggenootschap erfgoedbeheerders oplossingen aan om materieel en immaterieel erfgoed op een hedendaagse, moderne en innoverende manier te ontsluiten naar het juiste publiek. De Bardijnen lanceerden recent in België het erfgoedportaal www.ifthenisnow.be.

Doelgroep

Dit is een cursus voor lokale erfgoedzorgers (vrijwilligers en professionelen) en deelnemers aan erfgoedevenementen die een basiskennis over de problematiek wensen te verwerven (niet voor gevorderden in digitale ontsluiting).

Praktische informatie

De cursus vindt plaats op de onderstaande data en locaties, steeds van 19u tot 21u30. Tijdens de cursus ontvangt u cursusmateriaal en een drankje. Vooraf inschrijven is verplicht via het inschrijvingsformulier onderaan deze pagina. Deelnemen kost 5 €. Het inschrijvingsgeld moet worden overgeschreven op IBAN BE79 0682 2185 9033,

BIC: GKCCBEBB met als vermelding 'cursus digitaal verhaal + naam deelnemer'. Voor meer informatie kan je terecht bij Daphné Maes via daphne.maes@heemkunde-vlaanderen.be of op 015 20 51 74.

Data en locaties

- donderdag 5 maart 2015
CC van Hasselt, Kunstlaan 5, 3500 Hasselt
- donderdag 12 maart 2015
ARhus, de munt 8, 8800 Roeselare
- donderdag 19 maart 2015
CC Het Gasthuis, Gasthuisschuur, Gasthuisstraat 22, 3200 Aarschot
- donderdag 26 maart 2015
Vergaderzaal sportpark Aalter, Lindestraat 17, 9880 Aalter
Erfgoedcel Meetjesland is de lokale partner voor deze vorming.
- donderdagavond 2 april 2015
Documentatie- en studiecentrum voor familiegeschiedenis, Van Heybeeckstraat 3, Merksem

*Deze vorming is een organisatie van **Erfgoed in de praktijk**, het gezamenlijk vormingsaanbod van Heemkunde Vlaanderen, FARO, Herita, Stichting Open Kerken en Familiekunde Vlaanderen.*

*In het kader van een aantal evenementen (Open Monumentendag, Erfgoeddag en Open Kerkenweekend) organiseren deze vijf partners nu al een paar jaar laagdrempelige avondcursussen die de deelnemers aan deze evenementen helpen bij de organisatie van hun activiteiten n.a.v. die erfgoedevenementen. Zo waren er reeds cursusavonden rond tentoonstellen voor beginners, het promoten van activiteiten, ideeën genereren om een erfgoedverhaal te presenteren, interactief rondleiden, ... Vanaf 2015 krijgt dit gezamenlijk vormingsaanbod de naam **Erfgoed in de Praktijk**.*

*Cultureel erfgoed is het DNA van onze samenleving:
wat we uit het verleden hebben overgeërfd,
waaraan we waarde hechten en betekenis geven
en hetgeen we willen doorgeven aan de volgende
generaties.*

TIJD VOOR EEN KLEINE QUIZ!

*Wat leert de Sinterklaastraditie ons
over onze omgang met het verleden?*

*Met welke uitdagingen kampen onze
erfgoedbibliotheken en archieven?*

*Waarom wordt het Lam Gods
van Van Eyck gerestaureerd?*

*En welke koers gaat ons
erfgoedbeleid uit?*

Als u deze vragen relevant en interessant vindt, dan bent u beslist geïnteresseerd in *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*.

Bestel vandaag nog een proefnummer via www.faronet.be/tijdschrift of bel +32 2 213 10 60. Of beter nog, gun uzelf een abonnement. U betaalt voor vier nummers slechts 25 euro.

Contactadressen

Marc Van den Cloot
marc.vandencloot@telenet.be

Stefan Crick
scrick@telenet.be

Eddy S'Jegers
eddy.sjegers@skynet.be

Wilfried Devoldere
wilfried.devoldere@skynet.be

Steven Vandenbussche
steven.vandenbussche@zonnebeke.be

Karel De Decker
karel.dedecker-goossens@skynet.be

Maarten Larmuseau
maarten.larmuseau@bio.kuleuven.be

Jan Naert
JanW.Naert@UGent.be

Fred van den Kieboom
kieboom.fvd@tholen.nl

René Degryse
rene.degryse@skynet.be

Werner Peene
werner@peene.net

Martien Mondelaers
mondelaersdiest@gmail.com

Peter Eyckerman
spoorzoeker@petereyckerman.be

Raoul Jans
raoul.jans@telenet.be

Jan Vanderhaeghe
janvanderhaeghe@telenet.be

Patrick Nefors
patrick.nefors@klm-mra.be

Pieter Trogh
pieter.trogh@ieper.be

Magda Vanbrabant
gillamotte@gmail.com

Vlaamse Stam 2015

tijdschriftnummer	indiendata voor nieuwsberichten en nieuwe publicaties	vermoedelijke postdropdatum
januari-maart 2015	Do 01 jan 2015	Vr 27 feb 2015
april-juni 2015	Wo 01 apr 2015	Vr 29 mei 2015
juli-september 2015	Wo 01 jul 2015	Vr 11 sep 2015
oktober-december 2015	Do 01 okt 2015	Vr 27 nov 2015

Wij verwelkomen bijdragen voor het tijdschrift Vlaamse Stam. Indien u een artikel omtrent familiekunde of heraldiek wenst in te sturen, gelieve eerst de richtlijnen voor auteurs te raadplegen op de website van Familiekunde Vlaanderen: <http://familiekunde-vlaanderen.be/tijdschrift>. Artikels (bij voorkeur met minstens drie begeleidende afbeeldingen) mogen gericht worden aan redactie@familiekunde-vlaanderen.be.

Afgiftekantoor: 8400 Oostende 1

Afzender: Van Heybeeckstraat 3 • 2170 Merksem - Antwerpen • P209114

Colofon

Uitgever: Familiekunde Vlaanderen vzw

ISSN-nummer : 0774-5486

Verantwoordelijk uitgever: hoofdredacteur Wilfried Devoldere, Leeuwerikstraat 5, 8800 Roeselare

Druk: Goekint Graphics Oostende

Redactieraad

Wilfried Devoldere (hoofdredacteur), Marc Van de Cloot, Eddie Van Haverbeke, Johan Roelstraete, Pieter Donche, Erik Houtman, Ronny Debbaut, Maarten Larmuseau, Martien Mondelaers en Valerie Vermassen.

Artikels, foto's voor datering en nieuwsberichten kunnen aan de redactie bezorgd worden via redactie@familiekunde-vlaanderen.be.

Familiekunde Vlaanderen...

Familiekunde Vlaanderen is het kennisplatform voor familiegeschiedenis in Vlaanderen en Brussel. De organisatie stimuleert expertise-uitwisseling inzake familiegeschiedenis en neemt een trekkersrol op inzake het sensibiliseren en adviseren van de erfgoedgemeenschap familiekunde.

Familiekunde Vlaanderen steunt op een unieke samenwerking tussen professionele medewerkers enerzijds en gespecialiseerde vrijwilligers inzake genealogie, heraldiek, paleografie, genealogische genetica en aanverwante specialismen anderzijds.

De werking van Familiekunde Vlaanderen focust op:

- het verzamelen, duurzaam bewaren en ontsluiten van erfgoed dat verband houdt met familiegeschiedenis;
- het zo adequaat mogelijk ter beschikking stellen van dit erfgoed en de bijhorende expertise via een door-dachte publiekswerking en een dienstverlening op maat;
- het versterken en uitwisselen van deze expertise op vlak van familiegeschiedenis, in dialoog met de erfgoedgemeenschap familiekunde en partnerorganisaties in binnen- en buitenland.

Lid worden?

U ondersteunt mee onze werking door gewoon lid, steunend lid of beschermend lid te worden. De steun van onze leden is voor Familiekunde Vlaanderen onmisbaar, waarvoor we zeer dankbaar zijn. Meer info over het lidmaatschap van onze organisatie: <http://familiekunde-vlaanderen.be/word-lid>

Vrijwilliger worden?

Wil u graag anderen wegwijs maken bij het zoeken naar voorouders? Of wil u een handje toesteken bij het indexeren, scannen of klasseren van rouwbrieven, bidprentjes en andere documenten?

We verwelkomen steeds personen die zich aangesproken voelen om vrijwilligerswerk te verrichten op het vlak van familiegeschiedenis, genealogie en heraldiek. Neem in dat geval eens vrijblijvend contact op met de verantwoordelijke van een Familiekunde Vlaanderen-afdeling bij u in de buurt, of stuur een berichtje naar info@familiekunde-vlaanderen.be voor verdere informatie omtrent vrijwilligerswerk bij Familiekunde Vlaanderen.

Familiekunde
Vlaanderen

Vlaanderen
verbeelding werkt